Zakho Centre
for Kurdish Studies

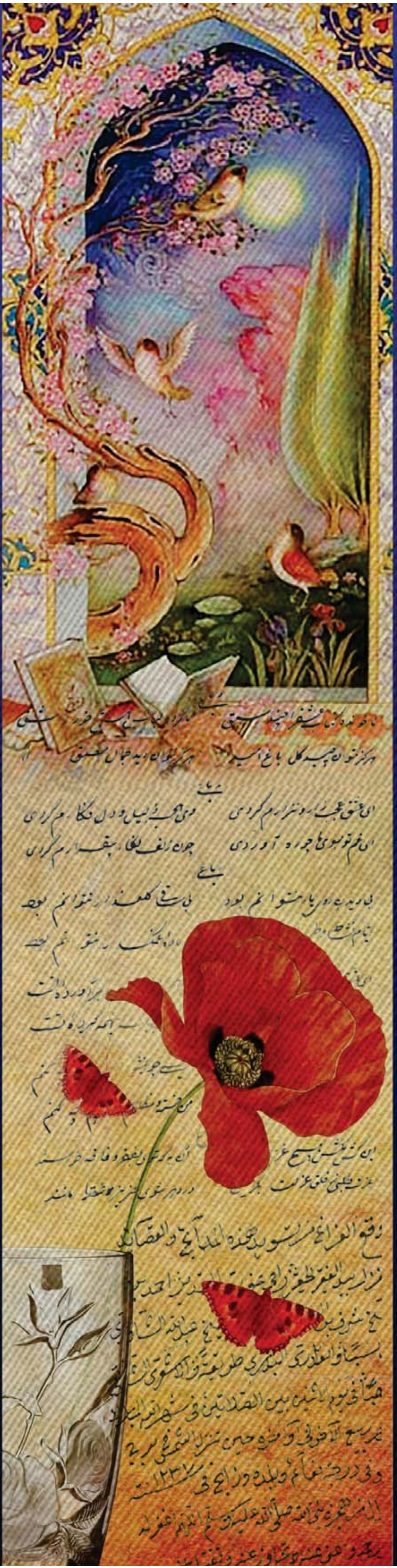

باغێ ئیرەم

گەشتەک د ناڤ گولزارا شعرا کرمانجی دا

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

باغێ ئیرەم

گەشتەك د ناڤ گولزارا شعرا كرمانجی دا

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

پەرتووك	باغێ ئیرەم گەشتەك د ناڤ گولزارا شعرا کرمانجی دا
نڤێسەر	تەحسین ئیبراهیم دۆسکی
چاپا	ئێکێ/ ٢٠١٩
دیزاین و بەرگ	وارهێل عبدالباقی دیار عبدالله
ISBN	٩٧٨-٩٩٢٢-٩٠٨١-٠-٦
هژمارا سپارتنێ	١٩ / ٢٣٠١٦ / - D

مافێ چاپێ یێ پاراستیە بۆ ©
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەكولینێن كوردی

هەواڵنامەی کتێب

باغێ ئیرەم

گەشتەك د ناڤ گولزارا شعرا كرمانجی دا

تەحسین ئیبراهیم دۆسكی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەكولینێن كوردی

هەواڵنامەی کتێب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

پێشگۆتن

هەوالنامەی کتێب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

هەواڵنامەی کتێب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئەدەبیاتا کوردی یا کلاسیك پارچە پارییە. ژ ئالییێ ئەردنیگارییێ ڤە پارچە پارییە، ژ لایێ سازییان ڤە پارچە پارییە، ژ ئالییێ دەڤۆك و دیالەکتان ڤە پارچە پارییە. خەباتێن کو ل سەر وێ تێنە کرن ژێ پارچە پارچەنە، مخابن. هەر کەسی ب قاسی دەرفەتێن خوە ژ ئالییەکی ڤە پێ گرتییە و خزمەتێن چاندی و هونەری تێنە مەشاندن، ب ڤی رەنگی.

هێڤی و داخوازا مە ئەڤە کو رۆژەکێ ب رێك و پێك ئەڤ پارچەپارییبوون ژ هۆلێ رابە دا کو مەرڤ بکاریە هن نرخاندن و هەلسەنگاندنێن رەسەنتر و تەقەزتر بکە، ل سەر زمان، چاند، ئەدەبیات و تاریخا کوردان. ڤێجا رۆژ دەرباس نابە کو پارچەیەك ژ ئەدەبیاتا کوردی یا کو خەریب حال و لەتیفەوارە، پەیدا نەبە. یەك ژ بەرهەمێن لێکۆلینییا ڤێ قادێ، کو ب خوە ژی ل سەهایێ هاتیە لێکۆلینکرن و نڤیسین، ئەڤ بەرهەما ل بەر دەستێ وەیە، ئانگۆ باغێ ئیرەمە. باغێ ئیرەم (٣٤) شاعرێن کوردی - کورمانجی- یێن کلاسیك ئێن نوو دەدە ناسین و ژ شعرێن وان نموونەیان بەرپێش دکە. هەر وها چەند هەلبەستێن خوەدینەناس ژی د ناڤا رووپەلێن خوە دە دحەوینە.

ب باغێ ئیرەمێ شعرا کوردی، ب هنەك گول و کولیلکێن دی خەملییە، بێتر بەر ب کەملینێ ڤە چوویە. ب باغێ ئیرەمێ بێهن و رەنگ و دەنگێ کورمانجییا کلاسیك بلندتر تێتە سەهکرن و ئەڤ ئەدەبیاتا خوەدییێ مەرجێن دژوار، هنەکی دن، ژ ناڤا بەرفێ سەرێ خوە راکریە. ئەم ب ڤێ بەرهەمێ هایدار دبن کو (٣٤) شاعرێن کلاسیك ئێن کورمانجی ل لیستەیا شاعرێن کلاسیکێن کورمانج زێدە بوو. هەتا نها بەلکی ل تو دەرێ ئەڤ شاعر نەدهاتن زانین. دەریەك ڤەبوو ل بەر لێکۆلەرێن ڤێ قادێ. باغێ ئیرەم بوو مفتەیەك، دا کو گەلەك دەرییێن دن ل ڤێ بوارێ بێ ڤەکرن.

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی د ناڤا خەباتێن ئەدەبیاتا کلاسیك ئا کورماجی دە جیەکی پهێت قەوی وەردگرە. زانین و خەباتێن وی یێن ل دۆر ڤێ مژارێ، شایانێ تەقدیرێن مەزنن. دۆسکی کەتییە ناڤا کەشکۆل و

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەستخەت و مەجمووعەیێن کوردی و ژ وان گەلەك صەوت و رەنگێن نوو یێن باغێ کوردستانا کورمانجی ڤەحەواندییە هوندرێ پرتووکا خوە. ب ڤێ پرتووکێ خویایە کو وێ رەوش و دیرۆکا ئەدەبیاتا کوردی یا کورمانجی بێتە گۆرین. لەورا بەرێ، مە دزانی کو پشتی عەلیێ حەریری یەکەم هەلبەستڤانێ کوردییا کورمانجی مەلایێ جزیرییە. لێ پشتی ڤێ خەباتا هێژا ئەم دبینن کو مەلا مەحموودێ کو ب ناسناڤێ حەمیدی تێتە زانین، بەرییا مەلایێ جزیری هەلبەست نڤیسییە. هەر وها د جورە و تەشەیێن هەلبەستا کلاسیك ئا کورمانجی دە ژی هن گۆرین دێ چێ ببە. بۆ نموونە چاوا کو مە دزانبوو، یەکەم مولەممەعا کوردی (فات عمری في هواك..) یا ئەحمەدێ خانییە. لێ پشتی ڤێ پرتووکێ ئاشکەرا بوو کو یەکەم مولەممەع یا ئەحمەدێ خانی نینە. بەلکی ئەو ژی یا حەمیدییە کو ب چار زمانان (کوردی، ترکیا ئۆسمانی، فارسی و عەرەبی) هاتییە نڤیساندن.

هەر وها هن هەلبەستێن کو خوەدیێن وان نەناس بوون، ئان ژ بۆ خوەدیێ وان گەنگەشی هەبوو، خوەدانێ وان ئێ راستەقین ب ڤێ پرتووکێ دەرکەت مەیدانێ. بۆ نموونە ئەڤ شعرا کو ب ڤێ چارینێ دەست پێ دکە:

کان مەعدەنا صدق و صەفا
کانێ موحەممەد موصطەفا
بەحرا کەرەم کانی وەفا
کانێ موحەممەد موصطەفا

گەلەك کەسان دسپارتە ئەحمەدێ خانی و گەلەکێن دن ژی وەکە ئانۆنیم ب ناڤ دکرن. لێ پشتی کو باغێ ئیرەم چاپ بوو، ئەم ژێ هایدار دبن کو خوەدیێ ڤێ هەلبەستێ عەبدوللاهێ مەغربییە. دۆسکی ڤێ هەلبەستێ د ناڤ دەستنڤیسا محەممەدێ قورمشلی دە، ئا کو د سالا ١٨٦٨ ان، ل دیاربەکرێ هاتییە نڤیسین، پەیدا دکە و شاعرێ وێ کفشە دکە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

تەحسین ئیبراهم دۆسکی ل سەر رەوشا مەلایێ جزیری و دیوانا وی یا موکەممەل و مورەتتەب پرسەکە بەرعەقل دکە و بەرسڤەکە موهیم ددە. لەورا ل گۆری وی (و هەلبەت دڤێ وسا بە) تەقەز دڤێ بەرییا مەلا هن هەلبەستڤانێن کورمانج هەبن، شعر و دیوان نڤیسیبن و ژ بۆ گهشتنا مەلا ئەردەك و هن ئامار و ئیشارەت هەبن. لەورا نە پێکانە و نە گونجاڤە کو د زمانەکی دە، شاعرەك رابە و جارا یەکێ دیوانەکێ بنڤیسە و هەتا هەتایی ببە هەلبسەتڤانێ یەکەم ئێ وی زمانی. ئەڤ ل گۆری زاگۆنێن پێشڤەچوونێن تەدریجی ژی راست نینە. لەورا دەما ئەم ل سولەیمانییە و سەلمییەیا میعمار سینان دنهێرین، ئەم دبینین کو سینان، پشتی گەلەك تەجروبە، دیتن، کرن و ئاڤاهیێن بچووك و مەزن خوە دگهینێ وێ ئاستێ. یانی بەری وی گەلەك بنگەه و پەلگەه ژ وی رە هەبوون تا کو وی ئەو سەرکەفتنا مەزن ب دەست خست. ئەڤ تشت ژ بۆ مەلا ژی دڤێ وسابە. دۆسکی وها دبێژە:

((دەمێ ئەم بەحسێ دەسپێکا شعرا کورمانجی دکەین و کانێ بۆ جارا ئێکێ کەنگی و ل کی ڤە ئەو هاتییە نڤیسین و سۆحبەت دئێتە سەر جیلێ ئێکێ یێ وان شاعرێن کورمانج یێ کو بەرهەمێ وان گەهشتییە مە، کو جیلێ عەلییێ عەریری و مەلایێ جزیری و فەقییێ تەیرانە، پسیارەك دئێتەکرن: ئەرێ تشتەکێ بەرعەقلە رۆژا شعرا کرمانجی پەیدابووی ئەو ل وێ پێکێ بت یا شعرا مەلایێ جزیری -بۆ نموونە- گەهشتیێ؟ د بەرسڤێ دا گەلەك جاران ئەم دبێژین، پێتڤییە بەری پەیدابوونا ڤی جیلێ مەزن یێ شاعران، هندەك شاعرێن دی مە هەبن شعر ب کرمانجی نڤیسی بت و شعرا وان هێدی هێدی وەرار کربت هەتا گەهشتییە ڤێ پێکا بلند یا ئەم ل نك جیلێ مەلایێ جزیری دبینین و ئەڤ گۆتنا نەزەری / تەۆریك یا ئەم دبێژین هندەك جاران ب رەنگەکێ عەمەلی / پراتیك ژی دەلیل ل سەر پەیدا دبن، ژێدەرێن دیرۆکی جار جار هندەك ناڤان ددەنە مە ئەم پێ دزانین کو راستییەك بۆ ڤێ گۆتنا مە یا بۆری هەیە و کو بەلێ بەری ڤی جیلی مە شاعر هەبوینە

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

شعر و دیوان ب کوردی دانایین، ئەگەر چ هێشتا چو بەرهەمێ وان نەگەهشتبتە مە ژی)).

باغێ ئیرەم ب خوە ژی بۆ ڤێ پرسیارا زۆر بەرسڤەکە و دەستپێکا ئەدەبیاتا کوردی کورمانجی بەر ب زۆر ڤە دبە و دڤێ هێژ گەلەك خەباتێن دن ژی بێنەکرن دا کو ئەڤ ئاڤ مە بگهینە سەرێ کانییێ.

تشتەکی دن ژی هەیە دڤێ ل ڤر بێ گۆتن. ئەو ژی رەوشا نەدیارییا دەستخەتێن کوردی یێن باکورن. لەورا هەتا نها ژ بۆ ڤێ قادێ، خەباتێن سەهایی نەهاتنەکرن، خەینی چەند لێگەرینێن دۆرتەنگ. پرتر ب دەستخەتێن ئەرشیف و پرتووکخانەیان خەبات دمەشن. حالبوکی، هێژ ل گەلەك مالێن مەلایان، ل مەدرەسە، حوجرە و تەکیە و ل بۆدرۆمێن مزگەفتان دەستخەت هەنە. ئەڤ ئەگەر دەملدەست نەیێن بەرهەڤکرن، رۆژ ب رۆژ وێ وەندا ببن. دەما کو مەرڤ ل باغێ ئیرەم و چاڤکانییێن وێ دنهێرە ئەڤ گرینگییا ڤێ مژارێ بەربچاڤتر دبە. لەورا تەحسین دۆسکی بەرهەما خوە ل سەر دەستخەت و کەشکۆلێن کوردی ئاڤاکرییە. د دەستپێکێ دە بەحسا (١٤) کەشکۆلێن کو ژ وان سوود وەرگرتییە دکە کو بەلکی هەتا نها مە های ژ یەکی ژی نەبوو. گەلەك ژ وان ژی ل باکور هاتنە ب دەستخستن. ڤێجا رۆلا دەستخەت و کەشکۆلان بۆ ئەدەبیاتا کوردی پر مەزنە. د دەستخەت و کەشکۆلێن وها دە عەرەبی، فارسی و ترکیا ئۆسمانی ژی جهـ دگرن. لێ موهیمتر بۆ مە کوردییە. لۆما ب یا مە دڤێ باغێ ئیرەم وەکە رێزەپرتووك بەردەوام بکە. ئەم ژی هەتا ژ دەستێ مە هات، مە چ دەستخەتێن نوو پەیدا کر ئەم بۆ نڤیسکارێ باغێ ئیرەم رێ کن دا کو پێشی و پاشییا ئەدەبیاتا کورمانجی یا کلاسیك رۆنیتر ببە. ب ڤان هەست و دلینان ئەم دۆسکی ژ دل و جان پیرۆز دکن و بەردەوامییا بەرهەمێن ب ڤی رەنگی ژ وی دکن.

د. محەمەد ظاهر ئەرتەکین

زانینگەها بینگۆلێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

ب ناڤێ خودایێ مەزن و دلۆڤان

باغێ ئیرەم

ل جزیرا بۆتان، د ناڤبەرا بورجا بەلەك و ڕوبیارێ دجلەی دا، باغێ مالا میران هەبوو، دگۆتنێ: باغێ ئیرەمێ بۆتان؛ چونكی ئەو ب جوانییا خۆ هەڤكویفێ باغێ ئیرەمێ بوو، مەلایێ جزیری شانازی ب هندێ دبر كو ئەو بلبلەكێ ڤی باغییە.. ڕۆژەكێ ئەز د بەر ڤی باغی ڕا بۆریم، بەلێ هنگی نە دەنگێ ئاوازێن جزیری لێ بلند دبوو، و نە هەسپێ میری ل بەر دەری یێ كاركری بوو.. بەلكی ئەو بووبوو جهێ كۆمەكا جەندرمەیان، ب تنێ دەنگێ زێمارەكێ ژ ڤی جهی دهاتە من، ئەو زێمارا من ب زمانێ خۆ ل ڤێرێ بۆ هەوە ڤەگێڕای!

ئەو جه بەحەشت نەبوو، بەلێ هەر كەسەكێ چاڤێ وی ڤێ كەفتبا، بیرا وی ل بەحەشتێ دهاتەڤە، دەمێ بورجا بەلەك ب ڕەنگێ خۆ یێ گەور ڤە، وەكی چیایەكێ سەربلند، ئەو هەمبێز دكر، و ژ بلندییێ زێرەڤانی لێ دكر؛ دا وی ژ چەرخا فەلەكێ و دربێن زەمانی بپارێزت.. ئەو زەمانەكێ درێژ بوو (باغ) ل بەر تەنشتا ڕوبیاری ڕازای، و خەونێن خۆ یێن خۆش، ل بەر ئاوازێ شرینێ ڕوبیاری ل بیرا خۆ دئینانەڤە.. و هندەك هیڤیێن گەش ب پاشەڕۆژەكا خۆشتر ڤە ب پێلێن ئاڤێ دا بەرددان!!

هندەك جاران دەمێ بیرێن بەرێ دهاتنە بیرێ، وەكی هەڤالێ خۆ یێ (دجلە)، كەلا گرییێ دكەتە هناڤان، دا بێژی پلنگەكێ بریندارە ب هاری

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

يێ هێرشێ دكەت، بێی بزانت دێ تۆلا خۆ ژ كێ ستينت! و حەيفا خۆ ژ كێ هەلينت! و هندەك جاران -وەكی وێ رۆژێ يا من ئەو تێدا ديتی- دەمێ وی ل بيرا خۆ دئيناڤە كو ئەڤە زەمانەكە بهار يا ژ وی سلبووی، و يا ژ هنداڤی وی باركری، و ئێدی نە بلبل ل هنداڤ دخوينن، و نە خفشە خەزال قەست دكەنێ، وەكی هەڤالا خۆ (بورجا بەلەك) خۆ د رەشی ڤە ددا، و خەمێ سەر لێ دچەماند، و ب بێ دەنگی رۆندكێن كولا خۆ تێكەلی ئاخينكێن كەسەرا بورجێ دكرن، و هێدی هێدی ب ئاڤا دجلەی دا بەردان!!

ل ڤێرێ.. ل زەمانەكی.. د ناڤبەرا بورجێ و رويبارى دا، باغەك هەبوو، بەحەشتا خودێ بوو ل سەر عەردی، خودان دلان خەون پێڤە دديتن، و خوزيا وان ئەو بوو جارەكێ ئەو خۆ د ناڤ ڤی باغی دا ببينن؛ دا ب هشياری خۆ بەردەنە ناڤ جيهانەكا خەيالی يا شرين، ئەو جيهانا هەست ب بۆرينا دەمی تێدا ب لێدانێن دلی، و شرينە ئاوازێن لێڤان ب تنێ دئێتەكرن.. ل وێ رۆژا ڤی باغی ب جوانييا خۆ ململانێ د گەل (باغێ ئيرەمێ) دكر، حەتا شيای ناڤێ وی ژێ بستينت و بكەتە بەر خۆ، وی خۆ شەرمزار دديت دەمێ گولا قەسرا ميری يا گەش (زينا زينا) تێ دبۆری و ب بێهنا خۆ هەر بێهنەكا دی يا ل باغی هەی كەربگرتی دكر، و ب جوانييا خۆ سەرێ هەر گولەكا گەشا هەی دچەماند.. دەمێ دهات قەستا ديدارا (مەمێ) دكر؛ دا هەردو پێكڤە ل بەر سيبەرا دارا وێ يا ب خەمل، و ل سەر بەلگێن وێ مەزنترين چيرۆكا ئەڤينداريێ ڤەهينن، ب نەخشەكێ وەسا كو زەمان ب هەمی گرانييا خۆ ڤە ژێ نەبەت..

رۆژەك ب سەر ڤی باغی دا هاتبوو وی شانازی ب تشتەكی نەدبر هندی كو ب ئاوازێن بلبلێ خۆ يێ دەنگخۆش (جزيرييێ مەزن) دبر، دەمێ وی هەر چار كنارێن باغی، د گەل هەمی دۆل و نهالێن بازێرى تژی دەنگ دكرن.. دەنگێ شعرا خۆ يا نەمر، وەكی نەمرييا وێ عشقا مەزن يا ئەو سەوداسەر كری، عشقا حەقيقی، ئەوا هندەك جاران ژ بلندييا خۆ دادەتە سەر بەلگێن گولان، و د نەخشێ رويێن دلبەران دا ئاشكەرا دبت؛ دا خودان هەست و دلان

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولينێن كوردی

ب نك خۆ ڤه بكێشت، و ب داڤێن خۆ يێن (مەجازى) وان بێخته تۆڕا (حەقيقەتێ) و باش گرێدەت! شاليل و بلبلان ژ هەمى ڕەخان ڤه قەستا ڤى باغى دكر، و ل سەر لێڤا ڕوبيارێ حەويان ڤێ نەدكەڤت، و وەكى وى يێ وەستيانێ نەزانت، كۆم دبوون، و ئاوازێن خۆ ڤەدهاندن.. ڕۆژەكى د ناڤ ڤى باغى دا (فەقييێ تەيران) و (مەلايێ جزيرى) شعر دهاڤێتنه بەرێك.. و دەمەكى (ئەحمەدێ خانى) د ناڤ بەلگێن وى دا ل بێنا ئەڤينا مەم وزينێ دگەڕيا، و هندەك جاران ژى (ڕەمەزان ئاغايێ جزيرى) دخواست گيانەكێ نوى بدەته ئاوازێن نيشانى.. و د ناڤ تێكەلبوونا ڤان ئاوازان ڕا خەيالا ديمەنەكێ قەهرەمانييێ دهاته بەر چاڤێن من، قەهرەمان ميرێ بورجێ بوو، ئەوێ پشتى چوونا وى نەما ئێدى بورج خۆشييێ ب بلنديا خۆ دبەت، و نه باغ كەيفێ ب دەلالييا خۆ دبەت، هەر وەكى ميرێ وان ب چوونا خۆ ئێغبال هەمى د گەل خۆ برى، و خۆشى هەمى بن ئاخ كرى!

ڕۆژەكێ، بەلێ پشتى باغ ل بن پستالا جەندرمەيان بوويه پارچەيەكا بەيار، و بورج ژ خودانان ڤالا بووى، من بورج ديت و ئەز گەهشتمه باغى، من هزر كر ئەو دەمێ ئەز دێ د ناڤ (باغێ ئيرەمێ) دا بۆرينم، دێ وەكى وى دەمى بت يێ ئەڤيندار دبۆرينت، پشتى كو ئەو نالينەكا درێژ ژ دەستێ دويراتييێ ڕادهێلت، و ئێغبال ژ نوى بۆ دگەڕنژت و خۆشييێ ل بەر دەستى ددانت، دەمێ ب (ويصالەكا دوير ژ چاڤێن ڕەقيبان) كەرەمێ د گەل دكەت، بەلێ تشتێ من ل سەر بەلگێن چرمسييێن باغى خواندى ئەو بوو، (گولا باغێ ئيرەمێ بۆتان) ب بێ دەنگى دگۆته من:

- ئەگەر ئەڤيندار ل دەمێ كلۆڤانكا دويراتييێ ب هيڤييا گەهشتنێ بژيت، ئێكا وەكى من ل دەمێ بەياربوونا باغێ دلى، و كاڤلبوونا بورجا رحێ، ل هيڤييا چ بت؟ ل هيڤييا وێ بهارا مرى بت يا چووى و پائيزەكا زەر ل شوينا خۆ هێلاى؟ يان ژى ل هيڤييا وان بلبلان بت يێن باركرين و هيڤييا زڤڕينا وان د گەل پێلێن دجلەى چووى و بێ سەر و شوين ماى؟

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

ئەی بلبلێ درەنگ هاتی! تو چ هزر دکەی؟ ئێکێ وەکی تە ما دێ شێت خرخالا ڕۆژ و شەڤان زڤڕینت، و زەمانێ بۆری ڤەگەڕینت؟ وێڤە ژ کیڤە دئێت! یان تە دڤێت ب ئاوازێ خۆ وێ هەستێ ل نك من پەیدا بکەی یا ل نك وی پیرەمێری پەیدا دبت یێ ب هشیاری خەونان ب زڤڕینا گەنجینییا خۆ ڤە دبینت!

ئەرێ کێ ژ هەوە دیتییە جارەکێ پیر گەنج بوویە ڤە؟

هەواڵنامەی کتێب

بۆچی (باغێ ئیرەم)

د دیرۆکا ئـەدەبییاتا کرمـانجی دا گەلـەك نـاڤ هەنـە هێشـتا ب بـەر گوهێن مـە نەکەفتینـە، هـەر وەسـا گەلـەك بەرهـەمێن هێـژا ژی هەنـە ب بـەر چاڤێن مـە نەکەفتینـە، و گەلـەك ئەگـەر د پشـت ڤـێ چەنـدێ ڕا هەنـە، ڤێـرێ جهێ بەحسـکرنا وان نینە، بەلێ تشتێ من دڤێت بێژم ئەوە: ل سـەر ڤەکۆلـەران کارەکێ فەرە ئەڤرۆکە ئەو بێ ڕاوەستان ل ڤان نـاڤ و بەرهـەمان بگـەڕیێن، ل دویـڤ نڤشـتۆك و دەستنڤیسـێن کـەڤن بچـن، و ب دەسـت خـۆ بـێخن، و تـۆزێ ژ سـەر داقـوتن، و ئـەو نـاڤ و بەرهـەمێن تێدا هـەین ب ڕەنگـەکێ نـوی و هـەژی بێخنە بەر دەستێن خواندەڤانان، دا وێنەیێ دیرۆکا ئەدەبییاتا مـە ب ڕەنگەکێ تمامتر و دورستتر بێتە بەرچاڤ.

ل سـەر ڤـێ بناخـەیێ، مـە د ڤـێ کتێبـێ دا، کـار بـۆ ب جهئینانا ڤـێ ئارمانجێ کرییە.. ئەم ل گەلەك ژێدەرێن دەستنڤیس (و هندەکێن چاپکری) زڤڕینـە، و گەشـتەك د نـاڤ بەرهـەمێ چەنـد شـاعرەکێن کرمـانج دا کرییـە، ژ وان شاعران یێن هێشتا ناڤ و بەرهەمێ وان ئێکجار نەهاتییە دیتن، یان ژی د چارچووڤەیـەکێ زێـدە بەرتـەنگ دا بـەحس ژێ هاتییـەکرن، هنـدەك ژ ڤـێ بەرهەمێ هێژا مە ل ڤێرێ ئامادەکرییە، ب وێ هیڤییێ کو باغێ ئیرەمێ شعرا کوردی ب هندەك گول و کولیلکێن دی ب خەمل بکەڤت؛ دا کو هندەك بێهن و ڕەنگەکێن دی ل ڤادا ئەدەبییاتا مە بێنە سەحکرن و دیتن.

ڕاسـتە زانینـێن مـە ل دۆر خـودانێن گەلـەك ژ ڤـان نـاڤ و ناسـناڤێن نـوی دکێمن، یان هەما هەر چو نینن، بەلێ ب هزرا من جارێ ئینانا ناڤێن وان، و

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بەرچاڤکرنا بەرهەمەکێ کێمێ وان خزمەتەکا باشە بۆ وان، و بۆ شعرا مە یا کلاسیکی ژی، و مە هیڤی هەیە کو ل پاشەرۆژێ هێشتا زانین ل دۆر ڤان شاعران ب دەست مە بکەڤن، و (باغێ ئیرەمێ) شعرا مە رۆژ بۆ رۆژێ گەشتر لێ بێت، و گولێن وی پتر لێ بێن، و بلبل ژ هەر چار کناران بێن قەست بکەنێ، و ئاوازێن خۆ یێن دلڤەکەر لێ بەلاڤ بکەن، و خۆشیێ بدەنە خودان دلان.

ژ بلی ژێدەرێن چاپکری یێن کو مە ل جهێ وان ئیشارەت دایێ، د ڤێ کتێبێ دا مە پالدایە سەر هژمارەکا ژێدەرێن دەستنڤیس ژی، و حەتا کو خواندەڤان پتر ب وان یێ ئاگەهدار بت، مە دڤێت ل ڤێرێ گرنگترین وان دەستنڤیسان بدەینە ناسین:

١- کەشکۆلا محەمەدێ کورێ مەسیحایی، ئەوا ل سالا ١١٨١ مشەختی (١٧٦٧ ز) هاتییە نڤیسین، و ژ (١٢٤) پەران پێک دئێت، و بەرهەمێ هژمارەکا شاعرێن کرمانج د ناڤ خۆ دا دحەوینت. ئەصلێ ڤێ کەشکۆلێ نوکە د پەرتۆکخانەیا بەغدایێ دا یا دەستنڤیسان دایە، و بۆ زانین ئەڤ دەستنڤیسە ئەوە یا سەیدایێ عەبدررەقیب یووسفی کرییە بناخە بۆ کتێبا خۆ (دیوانا کرمانجی).

٢- کەشکۆلا شاعر و زانایێ مەزن مەلا خەلیلێ سێرتی، و وەسا دیارە کو ئەڤ کەشکۆلە یا مەزن بوویە، بەلێ ب درێژیا سالان گەلەک پەر ژێ کەفتینە، و ژ بەر کو چو ژمارە (رەقەم) ل سەر بەرپەرێن ڤێ دەستنڤیسێ نینن، ئەم نزانین چەند ژێ کەفتییە و چەند ژێ مایە، و ژ رەنگێ نڤیسینێ دئێتە زانین کو ئەڤ دەستنڤیسە هەمی ژ لایێ کەسەکی ب تنێ ڤە نەهاتییە نڤیسین، و ئەم دشێین سێ نڤیسەران بۆ ڤێ کەشکۆلێ دەستنیشان بکەین. یێ ئێکێ: مەلا خەلیلێ سێرتییە، ژ بەر کو گەلەک شعرێن کوردی و عەرەبی تێدا هەنە ل سەرێ وان هاتییە نڤیسین: (لکاتبە خلیل). یێ دویێ: سەید عەبدللاهێ گەلیرمانی، ژ بەر کو ل جهەکی هاتییە: (نمقە الحقیر الفقیر عبد اللە بن سید حسن الگلی رمانی..) و

ئـەڤ سـەیـد عـەبـدللاهە وەکـی ژ شـەجەرا سـەییدێن گـەلیرمانی ئاشـکەرا دبت، کورێ سـەید حەسـەنە، کورێ سـەیید عەلییە، کورێ شێخ مووسـایە، کورێ شـاعرێ ناڤدار شـێخ شەمسـەددینێ ئەخلاتییە. یێ سـێیێ: حـاجی، ژ بەر کو ل جهەکـی ل بـەراهییا دو شعران هاتییە: (لکاتبە حاجی) و ئەڤە هندێ دگەهینت کو حاجییێ شاعر ئەڤ جهە نڤیسییە.

ژ ڤێ کەشکۆلێ (۱۰۸) پەڕ ل بەر دەستێ مەنە، و ل گەلەك جهان بۆ مرۆڤی ئاشکەرا دبت کو پەڕەك بەری یان پشتی ڤی پەڕی یێ کەفتییە، و ب تنێ دیرۆکـەك ل سـەر ڤـێ دەستنڤیسـێ هەیـە ئـەو ژی سـالا (۱۱۹۲)یـە، کـو دکەفتە بەرانبەر سالا (۱۷۷۸) زایینی، و ل جهەکی هاتییە ئاشکەراکرن کـو ئـەو ل مەدرەسـا قوبـبەهان ل ئامێـدییێ هاتییـە نڤیسـین. ئەصلێ ڤـێ دەستنڤیسێ نوکە ل نك مالباتا مەلا خەلیلێ سێرتییە.

٣- دەستنڤیسا دیوانا شاعرێ کورد شێخ ئەحمەدێ گوندشێخی، کورێ شێخ شـەرەفێ کـورێ شـێخ ناصـرێ کـورێ شـێـخ عەبـدللاهێ شـاوری، و شـاورێ گونـدەکێ قـەزا ئەرۆهێیـە بـەرێ سـەر ب بۆتـان ڤـە بـوو، و نوکـە سـەر ب ویلایەتا سێرتێ ڤەیە، ئەڤ دەستنڤیسە ژ لایێ شێخ ئـەحمەدێ گوندشێخی ڤە هاتییە نڤیسین ل سالا ۱۲۳۷ مشەختی (بەرانبەر ۱۸۲۲ زایینی) و ژ (۳۸۰) بەرپەڕان پێك دئێت، و ئەصلێ وێ ل نك مالباتا شێخ ئەحمەدە.

٤- سێ دەستنڤیسێن میرێ ئامێدییێ یێ شاعر محەمەد طەیار پاشا (غەریبی)، ئێك: دەستنڤیسا دیوانا مەلایێ جزیرییە، ل (۱۸) هەیڤا (ذوالحجة) ژ سالا (۱۲۳۱) مشـەختی (۱۸۱٦/۱۱/۸ ز) هاتییـە نڤیسـین، دو: کەشـکۆلەکا (۱٥۹) پـەڕن ژێ مـاین، و ژ وان دیـرۆکێن ل سـەر کەشـکۆلێ هـەین دئێتـە زانـین کو ئـەو د ناڤبەرا سـالێن (۱۸۱۸-۱۸۲۱ ز) هاتییە نڤیسـین. سێ: دەستنڤیسا دیوانا غـەریبی کـو ژ (۹۲) پـەڕان پێـك دئێت، ئەڤـە نـە ب خـەتێ غەریبییـە، بەلێ شعرێن وینە، و دیرۆکا نڤیسینێ و ناڤێ نڤیسەری ل سەر نینە.

د ڤان هەر سێ دەستنڤیسان دا هژمارەکا شعران یێن شاعرێن جودا جودا هەنە، و ئەصلێ وان د پەرتۆکخانەیا بەغدایێ دایە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٥- دو دەستنڤیسێن محەمەدێ کوڕێ شێخ عەبدلعەزیزێ شۆشی، یا ئێکێ: (روضة المحبين) کو مەسنەویەکا فارسییە ل دۆر عشقێیە، ل سالا ١٢٦٩ مشەختی هاتییە نڤیسین، یا دویێ دیوانا مەلایێ جزیری، و د ڤان هەردو دەستنڤیسان ژی دا چەند شعرێن جودا هەنە.

٦- کەشکۆلا ئیبراهیمێ کوڕێ سەیید ئەحمەدێ بێسکی، ژ (١٨٧) بەرپەڕان پێك دئێت، و هەر چەندە ل چو جهێن مایین ژ دەستنڤیسێ دیرۆکا نڤیسینێ نینە، بەلێ ژ سەر و بەرێ نڤیسینێ و ڕەنگێ کاغەزێ دئێتە زانین کو دبت ژییێ دەستنڤیسێ دوسەد سال تێ هەبن، و هژمارەکا مەزن یا شعرێن کرمانجی و عەرەبی و فارسی تێدا هەنە.

٧- کەشکۆلەکا شعری کو پتریا دیوانا مەلایێ جزیری ب خۆ ڤە دگرت، د گەل هژمارەکا شعرێن جودا جودا ب کوردی و عەرەبی و فارسی، دیرۆکا نڤیسینێ و ناڤێ نڤیسەری ئاشکەرا نینە، بەلێ ب نیشانان ڤە ئەو بەری پتر ژ (١٥٠) سالان و ل دەڤەرا بادینان هاتییە نڤیسین، ئەصلێ ڤێ دەستنڤیسێ نوکە ل بەغدایە. و هێژایی گۆتنێیە کو ئەڤ دەستنڤیسێن کو ل بەغدا هەین ب ڕێکا هێژایان محەمەد عەلی قەرەداغی و رفیق صالح و ئیسماعیل سگێری گەهشتینە مە، لەو ئەم سوپاسییا وان دکەین.

٨- دەستنڤیسا (خليل المذنب) ئەوا ژ (٢٠٤) بەرپەڕان پێك دئێت، و بەرهەمێ گەلەك شاعرێن کرمانج تێدا هەنە. و وەکی ژ وان دیرۆکان دئێتە وەرگرتن یێن ل سەر چەند جهەکان هەین ئەو د ناڤبەرا سالێن ١٣١٤-١٣٢٤ مشەختی دا (بەرانبەر ١٨٩٦-١٩٠٦ ز) هاتییە نڤیسین.

٩- دەستنڤیسا شێخ جونەیدێ کوڕێ مەلا مەحموودێ کوڕێ مەلا عەبدلقەهارێ زووقەیدی، ئەڤ دەستنڤیسە ژ (١٧٣) پەڕان پێك دئێت، و گەلەك شعرێن کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی تێدا هەنە.. سالا نڤیسینێ ئاشکەرا نینە، بەلێ ئاشکەرایە کو شێخ جونەید ل سالا ١٩٦٣ ز مربوو. ئەصلێ دەستنڤیسێ ل نك مالباتا وییە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

١٠- دەستنڤیسا مەلا ئەحمەدێ جەوزی (١٩١٥-٢٠٠٠ ز)، جەوزێ گوندەكە سەر ب دەڤەرا (هینێ) ڤەیە ل دیاربەكرێ، ئەڤ دەستنڤیسە ژ (٢٤٠) پەڕان پێك دئێت، و ژ بلی دیوانا حەجی فەتتاحێ حەزرووی (فەتحی) هژمارەكا شعرێن جودا جودا ژی تێدا هەنە.

١١- دەستنڤیسا مەلا زەینولعابدینێ ئامەدی (نوكە ئاكنجییێ بازێڕێ ئامەدێیە) ئەوا ب ناڤێ (مجمع القصائد) ب ناڤكری، و هژمارەكا مەزن یا شعرێن كرمانجی تێدا هەنە.

ئەڤە ئەو دەستنڤیس بوون یێن وەك كەشكۆل و (مەجامیع) كو مە كرینە ژێدەر بۆ ڤێ كتێبا خۆ، و ژ بلی وان هژمارەكا دی ژی یا دەستنڤیسێن جودا جودا بۆ مە بووینە ژێدەر و ل گەلەك جهان مە ناڤێن وان ئینایە، و ژ بلی دەستنڤیسان مە مفا ژ گەلەك كتێب و كۆڤار و ڕۆژنامەیان ژی دیتییە، هیڤییا مە ئەوە ئەڤ كتێبە ل پاشەڕۆژێ مەزنتر لێ بێت و ببتە پتر ژ بەرگەكی، پشتی ئەم ب سەر هندەك دەستنڤیس و ژێدەرێن دی هلببین.

هەواڵنامەی کتێب

تەحسین ئیبراهیم دۆسكی

دهۆك ١٤٣٨ مشەختی ٢٠١٧ ز

Zakho Centre for Kurdish Studies

هەواڵنامەی کتێب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو فەكولینێن كوردی

مەلا مەحموود (حەمیدی) و دەسپێکەکا دی بۆ شعرا کرمانجی

دەمێ ئەم بەحسێ دەسپێکا شعرا کرمانجی دکەین، و کانێ بۆ چارا ئێکێ کەنگی و ل کیڤە ئەو هاتییە نڤیسین؟ و سوحبەت دئێتە سەر جیلێ ئێکێ یێ وان شاعرێن کرمانج یێ کو بەرهەمێ وان گەهشتییە مە، کو جیلێ عەلییێ حەریری و مەلایێ جزیری و فەقییێ تەیرانە، پسیارەك دئێتەکرن: ئەرێ تشتەکێ بەرعەقلە رۆژا شعرا کرمانجی پەیدابووی ئەو ل وێ پێکێ بت یا شعرا مەلایێ جزیری -بۆ نموونە- گەهشتییێ؟

د بەرسڤێ دا گەلەك جاران ئەم دبێژین: پێتڤییە بەری پەیدابوونا ڤی جیلێ مەزن یێ شاعران، هندەك شاعرێن دی مە هەبن شعر ب کرمانجی نڤیسی بت، و شعرا وان هێدی هێدی وەرار کربت حەتا گەهشتییە ڤێ پێکا بلند یا ئەم ل نك جیلێ مەلایێ جزیری دبینین.. و ئەڤ گۆتنا (نەظەری) یا ئەم دبێژین هندەك جاران ب رەنگەکێ (عەمەلی) ژی دەلیل ل سەر پەیدا دبن، ژێدەرێن دیرۆکی جار جار هندەك ناڤان ددەنە مە ئەم پێ دزانین کو راستییەك بۆ ڤێ گۆتنا مە یا بۆری هەیە، و کو بەلێ بەری ڤی جیلی مە شاعر هەبووینە شعر و دیوان ب کوردی دانایین، ئەگەر چ هێشتا چو بەرهەمێ وان نەگەهشتبتە مە ژی.

وەك نموونە ل سەر ڤێ چەندێ ئەو ئیشارەتە یێ ئەم د گۆتنا شەرەفخانێ بدلیسی دا دبینین دەمێ ئەو بەحسێ میر یەعقووب بەگێ کورێ محەمەد بەگێ زەرقی (یان زەرکی) دکەت، و دبێژت: وی سەلیقەیەکا عەجێب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

د ڤەهاندنا شعران دا هەبوو، و وی کۆمەکا شعران د بابەتێ تەوحیدێ دا ڤەهاندینە، و پترییا شعرێن وی ب کوردینە، حەتا وی دیوانەك هەیە. ئەڤ میرە هەڤچاخێ سولطانێ ئۆسمانی سلێمانێ قانوونی بوو، و ئەو ل سالا ٩٤٩ (١٥٤٢ ز) ل شوینا برایێ خۆ شاهقلی بوو بوو حاکمێ زەرقێ ل دەڤەرا مێردینێ، و نێزیکی (٢٥) سالان حوکم کر، پاشی وی کورێ خۆ دۆمان ل جهێ خۆ دانا، و پشتی هنگی ب سێ سالان، یەعنی ل دۆرێن سالا ٩٧٧ (١٥٦٩ ز) مر[١].

ل هندەك جهێن دی ژی شەرەفخانێ بدلیسی ئیشارەتێ ددەت کو ل سەدسالا دەهێ مشەختی (شازدێ زایینی) و بەلکی بەری هنگی ژی، هندەك شاعر هەبوون شعرێن خۆ ب ئەزمانێ خەلکی ڤەدهاندن، و خەلکی شعرێن وان ژ بەر دکرن، و ل هلکەفتنان دگۆتن.

مەعنا گومان تێدا نینە کو بەری جیلێ مەلایێ جزیری شاعر هەبووینە شعرێن خۆ ب کرمانجی ڤەهاندین، بەلێ مخابن چو بەرهەمێ ڤێ قووناغا هە نەگەهشتییە مە، لەو هەردەم مە دگۆت: ئەم نزانین کانێ ڕۆژەك دێ ئێت ئەم هندەکێ ژ وی بەرهەمی تێدا بینین یان نە؟

بەلێ بزاڤ و دویچوونێن ڤەکۆلەرێن مە یێن بەردەوام، و دیتنا وان بۆ هندەك کەشکۆل و دەستنڤیسێن کەڤن یێن هێشتا د پەرتۆکخانەیێن تایبەت و گشتی دا ماینە ڤەشارتی، و پەیداکرنا وان بۆ هندەك دوڕ و مراریێن پێشییان، هیڤی و ئومێدێ ل نك مە پەیدا دکەت کو دیتنا هندەکێ ژ وی بەرهەمێ ژێکۆتی کارەکێ موستەحیل نینە.

ئێك ژ شاعرێن قووناغا بەرزە ژ دیرۆکا ئەدەبییاتا کرمانجی، یێن کو حەتا دەمەکێ نێزیك کەسێ ئاگەه ژێ نەبووی و نەزانی کو وی بەرهەمەکێ کرمانجی هەیە، شاعرێ بادینی مەلا مەحمووده، ئەوێ ناسناڤێ خۆ یێ شعری کرییە (حەمیدی)، و سەرهاتییا پەیدابوونا وی بۆ سالا ١٩٩٨ دزڤریت، دەمێ پرۆفیسۆر مەسعوود کتانی نڤیسینەك ل دۆر هندەك شعر و شاعرێن کەڤن د هژمارا (٦)ێدا ژ کۆڤارا (پەیڤ) ئەوا ل دهۆکێ دەردکەڤت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بەلاڤكری، و د نڤیسینا خۆ دا شعرەك ژ دەستنڤیسەكا كەڤن ڤەگوهاستی، و ب وێ ئنیەتێ بەلاڤكری كو ئەو شعرەكا مەلا حوسێنێ باتەییە.

دەمی كتانی ئەڤ شعره ب ڤێ ئنیەتێ بەلاڤكری، ل سەر هزرا وی نەبوو كو ئەو شعر یا شعرەكێ دییە گەلەك بەری باتەیی ژیایە، بەلكی بەری جیلێ مەلایێ جزیری ژی ژیایە، و كەسێ ئەڤ چەندە ئاشكەراكری هێژا سەعید دێرەشی بوو، ئەوێ د نڤیسینەكا خۆ دا ئەوا د هژمارا ئێكی ژ كۆڤارا (دیرۆك) دا ل سالا (٢٠١٣) بەلاڤبووی، دویڤچوونا ڤێ شعرێ كری و دایە ئاشكەراكرن كو ئەڤ شعره یا شاعرەكێ كەڤنێ بادینییە ل سەدسالا شازدێ زایینی ژیابوو و هەڤچاخێ میرێ ئامێدییێ یێ ناڤدار سولطان حوسێنێ وەلی بوو، و ناسناڤێ وی یێ شعری (حەمیدی)یە.

تشتێ سەیدایێ دێرەشی ژ بیركری ئیشارەتێ بدەتێ ئەوە ناڤێ ڤی شاعری یێ دورست (مەحموودە)، وەكی ئەو ب خۆ د نیڤا مالكەكا شعرا خۆ دا دبێژت:

مەحموودۆ خۆش تشتە علم خاسمە ژ بۆ
خەلقێ مەلا

وەكی ئەم دبینین شاعر د ڤێ مالكێ دا گازی خۆ ب خۆ دكەت، و دبێژتە خۆ: ئەی مەحموود، علم تشتەكێ خۆشە بۆ هەمی كەسان نەخاسم بۆ مرۆڤێ وەكی تە مەلا بت.

ناسخێ دەستنڤیسێ ل پێشییا شعرێ ئەڤ گۆتنا فارسی نڤیسییە، دبێژت: (در صفت دیوان سلطان حسین از گفتار حمیدی) یەعنی: ژ گۆتنا حەمیدی د دەر حەقا سالۆخەتێ دیوانا سولطان حوسێنی دا. ژ ڤێ گۆتنا وی دئێتە وەرگرتن كو خودانێ ڤێ شعرێ (حەمیدی)یە، و مژارا شعرا وی ل دۆر مەدح و سالۆخەتێ كۆچك و دیوانا (سولطان حوسێنی)یە.

ئاشكەرایە كو سولطان حوسێنێ خودانێ كۆچكێ میرێ ناڤداری ئامێدییە ئەوێ ل سالا ١٥٣٣ ز پشتی مرنا بابێ خۆ حەسەن بەگێ، و ل جهێ وی بوویە میرێ ئامێدییێ، و سیه سالان حەتا مرنا خۆ ل سالا ١٥٧٣ حوكم ل

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

دەڤەرا بادینان کری. و ژ کتێب و ژێدەرێن دیرۆکێ دئێتە زانین کو ئەڤ میرێ بادینا کەسەکێ ب حوکم بوو، و ل هندەك دەمێن حوکمی وی ئەو دەڤەرێن دەور و بەرێن میرنشینا وی ژی کەفتبوونە بن دەستێ وی، و بەلکی ژ بەر ڤێ چەندێ وی ناسناڤێ سولطان وەرگرت بت، و دیارە ئەو مرۆڤەکێ جامێر و دیندار بوویە لەو دگۆتنێ: سولطان حوسێنێ وەلی.

ڤی میری گەلەك کارێن هێژا ل دەمێ حوکمڕانییا خۆ کرینە، و کارێ وی یێ ژ هەمییێ بەرچاڤتر ئاڤاکرن، یان نووژەنکرنا مەدرەسا قوبا بوو، ئەوا ب سەدان سالان وەك زانینگەهەکا مەزن لێ هاتی بۆ دەڤەرێ، و هژمارەکا مەزن یا زانا و ئەدیبان دەرس لێ خواندین و گۆتین[٢].

دیارە سولطان حوسێنی کۆچکەکا ئاڤا و زێدە خۆش ل ئامێدییێ هەبوویە، گەلەك زانا و ئەدیب و ماقویل لێ کۆم دبوون، و ئێك ژ وان مەلا مەحموودێ شاعر ب خۆ بوویە، و وەك وەفادارییەك بۆ ڤێ کۆچکێ و خودانێ وێ وی ڤیایە شعرەکێ د وەصفا کۆچکێ دا ڤەهینت، ئینا وی ئەڤ شعرە نڤیسینی یا ئەم ل دۆر دئاخڤین.

ژ ناڤەرۆکا شعرێ دئێتە زانین کو دەمێ حەمیدی ئەڤ شعرا خۆ نڤیسی هێشتا سولطان حوسێن یێ زێندی بوویە؛ چونکی ئەو دوعایێ بۆ وی دکەت کو کۆچکا وی هەر و هەر یا ئاڤا بت، و ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین کو سولطان حوسێن ل سالا ٩٨١ مشەختی (١٥٧٣ ز) مربوو، دڤێت ئەم بێژین دیرۆکا ڤەهاندنا ڤێ شعرێ بۆ بەری ڤێ سالێ دزڤڕت، مەعنا: مەلا مەحموودێ حەمیدی هەڤچاخێ میر یەعقووبێ زەرقی بوو، و بەری مەلایێ جزیری بوو.

ئەڤ شعرا حەمیدی ژ (٢٨) مالکان پێك دئێت، ژ لایێ روخساری ڤە وی ئەو ل سەر بەحرا (رەمەلێ) ڤەهاندییە، کو وەزنا وێ ب ڤی ڕەنگییە: (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)، و شعر یا چار زمانییە، وی ئەو ب چار زمانان ڤەهاندییە: (کوردی و ترکییا ئۆسمانی، و فارسی و عەرەبی)، تشتێ هندێ دگەهینت کو حەمیدی د ڤان هەر چار زمانان یێ مەلەڤان بوویە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

هەژییە بێژین کو پشتی وی ب نێزیکی سەد و پێنجی سالان ئەحمەدێ خانی ژی هاتییە و شعرەك ب ڤان هەر چار ئەزمانان ڤەهاندییە.

ژ لایێ ناڤەرۆکێ ڤە ئەڤ شعرە -وەکی مە گۆتی- ل دۆر سالۆخەتێ کۆچکا سولطان حوسێنێ وەلییە، و تشتێ بالکێش ئەوە شاعر ل جهەکی دوعایێ بۆ میرێ ئامێدییێ دکەت کو کورد هەمی بۆ وی ببنە سلاڤکێش، و ل پێش وی ڕاوەستن، مەعنا: ئەو هەمی بکەڤنە د خزمەتا وی دا، و خۆ ل بەر وی بچەمینن.

ل ڤێرێ مە دڤێت ڤێ شعرێ هەمییێ ل بەر چاڤێن خوندەڤانان بدانین، هەر چەندە ئەو یا ڤالا نینە ژ کێماسییان؛ چونکی مە ئێکسەر ژ دەستنڤیسێ وەرنەگرتییە، بەلکی مە ئەو ژ دانەیا چاپکری یا کتانی و دێرەشی وەرگرتییە، و دێرەشی ب خۆ ژی ئەو ژ یا کتانی وەرگرتییە، یەعنی: دەستنڤیس نە ل نك من و نە ژی ل نك دێرەشی هەبوویە کو ئەم لێ بزڤڕین، و جهێن بەرگومان تەئکید بکەین، هەر چەندە مالکێن کوردی و عەرەبی ژ ڤێ شعرێ چەندەکێ باشتر ژ یێن ئۆسمانی و فارسی هاتینە ڕاکرن.

حەمیدی د ڤێ شعرا خۆ دا دبێژت:

واجب و لازم ل هەر کەس کن ژ بۆ میرێ کوبار
هەم ثەنایان هەم دوعایان دا نەمینن دین و هار
وقت خوش در عندلیبان نالە و ئەفغاندار
گل أچلمش نالی و بلبل فغانلاری برار
داعی ما دولت با دولت سرارا وصف دار
بلبلان را نغمە باید در چمن زاری بهار
من عجیب اللە أنا قد نری بالاعتبار
روضة ما غیرت و الصر فیها ما یضار
پەهـ چ نازك مەنزلە ژ ڕەنگێ بەحەشتا باقییە
تێك کولیلکێت وێ دبشکفتینە دائم چار کنار

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

رایەء بکز پادشاهم قصری کیم

هر طرف چیچکبری آغازلری شکر یغار

باغبان خلد را رویست الزام تمام

بزمگاه شد که آمد منکر از اختیار

هذه روضات عدن فادخلوها فائزین

أیها الإسلام فأتوا فاسکنوا دار القرار

گول شلێل شەرمەندە مانە ژ هەیئەتا پڕ هەیبەتێ

لەو سەر و چەهڤێت خوە تێکدان ل بن پییان دانانە خوار

گوزلرین قویوب اشاغه داغلرین زنبقلری

أهل اذعانك بولنده باقمق اولور باغار

سر و بر پا استیادە یکدلی دعوا کند

یعنی اینی هر کس را یکدلی آید بکار

قائل بالحال عن شأن الذی یرجو الندی

إن من یأتی العلی ما مال عنها باختیار

سۆرگول و زەرگول ب دەعوانە ل نیڤا چیمەنێ

ئێك دبێت مەحبووب ئەزم یا دی دبێ ژ عشقێمە ژار

سنبل ایلە توتیا آچق قورمیشلر دیللری

کیم بز هم توتیا و کیم بز هم زلف یار

رسم خدمتکاری آموز و بە أطراف چمن

نرگس شوریدە کامد چار چشم از هر کنار(٣)

ئاسمین وەك ئاسمان تێن سەر کوزۆت و بەرگرێ

باتی ئێ خێرخواز نەبیتن دائما بیت تازیدار

خرمان خوشلری هر بیرسی بغداد در

هەوارنامەی کتێب

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شویشلر حالیله کیمی بونده دادن ختم دار

توخ شاهی و قرنفل قهوەء و شبو بها

مانی در بتخانەء چین کی کشید این یادگار

نادت الطوبی فطوبی أیها المتسأملون

في ظلال کل آمال بعز و افتخار

یا ڕەبی دائم موبارەك بن ل وە دیوان و تەخت

جوملەئێ کرمانج سلاڤکێش بن ب پێش گەشتی غەدار(٤)

عدل و دادن تخت و دیوان مبارك اوللر

ذرجه أولمایه غمدن کوین نزده بر غبار

کائنات هت طارم ساکنات شرق و غرب

جملەء با تو را یا رب مبارك باددار

بارك الباري لکم أیوانکم مدى الزمان

قد أراد الله في أخلاقکم نعت الوقار

مەحمودۆ خۆش تشته علم خاسمه ژ بۆ خەلقێ مەلا

مه دڤێ میران د هەیبەت وا ل بوو ئەنیا شەهسوار

فضلنز مه ای حمیدی علم ایلشن یوقدر

ایلیم عالم ایچندە الملك اولور نامدار

در نجوم و حکمت و علم معانی تا به شرع

ای حمیدی گر چ صراف محك در پیشدار

ادعی بالعلم فضلا من یسمی بالحمید

این من یاتی مجیبا باحثا بالاقتدار

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

میر عمادەددینێ هەکاری (صەبووری)

صەبووری ناسناڤێ هەڤالێ مەلایێ جزیری، میرێ هەکارییان عمادەدینێ کورێ یەحیا بەگێ کورێ زەکەرییا خان بەگێیە، ئەوێ د ناڤبەرا سالێن ١٦٣٤- ١٦٣٩ حوکم ل میرگەها هەکارییان کری. بابێ وی یەحیا بەگ د شەڕەکی دا ل وانێ د گەل محەمەد پاشایێ والییێ وانێ ل سالا ١٦١٧ هاتبوو کوشتن.

دەمێ مامێ وی شەرەفخان بوویە میر، وی ئەو کرە مەزنێ کەلا (چهریق)ێ، و ل سالا ١٦٣٢ ئەو دژی مامێ خۆ ڕاوەستا، و هێرش دانە دەڤەرا ئەلباکێ، پشتی دەمەکی ل سەرێ سالا ١٦٣٤، ئەو شیا پایتەختێ میرنشینێ کو جولەمێرگ بوو، بستینت و میری بکوژت، و ببتە میر.

هەڤچاخێ سولتانێ ئۆسمانی مرادێ چارێ (١٦٢٢- ١٦٣٩) بوو، ئەوێ شەڕێن دژوار د گەل دەولەتا صەفەوییان کرین، و دەمێ سولتانێ ئۆسمانییان ڤیای هێرشێ بدەتە سەر صەفەوییان ل سالا ١٦٣٥، وی نامەیەك بۆ میر عمادەددینێ هەکاری هنارت، و تێدا داخواز ژێ کر کو ئەو پشتەڤانییا وی بکەت، بەلێ میری داخوازا وی ب جهـ نەئینا، و بەرسڤەکا کرێت دایێ، و سڤکی ب وی کر، لەو پشتی هنگی سولتانی هێزەك هنارتێ و ل سالا ١٦٣٥ شەڕەك د ناڤبەر میر عمادەددینی و لەشکەرێ ئۆسمانییان دا ل دەڤەرا پیزانێ چێبوو، و د ئەنجام دا هەکاری شکەستن، و میر عمادەددین بەر ب حەلەبێ ڤە ڕەڤی، بەلێ ئەو ل وێرێ هاتەگرتن، و هاتە هنارتن بۆ ستەنبۆلێ، و سولتانی فەرمانا گرتنا وی بۆ دەمێ حەفت سالان دا، و ئەو هاتە زیندانکرن، و پشتی حەفت سالان دەمێ ئەو هاتییە بەردان، ل دەمێ زڤڕینا وی بۆ وەلاتێ وی ل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بازێرێ (ئەدەنە) -دبێژن- ب نەخۆشییا تاعوونێ مر. و هندەکێن دی دبێژن: ئەو ل ستەنبۆلێ ل سالا ١٦٣٩ ب دەستێ مصطەفا پاشایێ صەدرێ ئەعظەم هاتە کوشتن.

پشتی وی کورمامێ وی عزەددینێ کورێ شەرەفخانی بوو میرێ هەکارییان، و ل سەر دەمێ وی گەڕۆکێ ناڤدار ئەولیا چەلەپی هاتبوو جولەمێرگێ، و ئەو بەحسێ وی دکەت و دبێژت: ئەو میرەکێ خودان شیانێ میرگەهەکا ب هێز بوو(٥).

میر عماددەدین ئەوێ ناسناڤێ (صەبووری) بۆ خۆ د شعرێ دا هلبژارتی، هەڤچاخ و هەڤالێ مەلایێ جزیری بوو، و د دیوانا مەلایێ جزیری دا شعرەکا هەڤپشك (موساجەلە) یا میر عمادەددین و مەلایێ جزیری هەیە، ژێ دئێتە زانین کو میری دەستەکێ درێژ د ڤەهاندنا شعرێ دا هەبوو، و ژ هندەك گۆتنێن مەلایێ جزیری دئێتە وەرگرتن کو میر زانایەکێ شارەزابوو د زانینێن شریعەتی ژی دا، مەلایێ جزیری ل دووماهییا ڤێ شعرێ دبێژت:

د بەحرا قولزوما میران	ب غەوواصی گوهەر چینم
د بەحثا شەرح و تەفسیران	تو دەریایان وە نابینم
ژ میر و بەگلەر و چیران	غولامێ میر عمادینم

حەتا دەمەکێ نێزیك مژ و مۆرانێ ڕاستییا کەسینییا میری د ناڤ خۆ دا پێچابوو، و گەلەك کەس هەبوون هزر دکر کو میر عیمادەددین ئێك ژ میرزادەیێن جزیرا بۆتان بوو، هەر چەندە د هژمارەکا دەستنڤیسان دا ب ئاشکەرایی هاتییە کو میر عیمادەددین میرەکێ هەکاری بوو، و ل ڤان دووماهییان دو دەستنڤیسێن دیوانا مەلایێ جزیری هاتنە دیتن، ئاگەهدارییەکا گرنگ دانە مە، ئەو ژی ئەڤەیە کو میر عمادەددین ئەوە یێ ناسناڤێ وی (صەبووری)، و ئەو هەردو دەستنڤیس ئەڤەنە:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

١- دەستنڤیسا محەمەد ئەسمەریێ خۆشابی، ئەوا ل سالا ١٢٨٣ مشەختی (بەرانبەر ١٨٧٢ ز) هاتییە نڤیسین، کو تێدا هاتییە: (سلام کردن ملا بر حضرت صبوری أمیر عماد الدین الذی هو من سلسلة آل عباس رضوان الله تعالی علیهم أجمعین)[٦].

٢- دەستنڤیسا محەمەد صەبرییێ کوڕێ مەلا عەبدلفەتتاحێ هەرشنی (هەرشنێ سەر ب فارقینێ ڤەیە) ئەوا ل سالا ١٣٤١ مشەختی (١٩٢٣ ز) هاتییە نڤیسین، کو تێدا هاتییە: (ما قال الشیخ أحمد الجزری فی محاورة الأمیر عماد الدین الهکاری الملقب بالصبوری قدس سرهما و رحمة الله علیهما)[٧].

و حەتا نوکە (حەفت) شعرێن صەبوورییێ هەکاری هاتینە دیتن: ئێك ئەو شعرا هەڤپشکا وییە د گەل مەلایێ جزیری، کو د دیوانا مەلایێ جزیری دا بەلاڤبوویە، و هەر شەش شعرێن وی یێن دی ئەڤەنە یێن ئەم ل ڤێرێ بەلاڤ دکەین، و سێ ژ وان بەری نوکە بەلاڤبووینە، و سێ بۆ جارا ئێکێیە بەلاڤ دبن.

شعرا ئێکێ:

تەخمیسا وی ل سەر غەزەلەکا مەلایێ جزیری[٨]:

سەد ئەمانەت ل تە ئەی مەحرەما ئەسرار و شەهێ
بلەزین صوبحەدەم و شام و سەحەر سال و مەهێ
د حەرێما حەرەما خاص و هومایوون قەبەهێ
ئەی نەسیمێ سەحەرێ ما د مەجالا صوبەهێ
سەد سەلامان بگەهینی ژ مە وێ پادشەهێ

نازکا شۆخ و شەپال و پەرییا حووری مثال
یا ئەنی ڕۆژە ب دێم زوهرە ب بورهان دو هلال
یا ژ مشکا خەتەنە خال و خەط و کاکول و خال
عەرعەرا قامەت ئەلیف نەیشەکەرا شۆخ و شەپال
نازکا سیمین تەن و خوسرەو و زەڕرین کولەهێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

تــو ب ئعــزاز و ب ئكــرام بكــه غــهمخوارى و لوطــف
ژ كنــارێ تـــه ببێـــتن قهمـــهرا يـــارى و لوطـــف
بـــوتێ ئـــازەر بكـــه ئحســـان ب كـــهرەمكارى و لوطـــف
د بـــهرى دا تـــو ببووســـى ب دوســـهد زارى و لوطـــف
ئاســـتان و دەر و ديـــوار و شـــوباكێن قهلـــههێ
مـــه دڤـــێ حـــالى بـــهيان كـــهين نـــه ب حـــوبر و قهلـــهمان
راحـــهت و ئێمنـــى چـــوون صـــهبر و قـــهرارم قـــه نـــهمان
مونشـــئێ حاشـــى و شـــهرحان و بهيانێـــد ســـتهمان
نامـــهيا جـــهور و جـــهفا و ئهلـــهم و دەرد و غـــهمان
دى ب دەســـتێ زەرييـــێ موحتهشـــهمێ ســـهرو ســـههێ
دا كـــو ســـرا مـــه عـــهيان كـــهين نـــه ب لـــهفظ و نهعـــهتێ
ئـهو پهريشـانى كـو ئنشـا كـر تـه ب عـهرض و ب خـهتێ
گوهـــ بـــدێرن ب تهعـــهججوب ل سهراســـهر قصـــهتێ
بـــهلكوو دلبـــهر ژ ڕوويـــێ عـــادلى و مهرحهمـــهتێ
ڕەحمـــهكێ كـــت ب فـــهقيران و بپرســـت گلـــههێ
ئـــهز نـــزانم بـــۆ چ كێشـــائيبه شـــيرێ غهضـــهبێ
مـــه ژ ڕەحمـــا تـــه نـــهكر هيڤـــى و مامـــه د عهجـــهبێ
وەعـــده نـــازكتره ئيـــرۆ مـــه ژ شووشـــا حهلـــهبێ
دل گرانـــه تـــه ژ مـــه و ديـــار نـــزانين ســـهبهبێ
ئـــهو ب خـهشـمـه ل غـــهريبـان و نـهدێـرن گـونـههـــێ (٩)
ژ چ كنـاران ڤـه گونههـ قـهت سـررێ نوونـهك مـه ههيـه
غــهيرى حوببــا تــه مــه ڕا عشــق و جونوونــهك مــه ههيــه
جهوهـــهرێ فانييـــه قـــهط مـــرن و مهنوونـــهك مـــه ههيـــه
مـــا ژ بـــهر ضـــهرب و فراقـــا تـــه ســـوكوونهك مـــه ههيـــه؟
جـهرگ و دل هـهردو ب نالينـه وەكـى چـهنگ و ژەهـێ

سەد خەرابان ل طەریقا تە عمارەت دکم ئەز
سەد هەزار عەبد و ئەسیران ب کەفارەت دکم ئەز
ذەررەیەك وەصلێ ب جانێ خوە تجارەت دکم ئەز
(حجر أسود) بدرت دەستی زیارەت دکم ئەز
نەذر من بت بگرم خواس طەریقا مەکەهێ

پڕ د عشقێ دا مەحوویین مە نەمان ئەصل و رەهەك
وەکی تە مەست و خوماری کێ دییە خان و شەهەك
لەو (صەبووری) ژ سەرو قامە نە هشیارە گەهەك
ژ ئەزەل حەق ب مەلێ دایە ژ عشقێ قەدەحەك
تا ئەبەد مەست و خەرابین ژ مەیا وێ قەدەهێ

شعرا دویێ[١٠]:

دلا مەهجوور و غەمگینم ژ دەست ئەفلاك و دەورانێ
ژ چەشمان خوون دبارینم وەکی طاقێ د بارانێ

ب زەجرم ئەز ژ کۆڤانان دنالم ئەز ژ بوستانان
دسۆژیت ئەرض و ئاسمانان تنێ ئاهەك ژ بیجانێ

ب من ئاها دلێ ژارە ئەگەر بێتن ب تەکرارە
سەقەر تێکدا دبت سارە ئەوە جوزئەك ژ نالانێ

ژ نالینان پەریشانم وەکی بلبل غەزەلخوانم
شبەت پەروانە بێ جانم سەبەب شەمعا شەبستانێ

سەبەب شەمعا مونەوەر لێ د دەڤ مارێ کو سەد سەر لێ
عەقیق و دورر و گەوهەر لێ عەقارب هاتە سەیرانێ

ل سەیرێ من عەقارب دی ل بورجێ من کەواکب دی
ل جەوزایێ عەطارد دی قەلەم زەن بوو د دیوانێ

د دیوانێ کو صەف وەستان دکر با ساقییان مەستان
شەرابا صافییە د دەستان ژ ڕەنگێ ئابێ حەیوانێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ژ حەیوانێ ڤەخوار فنجان | ژ دەستێ ساقییا قەنجان
بیە دارۆ ژ بۆ ڕەنجان | چ دارۆ بوو د مەیخانێ

د مەیخانا کو دارۆ تێ | ژ بێن مسك و بخارۆ تێ
گەلەك شوبهەتی مارۆتێ | ب دۆم ماییم د زندانێ

د زندانێ ب دۆم ماییم | د دەڤ مارێ غەمان داییم
ژ عشقێ بێ سەر و پاییم | وەکی گۆیا ل مەیدانێ

وەکی گۆ بێ سەر و دەستم | ب زولفا عەنبەرین بەستم
د خێلا خدمەتێ وەستم | تو جارەك لێدە چەوگانێ

ب چەوگانێ ئیشارەت کر | ب من ڕا نەوعەکی ڕەد کر
دلێ غەمگین تژی دەرد کر | ب وێ لەعلا بدەخشانێ

ب وێ لەعلا ل بال عیسا | جەواب ئانی ژ بەلقیسا
سولەیمانی دبێم دیسا | ڕەها وی طوغر و نیشانێ

ژ ڤێ نیشان و طوغرائێ | هلالی ڕەنگ بالائێ
چ سورمە بوو ل چەشم دائێ | موقەووەس بوو ژ کێشانێ

کەمان کێشا کەمانداران | دبارن تیر وەکی باران
ل قەبرێ مە برینداران | د وێ حەبسێ و کۆڤانێ

صەبووری ما د حەبسێ دا | ب دۆم مایم د قەیدێ دا
وەکی دنێری د چالێ دا | دەرینە وی ژ زیندانێ

شعرا سێیێ[١١]:

د عەجالێ خەملین گول تە نەدی باغێ خەبان
نە کو فەصلا غەزەلانە گول و گولزار نەمان
بلبلێ باغنشین شبهی خەفاشێ پێ خوەشە
لەو کو گولشەن بوونە شیلان و گولێ پار نەمان
ئیرەم ئاسا خەملی بوون ژ چەمەن بادەیە تێك
طالعێ مە ژ چەمەن سەبزە و ڕەیحان نەمان

Zakho Centre for Kurdish Studies

چەنـــد وێرانـــە نشـــين شـــبهى هەمامـــا ل هـــەوا

لـــەو كـــو وێرانەيـــە وێرانـــە كـــو ديـــوار نـــەمان

گـەر كەسـێ ژار كـو ل شـاگردێ قەصابان مـە وەدى

ئيـرۆ شـاهين كـو ل صـەيدێنە ب شـومقار نـەمان

لـەبێ خەنـدان شيفا بەخشـن ل مەريضـان چـو مەسـيح

دێ چ مـوعجز بنـوميتن كـو تـو بيمـار نـەمان

صـەبرێ صـەببوورييە سـەر وەك چەمـەنێ هـاتى دەمـەك

مـە صـەبر دێ ب چ بـت سـەرۆێ سـپيندار نـەمان

شعرا چارێ(١٢):

دلـــێ مـــەجرووحێ مـــن پـــڕ ژانـــە ديســـا

تـــژى دەرد و غـــەم و كۆڤانـــە ديســـا

نەشـــێم دەرمـــان بكـــەم دەردێ دلـــێ خـــۆ

حـــەكيمان بێنـــە سـەر لوقمـــان و عيســـا

هـــــەچى دى صـــــوورەتا دلــــدار و دلبــــەر

بيـــە حـــەيران دچـــار و كەفتـــە ليســـا

بـــــەلێ مــــن زانيــــە بەدبــــەختيا خــــۆ

چرايـــێ مـــن حـــەتا صـــوبحێ نەئيســـا

ژ لوطفـــا تـــە عەجـــەب مامـــە (صـــەبوورى)

نـــە گـــۆ حالـــت چيـــە دەفتەرنقيســـا

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

شعرا پێنجێ(١٣) : ب زمانێ فارسييه.

ای بمثـل روی تـو همچـو مـه بـر فلـك
مـدح لـب لعـل تـو ورد زبـان ملـك

مـا د رقيـب آوريـم نقـد دل پـيش تـو
هـر چـه درد غـش بـود تـا مثبنـا سـد محـك

در لـب جانـان ببـين جـوهر فـردا حكـيم
گـر بگشـاى دو لـب وارهـى از ريـب و شـك

حبـك فـى قلبنـا صـار كـنقش بـالحجر
صـورت عشـق ار دلـم كـس نتـوان كـرد حـك

وصـلك قـد فـات مـن هجـرك أيـن المفـر
أحـرق قلبـى كـذا أوقعنـى فـى الهلـك

پـيش تـو جـان بـاختن لـى مـرا كارليـك
عشـق لـو بـر كـپش كـرده ز هـم بازفـك

ملـك صـبورى شـود مقتـل درگـاه تـو
نـذر تـو خواهـد كنـد جـان هـزاران چـه پـك

شعرا شەشێ(١٤) : ب زمانێ فارسييه.

بـر آرم آه گـرم از سينهء پـر زخـم خـود هـردم
بجـام زهـر خـون قهـر اشـك تـر روان هـردم

فغـان از شـورش دلبـر كـه جان مـا بصـد نـاوك
زنـد بـر جيگـر ريشـم هلاكـم ميكنـد هـردم

فداى آن لب شـكر فشان بودم كـه در مجلس

بوقت گفتن و دور سفتن و شرین سخن هردم

دوای درد مشتاقی کجا داند معالج را

که اشك خون ز مژگان تا گریبانم رەوان هردم

علاج درد عاشق را میان آن دو لب باشد

اگر خواهد دوا دارد اگر مجروح در هردم

ندانم تا بکی در ورطەء خون میدوم دائم

باین حال پریشانی و درد و پر بلا هردم

ندارد چارەء عاشق بجز دیدار دلبر را

صبوری تا بکی باشد که در هجر بتان هردم

مەلا رەمەزانێ عەبباسی

دەڤەرا بادینان و هەكاری - وەكی ژ ژێدەرێن ئەصلی یێن ئەدەبییاتا كرمانجی دئێتە وەرگرتن- هێلینا ئێكێ یا ئەدەبییاتا كرمانجی بوو؛ چونكی ئەو شاعرێن بەرێ بناخەیێ شعر و پەخشانا كرمانجی دانایی ل ڤێ هەرێمێ گەهشتبوون، و حەمیدی و عەلییێ حەریری و میر عیمادەددینێ هەكاری و فەقییێ تەیران و گەلەكێن دی باشترین نموونەنە ل سەر ڤێ چەندێ، ژ بەر ڤێ ئێكێ مرۆڤ دشێت ب پشتڕاستی ڤە بێژت: لەهجەیا (هەكاری) -و بادینی ژی پشكەكە ژێ- حەتا نوكە لەهجەیا ئێكەمینە یا بەرهەمێ ئەدەبی یێ كرمانجی پێ هاتییە نڤیسین و گەهشتییە مە.

ل سەدسالا دەهێ و یازدێ مشەختی (پازدێ و شازدێ زایینی) سەرهلدانەكا ئەدەبی یا مەزن ل ڤێ دەڤەرا ژێگۆتی (هەكاری و بادینان) پەیدابووبوو، و گەلەك زانا و ئەدیب هەبوون قەستا نڤیسینا ب زمانێ كوردی كربوو، و ب مخابنی ڤە ئەم دبێژین: هەر چەندە گەلەك ژ بەرهەمێ ڤی دەمی ژ ناڤچوویە و نەگەهشتییە مە ژی، بەلێ نیشان ل سەر هەبوونا بەرهەمەكێ هێژا یێ ڤێ قووناغا دیرۆكی د دەست مە دا هەیە، هەر وەسا هندەك نموونەیێن كێم ژی یێن ژ باشییا ئێغبالێ هاتینە پاراستن د دەست مە دا هەنە ڕاستییا گۆتنا مە ئاشكەرا دكەن.

گەرۆكێ ئۆسمانی یێ ناڤدار (ئەولیا چەلەپی) ئەوێ ل نیڤا سەدسالا هەڤدێ ل گەلەك وەلاتێن ئۆسمانییان گەڕیای، و سەرهاتییا گەڕیانا خۆ د كتێبەكا مەزن دا ب ناڤێ (سیاحەتنامە) قەیدكری، ل سالا ١٠٦٦ مشەختی

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

(بەرانبەر ١٦٥٦ زایینی) هاتبوو پایتەختا میرنشینا بادینا، کو باژێرێ دیرۆکی یێ ئامێدییێ بوو، و ئەو بەحسێ ژیانا خەلکێ دەڤەرێ ژ گەلەک لایان ڤە دکەت، و ئێک وان لایان لایێ ڕەوشەنبیرییە.

ئەولییا چەلەبی بەحسێ زمانێ کوردی دکەت و ئاشکەرا دکەت کو ئەو ل سەر گەلەک لەهجەیان دئێتە لێکڤەکرن، و دبێژت: ئەو کوردێن جیرانێن ئێک و دو بن د ئەزمانێ ئێک و دو دگەهن، بەلێ ئەوێن ژێک دویر بن باش د ئێک و دو ناگەهن، و بۆ دان و ستاندنێ ئەو هەوجەیی (تەرجومانەکی) دبن.

ژ وان لەهجەیێن ئەو بەحس ژێ دکەت: لەهجەیا ئەیالەتا ئەرزەرۆمێ (وەلاتێ سەرحەدێ)، لەهجەیا ئەیالەتا وانێ و ناڤێ وێ دکەتە لەهجەیا پنیانشی و مەحموودییان، لەهجەیا بدلیسێ کو ڕۆژەکییە، لەهجەیا پسیانییان (ل بازیدێیە)، لەهجەیا زازا، لەهجەیا لۆلۆ، لەهجەیا چیایێ شنگارێ دبێژتێ: باپریسی، و دبێژت: کورد تێ ناگەهن، لەهجەیا حەریرێ، لەهجەیا ئەردەلان و دبێژت: ئەو ب فەصاحەت دئاخڤن بەلێ ئەو ئاخفتنا خۆ گەلەک سڤک دکەن، لەهجەیا سۆرانی و دبێژت: ئەو حەتا دەرەجەیەکێ لەهجەیەکا نازکە، لەهجەیا ئێزدییێن خالتی و دبێژت: خودانێن (٢٤) لەهجەیێن دی ژ کوردان تێ ناگەهن[١٥]، لەهجەیا ئێزدییێن چەکڤانی، و دبێژت: ئەو یا تێکەلە د گەل ئەزمانێ ئەرمەنییان.

و ژ تشتێن بالکێش ئەوە ئەولیا چەلەپی دەمێ بەحسێ زمانان دکەت دبێژت: ئەگەر چ هاتبتە گۆتن کو (عەرەبی فەصاحەتە و عەجەمی ظەرافەتە و ترکی قەباحەتە و ئەزمانێن دی نەجاسەتە) بەلێ زمانێ کوردان هەم فەصاحەت و هەم بەلاغەت ژی تێدا هەیە. و زمانێ کوردێن جزیرێ و کوردێن شێروان (سێرتێ) ژ ڤی ڕەنگییە. پاشی چەلەبی دبێژت: بەلێ زمانێ ژ یێ ڤان زێدەتر ل سەر فەصاحەت و ظەرافەت و سەلاسەتێ ڕادەوستت زمانێ کوردێن ئامێدییا بادینانە، و ل سەر گۆتنا (عولەمائێن عامل) یێن دەڤەرێ ئەڤ زمانە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

زمانێ حەضرەتێ یوونسی بوو -سلاڤ لێ بن-، چونکی ئەو ل مویسلێ بوو و ب زمانێ کوردان دئاخفت.

جهێ دی یێ مە دڤێت ڤەگوهێزین ژ گۆتنا ئەولیا چەلەبی ئەوە دەمی ئەو دبێژت: هەر جار ل نەورۆزا سولتانی، بچویک و مەزن، و هەمی زانا و شاعرێن دەڤەرێ دەردکەڤنە ژ دەرڤە و ل سەرێن ڕێکان، و ئەو شعرێن پێنجخشتە و سێمالکی و چارمالکی و پێنجمالکی و شەشمالکی و حەفتمالکی و هەشتمالکی دهاڤێنە بەرێك، و ب مالکێن شعران ئەو کێبرکانێ دکەن.

ژ ڤان گۆتنێن ئەولیا چەلەبی دئێتە وەرگرتن کو دەڤەرا بادینان ژ بەر زمانێ وان یێ ڕەهوان و خۆش، یان وەکی ئەو دبێژت یێ خودان فەصاحەت و ظەرافەت و سەلاسەت، و ژ بەر هەبوونا هژمارەکا مەزن ژ زانایان، و ژ بەر شانازیبرنا خەلکێ دەڤەرێ ب زارێ خۆ، و کو ئەو زارێ یوونس پێغەمبەری بوو -وەکی وان هزر دکر- پێشڤەچوونەکا علمی و ئەدەبی یا بەرچاڤ ل ڤێ دەڤەرێ هەبوو، حەتا وێ دەرەجێ ل جەژن و ئاهەنگان پتر ژ هەر تشتەکی وان کێبرك و موسابەقەیێن شعری دکرن، و ئەڤە نە تشتەکی تایبەت بوو ب زانایان ڤە، بەلکی بچویك و مەزنان ل سەرێن ڕێکا و جهێن ئاهەنگان ئەڤ کارە دکر.

ل سەر زەمانێ میر موسەییدخان کورێ مرادخانێ ئێکێ مەدرەسا مرادییێ یا ناڤدار ل ئامێدییێ ئاڤاکری، ئەولیا چەلەبی هاتبوو ئامێدییێ، و وەکی مە گۆتی ئەو بەحسێ گەلەك لایێن ژیانا خەلکێ بادینان دکەت، بەلێ تشتێ ل ڤێرێ مە دڤێت بێژین ئەوە دەمێ ئەو بەحسێ رەهوانییا ئەزمانێ خەلکێ دەڤەرێ دکەت، ئەو شعرا شاعرەکێ ئامێدییێ بۆ مە ڤەدگوهێزت وەك نموونە ل سەر گۆتنا خۆ، و ئەو شاعر ئێك ژ وان کلاسیکێن مەیە یێن مخابن ناڤ و بەرهەمێ وی ب ئێکجاری بەرزەبووین، و ئەگەر ئەولیا چەلەبی بەحسێ وی نەکریا قەت مە ئەو نەدنیاسی[١٦].

ناڤێ ڤی شاعری رەمەزانە، و ئەو ل وێ سالا چەلەبی تێدا سەرا ئامێدییێ دای کو سالا ١٠٦٦ مشەختی (١٦٥٦ ز) بوو، یێ زێندیبوو، چەلەبی وی ب ناڤێ (مەنلایێ عالم رەمەضانێ عەبباسییان) ددەتە نیاسین، و بەلکی ژ ڤی لەقەبی بێتە زانین کو ئەڤ شاعرە ژ ئێك ژ وان مالباتان بت یێن خۆ ب عەبباسی ددانە نیاسین، و مالا میران ب خۆ ژی ئێك ژ وان مالباتان بوو.

دەمێ ئەم دبێژین ئەڤ شاعرە ل دەمێ سەرەدانا چەلەبی یێ زێندی بوو ژ بەر هندێیە، چونکی دەمێ چەلەپی ناڤێ وی دئینت نابێژت: (رحمه الله) و ئەڤە هندێ دگەهینت کو ئەو هنگی نەمر بوو.

ژ ڤێ پێڤەتر ئەم تشتەکی ژ ڤی شاعری نزانین، و ژ شعرا وی دئێتە وەرگرتن کو ئەو شاعرەکێ مەزن بوویە، ئەڤ شعرا وی ل دۆر حنێرییا عشقێ دزڤرت، و کو ئەو تشتێ عشق دشێت بکەت نە ئاصفێ وەزیرێ سلێمان پێغەمبەری دشێت بکەت، و نە ئەرەسطوویێ فەیلەسووف، و هەژییە بێژین کو وی ئەڤ غەزەلا خۆ ل سەر بەحرا (البسيط) ڤەهاندییە، و میزانا وێ ب ڤی ڕەنگییە: (مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن)؛ دا بەرێ خۆ بدەینێ کانێ چاوا رەمەزانێ ئامێدی د ماهییەتا عشقێ دگەهت:

رایێ ل ئاصف دکەن والە و حەیرانێ عشق
دەرسێ ئەرسطووی ددەن سەرخۆش و سەکرانێ عشق

عەقلێ (کول) ئەر بێتە نیڤ مەکتەبێ عشقێ دەمەك
دێ ببتن مەضحەکێ طفلێ هەوەس خوانێ عشق

دەفعێ حەرارەت دکەت ما ژ دلی زەمهەریر
لایەزەلا گەرمییا ئاتەشێ سووزانێ عشق

دێ بسۆژت عالەمێ ئاهێ شەرەربارێ دل
گەر هەبتن ڤاڤەکێ مانعێ طووفانێ عشق

مـــن حەســـەدا كـــوفرێ بـــوو داغـــە ل ئيمـــانێ لـــەو

سـەرگەر و پێخـواس دچـووم دامـەنێ روهبـانێ عشـق

داغـــێ نهـــانى مـــە لـــەو ئەشـــكەرە ظـــاهركرن

ئـەمرێ چراغـان كـرە خەسـرەوێ خووبـانێ عشـق

گەهـ ژ ضەميرى ب خوە خوون كو تەرەششوح دكەت

ديـدە دبـت مەعـدەنێ لـەعلێ بدەخشـانێ عشـق

غونچـەئێ بوسـتان ئەگـەر بەنـدێ نيقـابێ ڤەكـەت

لال دبـت بـێ گومـان مـورغێ گولسـتانێ عشـق

فـاش مەكـە زارێ خـوە ئـەى رەمەضـان گـەر دكـەى

شـوبهى نەسـيمى دبـى طـازى و عوريـانێ عشـق

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

لاغـەری

د دیرۆکا ئـەدەبییاتا کلاسیکی یا کرمـانجی دا شاعرەك ب ناسـناڤێ (لاغەر) هەبوویە.. ئێکـەمین جار بەحسێ وی د نـاڤ بەحسـان دا هاتییـەکرن د گەل بەلاڤبوونا شەرحا دیوانا مەلایێ جزیری بوو، ئەوا مـەلا ئەحمـەدێ زڤنگی ل سالا ١٩٥٩ ز بـەلاڤکری، ژ بـەر کو د ڤێ کتێبێ دا تەخمیسـەکا لاغەری ل سەر شعرەکا مەلایێ جزیری هەبوویە.

ژ بـەر کـو چـو زانینـێن بنەجهـ د دەسـتێ مـەلا ئەحمـەدێ زڤنگـی دا نەبووینە ل دۆر ڤی شاعری کانێ ئەو کییە؟ و ناڤێ وی ب دورستی چییە؟ و ل چ دەمی ژیایە؟ وی ژ لایێ خوە ڤە چو ئاگەهی د دەر حەقا لاغەری دا نەداینە، ب تنێ تـەخمین کرییـە کـو بـەلکی ئـەڤ لاغـەرە یـەك ژ فـەقییێن مـەلایێ جزیـری ب خـۆ بـت، لـەو تەخمیسـا وی د دانـەیا دەستنڤیسـا دیـوانێ دا، ئـەوا ل جزیرێ هاتییە نڤیسین د نیڤا دیوانێ ب خۆ دا هەیە. و تشتێ مەسـەلە پتر ل بـەر ڤەکۆلـەران ئـالۆزکری ئـەو بوویـە زڤنگـی دیـار نەکرییـە کـانێ ئـەو نوسخەیا دیوانێ یا وی پالدایە سەر (یا ئـەو دبێژتێ: نوسخەیا جزیـرێ) ل چ دەم هاتییە نڤیسین.. و ئەگەر وی ئـەڤ چەندە دیار کربا، یان گۆتبا کـانێ کـێ ئەو نوسخە نڤیسییە، بەلکی مرۆڤ شیابا هنـدەکێ نێزیکـی وی دەمی ببـا یـێ لاغەر لێ ژیای.

لاغەر ب ڤی ڕەنگی ما کەسـەکێ نەنیاس ل بـەر ڤەکۆلـەرێن دیرۆکـا ئـەدەبییاتا کـوردی.. حـەتا سـالا (٢٠١١ ز) دەمـێ بـۆ جـارا ئێکـێ (پارچەیـەك ژ دیوانـا لاغـەری) مـە د گـەل هـەڤالێ خـۆ حوسـێن شـەمرەخی ئامـادەکری، و ل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەزگەها سپیرێز ل دهۆکێ دایە چاپکرن. د ڤی بەرهەمی دا مە دابوو ئاشکەراکرن کو لاغەر ناسناڤێ شاعرێ مە یێ کلاسیکی مەلا عومەرێ کوڕێ مەلا عەبدصصەمدێ تینیسییە، ئەوێ ل نیڤا دویێ ژ سەدسالا نۆزدێ، و چەند سالەکان ژ سەدسالا بیستێ ژیای.

د دەستخەتا ڤی بەرهەمی دا ئەوا ژ لایێ مەلا عەبدلمەجیدێ تینیسی هاتییە نڤیسین، کو ژ نەڤیێن شاعرییە، ئەو تەخمیسا مەشهوور هەیە یا کو ل سەر شعرا جزیری هاتییە دانان، هەر وەکی ناسخی هزرکرییە کو مەلا عومەرێ لاغەر خودانێ تەخمیسێیە.

ل دویڤ ڤێ هزرێ مە ژی مەلا عومەر وەك خودانێ تەخمیسێ دا نیاسین، و مە گۆت: ئەوە یێ شعرا مەلایێ جزیری تەخمیس کری، بەلێ پشتی هژمارەکا دەستنڤیسێن کەڤن مە دیتین، بۆ مە ئاشکەرابوو کو مەلا عومەرێ لاغەر نەخودانێ تەخمیسێیە، و بەری مەلا عومەری لاغەرەکێ دی یێ شاعر مە هەیە، و ئەوە خودانێ تەخمیسێ.

ل ڤێرێ مە نەڤێت بەحسێ ژین و سەرهاتییا مەلا عومەرێ تینیسی (لاغەر) بکەم، چونکی ئەڤ چەندە د کتێبا مە یا ناڤبۆری دا هەیە، ب تنێ من دڤێت ئیشارەتێ بدەمە هندەك دیرۆکێن ژیانا وی؛ چونکی ئەو دێ هندەك گرێکان ل بەر مە ڤەکەن:

سالا بوونا مەلا عومەرێ لاغەر ب دورستی ئەم نزانین، بەلێ وی ل سالا ١٣٠٤ مشەختی (١٨٨٦ز) ئیجازەیا مەلاتییێ ژ مەلا شەعبانێ کوڕێ مەلا عەبدللاهێ مکسی وەرگرتبوو، و ئەگەر ئەم تەخمین کەین کو عەمرێ وی هنگی سیهـ سال بووینە، بوونا وی دێ ل دۆرێن سالا ١٨٥٦ بت، و دەمێ لەشکەرێ ڕووسان ب هاریکارییا ئەرمەنان ب سەر دەڤەرێ دا گرتی، بەری شەڕێ جیهانی یێ ئێکێ و گەلەك ژ خەلکێ سەرحەدێ و وانێ مشەختبووین، مەلا عومەر ئێك ژ وان بوو یێن مشەختبووین و قەستا دەڤەرا بادینان کری، وی دڤیا بچتە گوندێ (بەرۆشکێ) چونکی هێڤێنێ مالباتا وان ژ وێرێیە، بەلێ شێخ عەبدلقەهارێ مەمانی داخواز ژێ کر ئەو بمینتە ل

گوندێ مەمانێ و دەرسان بدەتە فەقییان، و پشتی سێ سالان ژ مانا مەلا عومەری ل مەمانێ ئەو جارەکا دی ڤەگەڕیا دەڤەرا مکسێ.. و دووماهییێ ئەو ل گوندێ زڤستانییێ ئاکنجی بووبوو، ومرنا وی هەر ل وێرێ بوو ل دۆرێن سالا ۱۳۳۰ مشەختی (۱۹۱۲ ز) یان پشتی هنگی ب چەند سالەکان.

پشتی دیرۆکا مەلا عومەرێ لاغەر بۆ مە ئاشکەرا بووی، مە دڤێت بێژین: دو دەستنڤیسێن کەڤنتر ژ دیرۆکا مەلا عومەری د دەست مە دا هەنە، د هەر دویان دا تەخمیسا (لاغەری) ل سەر شعرا مەلایێ جزیری دانایی هەیە، تشتێ هندێ دگەهینت کو دڤێت مە پتر ژ (لاغەرەکی) هەبن، و ب ڕاستی ئەڤ دیاردە تشتەکێ نە یێ غەریبە د دیرۆکا ئەدەبیاتا کوردی دا، ژ بەر کو هندەك جاران سێ چار شاعر مە هەنە ئێك ناسناڤ بۆ خوە هلبژارتییە.

و ئەو هەردو دەستنڤیس ئەڤەنە:

یا ئێکێ: دەستنڤیسا میر و شاعرێ بادینی یێ دووماهییێ ئیسماعیلێ کوڕێ محەمەد طەیار پاشایێ ئامێدی (ل سالا ۱۸۷۲ ز مربوو)، ئەوا ژ (۳۰۰) بەرپەڕان زێدەترە، ل دەسپێکێ دیوانا مەلایێ جزیرییە[١٧]، پاشی گەلەك شعرێن جودا جودا یێن فارسینە یێن گەلەك شاعران، و د دویڤ دا هندەك مەکتووباتێن شاعرێ ناڤدار فضوولی یێ بەغدادی نڤیسینە، پاشی دیوانا وی ژی نڤیسییە، و دیرۆکا نڤیسینێ وەکی وی ب خۆ نڤیسی ڕۆژا ئەینییێیە ل مەها شەووالا سالا ۱۲٦۰ مشەختی چریا دوویێ ژ سالا ۱۸٤٤ زایینی. د بەرپەڕێ (۱٤۰) دا ژ ڤێ دەستنڤیسێ تەخمیسا لاغەری ل سەر شعرا مەلایێ جزیری هاتییە، ل بن ڤی ناڤی: (مخمس لاغری بر غزل شیخ أحمد جزیری)، و ئەڤ تەخمیسە ئەوە یا کو د دیوانێن مەلایێ جزیری دا دئێت. و ژ ڤێ چەندێ دئێتە زانین کو بەری مەلا عومەرێ تینیسی یێ لاغەر بێتە سەر دنیایێ شاعرەکێ دی ب ناسناڤێ (لاغەر) هەبوویە.

دەستنڤیسا دویێ: یا ئیبراهیمێ کوڕێ سەیید ئەحمەدێ بێسکییە، و وەکی مە ل پێشییا کتێبێ گۆتی هەر چەندە ل چو جهێن مایین ژ ڤێ دەستنڤیسێ دیرۆکا نڤیسینێ نینە ژی، بەلێ ژ سەر و بەرێ نڤیسینێ و ڕەنگێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

کاغەزێ دئێتە زانین کو دبت ژیێ وێ دوسەد سال تێ هەبن. د ڤێ دەستنڤیسێ ژی دا، ئەوا بەری مەلا عومەرێ تینیسی هاتییە نڤیسین، تەخمیسا لاغەری ل سەر شعرا مەلایێ جزیری هەیە، و دیسا ل بن ڤی ناڤ و نیشانی: (مخمس لاغری بر غزل أحمد جزيرى).

و ل ڤێرێ مە دڤێت دەقێ تەخمیسا لاغەری وەکی د ڤان هەردو دەستنڤیسان دا هاتی ل بەرچاڤ بدانین، د گەل جوداهییێن وێ د گەل دانەیا زڤنگی، بۆ پتر مفا:

رەمزەك ژ نەسیمێ ل چەمەن دا و خوەشی
ڕابوو ژ خەوێ سەبزەء و شەبنەم دوەشی
چەندی خەبتی دل کو بکەت سەیر و نەشی
نێرگزا مەست[١٨] د سەحەرگەهـ کو مەشی
بشکفت سەحەر غونچە[١٩] ژ چارا ئەرەشی

حورێن د بهشتێ و پەری جوملە جەما تێن
زوهرا رەقصی چەنك و چەکانە[٢٠] ب غنا تێن
غولغول دکەڤیتن چەمەنان تێك ڤ[٢١] نەوا تێن
شمشاد بمەش سەوسەن و سونبول ب سەما تێن
ئەی سەروێ خەرامان کو تو جارەك بمەشی

چین گرتیە زولفان[٢٢] ژ سەراسەر ب لەف[٢٣] وکەف
خوونێ وە درێژن کو ل شیران جەمدی کەف
دونیا بوویە لەیلان ژ لغاڤان دوەرت کەف
رۆم و عەجەمێ گرتییە ئوغولمە ب صەف صەف
جوهتێ موغولان هاتیە جەنگێ حەبەشی

وەصفێن د جەمالا تە ژ[٢٤] ئەووەل کو سەبەق دا

تەحسین ژ ئوستاد و کەلامی وە ب حەق دا

باوەر نە مەها بەدرێ ب ئەنگوشتێ دو شەق دا

وەك ذەررە هەرێ سینە ژ مهرا تە شەفەق دا

بوو شوهرەئێ ئافاقێ ب خورشیدێ وەشی

خال و نوقەط و عەنبەر و مسکێ تە ڕەشاندی[٢٥]

یەك نوقطە نەدی کەس قەلەمێ سەهوێ وەشاندی[٢٦]

کافوورە کری صەفحە سەوادی نەقشاندی

کێ دەستە ژ قودرەت وە کشاندی وە ڕەشاندی

قەوسێ دو هلالان ل بەیاضێ برەشی؟

هندی کو هەبن خووب و ظەریف هەردو غەمێنە[٢٧]

وەك شەهدە هەبن داعی چ حاجەت قەسەمێنە

دەر خوونێ جەگەر پارەئێ دەرد و ئەلەمێنە

چەندان تە بوت و لاتێ نثارێ قەدەمێنە

ئعجاز مەکە ڤێ کو تو ژ نەسلێ قورەشی

گازندە ژ دەرد و ئەلەمان قەط مەکە ئێدی

ئەڤ طالع و بەختێ وە موبارەك[٢٨] تە ل کێ دی

مەحصوولێ موورادێ مە ژ تیرێ ب چێ دی

ئەی دل ژ کەڤانێ هەلەك ئەختەرمە شەهیدی

مننەت کو تو ئەختەرمەئێ قەوسێ ب وەشی

هەر گەزمەئێ ئاور کو ژ چەهڤێن تە ب کل هات

من سینە هەدەف دا بەر و یەك یەك نە بەطل هات

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئاهەك مە نەهشت صەبر وسوكوون بێ تەحەمل هات

دەریا جەگەرێ بوو كو مە ئەڤ نالە ژ دل هات

ما ئاهـ و فغانان دكرت كەس ژ خوەشی؟

بێ كەشتیێ بەر بەحرێ فراقێ ئەرخیم ئەز

خەوفەك مە هەبوو لێ ب وصالێ پەرخیم ئەز

بهنەك ژ وصالێ مە بهیست و كەرخیم ئەز

وەك توولە ل پێ مووچە ل دۆرێ چەرخیم ئەز

چخ كرمە حەبیبێ گو: تو ناری بقەشی!

لاغەر د زەمانێ خوە د شعرێ(٢٩) تو عەلائی

چەندی تە هەبن داغ و برین تێك بەلائی

ڕەنگین تو ژ دەرد و ئەلەمان شوبهی وەلائی

(اللە) چ طەبیعەت بەشەری خوە نە مەلائی

ڤێ جەور و جەفایێ تو پەیاپەی دكەشی

تشتێ بەرچاڤ ئەوە د ڤان هەردو دەستنڤیسان دا ناسناڤێ شاعری ب ڕەنگێ (لاغەری) هاتییە، هەر چەندە د دووماهییا شعرێ ب خوە دا وی گۆتییە: (لاغەر د زەمانێ خوە و عشقێ تو عەلائی..).

هندەك شعرێن دی یێن لاغەری:

دەستنڤیسەكا دی ل ڤێ دووماهییێ كەفتییە بەر دەستێ مە ئەو ژی دەستنڤیسا زانایێ ناڤدار مەلا خەلیلێ سێرتییە(٣٠)، و ل جهەكی د دەستنڤیسێ دا هاتییە كو ئەو ل مەدرەسەیا (قوبا) ل ئامێدییێ ل سالا ١١٩٣ مشەختی (١٧٧٩ ز) هاتییە نڤیسین، و ل جهەكێ دی هاتییە نڤیسین كو (عەبدللاهێ

کوڕێ سەیید حەسەنێ گەلیرمانی نقیسییە)ی، و ل هندەك جهان شعرێن مەلا خەلیلی هاتینە نقیسین و د سەر دا هاتییە: (لكاتبە) ئانكو نقیسەر مەلا خەلیلە.. و هندەك بەرپەڕێن دی د ناڤ دا هەنە خەت نە وەكی یێ مەلا خەلیلە و نە وەكی یێ سەیید عەبدللاهێ گەلیرمانییە.. لەو ئەم دبێژین: دبت ئەڤ كەشكۆلە كۆمەكا بەرپەڕان بت د بەرگەكی دا هاتبنە لێكدان.

د ناڤ وان پەڕان دا یێن ئەم هزر دكەین نقیسەرێ وان نە مەلا خەلیلە و نە سەیید عەبدللاهە، پەڕەك هەیە ژ بەراهی و دویماهییا وی دئێتە زانین كو ئەو پەڕەكێ فەقەتیایە ژ دیوانا شاعرەكێ ب ناڤێ (لاغەر) ژ قافییا حەرفا (ێ)، ل بەر و پشتا ڤی پەڕی سێ شعرێن كرمانجی و مالكەك ژ شعرەكا دی ژی هەیە، و ژ نیشانان وەسا دیارە كو بەری ڤی پەڕی و پشتی وی ژی هندەك پەڕ هەبووینە دگرێدایی ب وی ڤە بەلێ مخابن ئەو نەماینە، و ئەو شعر ئەڤەنە:

شعرا ئێكێ:

هندەك بەیت ژ سەری دكێمن، د پەڕێ بۆری دا چووینە (كو د دەست مە دا نینە):

... ... دەولەتا ڕەنگێ ڕەش بین د ڕەنگێ مەرتەبە
هەر ل پێش شاهێ جەمالێ بوویە دوزدارێ كەلێ
وەقتێ بێبار بكەتن عەسكەرێ حوسنا تە شەهم
هەر دەمەك وێ دبهم بانگێ درایا ئقەلێ
یا ل دۆر صەفحەئێ حوسنا تە سیاهی چییە بێژ
خەرمەنا ماهێ ژ مسكی یا ژ قودرەت خصەلێ
موحبەتا خوە تە ئەمانەت ڤ مە دایە ژ ئەوەل
زەحف ژ وی خەلقی ئە باكرمە ب دل گۆتە بەلێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

ژ سـەمەندێ مـە چ كێمـە هـەر د نێـڤ ئـاگرە مـن

... ... مـــــن ژ بـــــادێ وصـــــالێ ژ خـــــوەلێ

... ...

بــــرە ئـــــادەم مەلــــەكان ســــەجدە د ڕۆژا ئــــەزەلێ

پنپـە[٣١] و داغـێ جونـوون بـوو د دەڤـێ ناقـە خوهـا

هــوون مــەبێژن كــوو كەفــە دايــە لغــاڤێ جەمــەلێ

ژ وی دەســـتی مــە ڕەقیبــی دوورن چ نییــە غــەم[٣٢]

هـــەر ل ســـەر موشـــتەرییا ســـەعدێ مـــەكانێ زوحـــەلێ

عەكسـێ حوسنا تـە دا شوهرەت قورصـێ خورشید[٣٣]

حـــاكمێ هـــەفت فەلــەك مەســـنەدێ بورجـــا حەمـــەلێ

لاغـــەری وەصـــلێ حـــەبیبان ژ تـــە نـــایێ كـــو بكـــە

هـــەڕە دوور دوور بســـەكن شـــوبهەتی تـــوولێ مەحـــەلێ!

شعرا دوێ: ل دەسپێكا شعرا دی دبێژت: وله أيضا:

صــــــــەنەما دوور تـــــــە كـــــــرین... ... ...

مــــــــە نـــــــەكی بـــــــــوو... ... ...

مــەهرووخان وەصــفێ ئــەووەل شــەرطێ وەفــا دێ بــتن

وی مــە ڕا كـێم نــەكرن ئــەو ل ڕەقیبـان عــەدەبێ

مـە نـەگۆتن ژ طـەریقا تـە ڤـەدەر ڤـەط چـو كـەلام

تـە جـودا پۆسـت ژ مـە كـر شبهی نەسـیمێ حەلـەبێ

دوورە كــو دو عەرەفــە و كەعبــە وەصــلا تــە نــەهات

نە ب ئاوازێ حەزین بانگێ سبێ کەسکە لەبێ

قەط وە نینە و نەتبن شوبهەتی یارێ مە حەبیب

ئەووەل و ئاخرێ قەنجانە ب ئەصل و نەسەبێ

... [٣٤] قە نەهن زولف و خەط و عارض و حال

... کو صانع ب خوە تەحسین بکت ڤێ عەجەبێ

دێ حەسوودێ ب تە بت لاغەری یەعقووبێ حەزین

ژ یووسف تە خەبەرەك جارەك ب وەصلێ ئەرە بێ

شعرا سێیێ:

پاشی دبێژت: وله أيضا:

غونجەیا پەردە سەماوی د سەحەرگەهە سەمەنێ

ژێ ڤەدەر کت لبسی شوبهی عەرووسا چەمەنێ

بولبولێ دل ب برین پێش مقابل دگری

هێستر بوونە عەقیق یارێ سوهەیلا یەمەنێ

نرگسان بەزمێ ل دۆرێ ڤەدوخن بادەئێ ...

ساقییێ خەلوەتێ خاصا مە د دەست جامێ

گەر صەبا تێك بدەتن زولفێ جەبینا تە سەحەر

کێم بها دێ ببتن نافەئێ مشکێ خەتەنێ

بێ یەساغ زولف دکت سەیرێ ل باغێ تە حەبیب

لەو ژ بەر ئاهێ دمن ڕەش بوویە ڕەنگ شبهی تەنێ

شاهدێ شەهد شەکەرلەب وەکی شێرین بکە ئەمر

بێ تیشە دکەتن پیشە پیشە کو کەنێ

شــاميان روكبــه ڤــەدەركت بــازنێ زولــف و شــوتر
ســونبولان ســەجدەئێ تــەعظیمێ بكــردن شــكەنێ
ژ روخـــان ســـوهرلەبێ پـــەردە ڤـــەگرتن ژ بنـــەفش
هەمنشـــين دێ بكەنـــە يووســـفێ جاهـــا زەقـــەنێ
لاغــەرى هــەر چ كــو دلبــەر ب نەظــەر بــەر ڤــێ كەتــە
شــوبهى ئكســيرێ بــەقا تــا ئەبــەدى مــايى خــەنێ

شعرا چارێ:

پاشى دبێژت: وله أيضا:

پرفــت و مەشــيا تــە م دى ســەرو د نيڤــا چەمــەنێ
لــێ م نــەدى كــەس د دنــێ مثلــى تــە شــێرين دهــەنێ

پشــتى ڤــێ بــەيتێ پــەڕ ب دويمــاهى دئێــت، و پــەڕێ دى ل بــەر دەســتێ مــە نينــە. و تشــتێ بــالكێش ل ڤێرێ ئــەوە ل هــەر ســێ جهــان شــاعر لەقــەبێ خــۆ ب ڕەنگــێ (لاغــەرى) ئينايــە. و ب هــزرا مــن ئــەڤ پــەڕێ د كەشــكۆلا مــەلا خــەليلێ ســێرتى دا هــاتى، دێ پــەڕەكێ فەقــەتياى بــت ژ ديوانــا لاغــەرێ ئێكــى خودانێ تەخميســێ، و بــەلكى مــەلا عومــەرێ تينيســى ئاگەهــ ژ وى هــەبت، و د دانــا لەقــەبێ خــوە يــێ شــعرى دا چــاڤ ل وى كربــت. ل دوومــاهيێ ئــەم دشــێين ب پشتڕاســتى بێــژين: بــەرى مــەلا عومــەرێ تينيســى، شــاعرەكێ دى مــە هەبوويــە ناسناڤێ وى (لاغەر) و بەلكى (لاغەرى) بت، و ئەوە خودانێ وێ تەخميسا شعرا مەلايێ جزيرى، بەلێ مخابن كەسينييا وى و دەمێ ئەو لێ ژياى هێشتا ل بەر مە ئاشكەرا نەبوويە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

ئاغائۆكێ بێدارى

ئاغائۆكێ بێدارى ئێك ژ شاعرێن خودان شيانە، و ژ وان پارچە شعرێن وى يێن كێم، يێن حەتا نوكە گەهشتينە مە دئێتە زانين كو ئەوى دەستەكێ درێژ د ڤەهاندنێ دا هەبوويە، بەلێ مخابن ژين وسەرهاتييا وى حەتا نوكە ل بەر مە يا روهن و ئاشكەرا نينە، و بەرهەمێ وى ب تمامى نەهاتييە ديتن و بەلاڤكرن، ب تنێ چەند شعر و پارچە شعرێن كێم تێ نەبن.

ئاغائۆك كى بوو و كەنگى ژيابوو؟

دئێتە زانين كو ئاغائۆك خەلكێ گوندێ (بێدارێ)يە، و (بێدار) گوندەكێ دەڤەرا سپايرتێيە، و سپايرت ناحيەكا قەزايا (هيزانێ)يە، ل ويلايەتا بدليسێ، و ئەو دكەڤتە د ناڤبەرا باژێرێ هيزان و موكسێ دا.

ژين و سەرهاتييا وى، و ئەصل و هێڤێنێ وى حەتا نوكە ب بەرفرەهى نەهاتييە زانين، بەلێ ژ وێ شعرا وى يا كو وى ب مرنا دو كورێن خۆ ڤەهاندى، دئێتە زانين كو ئەو ئێك ژ كورێن سەدسالا دوازدێ مشەختى (هەژدێ زايينى) ژيايە، و ئەو د ڤێ شعرا خۆ دا ئاشكەرا دكەت كو دو كورێن وى پێكڤە ل ڕۆژەكا مەها نيسانێ كو ڕۆژا شەنبيێ بوو ژ سالا ١١٤٠ مشەختى (١٧٢٨ ز) مربوون. و ئەو ل جهەكێ دى ژ شعرا خۆ ئاشكەرا دكەت كو كورەكێ وى يێ سێزدە سالى بوو، و يێ پازدە سالى بوو، مەعنا كێم كێم ژيێ ئاغائۆكى ل وێ سالێ دڤێت نێزيكى چلێ بت.. و ژ ڤێ چەندێ ئاشكەرا دبت كو دوير نينە بوونا وى ل دۆرێن سالا ١١٠٠ مشەختى (١٦٨٨ز) بت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

و ژ وان پارچە شعرێن وی یێن مە ل ڤێرێ کۆم کرین، بۆ مە ئاشکەرا دبت کو ئاغائۆکی ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (غەین ئەلیف) کو دو حەرفێن ناڤێ وینە، و دبت ئەو ب ڤێ چەندێ یێ داخبار بوویە ب فەقییێ تەیران ئەوێ لەقەبێ خۆ کرییە (میم و حێ).

و ژ ڤێ چەندێ زێدەتر حەتا نوکە ئەم تشتەکی ژ سەرهاتییا وی نزانین!

ئاغائۆک.. شاعرێ ڕەخنەگر:

مە گۆت: حەتا نوکە ب تنێ سێ چار شعرەکێن ئاغائۆکی یێن هاتینە دیتن، و شعرێن وی یێن دی هێشتا ل بن تۆزا ژبیرکرنێنە د ناڤ بەرپەڕێن بەرزە دا ژ ئەدەبێ مە یێ کلاسیکی، و ژ وان شعرێن وی یێن کێم ئاشکەرا دبت کو هەستەکا ڕەخنەگریێ ل نک وی هەبوویە، ڕەخنەیا ل زەمانی، و ل کوڕێن زەمانی ژی، و وی دەست و دارێ خرابێ ل دەمێ وی بەلاڤ، و ئەڤە هندێ دگەهینت کو ئاغائۆک ژ وان شاعران نەبوویە یێن پشت دایە واقعی و د هندەک بورج و کەلاتێن خەیالی دا ژیای، بەلکی وی خەم ژ سەرڕاستکرنا واقعی دخوار، و ب چاڤێ چاککرنا دەست و دارێن خراب بەرێ خۆ ددا زەمانی و خەلکێ زەمانی ژی..

گەلەک شاعر هەنە، دەمێ ئەم شعرێن وان دخوینین ئەم دبینین ئەو تیرێن کەریا خۆ دەوشیننە زەمانی، و هەر سالۆخەتەکێ کرێتێ هەبت، ئەو ب زەمانی ڕاددەن، دبێژن: زەمانێ خائینە، وەختێ خرابە، دنیا یا پویچە.. و هتد، و بەلکی مەخسەدا گەلەک ژ وان ب زەمانی کوڕێن زەمانی بت، بەلێ ژ بەر هەر ئەگەرەکا هەبت ئەو ڤێ مەخسەدا خۆ ل پشت پەردەیێن (کینایەت و مەجازێ) ڤەدشێرن، و کێم شاعر هەنە ڤی پەردەیی لاددەن، و تیرێن خۆ ئێسکەر دوەشیننە خودان سووچان.. و ب هزرا من ئاغائۆک ئێک ژ وانە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مرنا هەردو كوڕێن وی:

ئێك ژ گرنگترین شعرێن ئاغائۆكی، ئەو شعره یا وی ب هلكەفتنا مرنا دو كوڕێن خۆ د ئێك ڕۆژێ دا ڤەهاندین، و گرنگیا وێ ژ هندێ دئێت ئەو بەرپەڕەكێ ڤەشارتی ژ ژینا ڤی شاعری بۆ مە ئاشكەرا دكەت، و ب مە ددەته زانینێ كو ئەو ل سالا ١١٤٠ مشەختی یێ زێندی بوو، و یێ خودان مال و عەیال ژی بوو..

ئەڤ شعره ئاغائۆكی ل مەها رەمەزانێ ژ سالا ١١٤٠ مشەختی (نیسانا سالا ١٧٢٨ ز) ڤەهاندیه، تێدا دبێژت[٣٥]:

سەد مخابن ڤێ جەوابێ ئەز ژ دل نالان كرم
طاقەت و قووەت نەما من بەلكی ئەز بێ جان كرم
لەشكەرێ دەردان گەها من ژ عاقلی تالان كرم
من نەما قەط خەو ب جارەك بێ سەر و سامان كرم

من دو شاهی چوونە ڤێكرا موبتەلایێ وان كرم

وێ دەما مەسمووعی من بوو هجرەتا جوهتێ كوڕان
غەم ل سەر پشتا مە حاضر بوونە بارێ ئۆشتران
ستری[٣٦] نابم ئەز تو جار ئێدی ژ ڤی بارێ گران
ریش و ڕهـ هەردو مە شل بوونە ژ ئاڤا هێستران

فورقەتا وان سۆرگولان ئەز بێ عەدەد گریان كرم

ئەی ڕەببی عالم تویی دەردێ ل حالێ من پوڕه
من ژ خانی چوونە ڤێكرا ڕۆژەكێ جوهتێ كوڕه
گەر وەلەد عاره وەلاكن ئەو ل نك بابی دوڕه
جەوهەرەك خەلكێ بیانی (بۆ مە) بوون شێرین سوڕه

ڤێ دەمێ دین و تەلەس ئەز حەوجەیێ دێران كرم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

هـەردو ڕۆژان حـەق ب سـەر مـن ئـەڤ موصـيبەت ئانييـە

سـال هـەزار و سـەد و چـل چوونـە ژ هـەجرا ئوممييـە

مـاهێ نيسـانێ كـو ڕۆژا ڕەش ل مـن بـوو شـەنبييە

لازمـە هـەرچى كـو حـەق كـت ئـەم ب وى بـن رازييـە

لێـك ڤـان دەرد و غـەمان بـێ دانـش و ئـذعان كـرم

هـەردو ڕۆژان وان ب يـەك ڕا دائييـە تـەركا جـەهان

يـەك د سـالا سـێزدەهێ بـوو يـەك د سـالا پازدەهـان

خـوزى ئـەو هـەردو بگرينـا ل مـن نـە كـو ئـەز ل وان

سـترى نـابم ئـەز تـو جـاران ژ حەسـرەتا جـوهتێ كـوڕان

هجرەتـا وان سـۆرگولان ئـەز بـێ عـەدەد گريـان كـرم

قـەط ژ دل نائێتـە دەر تيـرا د دل تيـرا كـولاب

مـن برينـا دل د دەڤ دا دەربوويـە ژێ تـێ عـەداب

سـينە ئاتـەش دانـى ئيـرۆ دل د وێ دا بـوو كـەباب

لـەو دنـالم بـێ قيـاس و لـەو دكـالم بـێ حسـاب

ڤـێ گـولانێ ئـەز ژ سـەيرا سـۆرگول و وەردان كـرم

مـن دڤێـت عيسـاى ببيـنم دێ ژ كـوو پەيـدا بـتن؟

مـن برينـا دل خەفـە ئەسسـەح بـزان خـوش نـابتن

دێ ب دەرد و غـەم بميـنم تـا قيامـەت ڕابـتن

گـەر د حەشـرێ دا ببيـنم وان كـو دل پـێ شـا بـتن

لـێ تـە تـا (يـوم القيامـة) موئنسـێ دەردان كـرم

(غـەين ئـەليف) بەسـكە ژ نـال وزارى وئاهـا دەروون

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

ئـەو قەضـايا باريـە مـا كـەس ل وێ چـو كـت ب ڕوون

ســـاعەتەك تـــەئخيرى نـــابيتن (ولا يســـتقدمون)

هـەرچى حـەق كـت ئـەو حەققـە (إنـا إليـە راجعـون)

لـێ ژ دەرد وحەسـرەتان ئـەز بـێ عـەدەد گريـان كـرم

(كوند ژى برايێ بازييە) و ڕەخنەكا د جهێ خۆ دا:

شعرەكا كلاسيكى يا هێژا هەيە، ئەوا هاتييە ديتن ژ دو پارچەيان پێك دئێت، شاعر تێدا ڕەخنەيەكا دژوار و د جهێ خۆ دا بۆ هندەك تەخەيێن جڤاكى ئاراستە دكەت، ئەوێن دوڕوياتييێ ب كار دئينن، و هەوجە ناكەت ئەم ل دۆر ناڤەرۆكا ڤێ شعرێ باخڤين چونكى ئەم وێ ب خۆ دێ ل بەر دەستێن خواندەڤانان دانين، ب تنێ من دڤێت بێژم: ئەڤ شعرە بۆ چار كەسان دئێتە پالدان، و دياردا پالدانا شعرەكێ بۆ پتر ژ شاعرەكى د ئەدەبێ مە يێ كلاسيكى دا گەلەك دئێتە ديتن، و دوير نينە ئێك ژ ئەگەرێن بەلاڤبوونا ڤێ دياردێ ئەو بت، شاعرەك دا ئێت و شعرا شاعرەكێ بەرى خۆ، يان هەڤچاخێ خۆ، بۆ خۆ نڤيست، بێى ئيشارەتێ بدەتە ناڤێ شاعرى.. و پشتى وى كەسەكێ دى دا ئێت، و وێ شعرێ ب خەتێ وى بينت، و دا هزر كەت ئەو شعر يا وى شاعرييە، و بۆ وى پال دەت، ب تايبەتى ئەگەر دويماهييا شعرێ (كو ناسناڤێ شاعرى تێدا دئێت) نەهات بت.

و ئەڤ شعرا نوكە دێ ڤەگوهێزين: (كوند ژى برايێ بازييە)[٣٧]، ئێك ژ وان شعرانە يێن بۆ ڤان هەر چار شاعران هاتيە پالدان: ئاغائۆكێ بێدارى، و مەلا خەليلێ سێرتى، و عەبدررەحمان ئاغايێ شەرنەخى ئەوێ ب ناسناڤێ ئاغايێ سۆر دئێتە نياسين، و بۆ ساعييێ هێنى، بەلێ ب هزرا من ب خۆ ئەڤ شعرە پتر ژ هەژى ئاغائۆكييە، ژ بەر دو ئەگەران:

ئێك: دەقێ ڤێ شعرێ د دەستنڤيسا مەلا خەليلێ سێرتى دا هاتييە (كو ل سالا ١٧٧٨ ز) هاتييە نڤيسين، و شێخ جونەيدێ زووقەيدى ژى وێ ژ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

مەلا خەلیلی ڤەدگوهێزت و دبێژت: من گوهـ لێ بوویە کو ئەڤ شعرە ژ ڤەهاندنا باپیرێ منە، هەر چەندە وی ل سەر نەنڤیسیە کو ئەو شعر یا وییە.

و ئەز دبێژم: هەر کەسەکێ شعرێن مەلا خەلیلی خواند بن، و ئسلووبێ وی دیت بت، دێ زانت ئەڤ شعرە گەلەك یا دویرە ژ ئسلووبێ مەلا خەلیلی..

دو: ساعیێ هێنی و عەبدررەحمانێ شەرنەخی هەردو پشتی مەلا خەلیلینە، و هەبوونا ڤێ شعرێ ب خەتێ مەلا خەلیلی هندێ دگەهینت کو مسۆگەر ئەڤ شعرە نە یا وان هەردووانە، و چونکی ئەو نەیا مەلا خەلیلە دێ مینت ئاغائۆك ب تنێ.

و هەژیە بێژین: کو ئەڤ شعرە ل سەر کێشا (رەجزا موثەممەن) هاتییە دانان، و تەفعیلا چارێ و هەشتێ د هەر مالکەکێ دا یا بوویە: (مستفعیلن)، و دبت دووماهییا ڤێ شعرێ کەفت بت؛ چونکی ناسناڤێ شاعری ل دویماهییێ نەهاتییە، و عەدەتێ شاعرێن مە یێن کلاسیکی ئەو بوو وان ناڤێ خۆ یان ناسناڤێ خۆ یێ شعری ل دویماهییا شعرێن خۆ دئینا[٣٨].

کوند ژی برایێ بازییە ئەیلۆك دبێ: تەڕلانم ئەز[٣٩]

صوورەت ژ ڕەنگێ زبلییە ڕەشڕەش دبێ: مەرجانم ئەز

طاووس ب وی شەکلێ مەلیح شەرمەندەیە ژ ساقێد ڕەش

ل وێ قژکا گووخومر بنێر قژقژ دکت ئەلوانم ئەز

شێرێ ژ حەفت بابێ خوە شێر دەعوا ب شێرتی ناکتن

توولێ پسێ حەفت کووپەکان عەوعەو دکت ئەصلانم ئەز

قوونێ نەشێت ساتر بکەت عەورەت ژ پرچێ ساترە

ل وی کەچەلێ پارسەك بنێر خاقان صفەت سولطانم ئەز[٤٠]

نانێ جەهی تێر ناخوتن تشتەك د سفرێ دانیە

سنبێل و چاڤان بەل دکت، صۆباشێ قەومانم ئەز

فەرقا طەهوور و طاهران ئەو گەر نەزانیتن چیە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

شاش دایە سەر حەفت مێزەران گۆ: سەعدێ تەفتازانم ئەز[٤١]

فەضل و کەمال و مەعرفەت گەر دێ ب شاشا گر بتن

جسمێ کولندێ سەر مەزن دێ قاضی بەیضاوی بیا[٤٢]

فەضلا طەریقا قادری گەر شەق شەق و حەی حەی بتن

ئەو چەق چەقا ئاشی یەقین دێ غەوثێ گەیلانی بیا[٤٣]

فەضلا طەریقا نەقشەبەند گەر دێ ب شۆربا گەرم بتن

ئەو کەفچیا شۆربە د ناڤ دێ شەیخێ بەسطامی بیا[٤٤]

فەضل و کەمالا زاهدان گەر ئەو ب ڕهـ بهتا ووجوود

ئەو نێریێ لحیە طەویل دێ بێ گومان صووفی بیا

فەضل و کەمالا صووفیان گەر فزفز و حەی حەی بتن

ئەو قتکا سەر جەمەدێ دێ شەیخێ صەنعانی بیا[٤٥]

فەضل و کەمالا فەقییان گەر دێ د مەدرەسێ بتن

ئەو دەلوکا د راتبان دێ ئیمامێ شافعی بیا[٤٦]

فەضل و کەمالا عابدان گەر دێ ب لبسێ صووف بتن

قسمێ بەرانێ پڕ هەری دێ قوطبێ رەببانی بیا

فەضل و کەمالا صووفیان گەر دێ ب لەرز و جەذبە بی

ئەو شووشەیا زیبەق د ناڤ دێ ئەحمەدێ جامی بیا[٤٧]

ئاغائۆك و شاهدەییا وی ل سەر زەمانی:

گەلەك شاعر هەنە گازندەیێ ژ زەمانێ خۆ دکەن، و ئەو ب خۆ ب ڕاستی گازندەیێ ژ خەلکێ زەمانێ خۆ دکەن، دەمێ دبینن کەسێن بێ خێر و بێ ئەصل دئێنە پێش، و کار دکەڤنە د دەستان دا، و مرۆڤێن جامێر و ژێهاتی دئێنە پاش ئێخستن. دەمێ درەوکەر و (موددەعی) ل مەیدانێ مشە دبن: ل مەیدانا مێرینییێ، ئەڤینداریێ، جامێرییێ، و حەتا دینداریێ ژی، و کەسێن

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ڕاستگۆ وەك درەوین دئێنە ناساندن.. ل ڤان ڕەنگە زەمانان خودان هزر ژ شاعر و نقیسەران دئێنە پێش و گۆتنا خۆ دبێژن، بلا کەس گوهدارییا وان نەکەت ژی، یا گرنگ ئەوە ئەو وژدانا خۆ رحەت دکەن، و بۆ دیرۆکێ ئاخفتنا خۆ دبێژن!

و ئاغائۆکێ بێداری ژی ئێك ژ وان شاعران بوو، ئەو د ڤێ شعرا خۆ دا شاهدەییا خۆ ل سەر زەمانێ خۆ ددەت، و ئەڤ شعرە وی ب ئەزمانەکێ خۆش و ڕەهوان ڤەهاندییە، ل سەر بەحرا (الرمل المثمن المحذوف) ئەوا ژ ڤێ کێشێ پێك دئێت: (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن).

و هەژی گۆتنێیە: هەڤالێ مە سەعید دێرەشی ژی ئەڤ شعرە د کتێبا خۆ (کەلهێن ئاڤا) دا بەلاڤکرییە، بەلێ وی هزرکرییە کو خودانێ شعرێ کەسەکە ناسناڤێ وی (مادح)ە، چونکی ل دووماهییا شعرێ پەیڤا (مادح) هاتییە، و ئەو ل هندێ ئاگەهدار نەبوویە کو (غەین ئەلیف) ئەوا د مالکا دووماهییێ دا ژ شعرێ هاتی، (تەخەللوصا شاعری) یا دورستە، و دکتۆر جەلیلێ جەلیل ئەڤ شعرە د کتێبا خۆ (کەشکۆلا کرمانجی) دا ل بن ناڤێ ئاغائۆکی بەلاڤکرییە، و ژ بلی وان میر صالح بەگێ شێروانی ژی هندەك ژ ڤێ شعرێ د کتێبا خۆ (تاریخ الأنساب) دا ئەوا ل سالا (١٨٢٠ ز) دانایی، ڤەگوهاستییە بێی بێژت کانێ ئەو یا کێیە.

نوکە کەرەم کەن د گەل دەقا شعرێ[٤٨]:

ئێ ژ ئەزەل سەحکری طاما مەیا جانانەکێ

عاقبەت دێ فڕ بکت دیسا ژ دەست فنجانەکێ[٤٩]

موقبلێ عاشق نەبت ئەصصەح نە جەوهەردانە ئەو

لێ نزانت حوسن و خووبێ کی ددت ئنسانەکێ

ئێ ژ عشقێ بێ خەبەر بت ئادەمی نابت حساب

لێ نە عاشق بت ل مالی، یان ل کەر هنبانەکێ[٥٠]

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

عاشقێ کامل ئەوە پەروا ب جەرحا دل نەکت

گەر ژ چاڤان خوون ببارت هەر وەکی شەطئانەکێ

شەکوەیا لەو ئەز دکم ئیرۆ ژ ڤێ دەورا کوهەن

ڕاستی نابت، کەچرەوە هەر ما ل سەر گەرهانەکێ[٥١]

خەستەیێ تیرا فراقێ ژ مەهوەشێ مەهجوورە هەر

موددەعی هەردەم ژ دەست دلبەر دخوت دەرمانەکێ

هەمسەرن شێرین کەلامن دل بوویە بەحرا دوڕا[٥٢]

قەط نەهن ڤێکرا موافق خوەش بکن سەیرانەکێ

یاریا صادق د ڤێ عەصرێ ب کەس ڕا کەس نەهن

یان ژ ترسە یان ژ هێڤی یان ژ ئومێدا نانەکێ[٥٣]

ئەحمەقێ نائەهل وناهەموار وطەبعەت بەد مودام

هەمنەفەس یان هەمقەفەس هەڤڕێ خودان ئذعانەکێ

عالمێ جوملە عولوومان دل بوویە دەریایێ علم

بێ ل نک خەلقێ مە دێ کەس ناکە بەر گاڕانەکێ[٥٤]

جاهلێ ئەجهەل کو لەفظا دەڤ ب تەقلیدێ دورست

ئەو کوو دێ صاحب قەدر بت هەر وەکی سەحبانەکێ[٥٥]

کەرکەسێ موون و کەچەل دێ چیتە ڕاڤا ئۆردەکان

طەیرەکێ صەیدێ نەما شاهین دڤێ شومقارەکێ[٥٦]

طازی ئەسپێ سەرفەرازی ئێ ل مەیدانێ بمەش

لنگ شقاقە پشت کولە پڕ عاجزە ژ کورتانەکێ[٥٧]

بارگیرێ بێ ئەصل ئەصلا نەدی زین و رکێب

ڤی دەمی صاحب قوطاسە قائمە ل مەیدانەکێ[٥٨]

ڕووبەئێ پەنهانێ وەهم وخەوف وترسا توولەیان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

لافــزمن حـــالا دبـــێ: دێ چــم ڕییـــا ئەصـــلانەكێ(٥٩)

بـــازییێ تیغـــوون ژ صـــەیدێ دووره بـــێ چـــەنگ وپـــەڕه

كەركەســێ خـوارن نـەجس چـوو سـەر جهـێ تەڕلانـەكێ

ئـــێ د موحتـــاجی ســـوئالێ بوونـــه پاشـــا ڤـــی دەمـــی

دەولەمەنـــدێ پـــڕ كـــەرەم موحتـــاجی نـــان و ئاڤـــەكێ

شـــاكرەك نینـــه كـــو مـــادح بـــت ب دانـــا ســـەروەران

صـــاحب ئكرامـــەك ب دل ســـەر لـــێ بكـــت ئحســـانەكێ

یـــێ كـــو ڕۆژا كوشـــتنێ دەعـــوا ســـەرێ ڕۆســـتەم بكـــت

بـــێ وەظیـــف و قســـمەته تەشـــبیهی ســـەرگەردانەكێ

ئـــێ قـــەبوول كـــت ئێـــك ل پشـــتێ ئـــەو ل پێشـــه دائمـــا

بـەلكو دێ صـاحب عەلـەم بـت هـەر وەكـی سولطانەكێ

(غـەین ئـەلیف) لـەو شاعره كـەس نینه پەیدا ڤی دەمی

گوفتوگـــۆ مـــەوزوون بكـــت بینیتـــه بـــەر میزانـــەكێ

ئەڤ شعره دێ یا كێ بت؟

د. جەلیلێ جەلیل د كتێبا خۆ (كەشكۆلا كورمانجی) دا شعرەك بۆ (ئاغـائۆكی) پالدایـه، و ل بـن نـاڤێ وی بـەلاڤ كرییـه، بـەلێ وی ل بـن نـاڤێ ئاغائۆكی پەیڤا (ضەریری) ژی د ناڤ دو كڤانان دا دانایه، هەر وەكی وی ب ڤێ چەندێ دڤێت بێژت: پەیڤا (ضەریری) ئەوا ل دویماهییا ڤێ شعرێ هاتی هەر ناسناڤێ ئاغائۆكییه، و ئـەم نـزانیـن كـانـێ ئەڤە ئجتهادەكه ژ وی یان ئەڤ چەنده د دەستنڤیسێ ب خۆ دا هاتییه.. هەر چاوا بت ئەگەر (ضەریر) بەحسێ ئاغائۆكی بـت، هـوین بێژن: ژێ بێتـه زانـین كـو ئـەو مرۆڤەكێ (كۆره) بت؛ چونكی (ضەریر) ب زمانێ عەرەبی ڕامانا كۆره ددەت؟ بەلكی!

مرۆڤ دەمێ ڤێ شعرێ دخوینت، دبینت ئـەو ژ لایـێ روخسارێ ڤە ب سەر ڕەنگـێ شـعرا ئاغـائۆكی یـا بـۆری ڤـە دچـت، بـەلێ ژ لایـێ ناڤـەرۆكێ ڤـە

پیچەکێ ل بەر من یا غەریبە! یا غەریبە کو ئەڤ کارێن شاعر ئیشارەتێ بۆ ددەت ل سەر دەمێ ئاغائۆکی هەبن.. ئەگەر ئەڤ شعرە یا وی نەبت، چونکی ل دویماهییێ ناسناڤێ وی یێ شعری یێ ئەم دزانین (غەین ئەلیف) تێدا نەهاتییە، ئەز دویر نابینم ئەڤ شعرە یا کەسەکی بت ل دەسپێکێن سەدسالا بیستێ ژییا بت، ل وی دەمێ پێلا دویرکەفتنا ژ دینی د ناڤ خەلکی دا بەلاڤبووی، و دویر نینە (ضەریری) ناسناڤێ وی شاعری بت.

هەر چاوا بت ئەم ل ڤێرێ دەقا ڤێ شعرێ ل بەر دەستێ خواندەڤانی دێ دانین، بێی حوکمەکێ بنبڕ بدەین کانێ ئەو شعرا کێیە، هەر چەندە خودانێ (کەشکۆلا کرمانجی) ئەو بۆ ئاغائۆکی حسێب کرییە (و ئەڤ شعرە مە ژ کەشکۆلا کورمانجی وەرگرتییە) شاعر دبێژت:

حاجییێ سەدسال د لەهوێ وەقتێ سوحبەت خوەش ببی
دێ ببێژە ئەز وەلیمە، ژ عالەمێ ئخبار بکی
هەر کەسێ جورعەك ژ خەمرێ کو ڤەنووشی جارەکێ
دێ ببی سەروەر د عامێ هەر وەکی خونکارەکی[٦٠]
زاهد و شەیخ و مەلا ئەحقەر ل نك ظاهر دبن
هەر وەکی سولطانێ عالەم بێ ل نك زەببالەکی
طالبێ علم و کەمالێ بوونە مەحکووم ڤێ دەمێ
یەك نەشێتن خۆ عەیان کی قەط د نێڤ بازارەکی
کەس نەدی علمێ شەریف نێڤ موئمنان ڕووسار ببی
ئیرۆ موئمن بوونە زەندیق کرنە مەترووك جارەکی
ئاه و ئاه سەد ئاه و ئاه یا ڕەب چراغا ئوممەتێ
کافرێ بێ دین طەفاندن کرنە ظولمەت لەحظەکێ[٦١]

سالكێ شەرعا شەریف و سەییدێ ژ نەسلا رەسوول

وان عەقیدە بوون خەرابە بوونە جاهل ب جارەكێ

كێ دزانت حكمەتا خالق كوجایە ئەی حەبیب؟

هەن دبن ئەهلێ جینان و هەن ژ بۆنا نارەكێ

ڤێ دەمێ جەننەت ب دوور كەت ئەو ژ بۆنا موئمنان

لەورا موئمن بوونە فاسق تەڤ ژ بۆنا مالەكێ

وان ژ فكرا خوە دەرانی جەننەت و نارێ ئەلیم

بوونە مەشغوولێ ب مالی دا ببن قوممارەكێ

مونكر و مەنهی دبوونە قەدر و جاهێ موئمنان

شووشەیا خەمرێ ل نك وان هەر وەكی ئەولادەكێ

راهـ و رەسمێ صالحان مانە د جیفێ مونعەفن

هەر كەسێ چاڤنێرەكی دی چقا نەفرەت ژێ بكی[٦٢]

هوون وەرن دۆست و حەبیبان دا ژ بۆ دینێ موبین

رووح و جانێ خوە بدین دونیا نەما وەك غارەكێ

من قەسەم ذاتێ مەجیدە هەر كەسێ تەصدیق نەكی

ڕۆژەكێ دێ بێتە بیرێ ئەو چ كی فەیدە نەكی

یا رەبی ب جاهێ موحەممەد سەد رەسوول و سێزدەهان

خوەش ل سەر رووحێ (ضەریری) رەحم و لوطفێ تو بكی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەكولینێن كوردی

صادقێ ئامێدی

بەری نوکە دەمێ مە بەحسێ شاعرێ ئامێدی رەمەزانێ عەبباسی کری، مە هندەك ژ گۆتنا گەڕۆکێ ئۆسمانی ئەولیا چەلەبی ڤەگێڕا دەمێ ئەو بەحسێ خەلکێ بادینان و ئەزمانێ وان دکەت، ئەوێ (فەصاحەت و ظەرافەت و سەلاسەتێ) د ناڤ خۆ دا کۆم دکەت -وەکی ئەو دبێژت-، دیسا مە ئەو گۆتنا وی ڤەگوهاست دەمێ دبێژت: ل نەورۆزا سولطانی بچویك و مەزن و زانا و ئەدیبێن خەلکێ دەڤەرێ -دەڤەرا ئامێدییێ- دەردکەڤنە ژ دەرڤە و گەلەك ڕەنگێن شعران دهاڤێنە بەرێك، و کێبرکانێن شعری دکەن.

ئەڤە گۆتنا وی بوو ل سالا ١٦٥٦ ز، مەعنا بەری پتر ژ سێسەد و پێنجی سالان بازارا شعرا کوردی ل دەڤەرا بادینان، و ب تایبەتی ل پایتەختێ کو ئامێدی بوو، زێدە یا ب رەواج بوو، ژ بەر ڤێ چەندێ هژمارەکا مەزن یا کلاسیکێن بەرکەفتی ل ڤێ دەڤەرێ پەیدا بووبوون، بەلێ مخابن ناڤ و بەرهەمێ پترییا وان نەگەهشتینە مە، و ئەوا ژ بەرزەبوونێ ڕزگار بووی و گەهشتییە مە پشکەکا گەلەکا کێمە، و د گەل ڤێ کێمییێ ژی زانینێن مە ل دۆر ژین و سەرهاتییا ڤان شاعر نێزیکە بێژین: هەما چو نینە!

ڤێ جارێ ئەم دێ بەحسێ شاعرەکێ دی یێ ئامێدی کەین ئەم ناڤێ وی ب تنێ (و بەلکی ناسناڤێ وی بت) دزانین، و ئەم دزانین کو ئەو بەری سالا ١١٨١ مشەختی (١٧٦٧ ز) ژیابوو؛ چونکی مە شعرەکا وی د دەستنڤیسەکێ دا دیتییە ل ڤێ سالێ هاتبوو نڤیسین. ئەڤ شاعرە ناڤێ وی یان ناسناڤێ وی یێ شعری (صادق)ە، و ئەو یێ ئامێدییە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئێکەمین کەس ئیشارەت دایە ڤی شاعری و شعرەکا وی بەلاڤکری، سەیدا عەبدررەقیب یووسف بوو، د کتێبا خۆ (دیوانا کرمانجی) دا، ئەوێ شعرەکا ڤی شاعری ژ دەستنقیسەکا کەڤن وەرگرتی و بەلاڤکری، و ب تنێ ئیشارەت دایە هندێ کو ئەڤ شاعرە بەری سالا ١٧٦٧ ژیابوو؛ چونکی ئەو دەستنقیسا وی بۆ خۆ کرییە ژێدەر ل ڤێ سالێ هاتبوو نقیسین.

ئەو دەستنقیس یان کەشکۆلا وی شعر ژێ وەرگرتی، نوکە د دەست مە دا هەیە، و ئەو ل سالا ژێگۆتی (١١٨١ مشەختی ١٧٦٧ ز) ب دەستێ کەسەکێ ناڤێ وی (محەمەد مەسیحا) یا هاتییە نقیسین، و گەلەك شعرێن کرمانجی تێدا هەنە، ئێك ژ وان شعرا صادقییە، بێی نقیسەر تشتەکی د دەر حەقا وی دا بۆ مە بێژت.

ل ڤێ دووماهییێ کەشکۆلەکا دی یا دەستنقیس ب دەست مە کەفتییە نە سالا نقیسینێ و نە ژی ناڤێ نقیسەر ل سەر هەیە، و ژ نیشانان دئێتە زانین کو بەری پتر ژ سەد سالان هاتییە نقیسین، د ڤێ کەشکۆلێ دا پتریا دیوانا مەلایێ جزیری هەیە، د گەل هژمارەکا شعرێن دی یێن کرمانجی و فارسی و عەرەبی، و ئێك ژ وان شعران ئەو شعرا کرمانجییە یا د دەستنقیسا محەمەد مەسیحایی دا هاتی و بۆ صادقی هاتییە پالدان، نقیسەرێ ڤێ کەشکۆلێ ژی وێ بۆ صادقی دهژمێرت.

تشتێ دی یێ ب مفا د ڤێ کەشکۆلێ دا هاتی ئەوە نقیسەری دو شعرێن دی یێن صادقی کو ب زمانێ فارسینە ڤەگوهاستینە، و ل دەسپێکا وان گۆتییە: (هذا من کتاب دیوان صادق عمادی) تشتێ هندێ دگەهینت کو صادق خەلکێ ئامێدییێ بوو، و وی دیوانەکا شعران هەبوو، و هندەك شعرێن وی ب زمانێ فارسینە.

ئەڤ زانینێن گرنگ ل دۆر ڤی شاعری هندێ دگەهینن کو بەری سەدسالا هەژدێ مە شاعرێن خودان دیوان ل دەڤەرا بادینان هەبوون، بەلێ مخابن بەرهەمێ وان نوکە د دەست مە دا نینە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ژ بلی وێ شعرا صادقی ئەوا د ڤان هەردو کەشکۆلان دا هاتی، شعرەکا وی یا دی ب کرمانجی د دەست مە دا هەیە، د وەختێ خۆ دا سەیدایێ رەحمەتی محەمەد ئەمین ئۆسمانی بۆ خۆ د دەفتەرەکی دا نڤیسیبوو، بێی دیار کەت کانێ وی ئەو ژ چ ژێدەری وەرگرتییە، و جارەکێ وی ئەڤ شعرە پێشکێشی من کربوو، گۆت: بەلکی تو فایدەی ژێ بکەی، د گەل ڤان هەردو شعرێن کرمانجی چار شعرێن صادقی یێن فارسی ژی د دەست مە دا هەنە، ل ڤێرێ ئەم دێ وان شعران هەمییان بەلاڤ کەین، بەلکی ل پاشەڕۆژێ هێشتا زانین ل دۆر ژین و بەرهەمێ ڤی شاعری بۆ مە پەیدا ببن.

شعرا ئێکێ[٦٣]:

خەلقۆ وەرن ببینن — چ حوسنەکە ل کەمالە
حەیران ژ دل بمینن — ل صونعا ذولجەلالە

صونعا خودێ وە دایی — صەفحە ژ نوورێ داینایی
عەنبەر ل سەر کێشایی — ئەبروو و خەط و خالە

خالێت شوبهی عەنبەرێ — دێم هەر وەکی قەمەرێ
ئەز تێر نابم ژ نەظەرێ — من قەط ناچیت ژ خیالە

من قەط ناچیت ژ بیرە — زولفێت شوبهەت حەریرە
ل سەر بەدرا مونیرە — داگرتبوون هلالە

ئەبروو هلالا عیدێ — ئەبلەق شوبهی ناهیدێ
دێم هەر وەکی خورشیدێ — جەبهەت مەها ل کەمالە

جەبهەت مەها تەڤاقە — ڕوو سۆر گولا ب خوناڤە
ڕەیحان هاتنە هنداڤە — نەسرینان داڤێ پالە

نەسرینان جۆقەت بەستە — من نێڕایێ ب هەوەستە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

عەقلێ من چوو ژ دەستە   حەیران کرم دەر حالە

حەیران بووم ئەز ل دینێ   سۆتم دەردێ ئەڤینێ

ژ خۆ ناکەم هیڤیا ژینێ   ل من کێمبوون مەهـ و سالە

موصحەفا خەطط و خالان   مەتنێ ژ لام و دالان

ژ بەر زەحمەت ئەشکالان   کەس ناکەتن مطالە

ژ چاڤان من خوون ت باری   ژ دەست ئەبلەقێت خوماری

وەکی ئاڤێت ت جاری   بێ وەقت و بێ مەجالە

وەصفێت ت نازەنینان   مەدحێت ت سورشرینان

وەکی دورڕ و یاسمینان[٦٤]   ت بێژم ئەز عەمالە

گەردەن شیشا نەباتێ   لێڤ شەربەتا حەیاتێ

ئەز پێ ت بینم نەجاتێ   ژ دەردێ پوڕ مەلالە

لێڤێت شوبهی نەباتێ   ئەز نادەم ب حەیاتێ

ژ حوسنا بوت و لاتێ   ب من جاهـ و جەلالە

حوسنا تە یا حەبیبە   دلێ من ژێ غەریبە

یەللاهـ تو بکەی نەصیبە   دەست بدەتن وصالە

حوسنا تە یا دلخواهە   ت بەر لبسێ سیاهە

ب من کەعبەتوللاهە   طەواف بکەم هەر سالە

باغێ کو هەر بوهار لێ   سونبول و لالەزار لێ

چەند کولیلکێت ب خال لێ   بولبولی نالەنالە

دێمێ خالێت د هوور لێ   ئەنیا زولفێت شەتوور لێ

ڕەونەقا کۆهێ طوور لێ   مەحبووبە بێ میثالە

Zakho Centre
for Kurdish Studies

مەحبووبە بێ هەمتایە — قامەت سەلوا بالایە
گیسۆ شەڤا یەلدایە — گەردەن ب خۆ شەمالە
گەردەن شەمعا کافووری — پەردە ل سەر ژ نووری
رەونەقێ دا ڤ طووری — تەجەللا کر جەمالە
تەجەللا کریوو جارەك — حوسنا خۆ یا موبارەك
(أحسن الله تبارك) — چ شەمسە بێ زەوالە
زولفێت ت شەهلەوەندان — بسکێت مەحبووب و رەندان
ئێخستمە قەید و بەندان — بەردانەڤە مەحالە
چاڤێت ت شۆخ و شەنگان — غەمزێت ت دل فرەنگان
دل دا ڤ بەر غەدەنگان — خوون ڤەخوارن حەلالە
مەحبووبا دل نەوازان — بلندا سەرفرازان
عالەم قڕکر ب نازان — قەت نابێژیت وەبالە
ژ مصرێ بینن خەراجێ — ژ هندێ بکەن تاراجێ
ژ رۆمێ بستینن باجێ — ژ بۆ خەملا یا دەلالە
ژ هندێ بینن تالانێ — بکڕن کلێ سوبحانێ
ژ بۆ چەهڤێت شەهـ سولطانێ — دەما تێتن سەرسالە
دێ چەند ببێژی صادق — ژ ئەسرار و دەقائق
ئەڤان وەصفێت ت لائق — ژ حوسنا یا دەلالە

هەژییە بێژین: د هندەك دەستنڤیسان ئەڤ شعرە بۆ عەلییێ حەریری دئێتە پالدان، و ل دووماهییێ شعر ب ڤێ مالکێ ب دووماهی دئێت:

چەند بێژە عەلییێ صادق   ژ ئەسرار و دەقائق
ئەڤان وەصفێت ت لائق   ژ حوسنا یا دەلالە

شعرا دوویێ[٦٥]:

سۆتم فیراقا دوورییێ   فکر و خیالا حوورییێ
مەحبووب کرم دوور نێرییێ   مەجنوون و دینێ هێشەتێ
مەجنوون کرم زەریا شەپال   ئەڤ نازکا گەردەن غەزال
وا ذولفقارێت بێ میثال   ئینامە حالێ حەرقەتێ
دەستوور بدە دا بکەم سەفەر   مەستوور مەکە ڕوویێ قەمەر
دا لێ بکەم جارەك نەظەر   دوورە طەریقا غوربەتێ
ئەی نازەنینا خۆش چەلەك   ئەسوەد بکە چاڤێت بەلەك
تەزیین بکە زولفێت خەلەك   حوورییا باغێ جەننەتێ
حوورییا باغێ گول ب ناڤ   بەژنێت رحانا طا بەلاڤ
ڕوو سۆرگولا دائیم ب ئاڤ   گەردەن سپی پوڕ نەکەتێ
ئەو ئارەزوو ما من د دل   ڕوونم ل نك تە مل ب مل
دا ئەز بکەم حالی خجل   بەلکی ب من دەی ئولفەتێ
سێ خال د ناڤ باغێ گولان   مانەندی جەعدێ سونبولان
تالان دکەن ڤان بولبولان   ئەی نازکێ بێ شوبهەتێ

خالێت وەكى قەرەنفولان   دیوارێ غونچێ سۆرگولان

دەرمانێ دەردێ بولبولان   رووحم فیدایێ قامەتێ

قامەت میثالێ عەرعەرە   خۆش قەدد و بالا دلبەرە

غەبغەب ب خۆ ژی كەوثەرە   سەد جار شرینتر ژ شەربەتێ

من كو ڤەنێری گول خوەنە   دائیم زەری هەر لێ هەنە

... ...   ناكەم ژ باغی رحلەتێ

(صادق) ئەگەر چ فاسقە   ئەو هیڤیدارێ خالقە

جەننەت ژ بۆ وی لائقە   یا رەب نەكێشت زەحمەتێ

شعرا سێیێ (ب فارسی)[٦٦]:

گر از تصدیر بسم الله نبودی حسن عنوانها

نكردی جلوه او راس طبع اهل عرفانها

وراز چالاكی صنعش نبودی باغرا رونق

نرستی تازه سروی تا قیامت در خیابانها

وگر مجنون ندیدی عكس رویش در رخ لیلی

ندادی سر بسودای جمالش در بیابانها

كمال قدرتش بین كز فروغ حسن روی مه

كند روشن سواد طرهء زلف شبستانها

چنان بر كشته صادق عالم از تمجید و تحمیدش

كه طفلان این سخن دارند با هم در دبستانها

شعرا چارێ (ب فارسی):

دمیــــد خـــط ســـیه زان غـــرار رخشـــانرا

گرفـــت اهالـــه در آغـــوش مـــاه تابـــانرا

غـــلام خـــط ســـیه فـــام آن پـــری رویـــم

کـــه بـــرده همچـــو خضـــر پـــی بـــآب حیـــوانرا

کشـــد بـــدام محبـــت صـــفا و رزان

صـــفای مهـــر کیـــا هســـت خـــط خوبـــانرا

شعرا پێنجێ (ب فارسی)[٦٧]:

خـــاك زیـــر قـــدمت ســـرمهء بینـــایی مـــا

خـــار خـــار ســـتمت بـــاغ دلارایـــی مـــا

غیـــر از نـــیم نبـــود ز آمـــدن مـــرگ غـــرض

کـــه محالســـت دمـــی بـــی تـــو شـــکیبایی مـــا

هســـت در ســـایهء شمشـــیر کفـــاه چشـــمت

یکســـر مـــوی أگـــر هســـت تـــن آســـایی مـــا

گـــر نـــه از شـــهرت خورشـــید جمـــال تـــو بـــود

از چـــه مشـــهور دو عـــالم شـــده رســـوایی مـــا

بـــا خـــتم در ره عشـــقت خـــرد و دانـــش مـــا

ســـاده لـــوح انکـــه کنـــد لاف بـــد انـــایی مـــا

آخـــر الأمـــر بســـودای جنـــون پیونـــدام

بـــا ســـر زلـــف ســـیه کـــار تـــو ســـودایی مـــا

جـــز بافســـون جنـــون رام نکـــردد صـــادق

دل وحشـــت زدهء والـــه صـــحرایی مـــا

شعرا شەشێ (ب فارسی)[٦٨]:

ئەڤ شعره پێنجخشتەکرنا شعرەکا صائبییه و ئەو یا درێژه ژ (١٢) موخەممەسان پێك دئێت، و ژ بەر کو ئەو ب فارسییه پێتڤی ناکەت ئەم هەمییێ ڤەگوهێزین، ل دووماهییا وێ هاتییه:

گـــر چـــه در نظـــم وری صـــادق در تبجیـــل را
میکشـــی در چشـــم معنـــی ســـرمهء تکمیـــل را
از ادب کوتـــاه کـــن ایـــن گفتوگـــو تطویـــل را
نیســـت بـــزم شـــاه جـــای دم زدن جبریـــل را
پـیش شـاه نکتـه دان صـائب چـه گفـت وگوسـت ایـن

مرادخانێ بایەزیدی و ماجن

مرادخانێ بایەزیدی کلاسیکەکێ مە یێ ژێهاتییە، مخابن حەتا ئەڤرۆ ژی زانینێن مە د دەر حەقا ژین و بەرهەمێ وی دا گەلەك دکێمن، و دەمێ ئەم ژێدەرێن دیرۆکا ئەدەبییاتا کوردی دخوینین، بەحسێ ڤی شاعری کێم د بەر چاڤێن مە را دەرباس دبت، و ئەگەر ژ بەر ڤەهینۆکا وی (زەنبیل فرۆش)ی نەبایە، دویر نینە هەر مە ناڤێ وی نەبهیستبا، ل ڤێرێ مە ل بەرە چەندەکێ ل دۆر ڤی شاعری و دەمێ وی باخڤین، و هندەك بەرهەمێ وی یێ ڤەشارتی بەرچاڤ بکەین.

ئێکەمین ژێدەرێ ئیشارەت دایە ناڤێ مرادخانێ بایەزیدی، مەلا مەحموودێ بایەزیدی بوویە، ئەوێ ل دۆرێن نیڤا سەدسالا نۆزدێ هندەك زانینێن کێم ل دۆر ڤی شاعری د نامەیەکا کورت دا ب ناڤێ (ریسالەیەك د بەحثا شاعر و موصەنفێد کوردستانێ) بۆ هەڤالێ خۆ یێ ڕۆژهەلاتناس ئەلکسەندەر ژابایی نڤیسین، و تێدا بەحسێ هەشت ئەدیب و زانایێن کورد کری، و دیرۆکێن هندەك ژ وان ئاشکەرا کرین، شاعرێ هەشتێ ژ وان شاعران مرادخانە، مەلا مەحموود د دەر حەقا وی دا دبێژت: ((مرادخان، کو د تاریخا ١١٥٠ ل بایەزیدێ پەیدابوویە، ئەوی ژی مقدارەکێ غەزەلییات و ئەشعاران ب زمانێ کورمانجی گۆتییە، و د ١١٩٩ مەرحووم بوویە، و د بایەزیدێ دا مەدفوونە)).

ژ ڤێ گۆتنا مەلا مەحموودی دئێتە زانین کو مرادخان ل سالا ١٧٣٧ ز هاتبوو سەر دنیایێ، و ل سالا ١٧٨٤ ز مربوو، و بوون و مرنا وی ل بایەزیدێ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بوويه. و يا بەرعەقلە كو ئەڤ ديرۆكە يا دورست بت، ژ بەر كو مەلا مەحموود ب خۆ ژی وەكی مرادخانی بايەزيدييە، و جهـ و دەمێ وان يێ نێزيكی ئێكە، و ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەينە وێ زەنبيل فرۆشا مرادخانی نڤيسی، و ديرۆكا وێ ل بيرا خۆ بينينە ڤە دێ بينين ئەو ديرۆك دكەڤتە بەر ڤێ ديرۆكێ.

زەنبيل فرۆشا مرادخانی:

ئێكەمين شاعرێ كوردە سەرهاتييا زەنبيل فرۆشی ب شعر نڤيسی فەقييێ تەيرانە، فەقی ل دەسپێكا شعرا خۆ دبێژت:

ئـەی دل وەرن ديسـا ب جـۆش — جـارەك ژ جاما مـەی بنـۆش
بكـەن قصصـەتا زەنبيـل فـرۆش — دا سـەح بكـن حيكايـەتێ

و ل دووماهييێ دبێژت:

ئەی ميم و حێ خوەش دەفتـەرە — هـەر چـی ژ مـن نـەباوەرە
نـە ژ ئوممـەتا پێغەمبـەرە — نـە موسـتەحەقق شـەفاعەتێ

ڤێ شعرا فەقی كارەكێ بەرچاڤ ل خەلكی ب گشتی و ئەديب و شاعران ب تايبەتی كربوو پشتی وی، و ئێك ژ وان شاعران مرادخانێ بايەزيدی بوو، ئەوێ چاڤ ل فەقی كری و شعرەك ب سەرهاتييا زەنبيل فرۆشی ب ڕەنگ و ڕوييەكێ وەكی شعرا فەقی ڤەهاندی، مرادخان ل سەری دبێژت:

ئـەی مەجلسـا پـڕ ذموق و جـۆش
گوهـ بدنـە سـوحبەتەك خـۆش
دێ كـەين بەحسـێ زەنبيـل فـرۆش

زەنبيـل فـرۆش كوڕێ ميرانـە — لاوەك و بـەژن رحانـە
خـودانێ كۆچـك و ديوانـە — ل كەيف و سەيرانە شەڤ و ڕۆژ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردی

و هۆسا مرداخان پێدا دچت، و ل دووماهییێ دبێژت:

سەد و نۆت سال بۆرییە   پاشی هەزارا هجرییە

مرادخان دبێت سەرهاتییە   ب شعر و گۆتنەکا خۆش

ژ ڤێ مالکا دووماهییێ دئێتە زانین کو مرادخانی ئەڤ سەرهاتییە ل سالا ١١٩٠ مشەختی (بەرانبەر سالا ١٧٧٦ ز) نڤیسییە، و ئەڤە د گەل وێ دیرۆکێ رێك دکەڤت یا مەلا مەحموودێ بایەزیدی دەسنیشانکری بۆ بوون و مرنا مرادخانی، و هەر چاوا بت مرادخان ژ کورێن سەدسالا دوازدێ مشەختی (هەژدێ زایینی) بوو.

چار غەزەلێن مرادخانی:

ژ بەرهەمێ مرادخانی -وەکی ئەم پێ دئاگەهدار- ب تنێ (زەمبیل فرۆش) چاپبوویە و پتر ژ جارەکێ بەلاڤبوویە، و غەزەلێن وی یێن دی ئەوێن مەلا مەحموود د گۆتنا خۆ یا بۆری دا ئیشارەتێ ددەتێ هێشتا ل بن تۆزا دەستنڤیسان ماینە، ل ڤێرێ چار ژ وان غەزەلێن مە دیتین، ئەم دێ ل بەر دەستێ خواندەڤانان دانین ب وێ هیڤییێ کو ئەو رۆژ بێت هەمی غەزەلێن مرادخانی پێکڤە بێنە دیتن و بەلاڤکرن.

غەزەلا ئێکێ:

مە ژ دەستنڤیسەکا کەڤن وەرگرتییە، نە ناڤێ نڤیسەری نە ژی دیرۆکا نڤیسینێ ل سەر نینە، و مخابن پەرێ کو دەسپێکا ڤێ غەزەلێ ل سەر هاتییە نڤیسین کەفتییە، و ب تنێ ئەڤ مالکە کو د پەرێ دویێ دا بوون ژێ ماینە، مرادخان دبێژت:

ئیرۆ مەهێ نوو رۆژێ جەبین ماهێ بناگووش

غەبغەب شەکەر و سێب و ذەقەن لەهجە ژ قەندە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەسحوورێ سحر ئەو دو کەمەندارێ موفەتتەن
بەغداد و خوراسان و صفاهان و خەچەندە
خالا ڕەشە مەفتوون کری ئەو جوملە ئەقالیم
رۆم و حەبەش و چین ئو ماچین ئو هندە
گەهـ جەنگە و گەهـ صولحە و گەهـ فتنە و گەهـ کین
گەهـ عەربەدەجوویی ژ ئەزەل شاهێ لەوەندە
دێ خوەش بکتن موردەئێ سەد سالە ب جارەك
گەر ب لەعلێ شەکرینێ خوە ببی بەخش ب خەندە
هەمسەنگ غەمێ من نینن ئەو ئەرض وسەماوات وزەمین(٦٩)
ثومنا غەم و دەردێ د من ئەلوەند و سەهەندە
جانا ب کەرەم گەر تو ل حالێ مە دپرسی
گەهـ گاهێ مەکانێ مە ل تەوریز و مەرەندە
ئیرۆهە ژ عشقا تە مرادخان بیمارە و بەدحال
جانا چو طەبیبەك قە نهن رۆم و عەرەب ترك و رەوەندە(٧٠)

غەزەلا دویێ:

مە ژ (مەجمەعا غەزەلییاتێ شوعەرائێد کورمانجان) وەرگرتییە ئەوا مەلا مەحموودێ بایەزیدی نقیسی، مرادخان دبێژت:

مەهوەشا زوهرە جەبین و مەهروخا مثلێ مەلەك
نازکا حووری صفەت و سیمبەرا لەب شەککەرەك
کەس نەدی مثلێ تە نازك صفەتێ حووری نەژاد
هەر کو هاتینە ووجوودێ ب خودێ ئەرض و فەلەك

Zakho Centre for Kurdish Studies

ب دەوایێ دەمێ عیسا دبتن خوەش مەگەر ئەو

ئێ شەهید بوویە ب وان غەمزەئێ چەهڤێن د بەلەك

نە كو پەروانەئێ شەمعا روخێ جانانە تنێ

بوویمە ئەز پووتییە مانەندێ مەحرووقی گەلەك

چەند دەر پووتەئێ هەجرێ ببێژی مە چ سوود

زەر كو خالص بت جانا وی چ حاجەت ب مەحەك

دامێ زولفا خوە ل سەر دانەئێ خالێ تە ڤەدا

مورغێ دل هاتە طەلەب حەبس ل وی بوود شەبەك

دل د چاها زەنەخێ حەبسە ب غەیری سەرێ چاهـ

گرت بێ سووج دكەتە ئەو زەرییا شۆخ و چەلەك

نەقدێ قەلبێ مە د قەلبێ وێ نەبوو قەط چو رەواج

سككەئێ عشقێ تە گرت و ژ خوە زائل كرە شەك

ژ ئەزەل دەردێ مەیا عشقێ مرادخان مە ڤەخوار

لەو كو سەرگەشتەئێ عشقێ مە مە دل بوویە پەلەك

غەزەلا سێیێ:

ئەڤ غەزەلە ژی وەكی یا بۆری مە ژ (مەجمەعا غەزەلییاتێ شوعەرائێد كورمانجان) وەرگرتییە، یا مەلا مەحموودێ بایەزیدی، مرادخان دبێژت:

ئەی دل تە غەلەط كر كو سەرێ زولفا دوتا گرت

بەیهوودە تە ئەو ڕشتەء دل قەید چڕا گرت

مووسا (أرني) گۆت دەما جلوە نوما بوو

(فی الحال)ی ژ دەشت هەر لەرزە و تا گرت

هەر چەندە ژ چەهڤێد تە دبیمارم و بیمار

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولینێن كوردی

ئـەمما ژ لـەعلێن تـە د جـان بـەخش دەوا گـرت
حـالێ مـە پەریشـانە ژ زولفـێن تـە سـەمەن سـا
سـاتا ل جـەبینا تـە ئـەوان رەقـص و سـەما گـرت
زولفـا تـە صـەبا شـاندییە تەسـخیرا بـیلادان
ئـەز بـوخلێ رەقیبـان ژ نـوو جەزبـە و تـا گـرت
سـاقی ب خـودێ کـە بـدە مـن دەردێ رەحیقـی
دا نووش بکـەم مـن ژ ئـەزەل ئـەو خـوە غـەدا گـرت
ئـەز چوومـە ببووسـیمە ژ نـوو دەسـتێ حـەبیبی
دەستێ خوە ل بەر ڕوویێ خوە وی هەر ژ حەیا گرت
ڕۆژا ئـەزەلێ دا مـە (بـەلا) گۆتییـە لـەورا
من پێ تە خوەشە بیللاهـ (مرادخان) مە بەلا گرت

غەزەلا چارێ:

ئـەڤ غەزەلە وەکی ژ ناڤەرۆکا وێ دئێتە سەحکرن هندەك (ئـەلغاز و نوکتـەیێن هـوورن) مرادخـان وەصـفا دلبـەرا خـۆ پـێ دکـەت، و ددەتـە ئاشکەراکرن کو نە خاص و نە عام نەشێن د وان بگەهن، وەسا تێ نەبت کو (ماجنێ شرین کەلام) وان حەل بکەت، چونکی ب تنێ ئەو دشێت تێ بگەهت، و مەعنایا وان بزانت، و ئەگەر ئەڤ تێگەهشتنا مە یا دورست بت مەعنا وێ ئەوە مرادخان و ماجن هەردو هەڤال و هەڤچاخێن ئێك بووینە، و ئەڤ چەندە ئەگەر ب دەلیل هاتە بنەجهکرن ئەو دێ دو گرێکان د دیرۆکا ئەدەبییاتا کوردی یا کلاسیك دا ل بەر مە ڤەکەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

ئێك: شاعرێ مە یێ کلاسیك (ماجن) ئەوێ حەتا ئەڤرۆ ئەم چو ژێ نزانین، و ب تنێ هندەك شعرێن وی مە دیتینە، دێ ئێك ژ کوڕێن سەدسالا دوازدێ مشەختی (هەژدێ) زایینی بت.

دو: مەلایێ باتەیی ئەوێ شعرەکا ماجنی تەخمیسکری، و شعرەکا خۆ یا دی ل بەر شعرەکا وی ڤەهاندی، دبت هەڤچاخێ ڤان هەردو شاعران بت، یان پیچەکێ پشتی وان بت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئەڤ غەزەلە مە ژ وێ دەستنڤیسا ل بن ژمارە (٢٢٠٢٣) ل پەرتووکخانەیا بەغدا یا دەستنڤیسان هاتییە پاراستن، وەرگرتییە، کو دیوانا مەلایێ جزیری د گەل هندەك شعرێن جودا جودا تێدا هەنە، بەلێ مخابن نە ناڤێ نڤیسەری و نە سالا نڤیسینێ ل سەر نینە[٧١]، مرادخان دبێژت:

ئەی دلا دا چینە گول چینە جەمالە یار گول
باغێ رضوان و بناگووش و بەرێ دلدار گول
گولبەن و گولشەن ڤبشکفتن ژ دێما یار گول
خوەش گولستانەك صەفابەخش و ڤەبوون تەکرار گول
لەب گول و غەبغەب گول و گەردەن گول و روخسار گول
دێم گول و چەهرە گول و تەن گول سەراسەر یار گول
سەرخوەش و مەستانە مەشیا هاتە نێڤ صەحنا رەزی
سونبول و رەیحان ب کەرکر تۆل و هەڤ کری[٧٢] و کەزی
خەمملین ئەلوان و ئەلوان ئەو بەتوولا قورمزی
شوبهی طاووسا بەحەشتێ ڕەنگ ب ڕەنگ ئەو تەووزی
لەب گول و غەبغەب گول و گەردەن گول و روخسار گول
دێم گول و چەهرە گول و تەن گول سەراسەر یار گول
هاتە سەیرا گولشەنێ ئەو سەبزەیا گول کەن ب مەش
کو ل دۆری سۆرگولان پێچان رەیاحین و بنەفش
گول دەوایێ دەردێ عشقێ بلبلێ ژارێ نەخوەش
خارە خارن پڕ ل دل ئەز عەندەلیبێ بەختڕەش
لەب گول و غەبغەب گول و گەردەن گول و روخسار گول
دێم گول و چەهرە گول و تەن گول سەراسەر یار گول

نـــەترەك و بشـــكۆژ و بەريـــەن گولگـــولی و گـــەردەنی

زينـــەت و زيـــوەر ل هـــەڤ كـــر تەركهـــ و تيـــت و ئـــەنی

دل كرن خوەش خوەش گوهار و قشت سەر زك و بەنی[٧٣]

چوومـــە گـــول چەنبـــە جـــەمالێ بـــووم ژ وەردان ئـــەز غـــەنی

لـەب گـول و غەبغـەب گـول و گـەردەن گـول و روخسـار گـول

دێـم گـول و چـەهره گـول و تـەن گـول سەراسـەر يـار گـول

ســـاعد و نـــەتوان و بـــازن دلروبـــا و دلگـــرن

قاتـــل و خـــوونرێز و خوونخـــور غـــەمز و نـــاز و ئـــاورن

چەشـــم و نێرگـــز لێـــب و دەم دەم شـــوبهی يـــاقووت و دوڕن

چوومـــە گـــول چەنبـــە جـــەمالێ بلبلـــێ شـــەيدا پـــوڕن

لـەب گـول و غەبغـەب گـول و گـەردەن گـول و روخسـار گـول

دێـم گـول و چـەهره گـول و تـەن گـول سەراسـەر يـار گـول

دل دهـــێ خـــالا ڕەشـــم پابەنـــدێ زولفـــا ســـەر ملـــی

كوشـــتییێ ئـــاهێ نگاهـــا خـــوون ژ مێلاكـــێ كـــەلی

مـــن ژ جانـــا قـــەت نـــەهن گازنـــدە و شـــەكوە گلـــی

مـــن ژ بـــاغێ موحبـــەتێ قســـمەت و دل خالـــەك غـــەنی

لـەب گـول و غەبغـەب گـول و گـەردەن گـول و روخسـار گـول

دێـم گـول و چـەهره گـول و تـەن گـول سەراسـەر يـار گـول

ئـەز د بيشـم لـەو ژ بـەر ڤـێ گـول روخـا گولشـەن خـەرام

بـــوو موســـەمما حەبيەســـا ئـــەو مەطلـــەعا وەردوييـــەنام

ئـــەی مرادخـــان ڤـــێ موعـــەممایێ نـــزانن خـــاص و عـــام

بـەلكو حـەل كـت نوكتـەئێ ئـەو (مـاجنێ) شـرين كـەلام

لـەب گـول و غەبغـەب گـول و گـەردەن گـول و روخسـار گـول

دێـم گـول و چـەهره گـول و تـەن گـول سەراسـەر يـار گـول

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

مونعمى

(مونعمى) شاعرەكێ دى يێ مە يێ كلاسيكە كو حەتا نوكە ئەم تشتەكى ژێ نزانين، ژ بلى هندێ كو ئەو بەرى شاعرێ مە يێ كلاسيك شێخ ئەحمەدێ گوندشێخى ژيابوو؛ ژ بەر كو شێخ ئەحمەدێ فەقير شعرەكا وى د دەستنڤيسا خۆ دا ئينايە يا كو وى ل هەيڤا رەبيعولئاخەرێ ژ سالا ١٢٣٧ مشەختى (بەرانبەر كانوونا مەزن ١٨٢٢ ز) نڤيسى.

و ئاشكەرايە كو (مونعمى) ناسناڤێ ڤى شاعرييە، و حەتا ڕۆژەك بێت و تشتەك ژ ڤى شاعرى بێتە زانين، ئەم دێ ڤێ شعرا وى ل بەر چاڤێ خواندەڤانان دانين، يا كو د دەستنڤيسا شێخ ئەحمەدێ فەقير دا هاتى، مونعمى دبێژت:

شوكروليللاهـ مـن د دل دا نـارێ عشـقێ شـوعلە دا
بـەرق و تيـرا موحبـەتێ هنگافـت جـانم لەمعـە دا
ئـەز برينـدارێ خـەدەنگێن نووبهـارييێ تەمـە
سـەد حـەكيما لێكـرن دەرمانـەئێ خـوە نەشـئە دا
(كـس ندانـد سـرى آن تيـرى كـە از ابـرو بجهـد)
دەر ئـەزەل هنگافـت جـانم ئـاخر ئيـرۆ جەزبـە دا
قـەددێ (دلجـوا)[٧٤] تـە جانـان تـا ئەبـەد تـالان كـرم
وێ ل سـەلو و عەرعـەرێ شمشـادنێ سـەد طەعنـە دا

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولينێن كوردى

ئـەز فـدایێ نێرگـزێن سەرمەسـت و مـەخمووریێ تـە بـم

وان ژ بـــۆ مـــن نوکتـــەیا دوازده عولوومـــان زێـــده دا

گولعـوزاریێ سـۆرگول و سەرمەسـت و هـەم داغـێ دلـی

چەشمێ سەرخوەش ڕوو چو ئاتەش جان بر و د یەغمە دا

مـــونعمی ئیـــرۆ دخـــوازم ئـــەز رضـــایا دلبـــەریێ

بەنـــدەئێ دەرگـــاهێ یـــارم مـــن ژ غـــەیری تەوبـــە دا

و هەژییە بێژین کو شێخ ئەحمەدێ فەقیرێ گوندشێخی ئەڤ شعره تەخمیس کرییە، و ئەو د دیوانا وی دا هەیە، بۆ هەچییێ بڤێت لێ بزڤڕت[٧٥].

ضەعیفی

(ضەعیفی) ناسناڤێ شاعرەکێ دی یێ مە یێ کلاسیکە، و حەتا نوکە ئەم تشتەکی ژ وی ژی نزانین، و شعرەکا وی د دەستنڤیسا شاعرێ مە یێ کلاسیك شێخ ئەحمەدێ گوندشێخی دا هاتییە، ئەوا ل هەیڤا رەبیعولئاخەرێ ژ سالا ١٢٣٧ مشەختی (بەرانبەر کانوونا مەزن ١٨٢٢ ز) هاتییە نڤیسین، لەو دڤێت دیرۆکا وی بۆ بەری سەدسالا نۆزدێ بزڤرپت، و ئەڤە شعرا وی یا ئێکانەیە یا کو د دەستنڤیسا شێخ ئەحمەدێ فەقیر دا هاتی:

کرم مەجرووح ب عەینەینان ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ
کرم مەحرووم ژ دارمینان ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

ژ دارمینان کرم مەحرووم ب عشقا خوە کرم مەغمووم
د نیڤ عامێ کرم مەذمووم ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

کرم مەذمووم د نیڤ عامێ ب دمر ئێخستمە دامێ
کرم بێ حەظ ژ ئیسلامێ ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

کرم بێ حەظ ژ ئیمانێ کرم ساکن د نیرانێ
کرم مەحرووق ب هجرانێ ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

د نیڤ دەردان کرم مەغرووق   ژ سەر عەقلی کرم مەسرووق
ب دل وێ ئەز کرم مەحرووق   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

ژ سەر عەقلێ مە کر زائل   ب عشقا خوە کرم مائل
وەکی فەرهاد کرم قائل   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

وەکی فەرهاد کرم بێچار   ژ جانێ خوە کرم بێزار
ژ تەحصیلی کرم بێسار   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

ژ تەحصیلێ کرم تارك   ب هجرانێ کرم نارك
ب جەرگم دان دوسەد ناوك   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

ب جەرگم دان دوسەد پەیکان   ژ جسمێ ژار جوداکر جان
ب جانێ خوە کرم قوربان   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

کرن کەرکەر هناڤ و دل   کرم عاشق وەکی بلبل
ل دێما هەر وەکی سۆرگول   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

ب وێ دێما وەکی خاوەر   ب وێ بەژنا وەکی عەرعەر
(ضەعیفی) کر قەوی ئەبتەر   ئەوێ شۆخا کەمان ئەبرۆ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەلا حوسێن و دو تەخمیسێن وی

حوسێن، یان مەلا حوسێن، ئێك ژ شاعرێن مە یێن كلاسیكە، هەر چاوا بت دڤێت بەری دوسەد سالان ژیا بت؛ چونكی ئەو دەستنڤیسێن مە هندەك ژ بەرهەمێ وی یێ كرمانجی تێدا دیتی بۆ بەری نێزیكی دوسەد سالان دزڤرن، وەكی گەلەك كلاسیكێن مە یێن دی حەتا نوكە ئەم چو تشتێ بەركەفتی ژ ژین و سەرهاتییا ڤی شاعری نزانین، و ئەم نزانین كانێ ئەو ب دورستی كەنگی و ل كیڤە ژیایە.

ژ تشتێن ئاشكەرا ل بەر مە ئەوە مە شاعرەكێ كلاسیكی یێ مەزن ب ناڤێ مەلا حوسێن هەیە، ئەو ژی مەلا (حوسێنێ باتەیی)یە، ڤێجا هوین بێژن ئەڤ مەلا حوسێنە هەر باتەیی بت؟

بەرسڤا ڤێ پسیارێ ب دورستی ئەم نزانین، بەلێ یا ئەم دزانین باتەیی د وان هەمی شعرێن وی یێن مە دیتین دا ناسناڤێ خۆ یێ شعری دكەتە (باتەیی) و چو جاران وی نەگۆتییە خۆ: حوسێن، و ئەڤ شاعرێ نوكە ئەم بەحسێ وی دكەین، دو شعرێن وی مە دیتینە د هەردو شعرێن خۆ دا ناسناڤێ (حوسێن) بۆ خۆ ددانت، پشتی هنگی د وان دەستنڤیسان دا یێن بۆ مە بووینە ژێدەر بۆ وەرگرتنا ڤان شعران پەیڤا باتەیی وەك پاشناڤ بۆ ڤی شاعری نەهاتییە دانان، هەر چەندە د ئێك ژ ڤان دەستنڤیسان دا هندەك شعرێن باتەیی ب ناڤێ باتەیی هاتینە، لەو هزرا مە پتر بۆ هندێ دچت كو ئەڤ مەلا حوسێنە باتەیی نەبت.

هەر چاوا بت، ل ڤێرێ ئەم دێ هەردو تەخمیسێن مەلا حوسێنی بەلاڤ كەین ب وێ هیڤییێ رۆژەك بێت ئەڤ شاعرە ب دورستی تێدا بێتە نیاسین.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

تەخميسا ئێكێ ل سەر غەزەلەكا (جەلال)ى:

د ديوانا مەلايێ جزيرى دا غەزەلەكا فارسى عەرەبى هەيە، ژ پێنج مالكان پێك دئێت، و ب ڤى مالكێ دەست پێ دكەت:

گفتم أورا ما دعاگوى تو ام أى حور عين
أعرضت عني و قالت: ما دعاء الكافرين

ئەڤ شعرە مەلايێ جزيرى تەخميسەك ل سەر دانايە، هەر چەندە حەتا دەمەكێ نێزيك ژى ڤەكۆلەران وە هزر دكر كو ئەڤ شعرە هەمى يا مەلايێ جزيرييە، بەلێ پشتى ديتنا چەند دەستنڤيسەكێن كەڤن، بۆ مە ئاشكەرا بوو كو ئەڤ شعرە هەمى يا مەلايێ جزيرى نينە، بەلكى تەخميس ب تنێ يا وييە، و ئەصلێ شعرێ يا شاعرەكێ دييە، ناڤێ وى يان بەلكى ناسناڤێ وى (جەلال)ە، وەكى د دووماهييا شعرێ ب خۆ دا هاتى.. بەلێ ئەو (جەلال) كييە؟

حەتا ئەڤرۆ ژى بەرسڤا ڤى پسيارێ ل بەر مە يا ئاشكەرا نينە، و ئەم نزانين كانێ ئەو جەلال كييە.

ژ بلى مەلايێ جزيرى مەلا حوسێنى ژى تەخميسەك ل سەر ڤێ شعرێ دانايە، ئەڤ تەخميسە د دەستنڤيسا ئيبراهيمێ كورێ سەييد ئەحمەدێ بێسكى دا هاتييە، و ب ڤى ناڤى (مخمس ملا حسين بر غزل جلال)، و دانەيەكا دى ژ ڤێ تەخميسێ د وێ دەستنڤيسێ ژى دا هاتييە ئەوا ل سالا ١٣٠٥ مشەختى (١٨٨٧ ز) ب دەستێ كەسەكێ ناڤى وى صالح بۆ سەيدايێ وى محەمەد ئەمينێ ئەربيلى هاتييە نڤيسين، كو گەلەك شعرێن عەرەبى و فارسى و كوردى (ب شێوەيێ سۆرانى) تێدا هەنە.

ئەڤ تەخميسە -وەكى مە گۆتى- ژ بلى كو ناڤێ شاعرەكێ دى يێ كرمانج بۆ مە ئاشكەرا دكەت، ئەو وێ چەندێ ژى مسۆگەر دكەت كو شعرا ئەصلى ئەوا تەخميس ل سەر هاتييە دانان يا مەلايێ جزيرى نينە.

مه حوسێن د ڤێ تەخمیسێ دا دبێژت:

مـــن ژ وێ ڕا بـــوو مەحەببـــەت هـــەر ژ ڕۆژا ئـــەووەلین
چەنـد ژ دەسـتێ فورقـەتێ مـن تـێن ژ چاڤـان ئـاڤ و خـوین
(أی غلامـــت جملـــه عـــالم از غـــلام کمتـــرین)
(گفـــتم أورا مـــا دعـــاگوی تـــو ام أی حـــور عـــین
أعرضـــت عنـــي و قالـــت: مـــا دعـــاء الکـــافرین)

ئـەی شـەهێ عـالی جـەناب ئـەز بەنـدەکێ ئەفکەنـدەئم[٧٦]
مـن ژ دەسـت نـاێن چـو خدمـەت لـەو ئـەزێ[٧٧] شـەرمەندەئم
گـــەر ئـــەمیر و پادشـــاهم هێـــژ غـــولام و بەنـــدەئم
(گـــر بخـــوانی ور برانـــی بنـــده أم تـــا زنـــده أم
واجـــب لـــي إمتثـــال الأمـــر مـــاذا تـــأمرین؟)

ئاســـتانێ دلبـــەرێ هەســـتن گـــەلۆ (دار الشـــفا)
هـــەر کەســـێ دەردەك هـــەبی هـــەر دێ ژ وی بیـــتن دەوا
هـــەر میثـــالێ جەننـــەتێ ئـــەو چیمـــەن و ئـــاب و هـــەوا[٧٨]
(حبـــذا روضـــات نجـــد زرتهـــا عهـــد الصـــبا
ربـــوة تجـــري علـــی أرجائهـــا مـــاء معـــین)

ئـــەز فـــەقیرێ بـــێ نـــەوا ئـــەو خەســـرەوا خەســـرەو نـــەژاد
مـن کـو دی ئەو پادشەهـ یەکجار ژ دەست مـن چـوو فوئـاد
شـــوکرولەك یـــا ڕەببـــەنا ئیـــرۆم چ حاصـــل بـــوون مـــوراد
(بـــر در بـــاغ وصـــالش هـــاتفی ئـــاواز داد:
هـــذه جنـــات عـــدن فادخلوهـــا خالـــدین)

ئـــەی حوســـێنێ نـــاموراد ئێـــدی ل دۆر عشـــقێ مـــەچوو
وێ کـــرن ئـــاوارە چەنـــدین نوکتـــەدان و نوکتـــە گـــۆ[٧٩]

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

نـــابرين وەصـــفێ د عشـــقێ گـــەر ببێـــژم ئـــەز هـــەرۆ

(قصـــەء عشـــق جـــلال[٨٠] و داســـــتان حوســـــن أو)

(تلـــك أنبـــاء يقـــول النـــاس منـــا بعـــد حـــين)

دو: تەخميسەك ل سەر غەزەلەكا رەمەزانێ جزيرى:

ئـەڤ شـعرە كـو تەخميسـە مـە ژ (مەجمـەعا غـەزەلياتێ شـوعەرائێد كورمانجانە) يا مەلا مەحموودێ بايەزيدى وەرگرتييە، و وى ل سـەرى نڤيسـييە (غزل رمضان)، و ژ شعرێ ئاشكەرا دبت كو ئەو تەخميسـەكا (حوسـەين)ييە ل سەر غەزەلەكا رەمەزانێ جزيرى، هەر وەسا سەيدا ئيسماعيل بادى د كتێبا خۆ دا يا ل دۆر (رەمـەزانێ جزيـرى) ئەصلێ ڤێ شعرێ ب تنێ ئينايە، تشتێ هندێ دگەهينت كو تەخميس هەمى يا رەمەزانێ جزيرى نينە[٨١].

د ڤێ تەخميسێ دا مەلا حوسێن دبێژت:

بيللاهـى مـە كـەس نينـە تـويى جـان و كەسـێ مـن

غـــەيرى تـــە رجـــا نينـــە ژ بـــۆ مـــن تـــو بەســـێ مـــن

هـــەر عشـــق و هـــەوايا تـــە بەســـە مولتەمەســـێ مـــن

زنهـــــار چ بهتـــــە د دلـــــێ پـــــوڕ هەوەســـــێ مـــــن

خورشـــيد سيەهـــ بوويـــە ژ دوودێ نەفەســـێ مـــن

ســـەودازەدە سەرگەشـــتە گـــولێ[٨٢] ڕوويـــێ بوتـــانم

مانەنـــــدێ هـــــەزاران ب هـــــزار ئاهـــــ و فيغـــــانم

ئـــاوارە دگـــەرهم چـــو مەقامـــەك خـــوە نـــەدانم

خـــوەش قافلـــە ســـالارێ غـــەم و دەرد و بـــەلانم

تـــێن ڤێـــك دكـــەڤن ل بـــانگێ جەرەســـێ مـــن

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولينێن كوردى

مهمانە ژ بۆ من د حوضوورا تە ئەنیس بم
دێ لال ببم گەر ب خوە سوبحانێ سەلیس بم
من مەیل نەهن قەط د دنێ دا کو رەئیس بم
گەر دەست بدت شوبهەتی[٨٣] جامێ کو سەیس بم
دێ رەقصێ بکت زوهرە ل دەنگێ مەحەسێ من

تەصویرێ د زهنا خوە دکم صوورەتێ دلدار
باغێ ئیرەمە تێنە هەزاران گول و گولزار
فیردەوسێ بەرین بوویە مە دل لێ مەکە ئینکار
باغەك دییە من دل ب خیالێ گول و روخسار
رضوان ب هەدییە دبەتن خار و خەسێ من

تەشبیهی خەدەنگانە ل دل دانە تە ئاوڕ
هەم لێف و ددانن ب مثالێ صەدەف و دوڕ
خوەش وەقتە ل من هاتییە سوبحان ژ موصەوور
شانا ئەمەلێ خانە نهینە دکەتن پوڕ
شەهدێن ژ لەبێن تەڕ ب تەصەوور مەگەسێ من

سەر تا ب قەدەم سوهتیمە تێك شوبهی ڕەژیمە
سووندێ دخومە ئەز ب ئەڤینێ کەلەژیمە
گەهـ لوطفێ دکی گەهـ حەی دکی گەهـ دکوژی مە
تەشبیهی صەبایێ ژ هەوایا تە تەژیمە
لەورا تو وجوود نینە ژ بۆ من قەفەسێ من

ئەز باغێ جەمالا تە دکم سەیر سەراسەر
هەم نارێ فیراقا تە دخوم شوبهی سەمەندەر
ئەڤ خال و خەطێن ڕوویێ تە من دانییە زیوەر

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

عەکسا شەوتینا منە شەمعا ڕویێ دلبەر
هەم قەبەسێ ویمە و هەم ئەو قەبەسێ من

ئافات و بەلا هەم مە نەصیبن د ئەزەل دا
وەك عەور و غەمام گرتییە دامای د هەڤ دا
هەر دوو دچتن مە ژ (وێ) داغا کو د دل دا
ئەندووهـ غەمان ڕۆژ ل من کر[٨٤] شەبێ یەلدا
یا ڕەب یەدێ بەیضا بکە فەریادرەسێ من

گەهـ عشق خیالا تە دلۆ گەهـ حوب و گەهـ حال
گەهـ یارە تەمەننا تە دلۆ گەهـ سرر و گەهـ قال
گەهـ وەصلێ رجایانە دلۆ گەهـ زەر و گەهـ مال
گەهـ زولفە مورادا تە دلۆ گەهـ لەب و گەهـ خال
مامە حەییری ئەز ئەبتەرێ بوولهەوەسێ من

مەجنوون صفەت و مەست د دنێ دا حەتا (!)
بازارێ جونوون کرمە رەواجا مە تەب وتا
گرتی تو (حوسێن) دل ب هەوایا تە خوە بگرتا
دلبەر تە ب زولفێ دلێ دیوانە ببەستا
بیللاهـ رەمەضان ضەبط نەدبوو قەط تەلەسێ من

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

نەسیمی

نەسیمی ناسناڤێ شاعرەكێ كوردە، مە چو ژ ژین و سەرهاتیا وی نەزانیە، بەلكی خۆ ناڤێ وی یێ دورست ژی ئەم نزانین، بەلێ ژ تشتێن ئاشكەرایە كو ئەڤ شاعرە بەری سەدسالا نۆزدێ زایینی ژیایە، ژ بەر كو هندەك شعرێن وی د دەستنڤیسا مەلا خەلیلێ سێرتی دا هاتینە ئەوا سالا ١٧٧٨ ز هاتییە نڤیسین.

د ژێدەرێن مە یێن دەستنڤیس دا هەشت شعر ب ناڤێ (نەسیمی) هەنە، دو كرمانجینە، و سێ فارسینە و سێ تركییا ئۆسمانینە، و ئەم نزانین كانێ ئەڤ شعرە هەمی یێن ئێك شاعرینە، یان ژی یێن پتر ژ شاعرەكینە كو ناسناڤێ هەمییان (نەسیمی)یە، و ئێك ژ دەستنڤیسێن مە دا ئەڤ عیبارەتا فارسی هاتییە: (أز دیوان نسیمی) و ئەڤە هندێ دگەهینت كو نەسیمی دیوانەك هەیە.

ل ڤێرێ ئەم دێ وان شعرێن نەسیمی ڤەگوهێزین یێن كو د دەستنڤیسان دا ب دەست مە كەفتین، ب وێ هیڤییێ رۆژەكێ دیوانا وی یا تمام بێتە دیتن. و هەژییە بێژین كو شعرێن فارسی و ئۆسمانی مە وەسا ڤەگوهاستینە وەكی د دەستنڤیسان دا، و بەلكی گەلەك كێماسی و خەلەتی تێدا هەبن؛ چونكی ئەم وان زمانان نزانین.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

شعرا ئێكێ (ب كرمانجی):

نەسیمی د ڤێ شعرێ دا دبێژت[٨٥]:

ژ دەردێ عشقێ ڕەنجوورم   نەكێشت كەس جەفایا من
ژ باغێ موحبەتێ دوورم   نزانت كەس ب حالێ من

ژ باغێ وەصل و ڕەعنایێ   نەسیمێ راحەتم نایێ
پەریشانم د دونیایێ   نەكێشت كەس جەفایا من

پەریشانەك ل من دابوو   دوخانم ئاتەشەك ڕابوو
مژا تاری ل من پەیدابوو   نزانت كەس ب حالێ من

مژا تاری ل من هلبوو   ژ دەردێ عشقێ حاصل بوو
جەهەننەم ئاتەشم هلبوو   نەكێشت كەس جەفایا من

جەهەننەم جار ب من ناكەت   غەمێ من كەس ئەدا ناكەت
ل من قفلا خوە ژی داكەت   نزانت كەس دەوایا من

ل قفلا دل قەبوول نائێ   كرێت ئاڤێتە دەریائێ
دلێ من غەم خودێ دائێ   نەكێشت كەس جەفایا من

غەمم غەم بوو د دەر هەردەم   حەبیبا من ژ من بی غەم
برینا من نەكر مەلحەم   نزانت كەس ب حالێ من

بریندارم دوسەد تیران   د باغێ صوحبەتا میران
ئەسیرێ قەید و زنجیران   نەكێشت كەس جەفایا من

ئەسیرێ وی تەوحیدانێ   برم ئاڤێتم دەریائێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

مەدەد دالامە دیت کانێ　　نزانت کەس ب حالێ من

مەدەد دالامە دیت کی بوو[٨٦]　　ئەگەر لوقمان عیسا بن

نالینێ من هێدی نابن　　نەکێشت کەس جەفایا من

شعرا دووێ (ب کرمانجی)[٨٧]:

نگارم دلبەرم یارم ئەنیسم موئنسم جانم

رفیقم هەمدەمم عومرم رەوانم دەردە دەرمانم

شەهم ماهم دلارامم حەیاتم دلکولم روحم

پەناهم مەقصەدم مەیلم مورادم فکرم و خانم

قەمەر چەهرم پەری روویم ظەریفم شۆخم و شەنگم

سەمەن بوویم گول ئەندامم زهێ سەروێ گولستانم

لەطیفم نازکم خووبم حەبیبم توحفە مەحبووبم

حجازم کەعبەء و طوورم بهشتم حوور و رضوانم

گول و رەیحانم ئەشجارم عەبیر و عەنبەر و عوودم

دوڕ و مرواری و کانم عەقیقم لەعل و مەرجانم

دل ئەفرووزم وەفادارم جەگەرسۆزم جەفاکارم

خوداوەندم جهان وارم ئەمیرم باکم[٨٨] و خانم

چراغم شەمعم و نوورم ضیائم یەلدزم شەمسم

هەزارم بلبلم کەبکم (نەسیمی) بەخش[٨٩] ئەلحانم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

شعرا سێیێ (توركییا ئۆسمانی)(٩٠):

أی رســـول فخـــر عـــالم ســـيد ذات و صـــفات

بحـر ذاتـك گـوهری سـن كـيم صـفاتك عـين ذات

قـــوت ذات أزل دائـــم ســـنگله مســـتقيم

حكمـــت در أبـــد قـــائم ســـنگا در محكمـــات

كاشـــف ســـر حقـــائق مطلـــع نـــور أزل

مظهـــر كشـــف دقـــائق منبعـــى هـــر معجـــزات

أحمـــد و محمـــود و قاســـم شـــاه و ســـلطان رســـل

كنـت كنـزا جـوهری سـن كشـف و حـل مشـكلات

وصـــفنی والشـــمس والـــنجم و تبـــارك ســـويلدی

شـــأنگا طـــه و يـــس كلـــدی حقـــدن بينـــات

صـــورتك أنـــوار در هـــر ذرهســـی شـــمس و قمـــر

طـــرهء عنبـــر فشـــانك ليلـــة القـــدر و بـــرات

ای مطهـــر كلـــد كنـــدن كـــيم وجـــوده آنـــادن

كـــافرن ديـــری بخلـــدی نـــزدی لات و منـــات

علـــم لـــن حلـــم و حيـــاء و توبـــهء و زهـــد و ورع

خلقـــه فضـــلندن ايريشـــدی روزهء و حـــج و زكـــات

يـــا شـــفيع المـــذنبين ســـن بـــر نســـيمی رحـــم قيـــل

حاصـــل اولمشـــدر جهانـــدن چـــوخ گنـــاه و ســـبات

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

شعرا چارێ (ب فارسی و تورکییا ئۆسمانی)[٩١]:

یــك دم بیاوبنشــین ای ســرو قــد ســر ســن

مــی پــرم از برایــت بنــی قیــوب سررســن

بســیار جــان بــدادن تــا امــدی بحکــم

لیکن چه جاره سازن بن اغلرمه گوررسن

تـو حـاکم و سـلطان بـا جملـه بنـده فرمـان

کسرا سخن لبناشد کر قانمی تو کرسن

ای معــدن لطافــت ای شــاه بــا ســخاوت

سـرن فـدای پایـت هـر جاکـه سـن دررسـن

از عشــق تــو (نســیمی) بــا رزار گربــان

شاید که از سری لطف گر المی دوترسن

شعرا پێنجێ (ب تورکییا ئۆسمانی)[٩٢]:

ئـەڤ شـعره ژ (١١) مالکـان پێـك دئێـت، لـێ مخـابن ل هنـدەك جهـان حوبرێ کەفتییه سەر لەو ب تمامی نائێته خواندن:

کــدردم یــوزیکی ای صــنم المنــت للــه

فــرض ... دچــم المنــت للــه

تقــدیر ازل بخــت ایلــه یــار اولــدی و کلــدی

تــدبیر مخــالف دم المنــت للــه

.. چــون دولــت وصــل اولــدی میســر

... ... مــــــــنم المنــــــت للــــــــه

بركنـــــــــدى ... جالنـــــــدى بشـــــــارت

گلــــدى .. كنــــدى غــــم المنـــت للـــه

.. محتـــــاج اولمـــــن اى راحـــــت مشــــتاق

.. تــــو كنـــدى الـــم المنـــت للـــه

... بوگـــــون چشـــــمه حيوانــــه صـــنا شـــدم

شـــول خضـــر و ســـكندر حشـــم المنـــت للـــه

زلفنـــك خيـــرين واردى صـــبا گورنـــه گنـــوردى

شـــول قاصـــد فـــرخ قـــدم المنـــت للـــه

بخـــتم كـــو نيشـــى دوغـــدى و اقباليكـــه گلـــدى

شـــول شـــاه ســـعادت علـــم المنـــت للـــه

قيلـــدى ينـــه عاشـــقلرينه لطـــف عنايـــت

شـــول عـــادت دايـــم كـــرم المنـــت للـــه

شـــول كعبـــه جنابنـــك قاپوســـى دولـــت بحثـــه

كـــوركيم نچـــه اولـــدى حـــرم المنـــت للـــه

روح القدســـنك نفخـــه ســـيدور نطفـــى (نســـيمى)

حـــق وبـــر دوكنـــه دم بـــدم المنـــت للـــه

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولینێن كوردی

شعرا شەشێ (ب فارسی)[٩٣]:

ای ز سـنبل بسـته زلفـت سـیاه بـر آفتـاب
زلف مشكینت شب قدر هست رویت ماه تاب
مست آن چشم خوشم كز ناتوانی یك نفس
هم چو بخفت خفت ام سویر نمی داز در خواب
تاشـد از شـمع رخـت پروانـهء جـان بـا خبـر
هست چون زلفت بر آتش رشتهء جانم ز تاب
حور عین هستند از غیرت بر اتش چون پسند
در بهشـت از چهـرء خـور براند ذی نقـاب
نیسـت بـی نـور رفتـه خـالی وجـودم زرئـی
كـه وجـودم زرئـی باشـد بـی وجـود آفتـاب
زارزوی وصـل رویـت هـر شـب و حـد تـا سـحر
جز خیالـت چشم هر نقش نمـی بندد بر آب
از رقیبـان خطـا بـین رخ بوشو ای حد كهست
چهـرء پوشـانیدن از چشـم خطابیـان صـواب
سـاقیان میـده كـه در دور لـب میكـون او
صـد جهـان تقوی عنـی آرد بیك جامی شراب
جـان بیمـارم چـو بـادان لـب شـیرین میكنـد
سـاغر چشـمم لبالـب كشـته از لعـل مـذاب
دور جـامی مـد گـردان ام شـب ای سـاقی ز مـن
گـر سودائ چشمش سرخوشم مستـی شراب
چـون لـب لعـل بـآزا شـكر بشكسـته اسـت
گـوهر نظـم (نسـیمی) قیمتـی درا خوشـاب

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

شعرا حەفتێ (ب فارسی)[٩٤]:

ای رمــوز لــوح رویــت عنــده علــم الكتــاب

کـرده طـی پیشـی جمالـت نامـه حسـن آفتـاب

ســورەء ســبع المثــانی آفتــاب روی تســت

حـال در راز رخـت روشـن چـو ماهسـت ایـن خطـاب

باریابـد هـر کـه خواهـد از رخـت سـوی خطـی

سـتر وان شـق القمـر بـا معنـی ام الكتـاب

تـا برویت گفتـه ام وجهـت وجهـی چـون خلیـل

آتشـی نمـرود بـر مـن گشـته ریحـان و گـلاب

آیــة الكرســی و طــه هســت وصــف روی تــو

هر که داند نور حكمت داند این فصل خطاب

هفــت خــط بــی مثالــت هشــت بــاب جنتــت

شــد بفضــل اولــوا الألبــاب ایــن فــتح بــاب

ره بخــط اســتوی وجهــت پاكــت چــون بــزد

مشــرك بــی دیــن زان جاویــد مانــد در عــذاب

از که پیش خط وخالت چون ملك سجده نكرد

باشـد ابلیسـی کـه از بـا نـار حرمـان در عـذاب

میکنــد شــرح ألــم نشــرح نســیمی از رخــت

ای رخـت إنـا فتحنـا از شـند ایـن فـتح بـاب

چـون (نسیمی) هـر کـه خـاك استانی فضل شـد

از شــری پردیــدء خورشــید مــی آیــد جــواب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شعرا هەشتێ (ب فارسی)[٩٥]:

ئەڤ شعرە ژ پێنج مالكان پێك دئێت لێ مخابن ل گەلەك جهان دەستنڤیس یا دڕیایە و باش نائێتە خواندن، ئەوا ئەم شیاین ژێ بخوینین ئەڤەیە:

میـــــــرود دلبــــــــــر   به بستان وقت كل كل كل
مــــــــــل مــــــــــل   بقـد چـون سـر و سـنبل بـل

عـرق بـر عـارض دیمـش نـم نـم   بمــــــدحش دم بـــــدم دم دم
دلمنـدش گشـته شـد خـم خـم   دلمنـــدش همچـــو دلـــدل دل

دلمنـدش دول كـج كـج كـج   بشـوخی راسـت و چـون عرعـر
دلـش چـون سـنگ مرمـر مـر   زیـــانش همچـــو بلبـــل بـــل

.. شـرینی چـو كـه كـه كـه   بچســتی بـاد صرصـر صـر
عنــاده در چمـــن خـــم خـــم   چمـن پـر شـد هـم از غلغـل

.. رســیدم بــر ســر كــویش   ندیــدم یــك ســر مـــویش
(نســـیمی) بنـــدهء رویـــش   فتـــاده در تسلســل ســـل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

حاجی

(حاجی) ژی ناسناڤێ شاعرەکێ کرمانجە، حەتا ڤێ گاڤێ ب تنێ دو شعرێن وی ب دەست مە کەفتینە، ئێك ب کرمانجی و ئێك ب تورکیا ئۆسمانی، ژ بلی ڤان هەردو شعرێن وی تشتەکێ دی ئەم ژ وی و ژیانا وی نزانین.

ئەڤ هەردو شعرێن وی د کەشکۆلا مەلا خەلیلێ سێرتی دا هاتینە، ئەوا ل جهەکی تێدا هاتی: (نمقه الحقیر الفقیر عبدالله بن سید حسن الگلی رمانی از برای آستان عزیز ... الدعاء والقبول من الملك الجلیل) و هەر ل وی جهی جه و دیرۆکا نڤیسینێ ب ڤی ڕەنگی هاتییە: (في مدرسة قبهان في سنة ۱۱۹۲)، مەعنا: ئەڤ پرتە ژ کەشکۆلێ ل مەدرەسەیا قوببەهان ل ئامێدییێ و ل سالا ۱۱۹۲ مشەختی بەرانبەر ۱۷۷۸ ز ب دەستێ عەبدللاهێ کوڕێ سەیید حەسەنێ گەلیرمانی یا هاتییە نڤیسین، و ئاشکەرایە کو گەلیرمان ئێك ژ گوندێن عەشیرەتا مزووریانە ل دەڤەرا بادینان، و سەییدێن گەلیرمانێ ژ دووندەها شێخ و شاعرێ ناڤدار شەمسەددینێ ئەخلاتینە، و بەلکی ئەڤ سەیید عەبدللاهە هەڤالێ مەلا خەلیلێ سێرتی یێ فەقیاتییێ بت، و وی ئەڤ دەستنڤیسە بۆ مەلا خەلیلی نڤیسی بت.

هەر چاوا بت، ژ ڤێ دەستنڤیسێ دئێتە زانین کو (حاجی) یێ شاعر بەری دیرۆکا ۱۷۷۸ ژیایە، و تشتێ بالکێش د ڤێ کەشکۆلێ دا ئەوە ل پێشییا ڤان هەردو شعرێن حاجی یا هاتییە نڤیسین: (لکاتبه حاجی) و ئەڤە هندێ دگەهینت کو حاجییێ شاعر ب دەستێ خۆ ئەڤ شعرە نڤیسینە، و ئەڤە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مە بەر ب هندێ ڤە پالددەت ئەم هزر بکەین کو دبت (حاجی) هەڤچاخێ سەید عەبدللاهی و مەلا خەلیلێ سێرتی بت، و هەڤالێ وان بت، و ئەز دویر نابینم ئەو خەلکێ دەڤەرا بادینان ژی بت.

تشتێ دی یێ بالکێش د شعرا حاجی یا کرمانجی دا ئەڤ مالکەیە یا ئەو تێدا دبێژت:

ژ کوفرێ گەر چ مەولوودین ب (حمد الله) بووین حاجی

ب حوببا عشقا ئیسلامێ مە کر ئەڤرۆ غەزەلخوانی

ب ڕەنگەکێ ئاشکەرا ژ ڤێ مالکێ دئێتە وەرگرتن کو ئەڤ حاجییە ژ دەیك و بابەکێن نە یێن موسلمان بوویە، و ئەو ل زارۆکینییا خۆ کەسەکێ موسلمان نەبوو، و ئەو حەمدا خودێ دکەت کو خودێ بەرێ وی دایە ئیسلامێ حەتا کو ئەو بوویە حەجی ژی و وی شعر و غەزەل ب عشقا ئیسلامێ ڤەهاندینە. مەعنا: پشتی ئەو موسلمانبووی ئەو یێ چوویە حەجێ ژی، و بەلکی هەر ژ بەر هندێ وی ناسناڤێ خۆ یێ شعری یێ کرییە (حاجی).

دیارە حاجی ل مزگەفت و مەدرەسەیێن دینی مەزنبوویە، و وی علم و زانینا خۆ ل وێرێ وەرگرتییە، و ئەو یێ شارەزابوویە ب زمانێ تورکی ژی.

ژ بلی ڤان زانینێن کو ژ شعرا وی دئێنە وەرگرتن، ئەم تشتەکێ دی ژ وی نزانین، و ئەڤە هەردو شعرێن حاجینە.

شعرا ئێکێ:

ئەمن ئیرۆ د عشقێ دا (فرید الدهر)ێ نوورانی

وەکی شاهان حەشەمدارین ل سەر تەختێ سولەیمانی

ژ بەحرێ دل ب جووشن ئەم ژ ئەلطافێ خوداوەندی

ب مەوجان خوون درێژن ئەم ب مثلێ شەررێ نیرانی

دگێڕت ساقی ڤێ راحێ د بەزمێ دا عەجەب زێدە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ددت دا هۆش و عەقلێ مە بچت ئەڤرۆ ب ئەرزانی

د عشقێ مەست و مەغرووقین وەکی روستەم د جەنگێ دا

بوویین بێ حال و بێ طاقەت شبی مەجنوونێ عبرانی

ئەگەر مەجنوون ئەگەر فەرهاد دبوون ئەو خوەش د ڤێ دەورێ

ژ حالێ خوە دبوون فارغ ب حالێ من دبوون فانی

ب حوسنا یووسفی بەندین د ڤێ نوهـ طارما نیلی

ب ئاه و نالەیان دائم ئەمن یەعقووبێ کەنعانی

ژ کوفرێ گەر چ مەولوودین ب (حمد الله) بووبین (حاجی)

ب حوببا عشقا ئیسلامێ مە کر ئەڤرۆ غەزەلخوانی

شعرا دویێ:

بوگون بز نظم سنجیله اولوب فردوسی ثانی

که وار در پرده بر طبع نظانیك سخن رانی

اگر میدا نه کبر در سم سمند نظم خویش

اولو رب شاعر گیتی حسدن در دیله فانی

قچان مجلسده بحث اولسه نیم شومده بر نکته

اواو را دل بزم نورانی د عەون رب فردانی

بنم درمده بز خوشجه اوقین د نیلین پله

داخی دهر ده هیچ گورمز فرحدن او زکه درمانی

پله شیرین ادالولر سنك دورنده یوخ (حاجی)

بلی اما یتر اوکمه اولور برهان نادانی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەودایی و جودایی

د دیرۆکا ئەدەبیاتا کوردی دا شاعرەکێ کلاسیکی یێ ناڤدار مە هەیە ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (سەوادی) یان (سوادی)، ئەو ژی حارثێ بدلیسییە، خودانێ ڤەهینۆکا (لەیلا و مەجنوون).

ل دویف هزر و بۆچوونا مە حارثێ بدلیسی (سەوادی) ل سالا ١١٦٢ مشەختی (١٧٥٩ ز) یان پشتی هنگی ب دەهـ سالان، ڤەهینۆکا خۆ ل دۆر چیرۆکا لەیلایێ و مەجنوونی ڤەهاندییە، مەعنا ئەو ژ کورێن سەدسالا هەژدێ بوویە[٩٦].

نێزیك ژ وی دەمێ بدلیسی لێ ژیای کو سەدسالا دوازدێ مشەختی بوو، و نێزیك ژ وی ناسناڤێ شعری یێ وی بۆ خۆ هلبژارتی، شاعرەکێ دی یێ کلاسیك مە هەبوو مخابن ئەم چو تشتەکێ وەسا ژ ژین و سەرهاتییا وی نزانین، ب تنێ سێ شعرێن وی د وان دەستنڤیسان دا هەنە یێن نوکە ل بەر دەستێ مە هەین، و یا ئەم ژێ دزانین ئەڤەیە: ڤی شاعری ناسناڤێ خۆ کربوو (سەودایی) و ئاشکەرایە کو سەودایی ئەوە یێ بایێ عشقێ ب سەری کەفتی و ئەو نێزیکی دیناتییێ کری، و بەلکی ئەڤ شاعرە د عشقا خۆ دا گەهشتبتە ڤێ پێکێ لەو وی ئەڤ ناڤە بۆ خۆ هلبژارت بت.

یا دی ئەڤەیە: سەودایی بەری سالا ١١٨١ مشەختی (١٧٦٧ ز) ژیابوو؛ چونکی شعرەکا وی د دەسخەتا محەمەدێ کورێ مەسیحایی دا هەیە، یا کو ل ڤێ سالێ هاتییە نڤیسین، و بەلکی ئەڤە هندێ بگەهینت کو ئەڤ شاعرە بەری سەوادییێ بدلیسی ژیا بت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شعرەك ژ ڤان هەردو شعرێن سەودایی تەخمیسەکە ل سەر شعرا شاعرەکێ دی یێ کرمانج کو ناسناڤێ وی (جودایی)یە، ئەم چویێ ژ وی ژی نزانین، دو دانەیێن ڤێ شعرێ یێن دەستنڤیس د دەستێ مە دا هەنە، د ئێکێ دا هاتییە: (مخمس سودای جودای) تشتێ هندێ دگەهینت کو ئەڤ پێنج خشتەیەکە سەودایی ل سەر شعرا جودایی دانای.

ژ لایەکێ دی ڤە ئەم دشێین بێژین: ژ لەهجەیا شعرا سەودایی، و یا جودایی ژی دئێتە زانین کو بەلکی ئەو هەردو ژ وان کرمانجان بن یێن جهێ وان دکەڤنە سەر توخوبێ بادینان و سۆران؛ چونکی هندەك جاران لەهجەیا وان وەکی یا خەلکێ ڤی جهی ب سەر سۆرانییێ ڤە دچت، وەکی بۆ نموونە دەمێ ئەو حەرفا (ڤ) دکەنە (و)، یان ژی جهاناڤێ (مـن) دکەتە (ئەمن)، و ئەڤە د تەخمیسێ دا یا بەرچاڤە.

ل ڤێری ئەم دێ وان هەر سێ شعرێن سەودایی یێن کو د ژێدەرێن مە یێن دەسنڤیس دا هاتین ل بەر چاڤێن خواندەڤانان دانین، دا پتر مفا ژێ بێتە وەرگرتن، و بەلکی ل پاشەڕۆژێ هێشتا زانین ل دۆر ڤی شاعری و بەرهەمێ وی بۆ مە ئاشکەرا ببت، و هەژییە بێژین کو سەیدا عەبدررەقیب یووسفی د کتێبا (دیوانا کرمانجی) دا، و سەیدا محەمەد عەلی قەرەداغی د کتێبا (بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد) دا بەحسێ ڤی شاعری کرییە و هندەك بەرهەمێ وی ژی بەلاڤکرینە، بەلێ مە ل ڤێرێ ئەو شعر ئێکسەر یێن ژ دەستنڤیسان وەرگرتین، کو هەر ئەو ژێدەرێن وان ب خۆ ژی بووینە.

شعرا ئێکێ(٩٧):

کەس نییە ئیرۆ خەبەر کەت خزم و خەمخوارێ د من

دا د هەوارێ من بێن یار و وەفادارێ د من

من نەڤێ کەس پێ بزانیت غەیری سەرداری د من

هەر کەسێ ئیرۆ ببینت چەشمێ خوونبارێ د من

ئەو دزانیت نوکتەئێ وان قەول و گوفتارێ د من

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەذهــەبێ عشــقێ قەدیمــە کــی تشـێت تــەئویل بکــە

هـەر کەسـێ سـەر ژێ وە پێچـی گـەردەنێ شیر   پل بکە

گــەر بــەیانا وێ حــەدیثێ جاهلــەك موجمــەل بکــە

بانـگ بکـەن پیـرێ خـەراباتێ مەگـەر ئـەو حـەل بکـە

واعــظ و مــوفتی نــزانن بــەیت و ئەشــعارێ د مــن

واعـظ و مـوفتی ئــەمن دیـتن خـەرامان چوونـە مـال

وان کـو زانـی بوون پەشـێمان خـوش خوشم هـاتن ڤ بـال

وان تەضـەرروع کـرد مـن خونـدم ل بـۆ وان حەسـبی حـال

کەعبــە و بوتخانــە هــەردو مــان ژ ئەســراران بــەطال

هـــەر ل وێ ڕۆژا بینـــابوون دار و دیـــوارێ د مـــن

هــوون وەرن خــەلقۆ ل دوو مــن شــەهرەزایێ جـادەیم

ســالکێ راهــێ حەقیقــەت پــەیرەوێ دلســادەیم

مــەیخور و مەســتم مەگــەر مــەدداحێ ئەصـلی زادەیـم

ئــەز کــو ئیـرۆ سەخوشــم خــەلقۆ نــە مەسـتێ بـادەیم

کـەس نزانیـت وێ سـررێ ئـیللا مەگـەر یـارێ د مـن

ئـەو ئـەوێ سـررێ تزانیـت ئـێ کـو یـارێ کوشـت بیـت

یــان ب خوونــا وان حــەبیبا دەســت و بــازۆ ڕەشــت بیــت

یـان خـۆ سـەیلابا جونـوونێ عـەقل و دیـن ڕا مشـت بیـت

یان مەگەر یەکسەر ب بادێ دەست ل عەقلی شەشت بیت

وەر نـە هــەر عاقــل نــەهن واقــف ب ئەســرارێ دمــن

چەنـد ب دلسـۆزی دبێم ئــەی زاهـدێ بــەدئابێ گـل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

جارەكێ بادەء وەخۆ جەرگێ مەئێ هلكر ب مل

تا نەبی پاویك دەنی و یاران ژ خۆ دبینی خەجل

زاهدا گەر دێ ریایی پاك بكەی ئەز جان و دل

دا ببی هاڤالێ گەردی كۆچ و كۆچبارێ د من

چەند زەمان عومرم ب غەفلەت بێی عشقم رابوهار

من ب نادانی طەلەب(٩٨) كر چوو ژ دەست من ڕووزگار

شوكر و مننەت پاشی وێ عشقێ ت دل دا گرت قرار

باغەكم چێكر ژ ئەسراران د عشقێ میوەدار

داره طووبایێ تبێم شاخەك ل وان دارێ د من(٩٩)

باغەكم چێكر ل ئەركانێ(١٠٠) د عشقێ پوڕ ئوصوول

دائما طەیر تێ دخوونن هەر ب بانگ و كۆلەكۆل

هەر كەسێ جیرانێ من بی تا ئەبەد نابیت مەلوول

من ب ئوستادی ل بۆ وی بولبولی كەردم قەبوول

دائما گول هەر دسۆرن باغ و گولزارێ د من(١٠١)

هەر كەسێ سەر یەك د دل دا تێ نەكە هەرگیز عەیان

ئەو ل خەلقێ تێ وەشێری هەر وەكی پەنهانێ جان

ناصحێ ڕۆژا ئەزەل ئەو سەر ل بۆ دل كرد بەیان

دەرد و دەرمانێ د عشقێ تێ د دل دا كەی نهان

هوون نزانن قیمەتی بفرۆشن دەر دارێ د من

رەمز و سررێ عارفان ڕۆژا ئەزەل پەنهان كری

كی دشێتن ژێ خەبەر دا یان ب رووح و جان كڕی

هـوون مـەبێژن موفلسـە ئـەو عشـقێ یـێ وێـران كـری
گـەر قوماشـێ خـۆ ب مهـر و عاشـقی نیشـان كـری
بــار بكــەم عالــەم دبیــنن پــڕ ژ قنطــارێ د مــن
تــاجران گــرتن دكــان و ربــح و رەغبــەت قــەط نــەما
مەعدەنێ ئـەلماس و لـەعلان قـەدر و حورمـەت قـەط نـەما
ئـەو هـەمور وێـكڕا كەسـادن وان خـۆ عـززەت قـەط نـەما
گەوهـەرێ گەوهەرفرۆشـان قـەدر و قیمـەت قـەط نـەما
دەروبــن ئیــرۆ دكــانێ لــەعل و مــرواریێ د مــن
حەرفـەكێ گـەر ژی د عشـقێ ئـەز ببێم بـێ ئختیـار
مـن ب سـەر تـێ یـا كـو مەنصـووریێ نەسـیمی ڕابـوار
خۆش نییە وێ نوكتەئێ پوڕ كوفر و دین كەم ئاشكار
بـێ ئـەدەب زۆرن گـەلۆ بـێ ببێـژم هـەی هـەوار
وەر نــە خــالی نــین ژ ســرڕێ كــار و كــرداریێ د مــن
خۆلـە مـن حـەرمی ب جـارەك یـار دبـێ حـەیریم ژ وی
چەند شەوە یەك وی دنالی دەنگ ل ڕەنگ دەنگێ كەوی
چەنـد شـەوح ئحیـاكری دائـم د گـەل وی پێشـرەوی
مـورغێ شـەبخوانێ بهـاری نیـو شـەوێ ناكـا خـەوێ
كــی ئــەوی دیــتن وهــا ئــەی بانــگ و هــاواریێ د مــن
مـایلێ عشـقێ دپـەی هـەرگز نـەیێ نـامووس و عـار
گـەر بخـوانی وەر برانـی قـەط نكـارینی چ جـار
دلبـەرا شـێرین كـەلام دایـم ئـەدەن قـەول و قـرار
ئـێ دبـێ ئـەز عاشـقێ تـۆم تـێ جـەفا كـە ئختیـار

عاشــقێ مــن تــێ نــەپێچی ســەر ژ ئــازارێ د مــن

(ربــی أرنــی) کــی د طــووری دا دبــا مووســا خــۆ چــوو

کــی دکــه ســەیرێ ســەمایێ خێــوی ئــەو ئــەدنا خــۆ چــوو

کــی ئــەمن مــەجنوون دکا جارێك ب پــەی لــەیلا خــۆ چوو

مــەردومێ ســەد ســاله زنــدوو کــی دکــا عیسا خــۆ چــوو

دلبـــەرێ گـــەردەن هلانـــی لـــەعلێ خوونبـــارێ د مـــن

گـــەر د ســـۆزەندا دلـــۆ قیمهـــا د غـــەم فەرســـایێ تـــو

بـــا د علمـــێ ســـاحران دا فـــەردێ بـــێ هـــەمتایێ تـــو

یـــا د عشـــقێ دا گرنـــگ مـــەجنوونێ بـــێ پـــەروایێ تـــو

وێ ب شــەفقەت گــۆت ئــەمن دیوانــه کــو مووســایێ تــو

ســەد ئەمانــەت کــه خــودا زەر هــەردو ڕەشــمارێ د مــن

مــن ب حــەق کــو دلبــەرێ دلــدارێ وێ زولفــێ تومــه

وێ جــەواب دا کــو مــەبێ رســوایێ وێ زولفــێ تومــه

شــوبهی (ســەودایی) ب دل شــەیدایێ وێ زولفــێ تومــه

ئــێ دبــێ ئــەز جــان و دل ســەودایێ وێ زولفــێ تومــه

چــوون (جــودایی) تــێ بکێشــه دمردێ بــێ کــارێ د مــن

شعرا دویێ[١٠٢]:

ئەڤ شعره ژی پێنجمالکییه، بەلێ ئەو هەمی یا سەوداییه:

ئــەی ســهێ قــەلبێ ڤ مــن ڕا ژ غــەرەض صــاف بکــه

بــەس تــو تیــرا غەضــەبێ بــەر ڤ مــه پــڕ تــاف بکــه

خــەلقی بـــەس قـــڕ بکـــه جانـــا وەره ئنصـــاف بکـــه

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

چەنـد بكـەی قـەتلێ غـەریبان بەسـە ئسـراف بكـە

پادشـــاهم ڤ مـــە ڕا مەرحەمـــەتێ زاف بكـــە

كەس ب حالێ مە نەبی پیر و صەبی شەیخ و شەباب

دوورییێ سوهتم و تێك جەرگ و دلم بوونە كەباب

نـە ب وەصلێ بكـە شادی نـە ب هـەجرێ دە عـەذاب

چەنـد دنـالی و دلـێ عاشـق و سەرمەسـت و خـەراب

ئـەی حـەبیبم ڤ مـە ڕا قصصـەئێ ئـەعراف بكـە

من ب خەف گوفتە حەبیبێ خۆ ب لوطف و ب ئەدەب

موشكیلەك من هەیە ئەی سەروەرێ سالارێ عەرەب

كافران جهـ د جینانێ نییە لـەوما مـە عەجـەب

زولف و خالێن تـە ل عارض دكرن ئـەز چ سـەبەب

گۆتـە مـن ڕابـە سـوئالێ تـو ژ كەششـافێ بكـە

دا نـەبی ظـەننێ كوفـاران تـو ب پۆشـاكێ ڕەشـی

خـالێ هنـدۆ بچنـە زولفـێ بیلالـێ حەبەشـی

مـە دزانیبـوو ژ ئاثـارێ رەسـوولێ قورەشـی

عەبـدێ گوسـتاخە بـیلال لـەو د جینـانێ دمەشـی

سـینەئێ خـۆ ژ هـەمی وەهـم و شـكان صـاف بكـە

مـن دڤـێ عـەرض بكـەم حـالی ل گـەل پیرەهـەنێ

عـەرض و حـالی بنڤیسـن و د خـەف دا بـدەنێ

دلـێ سـەودازەدە مەحبووسـە د چاهـا ذقـەنێ

چەنـد سـەودایی دنـالی و دبـێ ڤـێ سـوخەنێ

بـەس ب مـەحبووس و ئەسـیران غەضـەب و لاف بكـە

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

شعرا سێيێ (ب فارسييه)[١٠٣]:

عنبـــرين خـــال و رخـــت ورد و خطـــت ريحانســـت
دهنـــت غنچـــه و دنـــدان در و لـــب مرجانســـت
گـــوهرت نطـــق و زبـــان طـــوطی و فنـــدق بينـــی
زنخـــت ســـيب و بـــرت ســـيم و دلـــت سندانســـت
پـــيش دنـــدان تـــو در بحـــر بدرويشـــی در
گـــوش بگرفـــت کـــه درويشـــی درويشانســـت
فرقـــت روی تـــو انـــدازهء طاقـــت بگذشـــت
پـــيش از يـــن صـــبر نـــدارم کـــرم مردانســـت
ميدهـــد جـــان بيکـــی بوســـه دل ســـودای
کفـــتمش دل نـــدهی گفـــت کـــه دل سلطانســـت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

مینا

مینا ناسناڤێ شاعرەکێ مە یێ کلاسیکە، ئێکەمین جار سەیدا عەبدررەقیب یووسفی ناڤێ وی د کتێبا خۆ (دیوانا کرمانجی) دا ئینایە، و هندەك بەرهەمێ وی ژ کەشکۆلا (محەمەدێ کوڕێ مەسیحا)یی ڤەگوهاستییە، ل ڤێرێ مە دڤێت دوبارە بەرهەمێ ڤی شاعری ل بەر چاڤێن خواندەڤانان بدانین، د گەل تێبینییێن خۆ.

مینا پەیڤەکا فارسییە ڕامانا شویشەیێ ددەت، و هندەك جاران ئەو ژ لایێ ئەدیبان ڤە وەك کینایەت بۆ نازکییێ دئێتە ب کارئینان، لەو ب هزرا مە شاعری ئەو ب ڕامانا (نازك) وەك ناسناڤ بۆ خۆ ب کارئینایە، و وەکی سەیدایێ عەبدررەقیبی ژی ئیشارەت پێ دایی، ئەڤ شاعرە ئێك ژ وان شاعرانە یێن حەتا ئەڤرۆ ئەم تشتەکی ژێ نزانین، خەلکێ چ جهییە؟ و کەنگی ژیایە؟ و سەرهاتییا وی چ بوو؟ ئەڤە هەمی هیشتا ل بەر مە یا ڤەشارتییە، تشتێ کو ئەم دشێین بێژین، ب تنێ ئەڤەیە: ئەو بەری سالا ١١٨١ مشەختی ١٧٦٧ زایینی ژیابوو، چونکی هندەك شعرێن وی ل ڤێ سالێ د دەستنڤیسەکێ دا هاتینە نڤیسین.

و ژ لەهجەیا وی ئاشکەرا دبت کو ئەو خەلکێ دەڤەرا بادینانە.

سێ شعرێن مینایی ب دەست مە کەفتینە، دو دتمامن و یا سییێ ب تمامی نەگەهشتییە مە؛ چونکی هندەك پەڕێن دەستنڤیسێ نەگەهشتینە مە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شعرا ئێكێ(١٠٤):

مەطلەعێ وەجهێت حەبیبا من شەفەق ژێ هاتەدەر

ڕەونەقێ دا كۆهێ قاف عالەم مونەووەر بوو ژ بەر

هەر كەسێ وێ ساعەتێ ڤێڕان ب دل بكرا نەظەر

دا سوژیتن تێك ووجوودا وی ژ پا تا فەرقێ سەر

لەو مە داییێ ئلتفات پاشی مە ژێ كریوو حەزەر

لەو مە ژێ كریوو حەزەر ترسام بسۆژیت ئەو ب حال

ئەو تەجەللایا جەمالا صوورەتا پوڕ خەطط و خال

یان ژ بەر نارێ فراقا دلبەرێ (بعد الوصال)

لەو نەوێرام ئەز ببینم دلبەرا شۆخ و شەپال

مان ژ بۆ من حەسرەت و نالی و ئەفغان و كەسەر

سەد كەسەر من وێ ت دل نالی ژ بەر تێن بێ حساب

لەو ژ بەر نارێ ئەڤینێ جەرگ و مێلاك بوون كەباب

قەت نەما بێتن ژ سیبا غەبغەبێ یەك قەطرە ئاب

یان ژ حەوضا گەردەنا زەر بێنە سەیلابێ حوباب

بێنە سەر نارێ دلێ من دا نەسۆژیتن جەگەر

من جەگەر دا سۆتنێ چ بكەم كو من نائێت ژ دەست

لەو كو سەرخۆشم ژ جامێ شەربەتێ ڕۆژا ئەلەست

هاتنە سەیرا قامەتێ ئیلان ت خەمری بوون ت مەست

چوومە سەیرا ئەبلەقان وان ئەژدەران قەلبێ مە گەست

دل ڕەڤا بر دلبەرێ دیسا ژ من وەقتێ سەحەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

لـەو سـەحەر دل بـر ژ مـن بـێ حـەد ڤ مـن ڕابـوو ئـەڤین
ظـاهری خەشـم و غەضـەب بـوو بـاطنی حوبـب و کـەنین
کـەس نـەبوو عـالم ب سـرڕا مـە ل سـەر ڕوویـێ زەمـین
لـەو کـو مـن (قـالوا بلـی) موحبـەت ڤ وێ ڕا بـوو نهـین
هــەر ژ تەصــنیفێت جــەمالێ ســەد کتــابن مــن ژبــەر
مــن ژبــەر علمــێ جەمالــە لــەو تبێــژم نوکتــەیان
مـن ووجـوود تێـك علمـێ حالـە پـوڕ ژ قـەول و صـیغەیان
صـەفحەیا لـێ صـاد و دالـە مەرکـەزێت وان نوقطـەیان
مـن کـرن بـێ حـەد مەطالـە فەصـل و بابێـت غـەمزەیان
لــەو مــودام دل هــەر ب نالــە موحبــەتێ دل کــر ب کــەر
موحبــەتێ دل موبتــەلاکر مــام بــێ دل ئــەز غــەریب
ئــاگرێ عشــقێ بنــاکر پێتییــان دا دل عــەجیب
عــەقل و مەعریفــەت رهــاکر لەمعــەیا حوســنا حــەبیب
دلبــەرێ جــەور و جــەفاکر لـەو ب مــن خۆشـن رەقیـب
حــەق ب حــوببێ دل جــەلاکر لـەو مــە دل مەســرووره هــەر
لـەو مـە دل مەسـرووری حالـە دائمـا ژێ تێـت خـوروش
نازکـا گـەردەن شـەماله هاتـە مەطلـەع پـەردەپۆش
وێ ل سـەر دەسـتی پەیالـە گۆتـە مـن وەر مـەی بنـۆش
ئـەو مـەیا مـەخمووره ئالـە مـن ڤـەخوار ئـەز چووم ژ هـۆش
لـەو دلـی تـێ سـەد مەلالـە گەهـ جەحیمـە گەهـ سـەقەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئەو دلێ شوبهەت جەحیمە دائما جووشە و کەلین
غەمزەییێت یارا قەدیمە سەد خەدەنگ لێدان نهین
لەو مودام ئەز پوڕ گریمە من قەوی تێشن برین
عەقرەبێت سەرحەلقە میمە دەڤ ل خالێت فولفولین
خەمرییێت عەنبەر شەمیمە گەردەنا زەر ڕەهگوزەر
گەردەنا زەر رەهگوزارە ڕێبوارا خەمرییان
شەتری و بەلگ و گوهارە هەم رەفیقێت ڕیشییان
تێک و ڤێکدان هاتنە خوارە سلسلین لێک ئالییان
سونبولان گرتن کنارە صەف ڤەبەستن ئەفعییان
سەر ملان هەر لێ بوهارە کەسک و شین و سۆر و زەر
کەسک و شین و سۆر و زەر تێن ڕێشیی و بەلگ و گوهار
جەبهەتێ سونبول ڤ سەر تێن شوبهی چەوگانان ت خوار
ئەو ت گەل خالان ڤ شەڕ تێن ئەفعەیان گرتین کنار
جوعدەیێن ئەسوەد ت بەر تێن تێک ژ بالا تێنە خوار
دائما وەقتێ سەحەر تێن یەنگییان تیر ژێ ب پەڕ
یەنگییان تیر ژێ تبارن تێنە قەلبان ڕاست و چەپ
جوملە سەر پەیکان ژ نارن پوڕ ب ئێشانن عەجەب
وان کەمانکەش ئاشکارن تورک و گورجینە و عەرەب
عاشقان کوهڤان دیارن لەو تنالن بێ ئەدەب
ئەو لەلەم نایێن ڤەشارن گەر ژ عەینان بێت ئەسەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

پـوڕ ئەسـەر کـر وان عویوونـان لـەو ضـەعیف و زەرکـرم

مـا ب شمشـیرێ فراقـێ کوشـتم و کەرکـەرکرم

ئـەز ت چـارا هجـر و حرمـان و ئـەڤینێ وەرکـرم

بـێ دل و سـەمع و بەصـەر هـێلام و چـو ئەبتـەر کـرم

مـام د تـۆڕا دووریـێ وەربـووم نەشـێم ژێ بچمـەدەر

ئـەز نەشـێم خـەلقۆ رەهـابم لـەو قـەوی حـەیرانم ئـەز

بەنـدێ شـەبڕەنگین ت هـووم و کوشـتییێ عـەینانم ئـەز

مـا ت مـەدحێت وان صـفاتان بولبـولێ خوشـخوانم ئـەز

سـەرخوش و مەسـت و خـەراب و بـێ سـەر و سـامانم ئـەز

دلبـەرا ئـەبرۆ کـەمان دل دا ڤ بـەر تیـرا قەجـەر

مـن نـەما دل یـا ئیلاهـی هـەر تـو مـن ڕزگـار بکـەی

مـن ژ بـادا عشـق و شـەوقێ سـەرخوش و هشـیار بکـەی

مـن فـدایا خـاکێ پایـا ئەحمـەدێ موختـار بکـەی

هـەم ت نیڤـا ئاسـتانا موصـطەفا شـاردار بکـەی

دا کـو (مینـا) شـوبهی قطمیـری ببیتـە خاکـدەر

شعرا دویێ(١٠٥)**:**

ئـەی چـەهرە پـەری دل مـە ژ عشـقا تـە کەبابـە

دائـیم ژ فراقـا تـە مـە جـان هـەر ب عەذابـە

پەروانـە مثـالین و ژ حوببـا تـە ب رەقصـین

ئـەزمان تـەزەن و قـەلب و جگـەر چـەنگ و ڕەبابـە

شـەوقا تـە ل نـك ئـەهلێ دلان بـەحرێ عەمیقـە

سـەد شـوکر کـو دل مـن ت وێ دەریـایێ حوبابـە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

سـەعیێ تكـرن جوملـە غەواصـێن ت مـەعانی

بـۆ ئەصلـێ گوهـەر لـێ خـۆ صـەدەف بوویـە نقابـە

مـەجمووع ت وێ دەریـایێ سـەرا سـیمە تگـەڕهن

حـەیران و پەریشـان دل و سەرمەسـت و خەرابـە

مەقصەد كـو ببینـن تـە ب چـەهڤێن ت بەشـەر پۆش

حوسـنا تـە بكـەن سـەیر و نـەبیت جسـم حجابـە

پـەردا بەشـەرێ دێ ب چ ئایینـە صـفەت كـەین

مـادەم تـو نەكـەی لـێ نەظـەرەك شـوبهی غورابـە

وەصفێن ت جـەمالا تـە نەشێم قـەط خـۆ ئـەدا كـەم

لـەو مەسـئەلەیك حوسـنێ تـە واحـد دو كتابـە

ئێـك كـەون و مـەكان ڕووز و شـەب و عالـەمێ جسـمە

ئێـك علمـێ ئەحـەد سـرڕێ ئەلەسـت فـەهمێ جەوابـە

بەرقـەك ژ جـەمالا تـە ئەگـەر بێتـە ظوهـووری

دێ حـەی ببن ئـەموات هـەموو بـێن ڤ خطابـە

جەننـەت ژ گولسـتانێ جـەمالا تـە حـەبیبێ

گـول غونچەیەكـە گـرت ژ بهنـا تـە گولابـە

مـانین ب مثـل مـن تـە دوسـەد توولـەئێ دەرگاهـ

مـەحرەم ژ چ نیمـە ژ مـە ڕا ئـەڤ چ خضـابە

جـارەك ب كـەرەم مـن ڤ حوضـووری تـو بخوونـە

دا سـەر بـنهم بـەر قـەدەمێ شـوبهی كیلابـە

گەهـ گەهـ تو ب نەعلێن ت خۆ چەهڤێن مە ڤەماله

چەنـدان كـو صـەگێ كـۆیێ تەمـە لێـك ثەوابـە

نسـبەت مـە تڤێـت ئـەم ڤ تـە دەیـن گـەر چ بـە صـەگ بـین

مـادەم ژ گـەدایێن عەتـەبێ بێینـە حسـابە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

هیڤی وه تکم من ژ دەرێ قەط نەچغینی

سائیل و یەتیمێ تەمە بێ رێوی و بابە

یا رەب ب حەقێ ذات و صفات و کوتوبێن خۆ

(مینایی) ل دەرگێ حەرەمێ کەییە توورابە

شعرا سێیێ[١٠٦]:

لەو تنالم ئەز ژ عشقێ صوبح و شاما دەم ب دەم

چونکە دوورم ئەز ژ دینا شۆخ و شەنگا موحتەرەم

حووریيا رەوضا جینانێ غونچەیا باغێ ئیرەم

وێ ووجوودا من ب قەهرا فرقەتێ کر کار..

قەت نەما جارەك بکەت ئنعام و ئحسان و کەرەم

بۆ سوئالا داعیيێ خوە رەنج و فەرمایەد قەدەم

دل برینـدارم ب تیرا موحبەتا وێ حووریيێ

شوبهی قەقنەس من مەکان نارێ فراق و دووریيێ

ئەو نزانیتن ب حالێ من ژ ڤێ مەهجووریيێ

من ت دل دا سەد جوروحن سەد برینن سەد ئەلەم

قەت نەما جارەك بکەت ئنعام و ئحسان و کەرەم

بۆ سوئالا داعیيێ خوە رەنج و فەرمایەد قەدەم

ئاورا ناز و کرشما ئەز کرم غەفلەت ئەسیر

شوبهەتی بازێ ت تۆرێ بەندکرم زولفێت حەریر

ئەز کرم مەحبووس ت نیڤ چاها ذەقەن کربووم ژ بیر

شوبهەتی مەجنوون ت نیڤ عامێ ب داغا بووم عەلەم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

قـەت نـەما جـارەك بكـەت ئنعـام و ئحسـان و كـەرەم

بـــۆ ســـوئالا داعييـــێ خـــوە ڕەنـــج و فەرمايـــەد قـــدەم

مـن نييـه قـەط كـەس د دونيـايێ بكـەت ڤێ خلمـەتێ

جـارەكێ مـەعلووم بكـەت بێژيتـه وێ شـێر هەيبـەتێ

ژ ڤێرێ وێڤه پەڕەك (بەلكی پتر ژی) ژ دەستنڤيسێ دكەفتينه، و ئەوا مايی ژی يا تمام نينه؛ ژ بەر كو لێڤێن كاغەزێ ددڕيانه، و يا ئەم شياين ژێ بخوينين ئەڤەيه:

تـو وەرە بـادێ صـەبا دا عەرضـوحالا مـن ببـەی

...ت فـــارغ ژ ئـــەغيارا ڤ يـــارا مـــن بـــدەی

..دی دل مـەعلوومێ ڕنـدا گولعـوزارا مـن بكـەی

تـــو ب لـــەفظا حـــال ببێـــژە نازەنينـــا موحتـــەرەم

قەت نەما جارەك بكـەت ئنعام و ئحسـان و كـەرەم

بـۆ سـوئالا داعييـێ خـوە ڕەنـج و فەرمايـەد قـدەم

... ئەمانـەت مـن تـويی ئـەی رووزگـارا صـببەهێ

... كـــو تگەهيـــه ئاســـتانا قللـــەهێ

ب ئـەدەب بچيـه حوضـوورا وێ شەهـ و پادشـەهێ

پاشـــی دەســـت بۆســـيێ بێـــژە ڕنـــدا موحتەشـــەم

قەت نەما جارەك بكـەت ئنعام و ئحسـان و كـەرەم

بـۆ سـوئالا داعييـێ خـوە ڕەنـج و فەرمايـەد قـدەم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردی

بێژە وێ ڕەند و شەپالێ ئەم د هەجرێ دا مرین

دیتنا وێ مەهوەشێ شەیدا کرین

مەست وێ تێک بوو برین

.... قەلەم

قەت نەما جارەك بکەت ئنعام و ئحسان و کەرەم

بۆ سوئالا داعییێ خوە ڕەنج و فەرمایەد قدەم

قانع و بهاری و بازەلی و شعرا (مولەممەعا) تێکەل

مولەممەع د بنیات دا پەیڤەکا عەرەبییە، و ئەو بۆ وێ دەوارێ دئێتە گۆتن یا پتر ژ ڕەنگەکی لێ هەبت، وەکی سپی و ڕەشی -بۆ نموونە- پاشی ئەو ل نک ئەدیبان وەك ئستعارە بۆ وێ شعرێ هاتە گۆتن یا کو ب پتر ژ زمانەکی بێتە نڤیسین، وەکی: فارسی و عەرەبییێ.

ل دەسپێکێ ئەڤ ڕەنگێ شعرێ ل نک هژمارەکا شاعرێن فارس هاتە ب کارئینان، وەکی حافظی بۆ نموونە، جار جار وان د ئێك شعرێ دا دو زمانان ب کارئینان، زمانێ فارسی و یێ عەرەبی. و دیارە شاعرێن کورد ژی پشتی هنگی چاڤ ل وان کر، و هندەك ژ وان ژی شعر ب دو زمانان یان پتر ڤەهاندن، و د دیرۆکا ئەدەبییاتا کوردی دا ئەم هندەك شاعران دبینین د ئێك شعرێ دا حەتا چار زمان ب کارئینانینە: کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی، و باشترین نموونە ل سەر ڤێ چەندێ شعرا حەمیدییە، ئەوا بەری نوکە مە د ڤێ کتێبێ دا ڤەگوهاستی، و ئەحمەدێ خانی و شەوقییێ خانی ژی هەر ئێکی شعرەکا ب چار زمانان هەیە.

د ڤی ڕەنگێ شعرێ دا شاعر نیڤ مالکێ، یان مالکەکێ، یان پتر، ب زمانەکی ڤەدهینت، پاشی هندی وێ ب زمانەکێ دی ل سەر عەینی وەزن و قافییێ ڤەدهینت، و ژ بلی ڤی ڕەنگێ ڤەهاندنێ ڕەنگەکێ دی یێ ڤەهاندنا تێکەل هەیە ئەو ژی د ئەدەبییاتا کوردی یا کلاسیك دا دئێتە دیتن، کو شاعرەك بێت پەیڤێن کوردی کوردی بێختە د قالبێ ڕێزمانا عەرەبی دا،

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

یان ژی پەیڤێن عەرەبی بێختە د قالبێ ڕێزمانا کوردی دا، یەعنی: ب زمانی سەرەدەرییێ د گەل پەیڤێن زمانەکێ دی بکەت، بۆ تڕانە و یاری بت، یان ژی دا زیرەکییا خۆ د هەردو زمانان دا نیشا بدەت، و ئێك ژ کلاسیکێن مە یێن ڤێ دووماهییێ ب ڤی ڕەنگێ شعرێ هاتینە نیاسین مەلا ئەحمەدێ موخلص (نالبەند) بوو، ئەوێ شعرێن کوردی و عەرەبی ب ڕەنگەکێ تێکەل چێ دکرن.

دیارە چێکرنا ڤی ڕەنگێ شعران ژ مێژە ل نك شاعرێن دەڤەرا بادینا هەبوویە؛ چونکی د دو کەشکۆلێن شعری دا یێن بەری نێزیکی دو سەد سالان هاتینە نڤیسین، ناڤێ سێ شاعران ب بەرچاڤێن مە کەفتینە، هەر ئێك ژ وان شعرەك ب ڤی ڕەنگی ڤەهاندییە، ل ڤێرێ ئەم دێ وان هەر سێ شعران ڤەگوهێزین.

ئەو هەر سێ شاعر ئەڤەنە:

ئێك: قانعێ کوڕێ حەیدەری، شاعرێ ناڤدار محەمەد طەیار پاشا (غەریبی) د کەشکۆلا خۆ دا ئەوا ل سالێن ١٨١٨-١٨٢١ ێدا نڤیسی، ناڤێ ڤی شاعری و یێ بابێ وی ژی ئینایە (قانع بن حیدر)، هەر وەسا د کەشکۆلا دیوانا جزیری ژی دا کو ناڤێ نڤیسەری نینە ئەڤ شعرە ل بن ناڤێ (قانع راست) هاتییە. و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کو قانعێ کوڕێ حەیدەری بەری دوسەد سالان یان پتر ژیایە.

دو: بهاری، و شعرا وی ژی د کەشکۆلا دیوانا جزیری دا هاتییە، ل بن ناڤێ (بهاری راست).

سێ: بازەلی، شعرەکا وی ژی یا تێکەل د کەشکۆلا دیوانا جزیری دا هەیە، و بەلکی بازەلی خەلکێ گوندێ بازەلێ بت، ئەوێ نوکە دبێژنێ: بێزەلێ، کو ئێك ژ گوندێن عەشیرەتا ڕێکانییانە، و د کەڤن دا زانا و ئەدەبیێن خەلکێ ڤی گوندی هەبوویە، و مالباتەکا شێخان ژی ل ڤی گوندی هەیە خۆ ب عەبباسی دنیاسن، و ل سەر دەمێ میرنشینا بادینان هژمارەکا زانایێن بازەلی هەبووینە.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ژ وان یێن ناڤێن وان ب بەر چاڤێن مە کەفتین: مەلا عەبدللاهێ بازەلی، ئەوێ ناڤێ وی د دەستنڤیسەکا کەڤن دا هاتی، و ژێ دئێتە زانین کو ئەو هەڤچاخێ میرێ ئامێدییێ ئیسماعیل پاشایێ ئێکێ بوو، و ژ ئاکنجییێن گوندێ (ئاسێ) بوو[١٠٧]. و هەر ل وی دەمی قاضییەکێ بازەلی ل ئامێدییێ ب ناڤێ (مەلا صالحێ بازەلی) هەبوو، ناڤێ وی د هندەك دەستنڤیسان دا هاتییە، و کوڕێ وی حەسەن ژی ل سالا ١٢١٠ مشەختی بووبوو قازی ل سەر زەمانێ ئیسماعیل پاشایێ ئێکێ[١٠٨].

و ئەم نزانین کانێ بازەلی یێ خودانێ ڤێ شعرێ ئێك ژ ڤانە، یان ژی ئێکێ دییە.

ل ڤێرێ ئەم دێ شعرێن ڤان هەر سێ شاعران ل بەرچاڤ دانین، قانع دبێژت[١٠٩]:

فِـــي دلـــى شـــوقٌ إلـــى رُخســـارهِ

إنْ أكُـــمْ روزاً أپُـــدْ فـــي دارهِ

زُلْفُـــــهُ الطـــــرّارُ يَأشَـــــبْ صَـــــدْ دلاً

ْ يَكَنْــدُ الســيرُ كِــردْ عُــذّارهِ

لا يَكُشْـتُ الرَّنْـدُ چِيْـزٌ غيـرَ أنْ

لا يَپُــرْسُ اليــارُ عَــنْ بيمــارهِ

سَــــازَتِ الأسْــــمَانُ آتَــــشْ آهِنَــــا

ُرْتُ تَـا مِـنْ ذَوْقِ بـوسْ كِنّـارهِ

شُــــدّتُ ســــالاتِ خَــــرابَ الآرَزُو

ُنْچَــةٌ ماچِــتٌّ مِــنْ گُلْــزَارهِ

عَــنْ طَبيــبٍ جُسْــتُ دَرْمــانَ الوفــا

ُفْـتُ مـا تَخْمَـدْ فَمِـنْ گُفْتـارهِ

بِهْتِــــرٌ مِــــنْ آبِ خِضْــــرٍ رَهْبَــــرٌ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شَـــرْبَتٌ مِـــنْ لَعْــلِ شَــكَرْبارِهِ

ِلْبَـــــــــرٌ عَيّـــــــــارةٌ لا تَكْمَنْـــــــــوا

ـا كَسٌ قَـدْ خَشْنَدَتْ مِنْ كـارِهِ

كُــــلُّ نَفْـــرِ الكـــارِ هَسْـــــتٌ للنِّكـــارْ

لوَفَـــا مـــادِتٌّ مِـــنْ كِـــرْدارِهِ

تَـــا يَنْبُـــدُ الخلـــقُ مـــن خَـــامِيَّهِمْ

خُواهَـدِ المنْصُـورُ مِـنْ بَـرْدارِهِ

عَـــيْشِ قـــانعْ يـــا حبيبـــي دائمـــا

ٰرْسَـــتٌ مِـــنْ بَخْـــتِ نَـــاهَمْوارِهِ

شعرا بهارى د ڕوخسار و ناڤەڕۆكا خۆ دا وەكى يا قانعييە، و بەلكى ئێك ژ وان چاڤ ل يێ دى كربت، بهارى د شعرا خۆ دا دبێژت(١١٠):

جيـــدُتَ بَـــرْكَ العـــيشِ فـــي بســـتانِهِ

ٰارغـــاً مِـــنْ مِثْـــلِ خَزانِـــهِ

مَـــارَكُ الخـــامي يَپُـــدْ فـــي طَبْعِنَـــا

ٰبتَنـــي نـــارُ شَـــمْعِ رُوانِـــهِ

ـــي كَلُونـــا مِثْـــلُ قُمْـــري طَوْقُـــهُ

ٰبْـــذَةٌ شُـــدْنا لِسَـــرْو رُوانِـــهِ

ٰـــدْ زَدَتْ فـــي سَـــنْيَتي پَـــيْ دَرْپَيـــاً

نـــارُكَ الغَمْـــزاتِ مِـــنْ چَشـــمانهِ

لـــيسَ چِيـــزٌ غَيْـــرَ بُـــوسِ والكِنـــارْ

يَخْمَـــدُ المُشْـــتاقُ مِـــنْ جانانـــهِ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

بازُ چَشْمِ اليارِ يَكْنَدْ في الشِّكار
شَهْپَرُ الپَرْوازِ مِنْ مُژْگانِهِ
ِكْنَا لَوْ پَرَّدَتْ لا تَعْجَبُوا
دِيْدّتُهُ و التِّيغُ في دَسْتانِهِ
ايَكْ يَدْهَدْ إلَيكُمْ قَلْبُهُ
لا يَنُومِدْ في الهوى مِنْ جانِهِ
لَيسَ لي كارٌ يَشُدْ مَقْبولُهُ
چَشْمُنا في جُودِ بى پَايَانِهِ
صَارَ يَكْتا يا (بِهَاري) في الجِهانْ
ِمنْ نِزاكَتْ لَفظِ نَظْمِ رَوانِهِ

شعرا دى ب تمامى وەكى ڤان هەردو شعران نینە، یەعنى: شاعرى زمانێ كوردى و فارسى نەداڕێتییە د قالبێ عەرەبى دا، بەلكى وى چار زمان تێكەلى ئێك كرینە: كوردى، عەرەبى، فارسى و توركى ژى، و ڕستەیێن وان د ناڤێك هلكرینە، بازەلى دبێژت:

خاوەر میشالا سورپەرى سینگ صەدەفا مەخموور لباس
ڕۆژەك ڤەخوەندم بەر دەرى (قالو تعال) گەل من بناس
(قولتو لو، گر ماهم شوى دا ایمە نكتە كیجدن
قالو ولك لا تعجلون) زوو زوو مە وو قەنج خۆ بناس
خۆ قەنج بناس ئەفغان مەزن (چوق سم سكأ هر كندە باز
گفتم باو كى انجمن بلسن منم اختر شناس)
ستێرا سەعادەت من كو دى معلوم شد ما فى الضمیر
پاشى ڤەخۆ مەحبووب ددى (خذها) بگیر مەملوویە طاس

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

طاســەك ژ مــەی پڕپــوو د دەســت دوڕدانــەیا گــەردەن ســفید

(ایجتم صون) گۆت من ب قەست هەی مەرحەبا (طوطب طواس)

(طوطــب طــواس) گــۆتی مــەلا (کیــف حــالن نیجــە کیــف وز

خــود را) بگیــر ڤــان ســونبولان (گفــتم) نەهشــتبوو بــێ قیــاس

لــەو بــێ قیــاس مــامە ت خــەو (چــوق ایجــتم از دســتش شــراب

کــل یــوم دردم نــو بنــو بــر میوننــد رعــب و هــراس)

روعــب و هــەراس مــن تێنــە دل (قلتــو دی جــان بنــدم از

رویــش چــو دیــدم همچــو گــل قــالو ولــك أیــن الحــواس)

(أیــن الحــواس) پرســی و چــوو ل رێ گۆتــە مــن ئــەی (بــازەلی)

دێــم بــەدر و غەبغــەب هــەمچوو کــەو (دانــی مــنم خیــر الأنــاس)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئەحمەد كاتبێ قباد بەگێ

د دەستخەتا دیوانا مەلایێ جزیری دا، ئەوا محەمەد طەیار پاشایێ میرێ ئامێدییێ ل سالا ١٢١٨ مشەختی (١٨٠٣ ز) نڤیسی، شعرەكا كرمانجی ل بن ناڤێ: (أحمد كاتب قباد بك فرمايد) و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە ئاشكەرا دبت كو ئەحمەدێ كاتب ژی ئێك ژ كلاسیكێن مە یێن كەڤنە، یێن كو بەری پتر ژ دوسەد سالان ژیاین.

ئەم چو یا بەركەفتی ژ ژین و سەرهاتییا ڤی شاعری نزانین، ب تنێ ئەو تێ نەبت كو ناڤێ وی ئەحمەدە، و ناسناڤێ وی یێ شعری كاتبە؛ ژ بەر كو ئەو كاتبێ قوباد بەگێ بوو.

د دیرۆكا میرنشینا بادینان دا پتر ژ (قوبادەكی) هەنە، ئێك ژ وان قوباد پاشایێ كوڕێ سولطان حوسێنێ وەلی بوو، ئەوێ ل سەدسالا شازدێ ژیای، بەلێ هزرا مە پتر بۆ هندێ دچت كو ئەڤ قوباد بەگێ شاعرێ مە كاتبییا وی كری قوبادێ كوڕێ حوسێنێ كوڕێ بەهرامی بت، كو دبتە برازایێ ئیسماعیل پاشایێ ئێكێ، و ل دووماهییا سەدسالا هەژدێ و دەسپێكا سەدسالا نۆزدێ ژیابوو.

پشتی بەهرام پاشایێ باپیرێ قوباد بەگێ ل سالا ١٧٦٨ ز مری، مامێ قوبادی ئیسماعیل پاشا بوو میرێ ئامێدییێ، و بابێ وی حوسێن بەگ (یان سولطان حوسێن بەگ) نەبووبوو میر، و ل سەر دەمێ حوكمدارییا برایێ خۆ ئیسماعیل پاشایی، و ب دورستی ل سالا ١٧٨٢ ز ئەو مربوو.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

قوباد بەگێ دەمەکێ درێژ هەڤڕکییا مامێ خۆ ئیسماعیل پاشایی کر؛ چونکی وی حەز دکر ئەو جهێ وی بگرت و ببتە میرێ ئامێدییێ، بەلێ ئەڤ مرادە بۆ وی ب جهـ نەهات، و ب تنێ حاکمییا ئاکرێ ل سالا ١٧٨٨ ب دەست وی کەفت، دەمەکی ئەو بێ دەنگ بوو، پاشی پشتی هنگی ب دو سالان جارەکا دی ئەو ڕابوو سەر خۆ، و ڤەهرکییا مامێ خۆ کر، ئینا ڤێ جارێ مامێ وی شەڕێ وی کر، حەتا ئەو نەچارکری کو بڕەڤت و قەستا میرنشینا بابان بکەت، و دەمەکی ل وێرێ وەك پەنابەر بمینت.

پشتی مرنا مامێ وی ئیسماعیل پاشایی ل سالا ١٧٨٩ دیسا ئەو لێ گەڕیا میراتییا ئامێدییێ بێختە دەستێ خۆ، و هەر چەندە والییێ بەغدا پشتەڤانییا وی د ڤێ چەندێ دا کر ژی بەلێ مرادا وی حاسل نەبوو.

حەتا سالا ١٨٠٥ بەحسێ وی و بزاڤێن وی یێن بەردەوام بۆ ب دەستڤەئینانا کورسیکا میراتییێ د ژێدەرێن دیرۆکێ دا دئێنەکرن، بەلێ ژ ڤێ سالێ وێ ڤە، و پشتی مامێ وی عادل پاشا بوویە میرێ ئامێدییێ، ئێدی بەحسێ قوباد بەگێ نائێتەکرن، و ئەم نزانین کانێ هنگی ئەو مربوو یان ژی بێ هێڤی بووبوو، ڤێجا ڕوینشتبوو خوارێ.

شاعرێ مە ئەحمەد کاتبێ ڤی قوبادی بوو، و دیارە وی شعر ب کرمانجی هەبووینە، بەلێ ئەو نەگەهشتینە مە، ئەو شعر تێ نەبت یا محەمەد طەیار پاشایی د دەستنڤیسا خۆ دا بۆ مە ڤەگوهاستی.

ئەحمەد کاتب د ڤێ شعرا خۆ دا دبێژت:

چەشمێن د شەهلا عەنبەرین وان ضەربێ ئیمانە غەرەض

دائم ڤ من ڕا کینییە وان ضەرب و لێکدانە غەرەض

ئەڤ صەفحەئێ کافوورییە خال و نیشان لێ بوونە خەط

هن سوهر و هن زەردن بنفش دائم ژ مە جانە غەرەض

چەهڤێن موکەححەل سورمە ڕەنگ هەر زولف ژ وان ڕەشکی دبن

هـەردەم ب رەمـز و عشـوەیان وان قەصـد تالانـە غـەرەض

یـەك یـەك ب جـی جـی تـێن ل مـە نـاز و کرشـمان ئـەو دکـەن

مەحبووسـێ زولفـا ڕەش کـرین پاشـایێ زندانـە غـەرەض

ئـەو قشـت و سـاچێن فلفلـین مەطلـەب طـەوافا نـەترکان

شـەوقێ ل دل زێـدە دکـەن زولفـان خـۆ جەولانـە غـەرەض

زولفـێن ب خـم خـم عەنبـەرین گەهـ گەهـ وەکـی داڤـا دبـن

دا نـەترك و تـی ترمیـان گـرتن و بەردانـە غـەرەض

کاتـب قەلـەم ڕەوشـەن بـتن عـەننابێ لێڤـان وەر نـەبین

تـا سـۆز و سـاز سـازەندە بـن لـەورا کـو سـەیرانە غـەرەض

د دەهمـەنا دەستنڤیسـێ دا مالکـەکا شعرێ یـا مـەلا ئـەنوەرێ مـائی هەیە، وی ل سەر ڤێ شعرێ زێدە کرییە، ئەو ژی ئەڤەیە:

هـەمیان ڤیانـا زیـن دڤـێ لـێ زیـن نـزانم کـی دڤـێ

هـن چـەپ دچـن هـن ڕاسـت دچـن هنـدا ژی دیلانـە غـەرەض

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەردی

دەردی ژی شاعرەکێ بادینییە، ئەم چویێ ژ سەرهاتییا وی ژی وەکی یا ئەحمەدێ کاتب نزانین، ب تنێ یا ئەم دزانین ئەوە ئەو ژی ل دووماهییا سەدسالا هەژدێ و دەسپێکا سەدسالا نۆزدێ زایینی ژیابوو، یەعنی: ئەو و ئەحمەدێ کاتب هەڤچاخێن ئێك بوون، و تشتێ مە پالددەت کو ڤێ چەندێ بێژین ئەوە شعرەکا وی د مەدحێن میرەکێ بادینی دا هەیە، هزر دئێتەکرن کو ئەو عادل پاشایێ کورێ ئیسماعیل پاشایێ ئێکێیە، وەکی سەیدا عەبدررەقیب یووسف د گۆتارەکا خۆ دا بۆ دچت.

پشتی مرنا ئیسماعیل پاشایی شەڕ و هەڤڕکی د ناڤبەرا کوڕێن وی دا پەیدابوون، و ئێك ژ وان عادل بگ بوو، ئەوێ شیای ل سالا ١٨٠٤ میراتییێ ب دەست خۆ ڤە بینت، بەلێ پشتی هنگی ب سێ چار سالان و ب دورستی ل سالا ١٢٢٣ مشەختی (١٨٠٨ ز) ب ئێشا طاعوونێ مر.

ل سەر دەمێ وی چەند شەڕەك د ناڤەرا میرنشینا بادینان و هەکارییان دا چێبووبوون، و دەردی یێ شاعر مەدحێن وی ب شعرەکێ دکەت و ئیشارەتێ ددەتە ئێك ژ ڤان شەڕێن وی ل بازێ و سەراندەرێ کرین.

ئەم نزانین کانێ ناڤێ (دەردی) یێ دورست چییە، ب تنێ دو شعرێن وی یێن گەهشتینە مە، ئێك د مەدحێن عادل پاشایی دایە و یا دی غەزەلە(١١١).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

د شعرا خۆ یا ئێکێ دا دەردی دبێژت:

کـەس ب ضـەرب و ب تەبـەرزێنی نـەهن شاهـ و وەزیـر

تێت کو کن خدمەتێ دەرگاهێ وە سولطان و ئـەمیر

ئەسـەدێ شـێری نەسـەب بیشـەئێ سـەرحەددە مـەکان

گـورگ و رووبـاهێ عەجـەم لـەو دکـرن دیـل و ئـەسـیر

روســتەمێ ڕۆژێ وەغــا لــێ تــویی بــەهرامێ زەمــان

تــویی ســەد مۆچـە ژ قەیسـەر تـە سـتاندینە ب شـیر

حــاکمێ عــادلی جــەوواز تــویی نــام وەلــێ

والییێ مولکێ سولەیمانی نـە کـە سولوطانێ قـەدیر

جــەنگێ بــازێ و ســراندەرێ عەجــەب نینــە ژ وە

هۆنــەر و جورئەتەکــە زێدەیــە حــەق داییــە میــر

مــا خــودێ زێــدە بکــەت مەرتەبــەئێ ڕۆژ ڤ ڕۆژ

کـو ب لوطفـا وە غـەنی بوونـە مەسـاکین و فـەقیر

مەظهـەرێ لوطفـا خـودایی ئـو تـویی مەعـدەنێ جـوود

لـەو دوعاگۆییێـد وەنـە چـار طـەرەفی خـەلقێ کـەثیر

دوژمنــان ســینە بکــەر بیــت و بەدەندیشــی مــودام

سەرنگوون بیت و ذەلیل بیت و فـەقیر بیت و حـەقیر

خــاطرێ عــاطرێ حەضــرەت ژ غوبــارا ئەلــەمان

یــا رەبــی دوور بکــەی کفـش ببیـت شـوبهی نـەدیر

پەرتــەوێ ڕۆژێ ســەعادەت دحەبینــە ب ظوهــوور

(أحسن الله و تبارك) ته ژ وەجهێ د مونير

وەکی مەشهووری د ڤی عەصری ب ئەخلاقێ جەميل

کەمترين مادحێ خۆ (دەردييێ) شەيدا تو بگير

د شعرا دويێ دا دبێژت:

ته ژ کافووره ئەنی جەبهە ته تەشبيهی قەمەر

(أحسن الله) ژ جەمالا وەك ژ بەدرێ کەت خەبەر

نازك و صافه بەدەن يووسفێ کەنعانە ب من

خەلەتم حووره يەقين نينە ژ ئەجناسێ بەشەر

جاهـ و مەنسووبييێ دونيا نييە دەر فکرێ وەلێ

ميری يا مەلکێ ويصالی مە د دل بوويە کەسەر

سەروی ناچيزه کو لەو پێ ژ کوجا تێته خەيال

قامەتا شۆخ و شەپالان کو تو بێی وەقتێ سەحەر

پاشی وان گەزمە ئو رەمزێن ژ دو چەهڤێ د بەلەك

قەت نەما ئێدی ژ دل دا بگرن تيرا ئەثەر

يارێ هەجرێ خوه وەديعە ل ملێ مە دسپار

لەو چو جەنگم ب فەصالێ مە سورشك بوونه وەتەر

دين و بێ عاری دبێژن ژ مە ڕا يار و برا

ئەو چ زانی کو خومارين ژ سەير مەستمە سەر

ئاسنێ قەلبێ مە ژەنگا حەبەشی گرتييە دۆر

صافييه مثلێ ذەهەب ئەی شەهێ ئکسيرێ نەظەر

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلينێن کوردی

خــاكرووێ دەرێ تــە ژ بــۆ چــەهڤی خــۆ م ئــانی

گەر د دەرگاهێ شـەمالێ رەوشـەنێ عـەین و بەصـەر

ڕەشكا چەهڤێ خوە بەخشی مـە ب سیمائێ حـەبیب

سۆرگولا ڕوویــێ لـەطیفان خۆشـەبێ خـالێ ل سـەر

وەكــی (دەردی) دســوژت نالــە دكــەت ڕۆژ و شــەڤێ

كــافران گریــە ل وی تێــت و فڕەنگــێ د مەجــەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

مەلا ئیبراهیمێ کاتوونی

د دەستنڤیسا (خەلیلێ موذنب) دا یا کو د ناڤبەرا سالێن ١٣١٤-١٣٢٤ مشەختی دا (١٨٩٦-١٩٠٦ ز) هاتییە نڤیسین، و بەری نوکە پتر ژ جارەکێ مە بەحسێ وێ کرییە، شعرەکا کرمانجی ل بن ناڤێ مەلا (ئیبراهیمێ کاتوونی) هەیە، و هەر چەندە مە چو زانین ل دۆر ڤی شاعری نینن، بەلێ ژ جهەکێ شعرا وی دئێتە زانین کو ئەو ل سالا ١٢٠٤ مشەختی (١٧٨٩ ز) یێ زێندی بوو، و هنگی ئەو ل عەمرێ پیراتیێ بوو.

و ژ پاشناڤێ وی دئێتە زانین کو ئەو خەلکێ دەڤەرا (شەمزدینانە)، چونکی (کاتوونێ) گوندەکێ شەمزدینانە، و پشتی پسیارکرن و دویچوونێ بۆ مە ئاشکەرابوو کو ناڤێ مەلا ئیبراهیمەکێ کاتوونی ل دەڤەرێ هەیە، بەلێ خەلك چو ژ سەرهاتییا وی نزانن.

دیسا ژ ڤێ شعرێ دئێتە وەرگرتن کو مەلا ئیبراهیمی ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (راجی).. و ژ ڤێ پێڤەتر ئەم چویێ ژ ڤی شاعری نزانین!

ئەڤە دەقێ شعرا کاتوونییە:

یا رەب گونەهکارم لەئیم   استغفر اللە العظیم
بەخشین ژ تە بێت یا کەریم   استغفر اللە العظیم
رەحما تە بۆ مە عاصیان   ئێمن کرن غاریان
... ...[١١٢]   استغفر اللە العظیم
چەندین کرن من سەرکەشی   سووچ وگوناهی، ڕووڕەشی

بووم موستەحەققێ ئاتەشی	استغفر الله العظيم
هندی کرن من بەد عەمەل	جرم و گونەهـ بوونە زەلەل
بۆ خۆم نەکر ئێکی ب کەل	استغفر الله العظيم
ئەز هەر دچووم ل راها غەلەط	کەسپم کرن عەیب و شەطەط
قەنجم نەکر ئێکی فەقەط	استغفر الله العظيم
دائم ل پێ نەفسا غەدار	چەرخم ددان من سەد هزار
وەکو تولێ مردار دخوار	استغفر الله العظيم
چەند سال ل عومرم ڕابرن	هندی فەواحش من کرن
نەدهاتە بیر ئەصلەن مرن	استغفر الله العظيم
هندی کرن من شەڕ و شوور	بارێ گوناهان شوبهی طوور
من هەر دزانی توی غەفوور	استغفر الله العظيم
گونەهـ کرن وەللاهـ کەبیر	هندەك صەغیر هندەك کەبیر
(لا تقنطوا) من هات ل بیر	استغفر الله العظيم
گونەهـ کرن من بێ عەدەد	نائێت ژ کەس بۆ من مەدەد
بەخشین ژ تە تێت یا صەمەد	استغفر الله العظيم
جرم و گوناهەم بوون نەصیب	دەردێ گوناهان توی طەبیب
تو یەم قەبوول کەی (عن قریب)	استغفر الله العظيم
هەر دەردەکی دەرمان هەیە	دەرمان گوناهان تەوبەیە
وانا شفا لوطفا تەیە	استغفر الله العظيم
عومرم تەلەف کر غەفلەتێ	بەلکوو ئەجەل بێت فوجئەتێ
(تبت إلى الله توبتی)	استغفر الله العظيم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

جورم هەنە من بێ حساب	ئیرۆ فەقیرم مال خراب
(تبت إلى الله المتاب)	استغفر الله العظیم

ئەی مالكێ مولكێ كەبیر	مالك غەنی لێ ئەز فەقیر
ئازا بكە عەبدێ د پیر	استغفر الله العظیم

پیر و ضەعیفم ناتوان	جوز دەرهەت نینن مەكان
ئازا بكە (من الأمان)	استغفر الله العظیم

هیڤی ژ فەضلا بارییە	وەقتێ قەضا كر جارییە
ئیمان نەبیتن عارییە	استغفر الله العظیم

گونەه كرن بێ حەد گەلەك	دەفتەر دكەن حەمیان مەلەك
ئەز دێ كوو خوونم یەك ب یەك	استغفر الله العظیم

ئەو دەفتەرا پوڕ ژی خەطا	ئەز دێ كوو خوونم طا ب طا
بەخشین ژ تە تێتن عەطا	استغفر الله العظیم

چەند دەفتەرن پوڕ شوور و شەڕ	حەمیان دخوونن پەڕ ب پەڕ
ئەز دێ چ كەم (أین المفر؟)	استغفر الله العظیم

یا رەب د ڕۆژا مەحشەرێ	ئیحسان ل من كەی نەظەرێ
دا ئەز بخوونم دەفتەرێ	استغفر الله العظیم

ئەز موجرمم وێ ڕووسیا	قەد (غەیرهی) نینن پەنا
بەخشین ژ تە تێت هەم عەطا	استغفر الله العظیم

یا رەب ب حەققێ عززەتەت	هەم ئەنبیاء و مورسەلەت
(اغفر لنا ما قدمت)	استغفر الله العظیم

یا راحم و هەم راحمین	هاتین دەرگەهەت سائلین

(اغفـــــر ذنــــوب المـــــذنبين) اســـــــتغفر اللــــــه العظــــــيم

رۆژا مـــــەلائك صــــەف ب صـــەف تـــــێن ڕادوەســـــــتن ڕەف ب ڕەف

(قـــل لـــــى غفـــران لا تخـــف) اســـــــتغفر اللــــــه العظــــــيم

شـــــەمزدينم و راجـــــى لەقـــــەب كاتوونيمــــــه ئەصــــل و نەســــەب

عاصـــــيكەرم تـــــەركا ئـــــەدەب اســـــــتغفر اللــــــه العظــــــيم

يـــــا رەب ب جــــــەمعا مورســــــەلين ئـــــال و صــــــەحاب و تــــــابعين

راجـــــى ببەخشـــــى نــــــاظرين اســـــــتغفر اللــــــه العظــــــيم

ســــالا هـــــزار دو دەهــــ و چــــار رەحمــــەت ل گوفتـــــه وگۆشــــدار

... ... اســـــــتغفر اللــــــه العظــــــيم

و ســـالا هـــزار و دو دەهـــ و چـار دبتـــه (١٢٠٤) مشـــەختى ١٧٨٩ ز، و ئەڤـــه ديرۆكـا ڤەهانـدنا شعرێيه، و ئـەڤ چارينـه د بنيـات دا يـا تمـام نينـه. و هـەژى گۆتنێيـه كـو مـەلا ئيبـراهيم كـاتوونى د ڤـێ شـعرا خـۆ دا چـاڤ ل شـاعرێ فارسى يێ مەزن سەعدى كرييه؛ چونكى وى ژى شعرەك ب ڤـى ڕەنگـى هەيه، ل سەرى دبێژت:

يـــارب بســـى كـــردم گنـــاه أســــتغفر اللــــه العظـــيم

لطــف تــــرا كـــردم پنـــاه اســــتغفر اللــــه العظـــيم

و شاعرەكێ دى ژى يێ كورد هەيه ب ناڤێ (عبد الغنى) شعرەكا درێژ يا وەكى ڤێ شعرێ نڤيسيه، ل دەسپێكا وێ دبێژت:

ئـــەى عــــەين و بـــێ و دال و لام وەى غـــەين و نـــوون و يـــێ و نــــام

ڕابـــــــه وەرە تـــــــەوبا دەوام اســـــــتغفر اللـــــــه العظـــــــيم

لـــەز كـــه وەرە تـــەوبا خـــوە زوو هشـــيار بـــه لـــەو عـــەمرێ تـــه چـــوو

ســـــاكنێ هـــــەر غـــــافلى تـــــو اســـــــتغفر اللـــــــه العظـــــــيم[١١٣]

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

میرێ ئامێدییێ محەمەد طەیار پاشا (غەریبی)

میرێ ئامێدییێ محەمەد طەیار پاشا (غەریبی) ئەوێ ل ناڤبەرا سالێن ١٧٨٤ - ١٨٢١ز ژیای، ئێك ژ كلاسیكێن ناڤدارێن دەڤەرا بادینانە، و ژ دیوانا وی ئاشكەرا دبت كو ئەو شاعرەكێ هەست نازك و قەسە شرین بوو.. و ل ڤێرێ مە دڤێت ئەم وی و دیوانا وی ب كورتی بدەینە ناسین، هەر وەسا شعرێن وی یێن كرمانجی ل چاڤێن خواندەڤانان بدانین.

بابێ وی ئیسماعیل پاشا:

محەمەد طەیار كوڕێ میر ئیسماعیل پاشایێ ئێكێ بوو، ئەوێ نێزیكی سیهـ سالان میراتییا دەڤەرا بادینان كری، و ئاشكەرایە كو ئەو ژ مالباتا میر سێڤدینانە، ئەوێن ب سەدان سالان حوكم ل ئامێدییێ و دەور و بەران كری، حەتا پێكەكێ كو دەڤەر هەمی حەتا ئەڤرۆ ژی ب ناڤێ باپیرێ وان یێ مەزن (بەهائەددین، بادین، بەهدین) بێتە ناسین.

بابێ وی ئیسماعیل پاشا كوڕێ بەهرام پاشایە، و ئەو كوڕێ زوبەیرە، و زوبەیر كوڕێ سەعیدخانێ دوییێیە، و ئەو كوڕێ یووسفە، كوڕێ سەعیدخانێ ئێكێیە، كوڕێ سەیدی خانە، كوڕێ قوباد بەگێیە، كوڕێ سولطان حوسێنە ناڤدارە ئەوێ دبێژنێ: حوسێن وەلی.

ئیسماعیل پاشا ل سەر دەمێ حوكمڕانییا بابێ خۆ ل سالا ١١٥٣ مشەختی بووبوو حاكمێ ئاكرێ، و دیارە دەمێ ئەو ل ئاكرێ پەیوەندییێن وی د گەل مالباتا شێخێن شۆشێ ئەوێن -وەكی میرێن ئامێدییێ- هێڤێنێ

خۆ بۆ عەبباسییان دزڤڕینن ب هێز کەفتبوو، و د هندەك ژێدەران دا هاتییە کو وی خزماینی د گەل ڤێ مالباتێ کربوو[١١٤]، و دئێتە زانین کو وی دو ژن هەبوون، ئێك ژ وان نائیلا خاتوون بوو، ئەوا ل موحەررەما سالا ١٢٤٤ (١٨٢٨ ز) مری، و گۆڕا وێ ل کەلا شۆشێ حەتا نوکە ژی یا ئاشکەرایە، و هەر چەندە ب ڕێکا دەڤی دئێتە گۆتن کو نائیلا خاتوون دۆتماما ئیسماعیل پاشایی بوو، بەلێ ئەز دویر نابینم کو ئەو ژ مالباتا شێخێن شۆشێ بت، و بەلکی ژ بەر ڤێ ئەگەرێ گۆڕا وێ ل شۆشێ بت.

ژ بلی نائیلا خاتوونێ ئیسماعیل پاشایی ژنەکا دی ژی هەبوو، بەلێ ناڤێ وێ د چو ژێدەران دا ب بەر چاڤێن من نەکەفتییە، و ب ڕەنگەکێ دورست مە نەزانییە کانێ محەممەد طەیار پاشا کوڕێ کێ ژ هەردو ژنێن ئیسماعیل پاشایە، هەر چەندە د ژێدەرەکی دا هاتییە کو محەممەد طەیار پاشا کوڕێ بچویکێ ژنکا ئیسماعیل پاشایی یا ئێکێ بوو[١١٥]، و ل دویڤ گۆتنان نائیلا خاتوون ژنکا وی یا ئێکێ بوو.

ل شەعبانا سالا ١١٨٢ (تیرمەها ١٧٦٨ ز) بەهرام پاشا مر، و کوڕێ وی یێ مەزن ئیسماعیل پاشا ل جهێ وی بوو میرێ ئامێدییێ، بەلێ برا و پسمامێن وی پتر ژ جارەکێ دژی وی ڕابوون، و نەهێلا ئەو ل درێژییا حوکمێ خۆ ئەوێ نێزیکی سیه سالان ڤەکێشای، دەمەکی رحەت ببت.

ل صەفەرا سالا ١٢١٣ (١٧٩٨ ز) ئیسماعیل پاشا مر، و دەمێ ئەو مری وی شەش کوڕ ل پاش خۆ هێلابوون: مرادخان و ئەڤە مەزنێ وان بوو، و مووسا و عادل و زوبەیر و عەلی و محەممەد طەیار، و ئەڤە ژ وان هەمییان بچویکتر بوو، حەتا د هندەك ژێدەران دا هاتییە کو ئەو هنگی تازە بالغ بووبوو. و بەری ئیسماعیل پاشا بمرت وی کەتخودایێ خۆ حاجی سلێمان کربوو شاهد کو دڤێت پشتی مرنا وی کوڕێ وی یێ بچویکتر محەممەد طەیار ل شوینا وی ببتە میر، و مالێ وی ژی هەمی بۆ وی بت.

گاڤا ئیسماعیل پاشا مری، و پشتی ڤەشارتنا وی حاجی سلێمانێ کەتخودا ب ئامادەبوونا هەمی کوڕێن وی ئەو ئاگەهدارکرن کو بابێ وان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

وەصیەتەکا ب ڤی ڕەنگی کرییە، بەلێ نوکە ئەو ب کەیفا خۆنە کانێ ئەو دێ کێ کەنە میر. پشتی دان و ستاندنی ئەو هەمی ل سەر هندێ پێکهاتن کو برایێ وان یێ مەزن مرادخان نە کو محەمەد طەیار پاشا ل جهێ بابێ وان ببتە میر، و هێجەتا وان ئەو بوو محەمەد طەیار هێشتا یێ بچویکە و ب کێر نائێت ئەو ببتە میر[١١٦].

ب ڤێ چەندێ، و هێشتا میراتییا محەمەد طەیار پاشایی دەست پێ نەکری، ئەو ژ لایێ برایێن وی ڤە و ب هاریکارییا کەتخودا و مەلایێن وی دەمی کو مەلا یەحیایێ مزووری ئێک ژ وان بوو -وەکی ژێدەرێن دیرۆکی دبێژن- محەمەد طەیار ژ تەختێ میراتییێ هاتە لادان، و برایێ وی یێ مەزن مرادخان ل جهێ وی بوو میر.

ژیانا محەمەد طەیار پاشایی:

ئەگەر ل دەمێ مرنا ئیسماعیل پاشایی -ل سالا ١٢١٣ مشەختی- محەمەد طەیار پاشا ل ژیەکێ وەسا بت برایێن وی بێژن: ئەو ب کێر نائێت ببتە میر، مەعنا ئحتیمالە ئەو هنگی ئەو د بن چاردە پازدە سالییێ دا بت، و هنگی دیرۆکا بوونا وی دێ بۆ دۆرێن سالا ١٢٠٠ (١٧٨٤ز) زڤرت، و ل دویڤ وێ ریوایەتا دبێژت کو دەمێ محەمەد طەیار پاشا ژ ئامێدییێ دەرکەفتی، وی مالێ خۆ -ئەوێ ژ بابێ وی گەهشتییێ- هەمی هەر وەسا دەیکا خۆ ژی د گەل خۆ بر، و چوو قەستا کەلا قومرییێ کر، مرۆڤ دشێت بێژت: بەلکی دەیکا وی و یا برایێن وی یێن دی ئێک نەبوویە، لەوا وی ئەو د گەل خۆ بر.

سەر و بەرێ ژیانا محەمەد طەیار پاشایی و ڕەنگێ وی زارۆکینییا خۆ پێ بۆراندی نە ب فرەهی و نە ژی ب کورتی مە نەزانییە، و ژ دیوانا وی یا شعران دئێتە زانین کو ئەو کەسەکێ زانا و تێگەهشتی بوو، و یێ شارەزابوو ب زمانێ فارسی و عەرەبی ژی، ژ بلی کوردییێ، تشتێ هندێ دگەهینت کو دبت وی ل نك زانایێن مەزن یێن ئامێدییێ خواند بت، و ل مەدرەسێن وێ یێن

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ناڤدار هاتبتە پەروەردەكرن. دیرۆكنڤیسێن سەردەمێ وی د سالۆخەتێن وی دا دبێژت: ئەو یێ مێر بوو، و وی نەفسەكا كەریم و ئەخلاقەكێ باش هەبوو.

هێشتا ئەو سنێلە بابێ وی بارەكێ ژ وی گرانتر ل ملێن وی كر، دەمێ شیرەتكری پشتی وی ئەو ل جهێ وی ببتە میر، و مالێ وی هەمی ژ مەحفویر و ئامان و چەك و پارە و هەسپ و هەر تشتەكێ دی بۆ وی بت.

و بۆچی بابێ وی ئەڤ چەندە كر؟ ئەم نزانین؟ تو بێژی خاتوینا دەیكا وی كار د ڤێ چەندێ دا هەبت، وەكی ئەم د چیرۆكێن پادشاهـ و سولطان و میران دا دخوینین؟ بەلكی!

بەلێ هەر چاوا بت، برایێن وی و د پشت وان ڕا كەتخودایێ بابێ وی حاجی سلێمان، و هندەك زانایێن ئامێدییێ یێن وی دەمی، د گەل ئویجاخا مزووری و زێبارییان كو هنگی دەستێ وان د كار و بارێ میرنشینێ دا یێ درێژ بوو، ئەو هەمی بوونە ئاستەنگ د ڕێكا ب جهئینانا تمام دا بۆ وەصیەتا ئیسماعیل پاشایی، و بۆ رازیكرنا هەردو لایان وان بڕیار دا مالێ میری هەمی بۆ كوڕێ وی محەمەد طەیاری بێتەدان، بەلێ ژ بەر ژییێ وی یێ بچویك - وەكی وان گۆتی- ئەو ل سەر تەختێ میراتییێ نەڕوینت، و دا دلێ وی نەشكێت وان بڕیار دا ئەو ببتە حاكمێ ئاكرێ[(١١٧)]. دیارە باوەرییا محەمەد طەیاری ب تمامی ب وان نەهاتییە، یان ژی ئەڤ بازارە ب دلی نەبوویە، لەوا وی حاكمیا ئاكرێ وەرنەگرت، و وی مالێ خۆ هەمی لێكدا، و دەیكا خۆ د گەل خۆ بر، و چوو قەستا كەلا قومرییێ ل ناڤ بەرواریان كر، و خۆ ل وێرێ ئاسێ كر. و پسمامەكێ وی هەبوو دگۆتنێ: قوباد بەگ، دەمێ بابێ وی ئیسماعیل پاشا یێ زێندی، قوبادبەگێ بەرهنگارییا وی كریوو، و دلێ خۆ بریوویێ كو ببتە میر، و بزاڤ بۆ وێ چەندێ كربوون، بەلێ بزاڤێن وی سەر نەگرتبوون، دەمەكی ئەو حاكمێ ئاكرێ بوو، پاشی بۆ زاخۆ هاتبوو ڤەگوهاستن، گاڤا محەمەد طەیار پاشایی خۆ ل كەلا قومرییێ ئاسێكری، و خۆ ل سەر میراتییا مرادخانی نەرازیكری، پسمامێ وی قوبادبەگێ خۆ گەهاندێ، و هەردو پێكڤە بەرهنگاری حوكمێ مرادخانی بوون، و پشتی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

چەند شەڕ و سەرهاتییێن دویر و درێژ ئەو ل سەر هندێ پێکهاتن کو مرادخان میرێ ئامێدییێ بت، و قوباد بەگ حاکمێ زاخۆ بت، و محەمەد طەیار پاشا حاکمێ ئاکرێ بت، و دیارە محەمەد طەیار پاشا ب ڤێ چەندێ رازیبوویە لەو وی خۆ ڤەگوهاستە ئاکرێ. و د ژێدەرێن دیرۆکێ دا هاتییە کو محەمەد طەیار پاشا دەمەکی بووبوو حاکمێ کەلا دهۆکێ ژی.

پشتی پێنج شەش سالەکان ژ حوکمێ مرادخانی برایێ وی عادل پاشایی ئەو ژ تەختێ حوکمدارییێ لادا، و ل سالا ١٢١٩ (١٨٠٤ ز) ل جهێ وی بوو میرێ ئامێدییێ، و ڤێ جارێ مرادخان نەچار بوو قەستا کەلا قومرییێ بکەت، ل وی جهی یێ وی بەری هنگی برایێ خۆ محەمەد طەیار نەچارکری بچتێ! و پشتی دەمەکی عادل پاشایی ئەو داخوازکرە ئامێدییێ و دبێژن: وی ئەو گرت و کوشت.

ل سالا ١٢٢٢ (١٨٠٧ ز) دەمێ عادل بەگ ب ئێشا تاعوونێ مری، برایێ وی زوبەیر ل شوینا وی بوو میر، و د گەل کو ئەو مرۆڤەکێ دیندار بوو و وی زانا ل دۆر خۆ کۆم دکرن ژی، بەلێ ئەو مرۆڤەکێ دژوار و دلڕەق بوو، حەتا دبێژن: کەسێ نەدیتبوو جارەکێ ئەو بکەنیت!

د دەستنڤیسەکا کەڤن دا کو دیارە ب دەستێ ئێک ژ شێخێن شۆشی هاتییە نڤیسین؛ ژ بەر کو گەلەک دیرۆکێن مالباتا وان تێدانە، ڤی کەسی هندەک دیرۆکێن کەڤن و گرنگ نڤیسینە، ئێک ژ وان ئەڤەیە ئەو ددەتە دیارکرن کو ل سالا ١٢٣٢ مشەختی هندەک عەشیرەتێن بادینان دژی زوبەیر پاشایی ڕاوەستیان، و ئەو ژ سەر تەختێ میراتییێ لادا، و محەمەد طەیار پاشا ل جهێ وی دانا، و بۆ دەمێ نێزیکی سالەکێ محەمەد طەیار پاشایی میراتی کر، پاشی ل سالا ١٢٣٣ زوبەیر پاشا شیا ب هاریکارییا مەلا یەحیایێ مزووری و حفظ الله بەگێ بەرواری و زێبارییان جارەکا دی ئامێدییێ بستینت، و بزڤڕتە سەر تەختێ حوکمی، و جارەکا دی ببتە میر (١١٨). پشتی هنگی ئەو دیار دکەت کو هەر د ڤێ سالێ دا (١٢٣٣) محەمەد طەیار پاشا مربوو. بێی ئەگەرا مرنا وی دیار کەت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

دیرۆکنڤیس د. عماد عەبدسسەلام رەئووف بۆ هندێ دچت کو دبت ناڤێ مەحەمەد طەیار پاشایی ب خەلەتی د ڤێ دەستنڤیسێ دا هات بت، و یا دورست ئەو کوڕێ وی محەمەد سەعید بت[١١٩]، بەلێ ب هزرا من ناڤ دی یێ دورست بت، و ئەگەر خەلەتییەك د ڤێ دەقێ دا هەبت ئەو دێ د دەسنیشانکرنا سالێ دا بت[١٢٠]؛ چونکی محەمەد طەیار پاشا د ڤێ سالێ دا و سێ چار سالەکان پشتی هنگی یێ زێندی بوو، وەکی ژ دەستنڤیسەکا وی ئاشکەرا دبت، و من نەباوەرە ئەو یێ زێندی بت و عەشیرەت کوڕێ وی ل سەر تەختێ میراتییێ بدانن. پشتی هنگی د. مەسعوود کتانی سەرهاتییەکا گرێدای ب ڤێ مەسەلێ ژ هندەك دەستنڤیسان ڤە ڤەدگوهێزت، و ئاشکەرا دکەت کو دەمێ ئیسماعیل پاشایێ کوڕێ محەمەد طەیار پاشایی مەلا یەحیایێ مزووری و شاگردێ وی مەلا قاسمێ مائی گرتین، و بڕیار دای چاڤێن مەلا قاسمی بینتەدەر، و بەلکی وی ئەو د گەل مەلا یەحیایی ژی کربا ئەگەر شێخ محەمەدێ ئاکرەیی ئەوێ دگۆتنێ سەیدایێ مەجزووب مەهدەر بۆ وی نەکربا، هێجەتا میری وی ئەو بوو کو وان فەتوا بۆ زوبەیر پاشایی دابوو کو دورستە ئەو مەحەمەد طەیار پاشایی بکوژت[١٢١].

ئەگەر ئەڤ گۆتنە یا دورست بت، مەعنا وێ ئەوە محەمەد طەیار پاشایی ب هاریکارییا هندەك عەشیرەتان[١٢٢] شیا برایێ خۆ زوبەیری ژ تەختێ حوکمدارییێ لادەت، و بۆ دەمەکی ببتە میر، و ژ بەر وی هەلویستەکێ نەرێنی ژ مەلا یەحیایی هەبوو ئەوێ بەری هنگی د گەل کەتخودا حاجی سلێمان و هندەك زانایێن دی بڕیار دای محەمەد طەیار پاشا ژ بەر ژییێ وی یێ بچویك ل جهێ بابێ وی نەبتە میر، و مرادخان ل جهێ وی بێتەدانان، ژ بەر ڤێ چەندێ دویر نینە مەلا یەحیایی و پشتەڤانێن وی ژ شێخ و مەلا وەکی مەلا قاسمی، د گەل زوبەیر پاشایی کار بۆ هندێ کربت کو محەمەد طەیار پاشا بێتەلادان، و جارەکا دی زوبەیر پاشا ببتە میر، و گاڤا ئەو د ڤێ بزاڤا خۆ دا ب سەرکەفتین، زوبەیر پاشایی فەرمان دا برایێ خۆ محەمەد طەیاری بگرت، و پشتی گرتنا وی و د هندەك کاودانێن ئالۆز دا ئەو مر، و عەیالێن وی:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

محەمەد سەعیدی و ئیسماعیل پاشایی، مەلا یەحیا و شاگردێ وی مەلا قاسم گونەهبارکرن کو وان فەتوا بۆ زوبەیر پاشایی دابوو ئەو بابێ وان بکوژت، و دویر نینە نەیارەتییا میر محەمەد سەعیدی بۆ مەلا یەحیایی حەتا سەر کێشایە هندێ ب دزی ڤە ئەو بێژتە میرێ ئێزدییان مامێ مەلا یەحیایی بکوژن، پاشی ڕابوونا هندەك ئێلچییێن وی ب کوشتنا مەلا عەبدڕڕەحمانێ کوڕێ مەلا یەحیایی ل ئامێدییێ، و ڕابوونا ئیسماعیل پاشایی ب ئینانەدەرا چاڤێن مەلا قاسمێ مائی.. دویر نینە ئەڤە هەمی وەك تۆلڤەکرنەك بت ژ وان بۆ کوشتنا محەمەد طەیار پاشایی، وەکی وان هزرکری! هەر چاوا بت، مەسەلەکا ب ڤی ڕەنگی ڕویدابوو، بەلێ دبت ئەو ل سالا ١٢٣٢ نەبت، وەکی د دەستنڤیسا ناڤبۆری دا هاتی؛ چونکی ئەو کەشکۆلا محەمەد طەیار پاشایی ب دەستێ خۆ نڤیسی ئەڤ دیرۆکە ل سەر دئێنە دیتن: (١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧) مەعنا ئەو ل ڤان سالان ژی یێ زێندی بوویە.

پشتی هنگی ژێدەرێن دیرۆکی ئاشکەرا دکەن کو ل سالا ١٢٤٠ (١٨٢٤ ز) زوبەیر پاشا بێ دووندەهـ مر، و محەمەد سەعید پاشایێ کوڕێ محەمەد طەیار پاشایی ل جهێ وی بوو میرێ ئامێدییێ، و ئەگەر محەمەد طەیار پاشا ل سالا ١٢٣٧ یێ زێندی بت و ل سالا ١٢٤٠ ئەو یێ مری بت لەو کوڕێ وی ببتە میر، دڤێت ئەم تەرجیحا هندێ بکەین کو مرنا وی دکەفتە د ناڤبەرا ڤان هەردو سالان دا ١٢٣٧-١٢٤٠ (١٨٢١-١٨٢٤ ز) دا. و ئەڤە هندێ دگەهینت کو دەمێ ئەو مری ژیێ وی ل دۆرێن چل سالییێ بوو.

کوڕێن وی:

ژ دووندەها محەمەد طەیار پاشایی ناڤێن شەش کوڕێن وی مە زانینە، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- محەمەد سەعید، و ئەو ل سالا ١٢٤٩ (١٨٣٣ ز) میرێ ئامێدییێ بوو. وەکی بەری نوکە مە گۆتی.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

٢- مووسا، و ئەڤە ئەو بوو یێ میرێ کۆرە کرییە میرێ ئامێدییێ ل سالا ١٢٥٠ دەمێ وی ئامێدییێ ستاندی.

٣- ئیسماعیل پاشا، ل سالا ١٢٨٩ (١٨٧٢ ز) مریوو، و ئەو میرێ دووماهییێ یێ میرنشینا ئامێدییێ بوو، ئەدیب و شاعر بوو. شعرەکا وی یا فارسی د دەست مە دایە، و وی دانەیەك ژ دیوانا مەلایێ جزیری ل سالا ١٢٦٠ ب دەستێ خۆ نڤیسییە.

٤- عەبدلقادر پاشا، پشتی نەمانا میرنشینێ ئۆسمانییان ئەو کربوو قائیمقام.

٥- سراجەددین.

٦- فەتحوللاهـ[١٢٣].

دیوانا وی:

سەربۆرا ئەدەبی یا محەمەد طەیار پاشایی وەکی ژیانا وی ئەم ب فرەهی نزانین، بەلێ ژ دیوانا وی یا دەستنڤیس دئێتە زانین کو ئەو شاعرەکێ کلاسیکی یێ زیرەك بوو، و وەکی ژ دووماهییا شعرێن وی دئێتە زانین وی ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (غەریبی) و ئەڤە عەدەتەکێ بەلاڤبوو د ناڤ شاعرێن کوردان دا. و گەلەك جاران ئەو هژمار (٩٢) وەك رەمز بۆ ناڤێ خۆ ددانت، ژ بەر کو ئەو هژمارا ئەبجەدی یا ناڤێ وی (محەمەدە).

ل دەمێ غەریبی، کو دووماهییا سەدسالا هەژدێ و دەسپێکا سەدسالا نۆزدێ بوو، سەرهلدانەکا علمی و ئەدەبی یا مەزن ل دەڤەرا بادینان ب تایبەتی ل باژێرێ ئامێدییێ هەبوو، و ژ بلی زانایێن دینی یێن مەزن وەکی مەلا مەحموودێ بەهدینی و مەلا یەحیایێ مزووری، و مەلا صالحێ ئاکرەیی، گەلەك شاعر و ئەدیب ژی هەبوون وەکی: مەلا مەنصوورێ گێرگاشی و بەکر بەگێ ئەرزی، و سەیفییێ شۆشی و ئەحمەد کاتبێ قوباد بەگێ و دەردی و گەلەکێن دی، و هژمارەکا مەزن یا مەدرەسان ژی ل ئامێدییێ و باژێرێن دی یێن بادینان هەبوون، کو میرێن ئامێدییێ و خەلکی ژی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

پشتەڤانییەکا زێدە لێ دکر، تشتێ بوویە ئەگەرا بەلاڤبوونا علمێ شەرعی و ئەدەبی، لەو یا غەریب نینە محەمەد طەیار پاشایی -ئەوێ ل وی دەمی ژیای- بارەکا باش ژ زانین و ئەدەبییاتان هەبت.

محەمەد طەیار -وەکی پترییا کلاسیکێن مە- شەیدایێ مەلایێ جزیری و دیوانا وی بوو، لەو وی دانەیەك ژ دیوانا وی ب دەستێ خۆ نڤیسییە، و چار شعرێن وی تەخمیسکرینە، و وی ل دووماهییا ڤێ دەستنڤیسێ ب ڤی رەنگی خۆ دایە ناسین: (حقير التقصير محمد طيار ابن اسماعيل پاشا العباسي أصلا العمادي وطنا).

تشتێ بەرچاڤ د دیوانا غەریبی دا ئەوە وی پترییا شعرێن خۆ ب زمانێ فارسی ڤەهاندینە، و ژ کۆما (٩٢) شعر و (٣٢) روباعی و (٢٨) تەخمیسان ب تنێ (٤) شعر و (٥) تەخمیس ب کوردینە.

مژارا هەمی شعرێن وی غەزەلە، و دەنگێ نالینا هەجر و فیراق و غەریبیێ و ئێشانا ژ دەستێ غەدرا دۆست و هەڤالان ل گەلەك جهان ژێ بلند دبت، و هەما بەسە بێژین: وی ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو غەریبی؛ چونکی دەمەکێ درێژ وی ژ ژیێ خۆ ل غەریبییان -دویر ژ ئامێدییێ- بۆراندبوو، ژ بەر وان رویدانێن ب دەستێن برایێن وی هاتینە سەری.

ژ بلی ڤێ مژارا گەرم وی هندەك سوحبەتێن دی ژێ د دیوانا خۆ دا ئینانینە، وەکی پێگۆتنێ، و شعرەکا وی د دەر حەقا مرنا شێخ عەبدررەحمانێ شۆشی دا هەیە، ئەوێ ل سالا ١٢٣١ مری، ل دەسپێکێ ئەو دبێژت:

مفخـــر صـــوفيه عبـــد الـــرحمن
مـــــردم باصـــــره انســـــانی
فـــيض بـــاب از مـــدد شـــيخ قصـــير
نـــــاهج و معتقـــــد گيلانـــــی

و ل دووماهییێ دیرۆکێ ب حسێبا ئەبجەدی ب ڤی ڕەنگی دئینت:

غفـــــر اللـــــه لـــــه مولانـــــا

البـــــاری بالرحمـــــة و الرضـــــوانی

زیـــن تغـــابن بطلـــب لفـــظ غـــرام

ســـــال تـــــاریخ وفـــــاتش دانـــــی

و تشتێ غەریب ئەوە وی شعرەك ب ڕوینشتنا مرادخانێ برایێ خۆ ل سەر تەختێ میراتییێ ڤەهاندییە، و کەیفا خۆ ب ڤێ چەندێ ئینایە، و بەلکی وی هنگی ئەو ڤەهاندبت دەمێ ئەو پێکهاتین.

ل دەسپێکێ ئەو دبێژت:

مـژده بـاد ای دل کـه دیگـر نوبـت عشـرت رسـید

غنچـەء اقبـال و دولـت در عمـادی بشـکفید

یعنـی نجـل پادشـاه کـامران سـلطان مـراد

پـرور دیـن محمـد صـاحب بخـت سـعید

ل دووماهییێ دبێژت:

آیـــت فاللـــه خیـــر حافظـــا حـــرزش بـــود

رایـت نصـر مـن اللـه پـیش او بـاد بریـد

چونکه عمری شد غریبی من دعاگویم مدام

شـرط نبـود از وفـاداری فراموشـم کنیـد

هەر وەسا ئەو د شعرەکا خۆ دا داخوازێ ژ نەسیمێ سەحەرێ دکەت کو ئەو سلاڤێن وی بۆ خۆشتڤیان ببەتە سەرێ ئامێدییێ، و دبێژت:

ای نســـیم ســـحر امـــروز مبـــارك بـــادی

کـــه نویـــدی بـــل خســـته ز یـــاران دادی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

مـــی نـــــدانیم تاتـــــار رســــیدی امـــــروز

یــــا کــــه از جانــــب احبـــاب ســــر عمـــادی

ل دووماهییێ دبێژت:

خـــرم آن روز کـــه بینـــیم رخ دۆســـت غریـــب

یــــــابم از محنـــــت دانـــــدوه جهـــــان آزادی

دەستنڤیسێن دیوانا وی:

دیوانـا غـەریبی حـەتا نوکـە نەهاتییـە چاپکرن و بـەلاڤکرن، لـەوا ئـەو حەتا ئـەڤرۆ دویـر ژ ڤـەکۆلینان مایـە، تشتێ بوویە ئەگەرا هندێ کو غـەریبی وەك شـاعر و ئەدیبـەکێ کلاسـیك یـێ شـعر ب فارسـی و کـوردی ڤەهانـدی نەئێتە ناسکرن.

دانەیێن دەستنڤیس یێن شعر و دیوانا غەریبی کو مە دیتین و ئەو ل بەر دەستێ مەنە، ئەڤ هەر چار دەستنڤیسەنە:

١- دەستنڤیسا دیوانا مەلایێ جزیری:

ئـەوا محەمـەد طـەیـار پاشـایی ل (١٨) هـەیڤا (ذوالحجـة) ژ سـالا (١٢٣١) مشەختی (١٨١٦/١١/٨ ز) نڤیسـینا وێ ب دوومـاهی ئینـای، و ژ بلـی دیوانا مـەلایێ جزیـری وی گەلـەك شـعرێن دی ژی یـێن کـوردی و فارسـی، یـێن خـۆ و یـێن هندەك شاعرێن دی ژی د ڤێ دەستنڤیسێ دا دانایـنە.

ل دووماهییا دەستنڤیسێ میری ناڤێ خۆ یێ دورست و دیرۆکا نڤیسینێ دانایـە، و هـەر د ڤێ دەستنڤیسـێ دا دەمـێ ئـەو شـعرێن غـەریبی دنڤیسـت ئـەو ل سەری دنڤیست (لراقمە) یەعنی: ئەڤ شعرە یا خودانێ خەتییە، و ب ڤێ چەندێ ئـەو چـو گومـانێ بـۆ مـە د هنـدێ دا ناهێلـت کـو غـەریبی هـەر ئـەو ب خۆیـە. ئەصلێ ڤێ دەستنڤیسێ د پەرتۆکخانـەیا رەحمـەتی مـەلا طاهـایێ مـائی دایـە، بەلێ مخابن هندەك بەرپەڕ ژێ نەماینە.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٢- کەشکۆلا غەریبی:

ئەڤ دەستنڤیسە د بنیات دا یا مەزن بوویە، بەلێ گەلەك ژێ کەفتییە، و ئەوا مایی ب تنێ (١٥٩) بەرپەڕن، و گەلەك شعرێن غەریبی و یێن هندەك شاعرێن دی یێن فارس و کورد تێدا هەنە، ئەڤ دەستنڤیسە ژی ب دەستێ غەریبی یێ شاعری ب خۆ هاتییە نڤیسین، وەکی ژ گەلەك جهان دئێتە زانین، و ل جهەکی و د ئێك پەڕی دا ناڤێ کەسەکێ دی ژی ب ڕەخ یێ غەریبی ڤە هاتییە، و وی ژی وەك نڤیسەر (ناسخ) خۆ دایە ناسین، و ناڤێ وی (یوونسە)، و چو پاشناڤ د گەل ناڤێ وی نینن، و ئەز دویر نابینم ئەو شێخ یوونسێ شۆشی بت.

د ڤێ کەشکۆلێ دا (٤٧ شعر و ٢٦ روباعی و ١٣ تەخمیس و شعرەکا شەشمالکی) هەنە، و شعرێن غەریبی تێدا ل دویڤ ئێك نەهاتینە.

ژ وان دیرۆکان یێن کو د ڤێ دەستنڤیسێ دا هاتین: (١٢٣٤ و ١٢٣٥ و ١٢٣٦) و ل بەر ناڤێ یوونسی سالا (١٢٣٧) هاتییە، و ئەڤ سالێن مشەختی دکەڤنە بەرانبەری سالێن (١٨١٨-١٨٢١ ز).

٣- دیوانا غەریبی:

ئەڤ دەستنڤیسە ژ (٩٢) بەرپەڕان پێك دئێت، و شعر تێدا ل دویڤ حەرفێن هیجائی یێن هاتینە ڕێزکرین، پاشی روباعی دئێن، پاشی تەخمیس. ل دووماهییا دیوانێ نڤیسەری ب فارسی ئەڤ گۆتنە ئینایە: (تمام شد غزليا جانفزای غم ز دای غريبى قدس سره العزيز كمالات او را از شرح مستغنى است چنانكه مشهورند) بەلێ نڤیسەری نە ناڤێ خۆ و نە دیرۆکا نڤیسینێ نەدانایە، هەر وەسا ناڤێ شاعری ژی ب ئاشکەرایی نەگۆتییە ب تنێ ناسناڤێ وی یێ شعری ئینایە.

د ڤێ دەستنڤیسێ دا (٩٢ شعر، ٣٢ روباعی، ٢٨ تەخمیس) هەنە. و ژ بلی شعرێن غەریبی شعرێن چو کەسێن دی نینن.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٤- دەستنڤیسا (روضة المحبین):

ئەڤە مەسنەویەکا فارسییە ل دۆر عشقێیە، ژ (٧٦٠) مالکان پێك دئێت، و ل سالا ٧٩٤ مشەختی هاتبوو دانان، و وەکی ژ دووماهییا دەستنڤیسێ دئێتە زانین، ناسخ محەمەدێ کوڕێ شێخ عەبدلعەزیزێ شۆشییە (ل سالا ١٢٧٠ مشەختی مربوو) و وی ئەو بۆ هەڤالێ خۆ فەق ئیبراهیمێ بۆصەلی نڤیسییە، و دیرۆکا نڤیسینێ باش یا ئاشکەرا نینە، و بەلکی ئەو سالا ١٢٦٩ بت.

پشتی مەسنەوییا (روضة المحبین) ب دووماهی هاتی، ناسخی (١٠) شعرێن غەریبی نڤیسینە و (٢) ژ وان کوردینە.

ئەصلێ ڤان هەر سێ دەسخەتان ل پەرتۆکخانەیا بەغدا یا دەستنڤیسانە و وێنەیێ وان ب رێکا هێژا محەمەد عەلی قەرەداغی گەهشتینە مە.

شعرێن وی یێن کوردی:

بەری نوکە مە گۆت: د دیوانا غەریبی دا ب تنێ (٩) شعرێن کوردی هەنە، و پێنج ژ وان تەخمیسن، ئێك ل سەر شعرەکا مصطەفا بەگێ میرێ هەکارێیە (پەرتۆیێ هەکاری) کو د دیوانا پەرتۆیی دا نینە، و چار ژی ل سەر غەزەلێن مەلایێ جزیرینە، ل ڤێرێ ئەم دێ هەر نەهـ شعرێن وی ڤەگوهێزین.

شعرا ئێکێ:

ئەز چ کەم ڤی طالعێ ناساز و بەختێ ناشەکیب

دی مە هەجرا دلبەران و وێ ب مــن شـابوون رەقیـب

سینە سەد جا چاك چاك و جەرگ تێکدا بوو کەباب

ژ ئاگرێ عشـق و ئەڤینێ دل تـژی پێت و لەهیب

کوشتم ئەز دەردێ فیراقێ لەو ضەعیفم وەك هلال

شافییێ دەردێ مە نینە قەط مەگەر وەصلا حەبیب

ســوهتنێ دایــه هناڤــان ..

چەند ئەڤە جەور و جەفایا راحة القلب .. (١٢٤)

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

چـار ئـەحزانێن د گـولزاران کـرن هـەر چـین چـین[١٢٥]

لـــەو دنـــالینم ژ شـــەوقا ســـۆرگولان وەك عەنــــدەلیب

زەحمـــەت و دەردێ فیراقـــێ ئاهــــ و حەســـرەت زێدەنــــە

هـــەر کەســـێ جـارەك ببینـــی تـــا ئەبـــەد مایـــە عـــەجیب

شـــەرحێ حـــالێ مـــن غـــەریبی نـــاچتن ســـەد دەفتـــەران

دێ کوسـان ئیظهـار بکـەم ڤـی حالـەت و دەردێ موهیـب

شعرا دویێ:

چەنـــد بـــارینم ژ چـــەهڤان ئەشـــکێ گەوهـــەر بـــار بـــار

ڕۆژێ عشـــرت بـــت ل مـــن وەك ڕۆژێ هجـــران تـــار تـــار

دل ژ نـــارێ فورقـــەتێ دائـــم تـــژی بـــت پێـــت پێـــت

ســـینەئێ مـــەجرووح و کـــول هـــەردەم تـــژی تـــێ خـــار خـــار

زەرکـــرم دەردێ فیراقـــێ وەك خزانـــان ڕەنـــگ ڕەنـــگ

لال بـــووم تەشـــبیهی بلبـــل دوور ئـــەز گـــولزار زار

گولروخـــان تـــالانێ جـــان کـــر مەهوەشـــان دیـــن بـــرد بـــرد

عەقل و هش چوون من ژ سەر وەك مەردومێ مەیخوار خوار

بـــۆ رەقیبـــی صـــوحبەتێ دلـــدار و شـــادی حـــەیف حـــەیف

ئـــەز ب ئـــەفغان و گـــرین وەك عەنـــدەلیبێ زار زار

ئەفعەیان دل گەست و مام ئەز سەخۆش و مـەجرووحێ رووح

ئەرقـەمان سـەر دان ب مـل دا هـەر وەکـی شـەهمار مـار

نینـــە مـــومکن جـــارەکێ بینـــم جـــەمالێ دوور دوور

لـــێ تـــژی کـــر دل ژ عەکســـا چـــەهرەیا گولنـــار نـــار

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

خەططێ رەيحانى ل لەوحێ سادە ڕوويان حەرف حەرف
كر خەجل مانى ژ نەقشى عاجز و بێزار زار
ناقشێ صينى كو دى ئەو صوورەتێ پڕ نەقش نەقش
پڕ غەلەط كێشانە نەقش و مان قەوى بێكار كار
سەرخۆش و مەستانە رەقصى نازكا سەرمەست مەست
عاشقێ سەرمەست و حەيران قەط نەكر هشيار يار
حەرفێ فالان من موخالف تێنە طالع هيچ هيچ
ماهـ دمر عەقرەب خويا بوو موشتەرى چوو خوار خوار
(جان شيرين در تمناى تو جانا رفت رفت)
قەط نەكر جارەك ژ عشقێ ئەڤ دلێ بێ عار عار
خالێ روخساران كو من ديتن غەريبى چين چين
مسكێ چين من دى ب سەر دا نوقطە عەنبەر بار بار

شعرا سێيێ:

ژارم ژ دەستێ فورقەتێ	ديسا ل من سەر دا غەمان
كوشتم ب دەردێ حەسرەتێ	من صەبر و راحەت قەط نەمان
راحەت مە بر يەكسەر ژ دەست	جوهتێ خومار و مەيپەڕەست
ڕەشمار ب گەڕ هاتن دمەست	هژيان ل دۆر سەلوا جوان
ڕەشمار خوشين هاتن ب صەف	زاغ و عوقابن چار طەرەف
وان قەستە مەيدانا صەدەف	وەقتێ سەحەر من دى عەيان
وەقتێ سەحەر من دى مەشين	ژ هەيبەتێ ئەم شەووشين
ئەرقەم ل سەر بەدرێ خوشين	ئەفعا ل سەلوا ئالييان
سەلوا كو مەسكەن بەر عوذار	ئەو باغچەئێ هەر لێ بهار

رەیحان و سونبول چار کنار		بلبل ب خەو تێ باغبان

بلبل ب خەو دائم ت ناڤ		وان سۆرگولان گرتی خوناڤ

ئێلان و عەقرەب بوون بەلاڤ		چین چین ب مەستی تێن رەوان

حەلقە ب حەلقە چین ب چین		ئالا و کەسك و سۆر و شین

فەتلین ل سەر دێمێ گولین		ئەو چیچەکێن ڕەنگ ئەرغەوان

گەستیمە خەلقۆ عەقرەبێ		کوشتیمە وێ بێ مەذهەبێ

خالا ل دۆرا غەبغەبێ		چاها زنەخدانی مەکان

خالێن دڕەش وەردێن دگەش		هەر چار طەرەف زولف لێ ب مەش

تێکهەل بووین زەنگ و حەبەش		مەیدان گەهشتە هندییان

هند و عەرەب رۆم و فڕەنگ		وەستان ل مەیدانێ ب جەنگ

میران عەجەب بەردان خەدەنگ		لەو من ژ دل خوون تێ رەوان

شوتری و ڕەش بسکێن عەبیر		ئەو خەمری و تایێن حەریر

پێچانە سەر شەمسا مونیر		هالە ل دۆر بەدرێ ڤەدان

هالە ڤەدان چەرخ و فەلەك		ئەبروو کەمانا چاڤ بەلەك

تەشبیهی من کوشتن گەلەك		فەریاد و ئەفغان سەد ئەمان

فەریاد و ئەفغان من (غەریب)		هەر تێن ژ بەر جەورا رەقیب

مە ژ رەحمەت و هەجرا حەبیب		نالی گەهانە ئاسمان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شعرا چارێ:

ژ عشـــــقا دلبــــەرا شـــــۆخ و شــــــەپالە

ژ دل مــــن تـــێن هـــزار ئـــەفغان و نالـــــە

ژ دل ســــــوهتینە ئــــەم داغـــــا فیراقــــێ

ب ســــــینە داغــــــدارم شــــــوبهی لالـــــــە

شــەڤێن تــاری مــە خــەو مــا تێتــە چاڤــان

ژ هــەجرا تــە مــە شــەڤ لــێ بوونــە ســالە

دو زولفــێن ڕەش عەجــەب پــڕ پــێچ و تــابن

ڤ ســــەلوێ دا خوشـــــین ئــــەفعا مثالـــــە

ژ ڕەیحانـــــان کــــرن پــــڕ چـــین چەنـــدی

ژ چـــار ئـــەطراف ســــونبول دانــــە پالــــە

ب جـــان مـــەخموورم ئـــەز ئیـــرۆ ژ بهنـــێ

نـــزانم عەنبـــــەرە یـــــا مســـــکێ خالـــــە

تەجــــەللی کــــر نقـــاب و چــــەهرە ئاڤێــــت

ب ســــــەر دۆرێ قەمـــــــەر هلگـــــرت هالـــــە

ژ حوســــنا تــــە نەشــــێم ئــــەز ژێ خەبــــەردەم

تەعالەللاهــــــ! چ حوســــــنا بــــــێ مثالــــــە

حــــەبیبا مـــــن عـــــوذارێن تـــــە عـــــەرەقناك

گـــولێن ســۆرن ســەحەر لــێ کــەفتی ژالــە

دل و جـــان دێ بـــدین مـــزگین و شـــاباش

مویەســـــەر گـــەر ببیـــت بـــۆ مـــە ویصـــالە

د خـــەلوێ دا مـــە دیـــن زاهـــد د رەقصـــێ

نـــزانم ئـــەڤ چ کەیفـــە ئـــەڤ چ حالـــە

یەکایـەك تـێن سـەمایێ مەسـت و سـەرخۆش

یـــەقین ئـــەو نەشـــئەیا جامـــا جەمالـــە

مـــەیێ بـــاقی حـــەیاتێ جـــان دبەخشـــیت

ژ دەســـــتێ مەهوەشـــــێن ئـــــەبرۆ هلالـــــە

(غـــەریبی) سەرخوشـــین تـــا رۆژێ حەشـــری

کـــو ســـاقی دا مـــە ئـــەڤ خـــەمر و پەیالـــە

شعرا پێنجێ:

تەخمیسـەکا غەریبییـە ل سـەر غەزەلـەکا مصـطەفا بـەگێ (پـەرتۆیێ هـەکاری) و ناڤێ پـەرتۆیی یێ دورست کـو مصطەفا بەگـە، د دەستنڤیسـێ دا هاتییە:

عـــەجائب دلبـــەرە ئـــەو شـــۆخ و ئەســـمەر

ژ عشـــقا وێ بـــویین مـــەجنوون و ئەبتـــەر

دسـۆژیت جـەرگ و مێلاکـێ دکـەت کـەر

حـــــەچی دی صـــــوورەتا دلـــــدار و دلبـــــەر

نەمایـــە لـــێ نەکـــەفتی پێـــت و ئەخگـــەر

پەریشـــــــانم عەجـــــــەب ئیـــــــرۆ ل چـــــــەرخێ

ب ئێشـــــــــانم ژ دل ئیـــــــــرۆ ل چـــــــــەخێ

قـــــەوی حـــــەیرانم ئـــــەز ئیـــــرۆ ل چـــــەرخێ

کـــو شـــەکوا لـــێ نـــەکن ئیـــرۆ ل چـــەرخێ

نـــەهن یـــەك فـــەردە ژێ دلخـــوەش سەراســـەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

عەجــەب ســوهتینە ئــەم جــەورا زەمـــانی

فیراقـــا دلبـــەران مـــن دی عـــەیانی

مـــە بـــۆری عـــومر و چـــوو وەقتـــێ جـــوانی

ژ بـــەختێ بـــەد وصـــالا یـــارێ جـــانی

د ســـالێ دا نـــەبوو جـــارەك مویەســـەر

نەظــەر كــە جــارەكێ شــەوقا شــەمالێ

طەلــەب كــە گاڤــەكێ ذەوقــا ویصـــالێ

ببینـــە لـــەذذەتا خـــەمرا پـــەیالێ

بنۆشـــە بادەیـــا جامـــا جـــەمالێ

ژ ئـــەووەل سەرخوەشـــین تـــا ڕۆژێ مەحشـــەر

یـــەقین مەســـكەن رەقیبـــان بوونـــە گـــولزار

نـــەمان گولشـــەن بـــویین شـــیلان گـــولێن پـــار

ژ چـــار ئـــەطراف پـــرچین لـــێ كـــرن خـــار

د گـــولزارێ جهـــان بـــۆ بولبـــولێ ژار

ژ خـــاران بـــوو گـــولان پاوانـــە یەكســـەر

دو ئـــەفعا ڕەنگـــێ ڕەشـــتۆزن ســـەرێ زولـــف

دو هنـــدۆ مەســـت جـــان ســـۆزن ســـەرێ زولـــف

دو جـــادوو ســـحرئامۆزن ســـەرێ زولـــف

ژ بـــادێ صـــوبحێ ئـــالۆزن ســـەرێ زولـــف

وە یـــا مەســـتن ژ بێهنـــا مســـكێ ئەذفـــەر

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

نزانم ئەڤ چییە دەردێ هناڤان
مە نینە صەبر و راحەت وەقت و گاڤان
(غەریبی) ئەم کەتن وان بەند و داڤان
یەقین (پەرتۆ) نەظەر کربوو ل چاڤان
کو ما مەستە وەکی مەخموور و ئەبتەر

شعرا شەشێ: تەخمیسەك ل سەر غەزەلەکا مەلایێ جزیری.

ئەرقەمان حەلقە کو بەستن چەپ و ڕاست
ئەفعەیان دل ژ مە گەستن چەپ و ڕاست
مە د دل خارە شکەستن چەپ و ڕاست
نێرگزێن شەنگ دمەستن چەپ و ڕاست
ساقییان جام د دەستن چەپ و ڕاست

وەکو ل سەر هلاڤێت دێمی نقاب
کرە جەرگێ مە دوسەد نەوعێ عەذاب
پەنجە دان دل گەڤشی مثلێ عوقاب
ڕاست و چەپ دان جەگەر و سینە کولاب
عەرعەرا شەنگ دبەستن چەپ و ڕاست

خوسرەوێ کشوەرێ ئیران ب حەشەم
هاتە مەیدانێ و هلگرتی عەلەم
وەصفێ وێ جەنگ و سواشێ چ بدەم
تۆخ و عالا کو خویا بوون ژ عەجەم
عەرەبان تیپ شکەستن چەپ و ڕاست

خەمریێن دام صفەت بادائین
عەنبەرێن خال حەبەش ئاسائین

مـــــــەغولێن خوورپەرســـــــن ترســـــائین

بـــــەر ڤ شــــــەرقێ د ســــــەحەر وەســـــــتائین

هنـــــدیێن ڕۆژێ پەڕســـــتن چــــەپ و ڕاســـــت

صەف ب صەف تیپ ب تیپ هندی و زەنگ

دا برســـــتن ب ڕم و شـــــیر و تڤـــــەنگ

بـــووه دەعـــوا حەبـــەش و هاتنـــە جـــەنگ

قەیصـــەرێ ڕۆمـــێ ل ســـەر حـــەددێ فـــەڕەنگ

تـــۆپ و زنجیـــر ڤەبەســـــتن چـــەپ و ڕاســـت

عـــومر بـــۆری مـــە وە موشـــكل شـــەڤەكێ

كـــو مـــرادا مەیـــە دمر دل شــــەڤەكێ

جـــانێ مـــن بـــت ژ تـــە حاصـــل شـــەڤەكێ

هـــەردو دەســـتێن خـــوە حـــەمائل شـــەڤەكێ

مـــە ژ بـــۆ یـــارێ دخواســـتن چـــەپ و ڕاســـت

ب (غـــــەریبی) دلـــێ مەســــرووور صـــفەت

ڕەقصـــی ســـەرخوەش و مـــەخموور صـــفەت

مەســــتیا بـــادەئێ ئـــــەنگوور صـــــفەت

ڤ (مـــــەلێ) ســــوڕپەرییا حــــوور صــــفەت

ســـەد مەلـــەك دەســـت ب دەســـتن چـــەپ وڕاســـت

شعرا حەفتێ: تەخمیسەك ل سەر غەزەلەكا مەلایێ جزیری.

زەحمـــــەتا ســــوڕپەرییان ئـــــەز ب نـــــەجاتێ نـــادم

جــــەلوەیا وان زمرییـــــان ئـــــەز ب صــــەلاتێ نـــادم

بووســـــەیا ماهرووییـــــان ئـــــەز ب نـــــەباتێ نـــادم

شـــــەربەتا لام و بێیـــــان ئـــــەز ب حـــــەیاتێ نـــادم

بادەیـــــا لـــــەعلێ ب ئاڤـــــا ظولومـــــاتێ نـــــادم

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

هەر چ مەحبووب و شەپالن کو خویابن ئیرۆ
عەکسێ مرئاتێ جەمالن نە سەرابن ئیرۆ
لێکی بەر قلزەمێ عشقێ کو حەبابن ئیرۆ
حوور و ولدان و پەری جوملە جەما بن ئیرۆ
موویەکێ پێ ژ خەطێ وێ بوت ولاتێ نادم

دێ د گەل یارێ بچم سەیرێ گولستان بگرم
نەظەرەك وان چەمەن و لالە و بستان بگرم
سەجدەیەك بەر قەدەمێن بادەپەرستان بگرم
گەر بدت دەستی طەوافا پێ و دەستان بگرم
وێ مەجالێ ب ووقووفا عەرەفاتێ نادم

گەر بدت دەستێ کو سەرمەستی مەی و نووش ببین
قەدەحەك وەصلێ بنووشین ئەم و سەرخۆش ببین
سینە بەر سینە و لەب بەر لەب و مەدهووش ببین
ئەز و یار گەر شەڤەکێ هەردو هەم ئاغووش ببین
(لیلە القدر)ە مە ئەو شەڤ ب بەراتێ نادم

ژ دو زولفێن تە د ڕەش داد و ئەمان ئەز دگرم
ژ دو چەهڤێن تە خومار ئاه و فیغان ئەز دگرم
ب دو برهێن تە دخوم سووند و عەیان ئەز دگرم
جانێ شیرین کو ژ یار ڕا ب خودان ئەز دگرم
نە ب یارێ خوە د وەقتێ سەکەراتێ نادم

دەردێ هەجراتەیە قاتل کو رەقیبێ مە ب دت
شەکەر و قەند چ حاصل کو طەبیبێ مە ب دت
وەصلەتا ئەو مەهێ کامل کو نەصیبێ مە ب دت
شەربەتا زەهرێ هەلاهل کو حەبیبێ مە ب دت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ب گــولاب و شــەكەر و قەنــد و نــەباتێ نــادم

مـە غـەرەض ذەوقێ وصالە ژ سوكوون و حـەرەكات

نــەبتن لــەعل لــەبێ يــارێ چ كــت ئــابێ حــەيات

بوولعەجــەب فكــرە مەحالــە چ خەيالــە هــەيهات

طەلبــە كــر وەصــل ژ دلبــەر م ب عنــوانێ زەكــات

گــۆ: تــو عەبــدی و ب عەبــدێ خــوە زەكــاتێ نــادم!

ژ ئــاگرێ عشــق و ئــەڤينێ مــە دل و جــان ئەييســا

نــابتن شــافييێ دەردێ مـــە ب مـــوعجزێ عيســـا

نــەرد و شــەطرەنجێ ببــازين كــو د گــەل تەلبيســا

دێ ب پــەيكی بكـــرين مـــات و رەقيبـــی ديســـا

ب ڕوخ و فيــل و فــەرەس ئــەز شەهــ و مــاتێ نــادم

بــێ غــەمێ عشــقێ (غــەريبی) چ حاصــل ژ مــە لــێ

دلبـــەرا عشـــوەپەری زولـــف و سەلاســـل ژ مـــەلێ

مەششـــها نـــازك و مەســـتانە و بـــر دل ژ مـــەلێ

هاتــە دەســتێ مــە د ڕەقصــێ و دگــۆ: بــل ژ مــەلێ

دەست ب كەس دی د سەمايا كو (مەلا) تێ نادم!

شعرا هەشتێ: تەخميسەك ل سەر غەزەلەكا مەلايێ جزيری.

ئـــەز عەجـــەب مامـــە ژ بـــەژن و قامـــەتا طـــاووس خـــرام

وێ ل ســـەر دێمـــی ب مـــەش تـێن زولـف و خـالێن مسـك فـام

خـــەططێ رەيحـــانی نقيســـی خـــۆش ل دۆر بـــەدرا تـــەمام

دانـــەيێن عەنبـــەر ل نەســـرينان ڕەشـــاندن خـــال خـــام

ســـونبلێن نـــازك ل ســـەر خـــالان چەڤانـــدن دام دام

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردی

دلبەرا گول پیرەهەن ئەو نازکا مەخموور قەبا
حوورییا باغێ جنان ئەو ئاهووا دەشتا خەتا
بێتە سەر تەختێ ظوهووری کر وەکی شەمسا ضوحا
ئەو پەری وەقتێ د سوندوس دا ژ قوندوس بن خویا
بەندە دێ شاهـ و گەدا بت خوسرەوێ شیرین کەلام

سۆرگولن سونبول ل دۆرێ مسك و کافوورا سفید
عید و نەوروزن موافق طالع و بەختێ سەعید
ظولمەت و نوورن ب هەڤ سەر لەوحێ قورئانا مەجید
(لیلە القدر) و بەراتن زولف و جەبهەت صوبح و عید
دێم وەکوو فەصلا بوهارێ لێ قیامەت قەدد و قام

غەفلەتێ من دی خویابوو لەمعەیا عەکسا صەمەد
ئاگرێ عشقێ ل دل دا سۆت ل من جەرگ و کەبەد
حەی کرن ئەموات یەکسەر خۆش کرن جان و جەسەد
هەر کەسێ جارەك دییە ئەو زندە ما حەتتا ئەبەد
ئێ نەدیتی ئەو پەری وی زندەگی لێ بت حەرام

کو حەریفەك دا ژ فنجانا مەیێ سەرخۆش بت
مەست و حەیرانێ ئەبەد بت مەیخور و مەدهوش بت
ئەو ئەڤێ رەمزێ دزانت کو نە عەقل و هۆش بت
هەر کەسێ جامێ ژ دەستێ وێ بنووشت، نووش بت
ئێ ژ دەستێ وێ نەنووشی زەهر بت لێ ئەو مودام

ئەز ژ جاما دلبەرێ مەستم یەقین مەی دانە من
جەذبەیێن شەیخێ جزیری نەظمێ باتەی دانە من
غەمزەیێن ئەسوەد عویوونان حال و هەیهەی دانە من

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

وان د ڕەقصێ دا کو دیم ئاوڕ پەیاپەی دانە من
بەرق و تیریژان ل دل دا جەذبەیا عشقێ ڕەڤام
یەك ب یەك من دی ل طوغرایێ خەط و ئعراب و حەرف
رەمز و مەعنا وێ بەیان نابن ب نەصب و جەرر و ظەرف
ئەڤ چ ئەشکالن (غەریبی) کەشف ناکەن نەحو و صەرف
جەبهەت و دێمێ ژ قودرەت لێ نڤیسی حەرف حەرف
کاکولان تاتا ل سەر حەرفان کشاندی لام لام

شعرا نەهێ: تەخمیسەك ل سەر غەزەلەکا مەلایێ جزیری.

چیچەك و طایێ عەرعەرێ رەقصە ل بەر هەوایێ زولف
عوود و عەبیر و ماوەرێ طوررەئێ مسکسایێ زولف
بوویێ زەباد و عەنبەرێ نەکهەتێ جان فزایێ زولف
سەر ددت ئابێ کەوثەرێ زەمزەمەیێ سەمایێ زولف
سایە نومایە خاوەرێ سدرەیێ مونتەهایێ زولف

دوورکرین ژ صوحبەتێ ذوق و صەفا و عشرەتێ
بەزمێ کو جامێ بادە تێ ساقییێ خوەش گرشمە تێ
یارێ ب رەمز و عشوە تێ ئەڤ مەلەکن د جەننەتێ
سایە نومایێ جەبهەتێ نەقش و خەطێ ژ قودرەتێ
نوقطە و حەرف و جەزمە تێ بال و پەڕێن هومایێ زولف

محنەت و دەرد و ئەلەما جوملە ل من بوونە جەما
رووح و جانێ من نەما ئەم خەجلین ژ ڤان غەما
ئاه و فغان مە چوون سەما سەیرێ دکەن هەموو دەما

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

بـــال وپـــەڕێن صـــفەت هومـــا ســـايه ل جەبهـــەتێ نومـــا

خەمرى و زولف چوونه سەما يەك ب يەك ئەو ل بايێ زولف

خـــەو مـــه شـــەڤان و تارييـــان نينـــه ژ ئاهـــ و زارييـــان

حەلقـــەئێ هنـــد و زەنگييـــان بـــەرده ب مـــل دو ئـــەفعييان

وان موغـــــول و تـــــەتارييان دەوره ل دۆر حاجييـــــان

نـــەترك و بـــەلگ و شـــەترييان ڕەقصـــه ژ ڕەنگـــێ خـــەمرييان

بـــاز و عوقـــاب و قومرييـــان ســـەيره ســـەحەر ب تـــايێ زولـــف

تـــازه بنـــەفش و ســـۆرگوله بـــاغ و بهـــارێ كاملـــه

رۆم و عـــەرەب مقابلـــه جـــەنگ و ســـواش و غولغولـــه

تـــازه ل مـــن كـــرن كولـــه وەهـــ كـــو چ دەردێ قاتلـــه

هـــەر مـــه ژ بـــورجێ ســـونبوله پەنجـــه د ســـينه و دلـــه

دوور و دراز و موشـــكله قصصـــەيێ ماجـــەرايێ زولـــف

هـــەر مـــه ژ ئـــاهێ ئاتەشـــين ســـوهت ســـەما و هـــەم زەمـــين

ســـينه فكـــار و دل حـــەزين تێـــت ب حـــالێ مـــن گـــرين

ڕشـــته و داڤ و ســـونبولين مـــن كـــو وه دى پـــڕ خـــەجلين

بەســـتنه زولـــف دەر كـــەمين حەلقـــه ب حەلقـــه چـــين ب چـــين

يەغمـــه دكـــن دلان نهـــين نينـــه يـــەقين خـــەطايێ زولـــف

يـــار مـــه دى كـــو شـــير د كـــەف قەتلـــه دكـــى شـــەهێ نەجـــەف

ســـينه و دل مـــه بـــوون هـــەدەف پـــڕ ل مـــه مننەتـــه و شـــەرەف

صـــەبر و ســـوكوون مـــه بـــوون تەلـــەف ئاهـــ و دەريـــغ و ســـەد ئەســـەف

رۆم و عـــەرەب ژ هـــەر طـــەرەف جـــەنگ و سەواشـــه وان ب خـــەف

هنـــدى و زەنگـــى صـــەف ب صـــەف هاتنـــه بـــەر لـــوايێ زولـــف

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولینێن كوردى

خـــوونێ ژ دل مــه جـــۆ ب جـــۆ تێـــت رەوان ژ هجـــرێ تـــو
وەصـــل مـــه بوویـــه ئـــارەزۆ صـــەبر نـــەما قـــرار چـــوو
کریـــه فـــدا تـــه جـــانێ خـــۆ ئاهـــ و فغـــان و هـــای و هـــۆ

هـــەر دەم و هـــەر ســـەعەت ژ نـــوو پێتـــه د ســـینه نـــار و دوو
صـــەبر و قـــەرارێ مـــن ژ کـــوو عاشـــق و موبتـــەلایێ زولـــف

ســـیمبەر و دێـــم صـــەدەفا ژەهـــر ژ دەســـتێ وان شـــفا
نینـــه چ کـــەم ئـــەوان وەفـــا داغ دکـــەن دلان خـــەفا
پـــڕ ل مـــه ئـــەو دکـــەن گـــەفا ئاهـــ و فغـــان و ئەســـەفا

زولفـــێ ســـیاهێ بـــێ وەفـــا قـــەط مـــه نـــەدی ژ وێ صـــەفا
کوشـــتمه ئـــەز ب ســـەد جـــەفا ئاهـــ ژ دەســـت جـــەفایێ زولـــف

کوشـــتییه خـــۆ مـــه ئـــەووەلا مثلـــێ شـــەهیدێ کەربـــەلا
چەنـــد (غـــەریب) دکـــەم صـــەلا نینـــه جـــەواب غـــەیری لا
جـــوهتێ خومـــار و موغـــولا پـــڕ ل مـــه کـــول دکـــەن دلا

زۆر و فـــەقیر و موبتـــەلا زاهـــد و صـــووفی و مـــەلا
کوشـــتنه ئـەو ب ســـەد بـــەلا کـــەس نەکـــەڤت بـــەلایێ زولـــف!

غياثى

غياثى ژ وان كلاسيكێن مەيە يێن حەتا ئەڤرۆ ئەم چويێ ژ ژين و سەرهاتييا وى نزانين، بەلكى خۆ ئەم ناڤێ وى ژى نزانين، و ئەم نزانين خەلكێ چ دەڤەرێيە، و ل چ دەمى ژيايە. تشتێ ئەم دشێين د دەر حەقا وى دا بێژين ئەڤەيە: ئەو بەرى پتر ژ سەد و پێنجى سالان ژيايە؛ چونكى ئەڤ شعرا وى يا مە ل ڤێرێ ڤەگوهاستى، مە ژ كەشكۆلەكا كەڤن وەرگرتييە كو د يرۆكا نڤيسينا وێ بۆ بەرى سالا ١٨٦٠ يا هاتييە نڤيسين، ل جهەكى ژ ڤێ دەستنڤيسێ هاتييە: (خودانێ وێ فەقى جامييێ كوڕێ حەسەنييە) بەلێ ناڤێ نڤيسەرى و ديرۆكا نڤيسينێ نەهاتييە ڤەيدكرن.

د دەستنڤيسێ دا ئەڤ شعرە ب ئاشكەرايى بۆ (غياثى) دئێتە پالدان و تێدا هاتييە:

.. وردان ببێـــــــــــــژم
دل ژ مـــــن بـــــر دلبـــەرێ

هێســـترێت خـــوونێ درێـــژم
دل ژ مـــــن بـــــر دلبـــەرێ

هێســترێت مــن ڤــى كــەئيبى
تــێن ژ بــەر لــەهبا لــەهيبى

وەى ل حـــالێ مـــن غـــەريبى
دل ژ مـــــن بـــــر دلبـــەرێ

دل ژ وێ دائـــــم برينــــــە
دائمـــا ب ئاهـــ و ئەنينـــە

ظالمە قـەط رەحـم چـو نينـە
دل ژ مـــــن بـــــر دلبـــەرێ

ظالمــە ئـــەو جـــان ســـتانە
كـــافرە لـــەو بـــێ ئيمانـــە

قـــاتلا شـــێخ و مەلانـــە
دل ژ مـــــن بـــــر دلبـــەرێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

قاتلا شێخ و موریدان	مونکرا وەعد و وەعیدان
جاذبا سەد موستەعیدان	دل ژ من بر دلبەرێ
جاذبە ب جەذبا جەلالە	موصحەفە فەرخوندە فالە
شووشەیا نوورا جەمالە	دل ژ من بر دلبەرێ
دل ژ من بر دلبەرا من	دێم شەفیفا ئەنوەرا من
قەد لەطیفا عەرعەرا من	دل ژ من بر دلبەرێ
دێم شەفیفە پڕ شەپالە	قەد لەطیفە بێ مثالە
ب هندی و زەنگی و خالە	دل ژ من بر دلبەرێ
وەی ل حالێ من سەفیلی	وەی ل حالێ من عەلیلی
رەحمێ ناکت ل من ذەلیلی	دل ژ من بر دلبەرێ
هندی و زەنگی و خالان	وان ژ من دل بر ب تالان
بەندکرم زیندان و چالان	دل ژ من بر دلبەرێ
بەندەئێ شاهـ و وەزیران	وەی ل حالێ من فەقیران
کەس نینە بەردت ئەسیران	دل ژ من بر دلبەرێ
ئەی (غیاثی) بۆ فیدا کە	جان ب عشقێ موبتەلا کە
نوقطەیا هەفتان رەها کە	دل ژ من بر دلبەرێ
نوقطەیا هەفتان دەوایە	هەر ل دەردان ما شیفایە
عاقیبەت دێ بت لیقایە	دل ژ من بر دلبەرێ

مەلا محەمەدێ پیزانی

د گەشتەكا خۆ دا بۆ هندەك گوند و باژێرێن باكوورێ كوردستانێ بەری چەند سالەكان، دەستنڤیسەكا كرمانجی یا گرنگ گەهشتە مە، د ڤێ دەستنڤیسێ دا ئەوا ژ (٢٠٣) بەرپەڕان پێك دئێت، و د ناڤبەرا سالێن (١٣٢٣-١٣٣١) مشەختی (١٩٠٥-١٩١٢) زایینی دا ژ لایێ (خەلیل ئەلموذنب) ڤە هاتییە نڤیسین، كۆمەكا بەرهەمێ ئەدەبی یێ كرمانجی تێدا هەیە، و هەر چەندە ژ سەر و بەرێ دەستنڤیسێ دئێتە زانین كو نڤیسەر گەلەك یێ شارەزا نەبوویە ب هۆنەرێ شعرێ؛ چونكی تێكەلییەكا بەرچاڤ د گەلەك جهان دا ژ دەستنڤیسێ دئێتە دیتن، بەلێ تشتێ گرنگییەكا زێدە ددەتە ڤێ دەستنڤیسێ ئەوە ناڤ و بەرهەمێ چەند شاعرێن مە یێن كلاسیك تێدا هەنە كو بەری نوكە د چو ژێدەرێن دی دا نائێنە دیتن، و ئێك ژ وان ئەو شاعرێ یێ مە ل بەر ڤێ جارێ ب خواندەڤان بدەینە نیاسین: (مەلا محەمەدێ پیزانی).

پشتی مە ناڤێ مەلا محەمەدێ پیزانی د گەل دو شعرێن وی یێن كرمانجی د ڤێ دەستنڤیسێ دا دیتین، مەسەلا وی مە ب خەم ڤە وەرگرت و بۆ دەمەكی ئەم د ژێدەرێن نڤیسی و زارەكی دا لێ گەڕیاین دا بزانین كانێ مەلا محەمەد كییە؟ و پیزان ئەوا ئەو پێ هاتییە نیاسین چییە؟ بەلێ چو تشتەكێ وەسا ب دەست مە نەكەفت، حەتا ل ئێڤارییا ڕۆژا شەنبییێ (٨ ئەیلوولا ٢٠١٢ ز) دەمێ ئەز و هەڤالێ خۆ یێ هێژا محەمەد خالدێ سادینی ژ باژێڕێ وانێ بەر ب جولەمێرگێ ڤە دچووین، و دەمێ ئەم گەهشتینە باشكالا (كو نوكە قەزایەكا وانێیە، و بەری نوكە ئەو سەر ب هەكاری ڤە بوو) وی دەستێ خۆ ب لایێ ڕۆژئاڤایێ ڤە درێژكر و گۆت: ل بنارێ وی چیایێ هە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

گوندێ پیزانێیە، و دەمێ وی ئەڤ گۆتنە گۆتی ئێکسەر بیرا من ل مەلا محەمەدی هاتە ڤە، و دەمێ من سەرهاتییا وی و هەردو شعرێن وی بۆ هەڤالێ خۆ ڤەگێڕاین، هەر د گاڤێ دا هەڤالێ مە یێ سادینی کو ئێک ژ خەمخورێن کەلتۆرێ زانا و کلاسیکێن مەیە، بەرێ ترومبێلا خۆ ب لایێ ڕۆژاڤایێ باشکالا ڤە لێدا، و هەر چەندە دەم ئێڤار بوو، و ژ بەر سەروبەرێ سیاسی و لەشکەری یێ هنگی ڕێك گەلەك یا ئەمین نەبوو ژی، بەلێ وی گۆت: لازم ئەم بچینە گوندی و پسیارەکێ ل ڤی شاعری بکەین..

گوند و کەلا پیزانێ:

د ناڤبەرا هەردو باژێرێن دیرۆکی یێن کوردان (وان) و (جولەمێرگ)ێ دا جهەکێ دیرۆکی یێ ناڤدار هەیە دبێژێ: (باشکالا) و وەکی ژ ناڤی دیار (باشکەلە / باشقەلعە) ئەو کەلەکا دیرۆکی یا ئاسێ و گرنگە، و ل سەر دەمێ میرنشینا هەکاری ئەو ئێك ژ جهێن گرنگێن میرنشینێ بوو، و هەر جار ئێك ژ برا یان پسمامێن میرێ جولەمێرگێ حوکم لێ دکر، ژ بەر کو ئەو جهەکێ ستراتیژی یێ گرنگ بوو، و دکەفتە سەر توخویبێن میرنشینێ د گەل ئیرانێ.. مرۆڤ ئەگەر ل باشکالا ڕاوەستت پشت بدەتە باژێڕی کو نوکە ل سەر ڕێکێیە، و بەرێ خۆ ب لایێ ڕۆژئاڤایێ ڤە بدەت، دێ بینت ڕێکەکا (فەرعی) ژ وێ جادەیا سەرەکی دچت ئەوا جولەمێرگێ ب وانێ ڤە گرێددەت، و ئەگەر مرۆڤ ل ڤێ ڕێکێ بچت پشتی نێزیکی (٢٥) کیلۆمتران دێ گەهتە گوندەکی دبێژنێ: (ئاڤزانێ)، کو نوکە ژی گوندەکێ ئاڤایە، و پشتی ڤی گوندی ئەگەر مرۆڤ نێزیکی (٥) کیلۆمتران ب لایێ چیایی ڤە بچت دێ گەهتە گوندێ پیزان. یەعنی: پیزانێ د کەڤتە ڕۆژئاڤایا باشکالا ب دویراتییا نێزیکی (٣٠) کیلۆمتران.

پیزانێ -وەکی مە دیتی- گوندەکێ ب ئاڤە، و دار و بارێ وێ یێ ب خەملە، نوکە ئەو باژێڕەکێ بچویك و ئاڤایە، چەند مال لێ دژین، و ژیانا وان ژی وەکی یا پترییا گوندێن کوردستانێ ل سەر چاندن و ب خودانکرنا

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

حەيوانييە.. هەر چەندە سەرەدانا مە بۆ ڤى گوندى يا كورت ژى بوو، ژ بەر كو ئێڤار بەر ب درەنگيێ ڤە دچوو، و ڕێ وەكى مە گۆتى يا ئەمين نەبوو، لەو دڤيا ئەم زوى ڤەگەڕين، بەلێ ئەو سەرەدانەكا ب مفا بوو؛ چونكى ئەم شياين ب سەر مالباتا مەلا محەمەدێ پيزانى هلببين، و سەرەدانا كاڤلێ وێ مەدرەسێ ژى بكەين يا مەلا محەمەدى دەرس لێ دگۆتن، وەكى دێ بەحس ژێ كەين.

د ڤێ سەرەدانا خۆ يا كورت دا بۆ پيزانێ مە دو جهێن ديرۆكى يێن گرنگ ديتن، ئەو ژى ئەڤەنە:

١- كەلا پيزانێ:

كەلەكا ديرۆكى و زێدە ئاسێيە، دكەفتە باكوورێ ڕۆژئاڤايا گوندى ب دويراتييا (١-٢) كيلۆمتران، و ژ بەر كێمييا دەمێ مانا مە ل گوندى، و چونكى ڕێيا تورمبێلێ نەبوو نێزيكى كەلێ ببت، و دڤيا ئەم بێنەكا خۆش پييان بچين، مخابن مە نەدشيا بچينە كەلێ ب خۆ، و وان ديرۆكان ببينن يێن ل سەر هەين، و هندەك ژ خەلكى گوندى گۆتە مە ل نێزيكى كەلێ گەلەك گۆڕێن كەڤن هەنە نڤيسين يا ل سەر كێلييێن وان، بەلێ ژ بەر كو دەم نەبوو ئەم سەرەدانا كەلێ بكەين، مە نەشيا ڤێ گۆتنا وان بنەجه بكەين.

و هەژييە بێژين: د ديرۆكا ميرنشينا هەكارييان دا ڤێ كەلێ ژى وەكى كەلا خۆشابێ و باشكالا گرنگييەكا بەرچاڤ هەبوويە، و هەر جار حاكمەكى ژ مالباتا ميران ب خۆ حوكم لێ دكر. هەر وەسا ڤێ كەلێ ديرۆكەك هەيە قەت نائێتە ژبيركرن نە د ديرۆكا ميرنشينا هەكارييان دا و نە ژى د ديرۆكا ئەدەبياتا كوردى دا؛ ژ بەر كو ئەڤ كەلە شاهد بوو ل سەر دووماهييا ئێك ژ مەزنترين مير و شاعرێن كورد، ئەوى مير عيمادەددينێ هەكارى بوو، ئەوێ ب ناسناڤێ (صەبووريێ هەكارى) دئێتە نياسين.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردى

صەبووری، یان میر عیمادەددین، ئەو شاعرە یێ هەڤپەیڤینەکا شعری د ناڤبەرا وی و مەلایێ جزیری دا چێبووی، و مەلایێ جزیری خۆ وەك خولام بۆ وی دایە نیاسین! دیرۆك ڤەدگوهێزت کو ل سالا ١٦٣٥ ز، و ل ڤی جهی شەڕەك د ناڤبەرا ڤی میرێ کورد و سولتانێ ئۆسمانی مرادێ چارێ دا پەیدا بووبوو، و دەمێ لەشکەرێ هەکارییان شکەستی میری خۆ ڤەکێشا کەلا پیزانێ، و دەمەکی خۆ ئاسێ کر، و پشتی وی زانی کو ئەو نەشێت خۆ ل بەر هێزا سولتانی بگرت، ئەو ب دزی ڤە ژ کەلێ دەرکەفت، و ڕەڤی، حەتا خۆ گەهاندییە شامێ، بەلێ پشتی دەمەکی ئەو ل شامێ هاتەگرتن، و ب ئێخسیری بۆ ستەنبۆلێ هاتە ڤەگوهاستن، و ل وێرێ حەفت سالان هاتە زیندانکرن.

پشتی بەردانا وی، ب ڕێڤە ئەو مر یان ژی هاتە کوشتن، و پشتی نەمانا میر عیمادەددینی ل سەر تەختێ میرنشینێ پسمامێ وی عزەددین شێر کوڕێ شەرەفخانی بووبوو میرێ هەکارییان، و ڤی میر عزەددینی برایێ خۆ (خوسرەو بەگ) کرە میرێ ئەلباکێ، خودانێ کتێبا (مختصر أحوال الأمراء) دەمێ بەحسێ خوسرەو بەگێ دکەت، دبێژت: ((ئەو میرێ هێژا ژ زانایێن مەعنەوی بوو، و ئەو نوکە زیارەتگەها خەلکییە، و مەرقەدێ وی یێ پیرۆز ئەردێ پیزانێ موشەررەف کرییە، شینوارێن وی یێن خێرێ و وەقفێ بێ هژمارن، مەدرەسەکا ژ هەژی ل وی جهی ئاڤاکرییە کو گەلەك وەقف هەنە..))[١٢٦].

و ژ ڤێ گۆتنێ دئێتە وەرگرتن کو گۆڕا خوسرەو بەگێ ل پیزانێیە.

٢- مەدرەسا خوسرەو بەگێ:

ئەڤ مەدرەسە ئەوە یا خودانێ کتێبا (مختصر أحوال الأمراء) د گۆتنا خۆ یا بۆری دا بەحس ژێ کری، و د سەرەدان خۆ دا بۆ گوندێ پیزانێ مە سەرەدانا وێ، و ئەو دکەفتە باشوورێ ڕۆژئاڤایا کەلێ.. ئاڤاهییێ مەدرەسێ - وەکی مە دیتی و ژ وێنەیان ژی ئاشکەرا دبت- هێشتا هندەك ژێ مایە، و

دەرگەهـ یـێ دورستە، و ل سـەرەدەرێ نقیسـنەك ب فارسـی و عـەرەبی هەیـە، ئـەم شیاین ئەڤێ ژێ بخوینین:

((خسرو عالی نسب أعدا شکن   ساخت بنایی خو ارم در عدن

... ...   أنبته الله نباتا حسن ١٠٦٤))

ژ ڤـێ دئێتـە زانـین کـو میـر خوسـرەوی ئـەڤ مەدرەسـە ل سـالا ١٠٦٤ مشەختی (بەرانبەر ١٦٥٤ زایینی). و دەمێ مە پسیارا مەدرەسێ ژ هندەك زەلامێن گوندی کری، وان گۆت: نە ب تنێ مەدرەسە، بەلکی کەل و مزگەفت ژی ژ لایێ خوسرەت بەگێ (وەسا وان ناڤێ وی گۆت) هاتبوونە ئاڤاکرن.

د کـاڤلێ مەدرەسـێ دا حـەتا نوکـە ژی ژۆرەك هەیـە کانییـەکا ئـاڤێ هەیە ئاڤ ژێ دزێت، بەلێ ژ بەر ناچت، و ئاڤ ئاڤە یا پاقژ و زەلالە، و ب کێر ڤـەخوارنێ دئێـت، و خـەلکێ گونـدی گۆتـە مـە: ل سـەر وێ بەتـەنا دکەفتـە رۆژهەلاتا مەدرەسێ مزگەفتەکا ئاڤا هەبوو، بەلێ ئەو بوویە کاڤل و هەرفتی ئـەو ب سـەر ئاڤـاهییێ مەدرەسـێ دا هاتـە خـوار، و دیـارە هنگـی بـانێ لایـێ رۆژهـەلاتێ ژ مەدرەسـێ هاتـە خـوارێ، و دەمـێ مـە مەدرەسـە دیتـی مـە دیـت هژمارەکا ژۆرێن وی دهەرفتی و تژی ئاخ بوون، ودبت ئەڤ مزگەفتە بوو یا میر خوسرەوی ئاڤاکری. خەلکێ گوندی گۆتە مە: مەلا محەمەدێ پیزانی ئێك ژ سەیدایێن ڤێ مەدرەسێ بوو، و وی ل ڤێرێ دەرس ددانە فەقییان، و پشتی ئەو مری ژی ئەو ل باکوورێ رۆژئاڤایا مەدرەسێ یێ هاتییە ڤەشارتن.

و ئـەڤ مەدرەسـا میـر خوسـرەوی ل پیزانـێ ئاڤـاکری، و گەلـەك جهـ ل سەر کرینە وەقف، و مـەلا محەمـەدی و گەلـەك سـەیدایێن دی ل پتـر ژ سێسـەد سـالان فـەقی لـێ پـەردەردە کـرین، ئـەو کاڤـل بـوو یـێ مـە دیتـی، رۆژەکـێ ئـەو مەدرەسەکا یا تژی مەلا و فەقی بوو، دەرس لێ دهاتنە خواندن و علم و ئـەدەب لێ دهاتە بەلاڤکرن.. بەلێ ئەڤرۆ خۆ کوند ژی لێ ناخوینت! و ئەڤەیە حالێ دنیایێ، جهێن ئاڤا خراب دبن، و یێن تژی ڤالا دبن، و یێ وەکی خۆ دمینت هەر خودێیە..

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەلا محەمەدێ پیزانی

دەمێ ئەم گەهشتینە د گوندی دا، مە دیت هەر د گاڤێ دا هژمارەکا زەلام و زارۆکان ل مە کۆمبوون؛ دا بزانن کانێ مە خێرە! و پشتی مە گۆتییە وان: ئەم یێن هاتین جهێن کەڤن ل گوندێ وان ببینین، وان ئێکەمین جار مەدرەسە نیشا مە دا، و ل مەدرەسێ مە پسیارا مەلا محەمەدێ پیزانی ژ وان کر، کانێ وان گوهـ ل ڤی ناڤی بوویە یان نە؟ ئێك ژ وان زەلامێن ئامادە گۆت: بەلێ، مەلا محەمەد زانایەکێ مە یێ مەزنە، و ئەو باپیرێ من یێ حەفتێیە، دبێژن: ئەو زانایەکێ مەزن و ناڤدار بوو، هەر وەسا ئەو ئێك ژ سەیدایێن ڤێ مەدرەسێ بوو، وی ل ڤێرێ دەرس ددانە فەقییان، و پشتی ئەو مری زیارەتێ وی ب رەخ مەدرەسێ ڤە یێ هاتییە چێکرن، و نوکە ئەو دکەفتە پشت دیوارێ مەدرەسێ، بەلێ چو کێلی و نڤیسین ل سەر نەماینە.

دەمێ مە بەحسێ مەلا محەمەد کری، و کانێ وان چو زانین ل دۆر ژیانا وی هەنە، وی گۆت: ئەز ب خۆ چو ژێ نزانم، بەلێ مامەکێ مە ل وانێ هەیە، ژییێ وی نێزیکی سەد سالانە، بەلکی ئەو تشتەکی ژێ بزانت! و گاڤا من گۆتییێ: هەوە گوهـ لێ بوویە کو مەلا محەمەد شاعر ژی بوویە؟ وی گۆت: ئەم چو ژ ڤی تشتی نزانین، ب تنێ یا ئەم دزانین ئەوە ئەو عالمەکێ مەزن بوو! و ئەگەر ئەم پال بدەینێ سەر گۆتنا ڤی مرۆڤی کو مەلا محەمەد باپیرێ وی یێ حەفتێیە، هەر چو نەبت دڤێت دیرۆکا وی بۆ بەری (١٥٠) حەتا (٢٠٠) سالان بۆ بەری نوکە بزڤرت. و تشتێ حەتا نوکە مە ژ مەلا محەمەدێ پیزانی زانی ئەڤەیە و چو ددی نە.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دو شعرێن پیزانی:

وەکی بەری نوکە ژی مە گۆتی د دەستنڤیسا خەلیلێ موذنب دا ئەوا بەری سەد و دەهـ سالان (ل سالا ١٩٠٥ ز) هاتییە نڤیسین، دو شعر هەنە ب ئاشکەرایی بۆ مەلا محەمەدێ پیزانی هاتینە پالدان، و ژ ڤان هەردو شعران - وەکی دێ بۆ خواندەڤانان ئاشکەرا بت- دئێتە زانین کو مەلا محەمەدی ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (مادح).

هێژایی گۆتنێیە کو د کتێبا (کەلهێن ئاڤا) دا یا سەیدا سەعید دێرەشی بەحس ژ شاعرەکی دئێتە کرن کو ناسناڤێ وی (مادحە) و ئەو شعرەکێ ل سەر ناڤێ وی دئینت، و دبێژت: پەیڤا (مادح) ئەوا د ڤێ مالکێ ژ شعرێ دا هاتی ناسناڤێ شاعرییە:

شاکرەك نینە کو مادح بت ب دانا سەرووەران

صاحب ئکرامەك ب دل سەر لێ بکت ئحسانەکێ

بەلێ دو تێبینی مە ل سەر ڤێ گۆتنا سەیدایێ دێرەشی هەنە:

یا ئێکێ: مادح ل ڤێرێ نە ناسناڤێ شاعرییە، بەلکی ئەو ب مەعنایا وێ یا زمانی دئێتە وەرگرتن، و ئەڤە تشتەکێ ئاشکەرایە ژ سیاقێ بەیتێ.

یا دویێ: ئەڤ شعرە یا ئاغائۆکێ بێدارییە، و ل دووماهییێ وی ناسناڤێ خۆ (ئەلیف غەین) ب ئاشکەرایی ئینایە، دەمێ دبێژت:

(غەین ئەلیف) لەو شاعرە کەس نینە پەیدا ڤی دەمی

گوفتوگۆ مەوزوون بکت بینیتە بەر میزانەکێ

بەلێ دبت سەیدایێ دێرەشی هزر کربت ئەو ئیشارەتە بۆ حسێبەکا ئەبجەدی[١٢٧].

ل ڤێرێ ئەم دێ دەقێ هەردو شعران ل بەر دەستێ خواندەڤان دانین، د گەل بیرئینانێ ل وێ تێبینیا بەری نوکە مە گۆتی کو (ناسخێ) ڤێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەستنڤیسێ یێ شارەزا نەبوویە ب شعرێ لەو وی گەلەك جهـ د ناڤێك هلکرینە، و کێماسی ئێخستینە شعران.

شعرا ئێکێ: خەلقینۆ وەرن:

خەلقینۆ[١٢٨] وەرن ببهن ژ من ... هوون جوملە مێر و جوملە ژن
دونیا بەطالە ل پێ مەچن ... ئەو د گەل کەسێ نابیتە یار

خایینە یارا کەس نیە ... ڕەندە لەوەندە لووطیە
هەمیان ب چاڤان دیتیە ... ئەو حیلەبازا حیلەکار

ئەو حیلەکارا بێ دەوام ... سەعیێ دکەن ل پێ خاص و عام
کەس ب وێ ڕا ناکەت تەمام ... ...[١٢٩]

عبرەت چو نینن عالەمێ ... هەم ژ ئادەم حەتا کو ڤێ دەمێ
دونیا ل مە دکەت ستەمێ ... ئەو پیرەکەڤتوورا مرار

ئەو پیرەکەڤتوورا چەپەل ... ئەو بەردەواما بەد عەمەل
د گەل هەمیان دکەت خەلەل ... مە لێ گرتنە چار کنار

مە چار کنار لێ گرتنە ... نەرمە حەلیمە ئێمنە
هەر کەس دبێت: یارا منە! ... کوشتنە وێ یارێ خوە هزار

کوشتنە سەد شاه سەد ئەمیر ... کوشتنە سەد پاشا سەد وەزیر
هەمی د دەست وێ دا بوون ئەسیر ... ئەو (هەر) ب کەیفە و هەر ب کار

ئەو هەر ب کارا چل کەزی ... هندی ل دوو وێ تو ببەزی
ناخۆی تریێ ئەوی ڕەزی ... دێ هەر ببێژی خوەزیە پار

دێ هەر بنالی دەم ب دەم ... ملکێ تە بت ڕۆم و عەجەم

ژ قەلبێ تە ناچن قەط چو غەم | پوڕ غەمترن ئەو مالدار
قاروون هەبوون سەد خانی گەنج | عومرێ خوە وی بۆراند ب ڕەنج
حالێ وی تە زانییە قەنج | ئاخر ئەو چوویە ئەهلێ نار
(مادح) بەسە ژ ڤێ گۆتنێ | تو ژی دەستان نابەردی ژ دنێ
هەر دێ بێژی حەتتا مرنێ | ... ...[١٣٠]

شعرا دووێ: مەفخەرێ عالەم موحەممەد:

د دەستنڤیسا خەلیلێ موذنب دا شعرەکا دی ژی هەیە بۆ مەلا محەمەدێ پیزانی یا هاتییە پالدان ب ڤێ ڕێزکێ دەست پێ دکەت:

مەفخەرێ عالەم موحەممەد ئەی شەهێ عالی جەناب

ئەڤ شعرە شعرەکا چارمالکییە، بەلێ مخابن ئەو د دەستنڤیسێ دا چەندەکێ یا تێکچوویە، و دەمێ ئەم بەرێ خۆ ددەینە چاپا سەیدا صادق بەهائەددینێ ئامێدی یا دیوانا شاعرێ ناڤدار (پەرتۆیێ هەکاری)[١٣١] ئەم هندەك ژ ڤێ شعرێ تێدا هاتییە و ئەو بۆ پەرتۆیی هاتییە پالدان، و چارمالکیا ئێکێ ل وێرێ ب ڤی ڕەنگییە:

مەفخەرێ عالەم موحەممەد ئەی شەهێ عالی جەناب
ئەی پەناهێ عاصیان ئەی صەدرێ دیوانا حساب
سەروەرێ ئەولادێ ئادەم سەییدێ (خیر الأنام)
با د بەر جانێ تو هەردەم سەد صەلات و سەد سەلام

و دەمێ ئەم بەرێ خۆ ددەینە دووماهییا ڤێ شعرێ د دیوانا پەرتۆیی دا ئەم دبینین ناسناڤێ پەرتۆیی ل دووماهییێ نەهاتییە، تشتێ پسیارەکێ ل نك خواندەڤانی پەیدا دکەت: ئەرێ تو بێژی ئەڤ شعرە یا کێمە؟ یان ژی ئەو نە یا پەرتۆییە؟

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

و هزرا من پتر بۆ هندێ دچت كو ئەڤ شعره نه یا پەرتۆییە، و تشتێ ڤێ هزرێ ل نك من ب هێز دكەت سێ ئەگەرن:

یا ئێكێ: ئەڤ دەستنڤیسەیە یا ڤێ شعرێ بۆ ئێكێ دی ژ بلی پەرتۆیی پالددەت كو مەلا محەمەدێ پیزانییە.

یا دوویێ: دەستنڤیسەكا دی یا دیوانا پەرتۆیی - ژ بلی یا سەیدا صادق بەهائەددینی- بەری دەمەكی كەفتییە دەستێ مە، و ل بەر وێ دەستنڤیسێ مە دانەیەكا نوی یا دیوانا پەرتۆیی بەرهەڤكرییە، و نوكە ئەو یا ئامادەیە و چاڤەرێیی چاپكرنێیە، د ڤێ دەستنڤیسێ دا یا كو ل بەر دانەیەكا ئێك ژ مالباتا پەرتۆیی ب خۆ هاتییە نڤیسین، ئەڤ شعره نەهاتییە.

یا سێیێ: د دانەیا سەیدایێ صادق دا -وەكی مە گۆتی- ناسناڤێ پەرتۆیێ هەكاری یێ شعری ل دووماهییا ڤێ شعرێ نەهاتییە، و عەدەتێ پەرتۆیی و هەمی كلاسیكان ئەوە ئەو ل دووماهییێ ناڤ یان ناسناڤێ خۆ دئینن، و دەمێ ئەم بەرێ خۆ ددەینە چارمالكییا دووماهییێ ژ ڤێ شعرێ د دەستنڤیسا خەلیلێ موذنب دا، و ئەو د دیوانا پەرتۆیی دا نینە، ئەم دبینن ناسناڤێ (مادح) ب ئاشكەرایی هاتییە، و (مادح) -وەكی بەری نوكە مە گۆتی- ناسناڤێ مەلا محەمەدێ پیزانییە.

پشتی ڤێ چەندێ ئەم دێ دەقێ ڤێ شعرێ دانینە بەر چاڤێن خواندەڤانان، پشتی كو مە ئەو ژ دیوانا پەرتۆیی و دەستنڤیسا خەلیلێ موذنب وەرگرتی و رێك و پێك كری، چونكی كێماسی د هەر دو ژێدەران دا هەنە، و شعر گەلەك یا هاتییە تێكدان:

مەفخەرێ عالەم موحەممەد ئەی شەهێ عالی جەناب
ئەی پەناهێ عاصیان ئەی صەدرێ دیوانا حساب
من ژ عصیان و گوناهان رەشكرن سێسەد كتاب
ئەی پەناهێ من تویی ئەی پادشاهێ كامیاب

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

سەروەرێ ئەولادێ ئادەم سەییدێ (خير الأنام)

با د بەر جانێ تە هەردەم سەد صەلات و سەد سەلام

تو شەفاعەت کە ژ بۆ من سەییدێ (يوم القيام)

گەر چ ئەفعالێ ت من تێکدا خەطانە نا صەواب

یا رەبی بێ طاعەتم غافل ژ وێ ڕۆژا عەظیم

پڕ گرفتارم ژ دەستێ نەفس و شەیطانێ رەجیم

نەفس و شەیطانان زەلاندم ئەز ژ جەهدا موستەقیم

ڕووڕەشم شەرمەندێ عالەم سەد هزاران بێ حجاب

صەرف کر عومرێ جوانی مە د عصیانان تەمام

پڕ پەلیدم فاسقم عالەم دزانت خاص و عام

قەنج ژ ئەفعالان بەریمە چاڤ د ڕێ رەحما تە مام

من نەکی ژ رەحما خوە مەحرووم ئەی شەهێ عالیجەناب

نەفس و شەیطانان زەلاندم ئەز ل جەهدا حەق برم

ئەز ل دەرگاهێ خودێ شەرمەندە و ڕووڕەش کرم

بلحقیقەت ئەز دزانم موستەحەققی ئاگرم

دل ب گاز و پڕ فغانم (بين ألوان العذاب)

یا رەبی من ڕەشکرن سێ سەد هەزار دەفتەر گوناه

کاغەزا خێران بەیاضە یا شەڕان یەکسەر سیاه

دەر دو عالەم نینە من غەیری تە یارەببی پەناه

پادشاهێ پادشاهان صاحبێ (يوم الحساب)

چوون د فسقێ دا تەمامی عومر دائم رووز و شەب

مەستێ شەیدا لائوبالی بێ حەیا و بێ ئەدەب

مـن ژ غـوروورێ قـەط نـەكر جـارەك ل خێراتـان طەلـەب

قـەنج و فەحشـی سـەد هـەزارن ڕووسـیاهی بـێ حسـاب

ئـەز دكـم هیڤـی ژ خـەللاقێ كـو عالـەم چێكـری

بەندەئێ عاصی كو عومرێ خوە د گوناهان خەرجكری

ب حورمەتا ناڤێ موحەممەد دێ خەلاص كەت ژ ئاگری

گـەر چ بـۆ هنـدی گوناهـان نینـە وی لەفظـەك جـەواب

نـەفس و شـەیطانان ب كـەیفا خوە ل مـن دووركر ئەمـەل

ئـەز ژ غەفلـەت لـەو دچـووم دائـم ل پـەی نەفسـا دەغـەل

مـــن نزانـــی دێ ژ غەفلـــەت ناگـــەهان بێـــتن ئەجـــەل

لـــەو مـــودامی ئـــەز دنـــالم كەفتمـــە حالـــەك خـــەراب

یـــا ڕەبـــی مـــن ژ گوناهـــان دەفتـــەرەك وافـــر هەیـــە

پێشـــەمانم لـــێ چ كـــەم مـــن نەفســـەكا كـــافر هەیـــە

قـــەط نـــزانیتن د حەشـــرێ دووزەخ و ئـــاگر هەیـــە

لـــەو ژ عصـــیانێ گوناهـــان ناكـــەتن ئـــەو ئجتنـــاب

(مادحـا) ئـەڤ چەنـدە گۆتن (تـو بـزان) بـێ فایدەیـە[١٣٢]

تەوبەكـــە لـــەورا كـــو دەرمـــانێ گوناهـــان تەوبەیـــە

یـــارەبی (مـــادح) ببەخشـــی چاڤـــدەرێ ڕەحمـــا تەیـــە

گـەر ژ بـۆ هنـدی گوناهـان ڕەشـكرن یەكسـەر كیتـاب

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

محەمەدێ قۆشلی

دەستنڤیسەکا کو ل سالا ١٢٦٣ ك (بەرانبەر ١٨٤٧ ز) هاتییە نڤیسین هەیە، د ئەصل دا بۆ قەیدکرنا هندەك مەکتووباتێن شێخ خالدێ شەهرەزووری یێ نەقشبەندی، و هندەك بەرهەمێ وی یا هاتییە دانان، بەلێ د گەل هندێ ژی (ناسخی) کو ناڤێ وی (محەمەدێ کوڕێ مەلا ئیبراهیمییە)، گەلەك بەرهەمێ دی یێ جودا جودا ب کوردی و عەرەبی و فارسی د دەستنڤیسا خۆ دا قەیدکریە.

د ناڤ بەرهەمێ کوردی دا بەرهەمێ هندەك شاعرێن ناڤدار ژی ب بەر چاڤێن مە دکەڤن، وەکی: مەلایێ جزیری و مەلایێ باتەیی.. و ژبلی وان هندەك بەرهەمێ دی ژی هەیە یێ هندەك شاعرێن نەناس، ژ وان سێ شعر هەنە ناڤێن دو شاعران د بن دا ئەم دبینین، و ئەو هەردو ژ وان شاعرانە یێن حەتا ئەڤرۆ هێشتا د بێ سەر و شین، هەر چەندە ئەڤە پتر ژ سەد و شێست سالانە ئەڤ شعرێن وان هاتینە نڤیسین، و ئەو هەردو شاعر ئەڤەنە:

یێ ئێکی: موحەممەدێ قۆشلییە.

یێ دویێ: یووسفێ تەرخانە.

ل ڤێرێ ئەم دێ شعرا قۆشلی ئینین، خودانێ دەستنڤیسێ دەمێ ڤێ شعرێ ڤەدوهێزت دبێژت: (تصنیفه فی سنة ١٢٥٣ لمحمد القوشلی) یەعنی: ئەڤ شعرە کو یا محەمەدێ قۆشلییە، ل سالا ١٢٥٣ مشەختی یا هاتییە دانان، و ئەڤ سالە دکەڤتە بەرانبەر سالا (١٨٣٧ ز)، و ژ ڤێ چەندێ دئێتە زانین کو خودانێ ڤێ شعرێ ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا نۆزدێ ژیایە.. و پەیڤا قۆش

(كۆش) ب ڕامانا بەزین، غاردان، دئێت، و قۆشلی مرۆڤێ بەزۆکە، و بەلکی ئەو ناڤێ جهەکێ ژی بت.

محەمەدێ قۆشلی د ڤێ شعرێ دا دبێژت:

تو ببوهره ژ قیل و قالا	وەر دەما حال و مطالا
تە بوهارت قەنجی و حمایەت	وەر دەما تەوبا ژ وەبالا
تە دگۆ تەسویفا تەوبێ	وەر دەما یەك لەحظە لا لا
تە دحەسباند عومرێ درێژە	وەر دەما یەك ڕۆژ مەجالا
تە دخواند قورئان ب فەضلەت	وەر دەما ئاهین و نالا
تە دگۆ لمێژا سوكارا	وەر دەما ذكری ب حالا
تە دكر خەوا ب زەحفی	وەر دەما سەهرا لەیالا
تە دخوار تشتێ ب شوبهە	وەر دەما قووتێ حەلالا
تو د غەمما رزق و قووتا	وەر دەما ئعتقادەك زەلالا
تو دخوار نێ بێ خەبەر بووی	وەر دەما یا صەحب و ئالا
تو د كینا ئین و ئان بووی	وەر دەما كول وەك عەیالا
دچووی جەم ظالم و خەرابا	وەر دەما تەركا ئەمیالا
ڕوودنشتی ل هەر جڤاتا	وەر دەما دەما فررا ژ بەطالا
دگەڕیای ل سووك و زكاكا	وەر دەما چۆل و نەوالا
تە دحەباند دونیا دەنیی و	وەر دەما ڕەببێ تەعالا
تە دخواند علمێ سەلەفا	وەر دەما عەمەلێ فحالا

یووسفێ تەرخان

شاعرێ دویێ یووسفێ تەرخانە، خودانێ دەستنڤیسا ژێگۆتی ل دووماهییا شعرەکا کرمانجی نڤیسییە: (تمت لیوسف الترخان) یەعنی: ئەڤ شعرا یووسفێ تەرخان تمامبوو، و ئەم نزانین کانێ یووسفێ تەرخان کییە، ب تنێ نڤیسەری دو شعر ل دویڤ ئێك ئینانینە، و ل دویماهییا شعرا دویێ ئەو گۆتنا بۆری نڤیسییە.

ل ڤێرێ ئەم دێ ڤان هەردو شعران بەلاڤ کەین، ب وێ هیڤییێ ڕۆژەك بێت تشتەك دەربارەی ڤی شاعری تێدا بۆ مە روهن و ئاشکەرا ببت.

ل سەرێ شعرا ئێکێ نڤیسیە: (هذا بیت حروف الهجاء)، و وی ئەڤ ناڤە ل سەر دانایە چونکی هەر (سەبەقەك) ب حەرفەکێ ژ حەرفێن هیجائێ دەست پێ دکەت، و ئەڤە عەدەتەکە ئەم ل نك گەلەك شاعرێن دی یێن کورد ژی دبینین، وەکی: فەتحیێ حەزروویی و ئەحمەدێ نالبەند.. و تشتێ بەرچاڤ د ڤێ (بەیتێ) دا ئەوە، ئەو ل سەر بناخە و شێوەیێ کلاسیکی نەهاتییە ڤەهاندن، بەلکی ئەو پتر نێزیکی (بەیتێن فلکلۆرییە)، و ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە وان قەولێن ل نك ئێزدییان هەین، ژ لایێ روخساری ڤە، دێ بینن ئەو ژی ب ڤی ڕەنگینە: ژ چەند (سەبەقان) پێك دئێت، و هەر سەبەقەك سێ ڕێزکن، قافیا وان وەکی ئێکە، و کێش یا ئاڤاکری نینە، نە ل سەر (تەفعیلێ)، و نە ل سەر هژمارا دەنگان، تشتێ هندێ دگەهینت کو نڤیسەر (یان ڤەهینەر) یێ دویرە ژ کارلێکرنا شێوەیێ کلاسیك، بەلکی ئەو یێ داخبارە ب شێوەیێ فلکلۆری.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەقێ بەیتا حەرفان ب ڤی ڕەنگیە:

(ئەلیفێ) کو ئەللاهـ بکە پێ عەلەم
وەکی د لەوحێ دا گەڕاندی قەلەم
خولوقاند هەژدە هەزار عالەم

(بێ) کو باوەر بکن ژ فروارا مەعبوودی
وەکی سەفینە سەکنی ل سەر چیایێ جوودی
جەبەلا ژێ بەر حەسوودی

(تێ) کو تەمامن ئەنبیا و ئەولیا
جەننەت مەقامێ جندیا
بەلێ خۆش مەقامە ژ بۆ غازیا

(ثێ) کو ثابت ئەللاهـ یەکە
گۆتنێ موشرکان گوهـ لێ مەکە
خودێ نابن سێ بەلکی یەکە

(جیمێ) کو جەننەت مەقامێ موتەوەطنین
ئەم ل ڤێ دنێ موسافرین
(الحمد لله) ئەم موسلمانین نە کافرین

(حێ) کو حوکمێ خودێ وسانە
کو مری ڕادبن ژ قەبرانە
ل ڕێیا جەننەت و جەهنەمێ دبن دو فرقانە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

(خێ) کو خێر چوون شەڕ مان
ئێ ب گوهـ چوون کەڕ مان
ل دەوسا مەرڤان کەر مان!

(دالێ) کو چ دونیاکی چارگۆشی
ئوممەتا موحەممەد چەند بۆشی
هەر ڕۆژەکی ل قودسی دبی غورۆشی

(ذالێ) کو (ذا الجلال و الأمر)
تە فەرض کر لمێژ و ڕۆژی و فطر
حەرام کر قەتل و زنا و خەمر

(ڕێ) کو ڕۆژەك ل مە دبی عەظیمەت
وەی ل وان خەلقێ دبی هیمەت
وان ل جەننەتێ نەما تو قیمەت

(زەینێ) کو زاهدان دا کەرامات
ئەو خەلقێ ب رزق و درامات
هەر خەیرەك چەند گوناها خەرامات

(سینێ) کو (سلام الله علیك) ئەی نەبیێ قورەیشی
بشین پەی مەلەك جبرائیل دا خەیر و شەر بەر میزینێ بکێشی
هەر تویی وێ ڕۆژێ ژ بۆی مە ل پێشی

(شینێ) کو شاهد بن هەرچی خەلقێ جەماعەتێ
تابع بن ژ بۆ نەبییێ ئوممەتێ
دا هوون خەلاص بن ڕۆژا قیامەتێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(صادێ) کو صبێ حەتا مەغربێ
بکە تەدارەکی خۆ و تربێ
خۆشی ئەوە ل وێ نە ل ڤربێ

(ضادێ) کو ئەزم ضادا ضەعیف و ژار
ئەی ئیلاهی وەقتا د قەبرێ دا بچم خوار
تو بغەفرینی نەدی عەذابدان ڤی گونەهکار

(طێ) کو ئەزم طەبیبێ حەمی ئێشا
ئەزم طەعامێ کو تێ پێشا
وەلێ نە تشتەکم وەقتا کو روح ژ قالب دکێشا

(ظێ) کو ظولمیا مەکە یا ظالم
تەرك مەدە علمێ عالم
ژ ترسا پادشەهێ کەرەمێ ئەز دنالم

(عەینێ) کو ئەزم عەلیلێ ژ بێ عەمەلی
هەم ژ بێ عەمەلی مەلا نابن وەلی
دێ پۆشمان بن کو چوونە بن خوەلی

(غەینێ) کو ئەو غافل بوون لەو تەرك کرن
موتابەعا رسوولێ خودێ نەکرن
غەضەبا پادشاهێ جەببار ل ناڤ سەرێ خۆ کرن

(فێ) كو فەنابوون خودێ مال و تشتا
ئەو خەلقێ كەمەر و خەنجەر زێڕن ل پشتا
ئەو خەلق دچوون زیڤ و زێڕ دهشتا

(قافێ) كو قیامەت ڕۆژەك ب هەنگەمەیە
قەط نایێ تو شوغول ژ دەستێ مەیە
غەیری خودێ كەس نزانی چ ب سەرێ مەیە

(كافێ) كافرنۆ ب ئیلاهێ مەزن
هوونێ بمرن د ئاخێ دا بڕزن
د ئاخرەتێ دا ڕابن ژ ترسا خوە بلەرزن

(لامێ) كو لوعبا دونیایێ ئەم ڕاغراندن
ژ پەی پێغەمبەر ئەم وەرگەڕاندن
و بۆ نەفس وشەیطان ستوێ مە شكاندن

(میمێ) مەلعوونی قەوی غەداره
نەفسا مە پڕە دین و دژواره
هشیار بن وە د ئاگر دە نەكن خواره

(نوونێ) كو نەفسە پڕە خەبیثە
دچە ل پەی قەولێ ئبلیسە
نزانە كو نەیاره وتەلبیسە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

(هێ) کو هەی وا وەیلێ ل ڤێ شوغولێ
زکێ تژی ژ حەرامە و مەیلێ
دکە گازی ل نەوالا وا وەیلێ!

(واوێ) کو وەیل ژ بۆ موطەففینا
ئێ کو کەڤری بێ قیاس دانی سەر مێزینا
ب عەلبا نەحەق غەریبان دخاپینا

(لام ئەلیف لا) کو (لا معبود إلا الله)
هەر صەلەواتا بدن سەر (رسول الله)
تەرک مەکن یا کو تێ هەبی (رضاء الله)

(یێ) کو یا خەلقێ ب گۆ ژ جەماعەتێ
عەمەل بکن ب بەیتا ئەلیف و بێ و تێ
فاتحا ژ بۆ روحێ پێغەمبەر وئوممەتێ

پشتی (بەیتا حەرفان) شعرەکا دی ژی یا هاتییە نڤیسین، و نڤیسەری ل دویماهییێ گۆتییە: (تمت لیوسف الترخان)، تشتێ هندێ دگەهینت کو ئەڤ شعرە یا یووسفێ تەرخانە، و ئەز دویر نابیم کو (یووسفێ تەرخان) ژ هەڤچاخێن نڤیسەری بوو، و پشتی ڤێ شعرێ ب چەند بەرپەڕەکان (و ب دورستی سێزدە بەرپەڕان) چەند ڕێزکەك ل بن ناڤێ (هذه بیان وصیة یوسف حاجی علي) هاتینە، تێدا بهایێ هندەك تشتان ب قرووشان هاتییە دیارکرن، دویر نینە ئەو بهایێ وی مالی بت یێ ڤی یووسفی ل پاش خۆ هێلای، ڤێجا هوین بێژن: ئەڤ یووسفە هەر یووسفێ تەرخان بت؟ نەزا.. بەلکی!

ئەڤ شعرا دویێ ژی ژ لایێ روخسارێ ڤەهاندنێ ڤە وەکی (بەیتا حەرفانە)، لەو ئەز هزر دکەم ئەڤ هەردو شعرە یێن ئێك شاعرینە، ئەو ژی

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

یووسفێ تەرخانە، و د ڤێ شعرێ دا ل دو جهان شاعر ئیشارەتێ ب (ئەلیف سین) و (سین) ددەتە خۆ وەك تەخەللوصەكا شعری. و كەرەم كەن د گەل دەقێ شعرێ:

ئەی دلۆ چەندی تو شایی   ساعەتەك نابی مەلوول
دائم ل نەفسێ موبتەلای   دائما تو د گەل مژوول
تە مەقصوود نایێ خیال   تە بۆرین فەرع و ئوصوول

مال خەراب چەند تو دینی   شیار ببە جارەك دەلال
دائم ل نەفسێ تو دخوینی   تەرك بكە فعلێ د بەطال
دونیایێ پڕ دحەبینی   قەط ل مەوتێ ناكی خەیال

تەصەوور ناكی تو جاران   مەوتێ ناینی ب بیر
غەم ل تە جڤیان هەزاران   شوبهی مەحبووسێد وەزیر
تو مەغروور بوی ب شەیطان   ئەیا تابعێ كەلبێ پیر!

قەط تونە ژ بۆ تە قەرارا   مال خەراب بەس بلەزین
بیر بینە فەنایێ دیارا   دائم ل مەوتێ ب یەقین
تەرك بكە سەیرێد بهارا   دوور بكە ب حوزن و گرین

سەحەر و صوبح و بكووران   بانگە پادشاهی ببین
بیر دەما تێ بچنە حوضوورێ   ئەلیف سین ناكی حەزین
ژ ظولمەتێ بكشت نووری   ل عەكسا شەیطانێ لەعین

سووند دخوم ب صەوم و صەلاتان   تێ بچینە مەحشەرێ
قەط نینە فعلەك ل با تە   ژ بۆ خالقێ كەوثەرێ
تو دكی ڤان مەنهیاتان   ناكی خەوفا سەقەرێ

یا رەببی تو هەر عەلیمی   رجا دكم ژ تە جەننەتێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

رەحم بکە تو هەر رەحیمی   دائم خودانێ رەحمەتێ
ئەم زانن تو حاکمی   ب دەلیل قەولێ ئایەتێ

یا رەببی تو هەر عەلیمی   وەللاهی عەبدێ تەمە
رەحم بکە تو هەر رەحیمی   ژ خەیران بێ فەیدەمە
ئەم زانن تو حاکمی   ئەز ژ تە شەرمەندەمە

موبتەلا بووم ئەز ژ نەومێ   بوومە مەغروور مالخەراب
تو ژ نەومێ بکە هەرێ   بکە ئەفعالێد صەواب
مەکە ئەفعالێد قەومێ   وەللاهی تێ ببی توراب

ئەی برا نوصحێ بگێڕن   بیر ببینن (سین) حەزین
مەحزەنی بیرا خۆ بینن   گوهـ مەدن مەکرێ لەعین
فاتحەکی ژێڕا بخوونن   بەلکو خۆش ببن برین

شێخ عەبدلقادرێ خانی

(خانی) د ئەدەبییاتا کوردی دا ناڤەکێ گەش و بریسقەدارە، ژ بەر کو ئەو ناسناڤێ ئێك ژ مەزنترین شاعرێن کوردە، کو ئەحمەدێ خانییە، بەلێ ژ بلی ئەحمەدێ خانی هیشتا شاعر و ئەدەیب یێن بنیات خانی مە هەنە، وەکی مەلا محەمەد شەوقییێ خانی بۆ نموونە.

شێخ عەبدلقادرێ خانی ژی ئێك ژ شاعرێن مە یێن خانییە، شعرەکا وی یا کرمانجی د دەستنڤیسەکا کەڤن دا مە دیتییە، ل سالا ١٢٧٨ مشەختی (بەرانبەر ١٨٦١ ز) ب دەستێ (محمد القرمشلی الزندانی الدیاربکری) هاتییە نڤیسین، و هەر چەندە شاعر د دووماهییا ڤێ شعرا خۆ دا دبێژتە خۆ: عەبدلقادرێ خانی، بەلێ خودانێ دەستنڤیسێ ناڤێ وی ب ڤی ڕەنگی نڤیسییە: (الشیخ عبد القادر الحصنی)، و ب ڕاستی مە نەزانییە کانێ بۆچی نڤیسەری گۆتییێ: (الحصنی)؟

ژ بەر شهێ و پێداڕێتنا ئاڤێ هژمارەکا مالکێن شعرا شێخ عەبدلقادرێ حصنی، یان خانی، د دەستنڤیسێ دا خرابببووینە. و ئەوا ئەم شیاین ژێ بخوینین ئەڤەیە:

ل دنیایێ مەکە مالا   تو نامینی عەقل ڤالا
خلاصبوونا مەهـ و سالا   د ڤی واری تە نوو حالا
هلۆ ڕابن گونەهکارا   بکەن تەوبا ژ ئەوزارا
نەما دونیا ژ خوندکارا   ژ باڤ و قەوم و هەڤالا

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ل دونیایێ صەفا نینا — بنێرن لێ مەبن دینا
صەفا خۆشە ل با عینا — بکەن فیدا ب ئەعمالا

تو ئنسانی نە دەهبایی — گونەهکار و کماردایی
ڤەکە چاڤان تو رازایی — ژ خەو ڕابن ئەی غەففالا

چقاس دۆستن فەنابوونە — بران و باڤ هەمچوونە
حەبیب و چاروی دوونا — قەریب و ئاپ و هەم خالا

فەنابوونە خوەدێ علما — خوەدێ مال و خوەدێ حلما
خوەدێ میر و خوەدێ پسما — تڤەنگ و شوور و مەرتالا

تو مرنا خۆ وەرین بیرا — د دونیایێ مەبە میرا
چقاس خۆشی دبی قیرا — د ناڤ ئاخێ د ناڤ چالا[١٣٣]

فەنابوونە چقاسی خەلق — ... ...
تو ناترسی ژ رەببێ حەق — کو دستینە رووحێ عالا

رووحێ مەخلووقان دستینە — ژ ئەمرێ وی خەلاص نینە
چقاس صینی و قەزوینە — هەمی بازار و ئقلالا

هەمی بازار و ... — هەمی دۆست و قەرین کانی
تو خروری تو نزانی — ل دونیایێ شەقی و ڤالا

چقاس ڕۆژا ل تە چوویە — ژ عومرێ تە خراب بوویە
زراڤ بوویە وەکی موویە — تو وەقتە بگهی هەڤالا

تو ڕابە لەز بکە ئنسان — تو ڕابە بەس بکە عصیان
ژ بەر کو رووح بچی عەزمان — دەری بگرن ل بەر مالا

خەلاصا تە ب خێراتان — لمێژ ڕۆژی و زەکاتان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

بشوو دل ژ قەساواتان   بکە صافی ژ ئەرزالا

بکە صافی دلێ قاسی   بکە پاقژ ژ وەسواسی

بکە تەوبە ئەیا عاصی   ژ ظولم و کذب و بەططالا

چما قەلبی خوەشك ناکی   .. ژ خۆ ڕاکی

بکە تەوبە ببی پاکی   ل با رەبێ خۆی فەقالا

شەڤ و ڕۆژا تە بەهرینا   ژ کارێ خۆ بکە گرینا

جەفا زاحفە طاقەت نینا   بکە زارێ ژ ذیلجەلالا

بکە دیلك بکە هیڤی   .. وی قەط ناپیڤی

ناکە فەیدە ڕەز و ..   ناکە فەیدە پەز و مالا

چ دونیاکی درەوینە   چەوا خەلکی دخاپینە

خوەشی و شابوون قە لێ نینە   شوبهی دونیاکی پڕ دالا[١٣٤]

بکە قەولێ د ئەبرارا   مەکە ب وزر و ئەشرارا

ل پشتێنە د بن بارا   وەکی چیا و کەندالا

مرینە و هەر شفا نابن   د حالێ سالکان دا بن

بەهەشت و حووریان نابن   ب سستی و ب ئامالا

وەرن ذکری و ئەندێشا   وەرن صووفی و دەروێشا

وەرن خۆشی صەفاکێشا   مەکن تەقصیر و ئمهالا

مەکن تەقصیر مەکن کەیفا   دا هوون بخۆن حلۆ و سێڤا

دا هوون شا بن ب ناوئێڤا   ل ناڤ جەننات و ئظلالا

بکە رەحمێ تو رەحمانی   ب (عەبدلقادرێ خانی)

(هو عاشق صمدانی)   ب قەدرێ قوطب و ئەبدالا

Zakho Centre
for Kurdish Studies

عەبدللاهێ مەغربی

ئەڤ شعرا مە ل ڤێرێ ڤەگوهاستی، ئێك ژ شعرێن ناڤدارە، و هندەك ژێدەر وێ بۆ ئەحمەدێ خانی پالددەن، بەلێ د دەستنڤیسا محەمەدێ قرمشلی، ئەوا ل سالا ١٢٧٨ (١٨٦٨ ز) ل دیاربەکرێ هاتییە نڤیسین، ئەڤ شعرە بۆ (عەبدللاهێ مەغربی) دئێتە پالدان، و ئەم نزانین کانێ ئەڤ عەبدللاهە کییە؟ و کەنگی ژیایە؟ و بەلکی ئەو ژی ئێك ژ کلاسیکێن مە یێن نەناس بت.

ل ڤێرێ ئەم دەقێ ڤێ شعرێ وەکی د دەستنڤیسا قرمشلی دا هاتی دێ دانینە بەر دەستێ خواندەڤان:

کان مەعدەنا صدق و صەفا
کانی موحەممەد موصطەفا
بەحرا کەرەم کانی وەفا
کانی موحەممەد موصطەفا
کان گەلۆ ...
سەردەفتەرێ پێغەمبەران
کان مەسکەنێ د مەقبەران
کانی موحەممەد موصطەفا
کانی گەلۆ شاهێ لەطیف

کـــــان قامـــــەتا شـــــوبهی ئـــــەلیف

مەســـــکەن د نیـــڤ رەوضـــا شـــــەریف

کـــــانی موحەممـــــــەد موصـــــــطەفا

کـــــانی شــــــەفیعێ ئوممـــــــەتێ

صـــــەبرا مـــــن ب نـــــاڤێ وی تـــــێ

ئـــــەو کـــــو ژ نـــــوورا قـــــودرەتێ

کـــــانی موحەممـــــــەد موصـــــــطەفا

کـــــانی گـــــەلۆ شـــــاهێ ئـــــەمین

کـــــان شەهســـــوارێ بـــــەدر و حونـــــەین

کـــــانی جـــــەدێ حەســـــەن و حوســـــەین

کـــــانی موحەممـــــــەد موصـــــــطەفا

کـــــانی گـــــەلۆ شـــــاهێ عـــــەرەب

کـــــان صـــــاحبێ ئەصـــــل و نەســـــەب

مـــــوعجز ژ بـــــۆ پـــــوڕ بـــــوون عەجـــــەب

کـــــانی موحەممـــــــەد موصـــــــطەفا

مـــــوعجز ژ بـــــۆ پـــــوڕ بـــــوون گەلـــــەك

حـــــەفت ئاســـــمان هـــــەم نەهـــــ فەلـــــەك

خـــــادم ژ بـــــۆ وی بـــــوون مەلـــــەك

کـــــانی موحەممـــــــەد موصـــــــطەفا

خـــــادم ژ بـــــــۆ وی جبرەئیـــــــل

کەوثـــــەر ژ بـــــۆ وی سەلســـــەبیل

مەنســـــووخکر تـــــەورات و ئنجیـــــل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

کانی موحەممەد موصطەفا

مەنسووخکر تەورات و زەبوور

عەرشێ ئەعلا ژ بۆ وی طوور

باخوێ ڤەخوەندی پێش حوضوور

کانی موحەممەد موصطەفا

باخوێ ڤەخوەندی لامەکان

تەعلیم ژ بۆ وی دا قورئان

بێ حەرف و بێ صەوت و زبان

کانی موحەممەد موصطەفا

بێ صەوت و ئەلفاظ و حورووف

ئەو ڕەنگ دگۆ شاهێ عەطووف

ئانی ژ رەحیم و رئووف

کانی موحەممەد موصطەفا

حینا کو بوو ئەو گولعذار

غەوغا کەتە ئەهلێ کوفار

لەرزی ژ بەر دێوێ غەدار

کانی موحەممەد موصطەفا

حینا کو بوو ئەحمەد...

..

پشتا موخالفان شکەست

کانی موحەممەد موصطەفا

Zakho Centre for Kurdish Studies

کـــانی گـــەلۆ ئـــەو پێغەمبـــەر

کـــانی ئـــەبوو بـــەکر و عومـــەر

کـــانی عوثمـــان و هـــەم حەیـــدەر

کـــانی موحەممـــــەد موصـــــطەفا

گـــەر مـــوئمن و گـــەر کـــافرن

گـــــەر حـــــاکم و ئـــــەکابرن

(واللـــــــه) هـــــەمو دێ بمــــــرن

کـــانی موحەممـــــەد موصـــــطەفا

بـــــەقیعێ دا غافـــــل نـــــەبی

حـــەتتا تەنـــەففوس تـــە هـــەبی

(صـــلوا علـــی قبـــر النبـــی)

کـــانی موحەممـــــەد موصـــــطەفا

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

دورەفشانی

(دورەفشانی) ئێك ژ وان كلاسیكانە یێن بەری پتر ژ سەد و پێنجی سالان ژیای، و شعرەكا وی د دەستنڤیسەكێ هاتییە دیرۆكا نڤیسینا وێ بۆ دۆرێن سالا ١٨٦٠ ز دزڤرت، ب تنێ ئەڤ شعرا وی مە دیتییە، و حەتا ڤێ گاڤێ ئەم تشتەكی ژ ژین و سەرهاتی و بەرهەمێ وی نزانین.

ئەڤ شعرا وی یا مە ل ڤێرێ ڤەگوهاستی د دو دەستنڤیسان دا مە دیتییە: ئێك یا كەڤنە و بۆ بەری پتر ژ (١٥٠) سالان دزڤرت، بەلێ دیرۆك ل سەر نینە، و ناڤێ نڤیسەری ژی نەهاتییە نڤیسین، و یا دویێ دەستنڤیسا مەلا زەینولعابدینێ ئامەدییە، كو ل پێشییێ هندەك شعرێن ئەحمەدێ خانینە.

دورەفشانی د ڤێ شعرا خۆ دا دبێژت:

دیسان د خەونێ[١٣٥] دلبەرەك / مـن دی ژ نوورا رەحمەتێ
ئەبروو كەمان لەبشەككەرەك / دا مـن پەیالەك شەربەتێ

دا مـن پەیالەك ئاگری / ئاگر ژ شەوقێ هلكری
رەشحەك فیراقێ لێكری / بوو مەوج و بەحرا هەیئەتێ

هەیبەت ژ وێ رازێ م دی / رەمزەك ژ ئعجازێ م دی
بازێ د پەروازێ م دی / پەرواز و صەیدا صوحبەتێ

صوحبەت د مەیخانێ خوەشە / ساغەر د فنجانێ خوەشە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

جان پێشی جانانێ خوەشە	خوزیا خودانێ دەولەتێ
دەولەت چییە وەصلا حەبیب	هیڤی دکم ئەز (عن قریب)
دا بێتە نك من ئەو طەبیب	دەرمان بکەت وێ عللەتێ
عللەت ژ نارێ نوورە دل	پڕ ئاگر و تەنوورە دل
لەورا ژ صەبرێ دوورە دل	هەیهاتە صەبرا فرقەتێ
هەیهاتە صەبرا دلبەرێ	وێ ئاگر و نار بێتە ڕێ
مثلێ جەحیم و سەققەرێ	دل خانییێ ڤێ حکمەتێ
دل خانەئێ دەردەك ئەلیم	هەم زەمهەریر و هەم جەحیم
ئاهم ژ دەست بەردا حەمیم	کەس ڤێ سڕێ رێ نابەتێ
(دورەفشانی) بلبل تویی	خوەشتر ژ عطرا گول تویی
مەحرەم و کەعبا دل تویی	ئەی شاعرێ مەسئەلەتێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies

مەلا مەقصوود (ئەسامی)

مەلا مەقصوود، ئەوێ ناسناڤێ خۆ یێ شعری کرییە (ئەسامی)، شاعرەکێ دی یێ کلاسیکە، ئەم چویێ ژ وی ژی نزانین، و شعرەکا وی یا ب تنێ مە دیتییە، هەر د وان هەردو دەستنڤیسان دا یێن مە شعرا دورەفشانی ژێ وەرگرتی، لەو ئەم دبێژین: ئەو ژی بەری پتر ژ (١٥٠) سالان ژیایە.

ئەسامی دبێژت:

چرا هوون ڕایەکێ ناکن ل من وای
من ئیرۆ خان و مان وێرانە ئیرۆ
گەلی یار و بران هوون ڕایەکێ کن
من صەبر و دل ژ وێ تالانە ئیرۆ
ب یەغما چوو ژ من ئیرۆکە طاقەت
حەبیبا دل ڕەڤا نەخویایە ئیرۆ
جەفاکاری و ستەمکارێ مە کانێ
برینێت من قەوی ئێشانە ئیرۆ
هەبوو حەتتا نها فکرا وصالێ
وەلێ هجرانە بێ پایانە ئیرۆ
چ حالە من عەجەب یا ڕەب چ حالە
ل من یار و برا وندانە ئیرۆ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

نــەهن قــەط كــەس كــو دەردێ دل ببێــژم

ل مـــن دونيـــا عەجـــەب دوومانـــە ئيـــرۆ

نــەدى مــن ڕۆژەكــى خــوەش قــەط ژ وەصــلێ

خوصووصـــا گـــازى و ئەفغانـــە ئيـــرۆ

(ئەســامى) مــن نەمايــە صــەبر و طاقــەت

ل مـــن دونيـــا وەكـــى زيندانـــە ئيـــرۆ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

طاها

شعرەکا (طاها)یی کو ناڤێ شاعرەکێ مە یێ کلاسیکێ نەنیاسە د دەستنڤیسا (ئیبراهیمێ کوڕێ سەیید ئەحمەدێ بێسکی) دا هاتییە، ئەم چویێ ژێ نزانین ژ بلی هندێ کو ئەو بەری نێزیکی دوسەد سالان یان پتر ژیایە.

دەمێ مرۆڤ ڤێ شعرا طاهایی یا ئێکانە دخوینت، مرۆڤ د زانت کو وی د ڤەهاندنا ڤێ شعرا خۆ دا چاڤ ل دو شاعرێن دی دکەت (یان ئەو چاڤ ل وی دکەن.. ئەم نزانین!) ئەو ژێ: ماجن و مەلایێ باتەیینە، ماجنی شعرەك هەیە د دەستپێکا وێ دا هاتییە:

سۆرگولا غونچە دهەن نازك نهالا کێ یی تو
مەهوەشا گول پیرەهەن شۆخ و شەپالا کێ یی تو
گول روخا سیمین زەقەن فکر و خەیالا کێ یی تو
ئاهوا دەشتا خەتەن مسکین غەزالا کێ یی تو
نازکا سیما سەمەن قەنج و دەلالا کێ یی تو

و مەلایێ باتەیی د دەسپێکا شعرا خۆ دا دبێژت:

صوبح و ئێڤاری شەڤا تاری شەمالا کێ یی تو
لەیلەتولقەدر و بەرائەت نوورا مالا کێ یی تو

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

غونچەیا باغێ ئیرەم شۆخ بەژن و بالا کێ یی تو

دێم کتێبە زولف حاشی شەرح و فالا کێ یی تو

ب خودی کی بێژە من کانێ شەپالا کێ یی تو

شاعرێ مە (طاها) ژی هەر ل سەر ڕێکا پسیارێ گازیێ پێشکێشی دلبەرا خۆ دکەت، و دبێژتێ:

لالە ڕوویی دل روبایی قەد شرینا کێ یی تو

مسك بوویی گول ڤەبوویی نازەنینا کێ یی تو

جەعد موویی طالە طوویی حوور عینا کێ یی تو

خووب خوویی جان فەزایی غەمرەڤینا کێ یی تو

رەوضە کوویی قەلب جایی میم و سینا[١٣٦] کێ یی تو

ئەی شەپالێ مەهـ جەمالێ بێ مثالێ بێ نەظیر

جەبهە نارێ گولعوذارێ زێڕ گوهارێ بوو عەبیر

سیم زەندێ لەعل قەندێ رووح بەندێ قەلب کەبیر

بەژن شۆخێ تازە خۆخێ مەشی دۆخێ طا حەریر

دەك رحانێ موو میانێ گول جەبینا کێ یی تو

ئەو چ دێمە بەدرە نوورە ئەو چ ئەبروونە چ نوون

ئەو چ هندۆنە چ بسکن ئەو چ ڕوونە لالەگوون

ئەو چ ڕەشمارن د تاری تێلە تێل و سەرنخوون

ئەو چ بەژنە سەلوە قامەت بر ژ جانێ من سوکوون

دل فەریبە پوڕ عەجیبە جەبهە مینا کێ یی تو

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شۆخ و شەنگێ ماهـ ڕەنگێ ڕەش خەدەنگێ چاڤ بەلەك
بەرق ڕۆژێ حەرق دۆژێ سینە سۆژێ ڕوو مەلەك
گول خوناڤێ خوار گولاڤێ طا بەلاڤێ پوڕ هەلەك
تێلە قشتێ زەندە رشتێ هۆش مشتێ ئەی چەلەك

فتنە خیزێ قەند بیزێ زولف جڤینا[137] کێ یی تو

ئەو چ گول سۆرن د شەنگن ئەو چ رەیحانن ل دۆر
ئەو چ ڕەشتۆزن کەمانی ئەو چ تیرن جەرح کوور
ئەو چ چاڤن تیژە ئاور ئەو چ ئەندامن بلۆر
ئەو چ سینە ئەو چ گەردەن ئەو چ چەشمن ...[138]

چەشمێ مەستی مەی پەرەستی دل نشینا کێ یی تو

ئەو چ دوڕن پڕ جەواهر ئەو چ لێڤن عشوە گۆ
ئەو بناگۆشن چ سیمن دل دزی بوو بر بو خۆ
ئەو چ یاقووتن چ لەعلن ئەو چ طەررارن گەلۆ
جارەکێ پاڤێ نقابێ دا تەجەللی بیت ڕوو

ما کو (طاها) بیت فدا تە نازەنینا کێ یی تو

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

مەلا محەمەدێ سیۆچی یێ بانەئی و نامەیا وی (تذكرة العوام)

تشتێ ئەم ژ ڤی شاعری دزانین ب تنێ ئەوە ئەو بەری سالا ١٣١٢ مشەختی (١٨٩٤ ز) چووبوو بەر دلۆڤانییا خودێ، ژ بەر کو ئەڤ بەرهەمێ وی یێ ب ناڤێ (تذكرة العوام) هاتییە ب ناڤکرن، مە د دەستنڤیسەکا کەڤن دا دیتییە کو ل سالا ١٣١٢ هاتییە نڤیسین، و سیۆچی ناڤێ گوندەکی یە دکەڤیتە ناڤبەرا پیرانشەهر و سەردەشت ل کوردستانا ڕۆژهەلات دا، و ل سەری نڤیسییە: (هذه رسالة تذكرة العوام للفاضل العالم ملا محمد سیوچی البانەء رحمه الله) تشتێ هندێ دگەهینت کو ئەو ل وێ سالێ یێ زێندی نەبوویە.

ئەڤە بەرهەمە ل دۆر عەقیدە و بیر وباوەران دزڤڕت، پێشگۆتنا وێ ب زمانێ عەرەبییە، و شاعر تێدا بەحسێ وان بابەتان دکەت یێن وی بەحس ژێ کری، پاشی ب کوردییەکا رەهوان دەست ب وان بابەتان دکەت، و مخابن ب تنێ پەڕەك ژ دەستپێکا ڤەهینووکێ مایە، کو چەند مالکەکێن کێم تێدانە، و پەڕێن دی هەمی کەفتینە، و ل ڤێرێ ئەم دێ وان مالکان ل بەر دەست دانین، بەلکێ ل پاشەڕۆژێ تمامییا ڤی بەرهەمی د هندەك دەستنڤیسێن دی دا بێتە دیتن.

مەلا محەمەدێ سیۆچی یێ بانەیی دبێژت:

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله العزیز العلام، و الصلاة والسلام علی سیدنا محمد خیر الأنام، وعلی آله وأصحابه الأعلام، أما بعد: فهذه فواد مفیدة لأکثر عقائد

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

الإسلام، من وجود ذات الله تعالى، ووحدانيته، وأزليته، وأبديته، وثبوت صفاته السبعة القديمة من الحياة والقدرة والإرادة والسمع والبصر والعلم والكلام، وحدوث العالم بجميع أجزائه، ووجود الملائكة الكرام، وإرسال الرسل إلى الأنام، وإنزال القرآن خير الكلام، وقيام الساعة والمعاد الجسماني وحشر الأجسام، والميزان والصراط والنار والجنة التي هى دار السلام، ومشيرة إلى حديث: (كان الله ولم يكن معه شيئ) وإلى الحديث القدسي: (كنت كنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف خلقت الخلق لأعرفني) وإلى حديث: (أول ما خلق الله نوري) وإلى حديث: (أنا سيد ولد آدم ولا فخر)، وإلى سبب هبوط إبليس من أوج العزة إلى حضيض الذلة، وإلى منشأ عداوته لآدم وبنيه، وإلى سبب خروج آدم من الجنة، وإلى هلاك بعض الأقوام الهالكة بغضب الله تعالى، ليكون عبرة لأولى الاعتبار، وإلى ظهور دين الإسلام وكماله وتفوقه على سائر الأديان، ونسخه لها بالتمام، ودوامه إلى آخر الأيام، وإلى خلافة الخلفاء الأربعة بعد النبي عليه الصلاة والسلام، وإلى بعض علامات آخر الزمان من السفياني والمهدي والدجال ونزول عيسى عليه السلام، وخروج يأجوج ومأجوج ودابة الأرض ورجوع الشمس والقمر من المغرب إلى جانب المشرق بعد قربها من الغروب، وإلى النفختين ومدة بينهما، وإلى بعض أهوال القيامة وأحوال المحشر، وإلى بعض أوصاف الجنة وما فيها من الحور والقصور والخيام، والنسوان والغلمان والأشجار والثمار والأنهار، وإلى أحوال الجنة من الحسن والجمال وسائر الصفات، وإلى النعماء واللذات، وحصول ما يتصور بالخيال. نظمتها باللسان الكردي، بدليل: كلم الناس على قدر عقولهم، ليكون فهما عاماً للخواص والعوام، وسميتها (تذكرة العوام) والله الموفق ذو الجلال والإكرام، وهو هذه:

رەحمەت ل وان کەسانێ گوی بدنە روایەتێ
عام خەلقێ نازانێ بەحثێ دنیا و قیامەتێ
هەر ل ئەووەل زەمانی ل بۆ تە بکەم حکایەتێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

خودایێ حەق بوود ب طاق	بێ شەریك و بێ نەظیر
قادر و فەرد و رەززاق	بێ وەكیل و بێ وەزیر
عالم و حەی و خەللاق	(وهو السمیع البصیر)
ئەو خودایەكە عەظیم	بێ شەبیهـ و بێ میثال
هەم رەحمان و هەم رەحیم	ئەزەلییێ (ذو الجلال)
قاهر و رەببێ كەریم	ئەبەدی و لا یەزال
ل مەخلووقێ هیچ نەبوو	ئەو گەنجی بوو نهانی
عەزم و ئیرادە وە بوو	مەخلووق ب وی بزانی
عالەم خولقاند هەموو	ب قودرەتێ سوبحانی
ئەووەل ل مەخلووقاتێ	بوو نووری پێغەمبەری
ل جوملە مومكناتێ	ل بۆ وییە سەروەری
ذاتی و هەم صفاتێ	ل نەقص و عەیبێ بەری
بۆ عالەمێ بوو سەردار	ئەو ب حەقق و ب یەقین
ئەو بوو حەبیبێ موختار	بۆ وی بوونە تابعین
سەد و بیست و چار هزار	ئەنبیاء و مورسەلین
خولقاندی لەوح و قەلەم	خالقێ حەییێ مەتین
ئەشیا چ زۆر و چ كەم	ل ئەووەلین و ئاخرین
ل لەوحێ دا كر رەقەم	ئەو بوو ئیمامێ موبین

Zakho Centre
for Kurdish Studies

صبغة الله

صیبغەتوللاهـ ناڤێ شاعرێ دی یێ کلاسیکە، شعرەکا وی مە د دەستنڤیسەکا کەڤن دا دیتییە، کو کەشکۆلەکە گەلەك شعرێن کرمانجی تێدا هەنە، وەکی شعرێن حەریری و خانی و باتەیی و هتد.. و چەند شعرێن فارسی ژی تێدا هەنە، دیرۆکا نڤیسینا ڤێ کەشکۆلێ یا دیار نینە، لێ ب نیشانان ڤە بۆ دەسپێکا سەدسالا نۆزدێ زایینی، یان بەری هنگی دزڤڕت، لەو ئەم دبێژین: ئەڤ شاعرێ مە هەر چو نەبت بەری دوسەد سالان ژیایە.

صیبغەتوللاهـ د ڤێ شعرا خۆ دا دبێژت:

ئیـــرۆ ل ســـەر بـــەلگێ گـــولێ
زولفـــــان ژ عەنبـــــەر داڤ ڤــــەدا
هـــــەڕۆ خیالـــــەك ت ملـــــێ
بـــایێ شـــەمال لـــێ کـــر بـــەلاڤ

بـــــایێ شــــــەمال بــــــەلاڤکری
مەعشـــووق ژ بـــەر ونـــدا کـــری
گـــــەردەن ب عەنبـــــەر وەرکـــــری
عاشـــق دبـــوو لـــێ پـــڕ بـــەلاڤ

عاشـــق دبوومـــــە لـــەز ل نـــــار
دونیـــــا دگرتـــــی چـــار کنـــــار
غـــەم لـــێ دبوونـــە ســـەد هـــەزار
ل زولفـــان دبـــت سێســـەد ســـلاڤ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

طایێ د نازك سونبولن

سەرداریێ خالان فولفولن

قومری د بورجان غولغولن

زاغان ل باغان گرتی داڤ

زاغان ل باغ داڤ گرتنە

مەعشووق ژ ڕەنگێ سووسنە

دونیا ل من بوو دوژمنە

سەب خاترێ گەردەن زراڤ

باغێ بنەفش و سۆرگولان

سووسن ل دۆرا سونبولان

ئاواز و دەنگێ بلبلان

دائم هزار دەنگ تێن ژ ناڤ

دائم دکم شوکرێ خودێ

من خەو نەکر حەتتا سوبێ

لەورا دبە جارەك ژ بێ

ئەو نازکا ب خووبی ب ناڤ

واخ شین و بی مەجنوون کرم

ئای دێ و ڤێ مەحزوون کرم

ئاه دال و بێ ئەز دین کرم

وەللاه نیهایەت من شەفاف

دائم هەزار دەنگ تێن ژ دل

سەد دەنگ و دەنگ من تێن ژ دل

فریاد و ئاهین تێن ژ دل

عشقێ ل من سوهتن هناڤ

عشقێ ب من سەوداکری

Zakho Centre
for Kurdish Studies

مەعشـــووق ژ مـــن جـــودا كـــرى

ئـــەو دەس ل ســـەر مـــە داكـــرى

ئـــەو نازكـــا ئەحكـــەل ب نـــاڤ

مـــن هـــەر ب نـــار و پێهتـــە دل

بەرقـــــەك ژ پـــالان ڕێتـــــە دل

گاڤـــا دســـــۆت هنـــاڤ و دل

ئـــەو قامـــــەتا بـــــەژنا زراڤ

ئـــەو قامـــەتا بـــەژنا تـــەنك

حـــووری و ولـــدان بێنـــە نـــك

فیلحـــال د بـــەر دا بـــن ژنـــك

شـــــۆخ و شـــــەپالا ســـــەر زراڤ

شـــۆخ و شـــەپالا ســـوڕ پـــەری

ئـــەبروو سیەهـــ لـــەب شـــەككەری

دێـــم زوهرەیـــە ئـــەز موشـــتەری

هـــەر طەلبـــەكارم وەقـــت و گـــاڤ

هـــەر طەلبـــەكارم گـــاڤ و وەقـــەت

لـــەب شـــەككەرا شـــرین صـــفەت

جـــارەك ل مـــن شـــەفخوون بكـــەت

پێلـــەك بچـــم گاڤـــەك ســـلاڤ

پێلـــەك زیـــارەت چـــن طـــەواف

شـــبهی وێ نیـــنن قـــاف ب قـــاف

زەمـــــزەم ژ یـــــاقووتێ شـــــەفاف

جـــان دێ ببەخشـــم شـــوبهی ئـــاڤ

جـــان دێ ببەخشـــم دلبـــــەران

گـــەر دل بـــدت بـــەر خەنجـــەران

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

ژ دەستێ زيف و ئەسمەران

برين د دل دا مان تەڤاف

ژ دەستێ شرين و نازکێ

ڕمباز و تير ئەندازکێ

کوشتيمە گەردەن گازکێ

من شکەستيە ئەژنۆ و گاف

من شکەستينە گاف و قەدەم

دووساغێ عشقێ لاجەرەم

گولچيچەکا باغێ ئيرەم

يەك يەك کرن مسك و گولاڤ

زولفێت ژ لەونێ سووسنێ

ئالال و بەيبونن بنێ

ماوەرد و نەسرينن تنێ

ژ کوپکان گرتن خوناڤ

زولفێت سيەهـ ماوەرکرن

هەم تيژ وەکی خەنجەر کرن

هەم مسك و هەم عەنبەر کرن

هەم ژی جڤاندن ناڤ ناڤ

دەريا و قاف و قولزەمين

دل جەوهەرا جاما موبين

ئيرۆ مەلائك ژی ئەمين

ئەو بوو و ڤێ هاتن ب ناڤ

ئەو صاد و بێ ئسمێ مەيە

ئەو غەين و تێ پێرا هەيە

موتتەصلی ب جسمێ خوەيە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

هیڤـی هەیـە ئـەو سـینە صـاڤ

هیڤیـــا وی رەببـــێ عالەمـــە

تـــەك ڕابـــە جـــەیش و حەشـــەمە

ئـــەو رەس ببـــە ســـەر عەجەمـــە

ژۆردا بکـــە ژ هـــەڤ تـــار و مـــار

وێ هـــاتی ئبنـــوو ئەصـــفەرە

ئـــــەم گـــــەڕیان دەر ب دەرە

هممـــەت بکـــە پێغەمبـــەرە

ژۆردا مـــەلائك بێنـــە خـــار

و ئاشـکەرایە کـو د مالکـا دویـێ یـا بـەری دوومـاهیێ دا شـاعر ب حەرفێن (ص، ب، غ، ت) ئیشارەتێ ددەتە ناڤێ خۆ.

محەمەدێ خانی (شەوقی) و دیوانا وی

ڕۆژ بۆ ڕۆژێ پتر بۆ مە ئاشکەرا دبت کو د دیرۆکا ئەدەبییاتا کوردی دا گەلەك ناڤ هێشتا ماینە مافێ خۆ یێ دورست ژ دانەنیاسینێ وەرنەگرتییە؛ چونکی بەرهەمێ وان ل بن تۆزێ مایە، و ب ڕەنگەکێ هێژا نەکەفتییە بەر دەستێ ڤەکۆلەر و خواندەڤانان.. و ڤێ جارێ ئەم دێ بەحسێ ئێك ژ ڤان شاعران کەین ئەو ژی مەلا محەمەدێ خانییە، یێ کو ناسناڤێ خۆ یێ شعری کرییە (شەوقی).

دو (شەوقی)یێت دی:

بەری ئەم دەست ب دانەنیاسینا (شەقییێ خانی) بکەین، مە دڤێت خواندەڤانان ئاگەهدار بکەین کو دو شاعرێن دی یێن کورد بەری شەوقییێ خانی هەبووینە ناسناڤێ خۆ یێ شعری کربوو (شەوقی) ئەو ژی ئەڤەنە:

ئێك: مەلا خەلیلێ سێرتی:

مەلا خەلیل کوڕێ مەلا حوسێنێ کوڕێ مەلا خالدی بوو[١٣٩]، هێڤێنێ وی ژ گوندێ گولپیکێ بوو ئەوێ دکەفتە دەڤەرا هیزانێ، ئەوا سەر ب بدلیسێ ڤە، و ئەو ب خۆ ل سالا ١١٦٤ مشەختی (١٧٥٠ ز) ل هیزانێ هاتبوو سەر دنیایێ و ل سالا ١٢٥٩ مشەختی (١٨٤٣ ز) ل سێرتێ مربوو.

زانا و شاعرەکێ ناڤدار بوو، ئیجازا خۆ یا علمی ل ئامێدییێ ژ مەلا مەحموودێ بەهدینی وەرگرتبوو، و هەڤالێ مەلا یەحیایێ مزووری بوو. گەلەك کتێبێن وی یێن علمی و ئەدەبی ب زمانێ عەرەبی و کوردی هەنە، و سێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بەرهەمێن وی یێن شعری ب كرمانجی مە دیتینە، ئەو ژی ڤەهینۆكا (نهج الأنام) و ڤەهینۆكا (تەجویدنامە)، د گەل هژمارەكا شعرێن جودا جودا. و ئەڤ هەر سێ بەرهەمێن وی مە د سێ كتێبێن خۆ دا بەلاڤكرینە.

دو: شەوقییەكێ نەنیاس:

ئەڤ شاعرە ژی هەڤچاخێ مەلا خەلیلێ سێرتییە، و دیوانەكا وی ب زمانێ فارسی هەیە، دانەیەك ژێ ل (١٦)ی هەیڤا موحەررەمێ ژ سالا (١٢٦٧) مشەختی (بەرانبەر ١٨٥٠/١١/٢٠ ز) ب دەستێ شێخ عەبدلحەلیمێ كورێ شێخ ئەحمەدێ شۆشی هاتییە نڤیسین، و ئەصلێ وێ د پەرتووكخانەیا دەستنڤیسێن بەغدا دا هەیە ل بن هژمار (١٤٤٧٤) و وێنەیەكێ كۆپیكری ژێ د دەست مە دا هەیە.

ڤی شاعری هەوجەیی ب ڤەكۆلینەكا بەرفرەهـ هەیە، و حەتا نوكە چو زانینێن دورست ل دۆر ڕاستییا كەسینییا وی د دەست من دا نینن، بەلێ هندەك دیرۆك و ناڤ د دیوانا وی دا دەرباس دبن هندێ دگەهینن كو ژ كورێن سەدسالا هەژدێ بوویە، بۆ نموونە: ل سالا ١٢٠٩ مشەختی (١٧٩٤ ز) وی شعرەك ب مرنا شێخەكێ ب ناڤێ (محەمەد بن رضا) ڤەهاندییە، و وەسا ژێ دئێتە زانین كو ئەڤ شاعرە ل سەر ڕێبازا قادری یا صووفی بوو، و بەلكی پەیوەندییا وی ب شێخێن طالبانی ڤە هەبت. دویر نینە ئەڤ شاعرە خەلكێ دەڤەرا بابان بت.

شەوقییێ خانی[١٤٠]**:**

مخابن د گەل وان بزاڤێن زێدە یێن مە كرین دا كو بشێین ب تمامی ب سەر ڤی شاعری هلببین، و زانینان ل دۆر وی و مالباتا وی كۆم بكەین، بەلێ چو یا وەسا ب دەست مە نەكەفت، ب تنێ ئەم ب سەر هندەك دووندەها وی هلبووین كو نوكە ل باژێرێ جولەمێرگێ دژین، بەلێ تشتێ د دەست وان دا هەی هەما بەس ئەوە ئەو دبێژن: باپیرەكێ مە یێ مەلا هەبوو دگۆتنێ: مەلا محەمەد، كەسەكێ زانا بوو.. و دەمێ من گۆتییێ: ئەرێ هوین دزانن

کو باپیرێ هەوە شاعر بوو و دیوانەکا وی هەیە؟ وان گۆت: نەخێر، ئەڤە خەبەرەکێ گەلەکێ خۆش و نوییە بۆ مە!

ژ بەر ڤێ چەندێ بۆ دانەنیاسینا ڤی شاعری ب تنێ ئەم دشێین پال بدەینە سەر شعرا وی و چو ددی نە.. و ئەڤە تشتەکێ گەلەکێ کێمە و تێنکا مرۆڤی پێ ناشکێت.

ناڤ و ناسناڤێ شاعری:

ناسخێ دەستنڤیسا دیوانی شەوقی ل دووماهییا دیوانی چەند رێزکەك ب فارسی نڤیسینە، تێدا هاتییە: ((ئەڤ نوسخەیا بژارە یا وەکی قۆدیکا عەتتاری، کو ناڤێ وێ یادگارە، ژ دانانا مەلا محەمەد شەوقییێ جولەمێرگییێ خانییێ خالدییە..))(١٤١)، و د دووماهییا شعرەکا وی ب خۆ ژی دا ئەڤ مالکە هاتییە:

محەمەد شەوقییێ خانی	تو پرپێژەك ب ئەزمانی
بەسن شەکوا ژ دەورانی	ب کەس نابەت وەفائێ قەط

و د شعرەکا وی یا فارسی ژی دا هاتییە:

بلبل باغ حکاری عندلیب جولمرگ
طوطیء شکرفشان از آشیان خانیان
شمع بزم عاشقانرا شیفتهء پروانهایست
ساقیء صهبای نظم و شوقیء عذب البیان

ژ ئەڤا بۆری دئێتە وەرگرتن کو ناڤێ شاعری یێ دورست محەمەد، و شەوقی ناسناڤێ وی یێ شعرییە، و ژ لایێ نەسەبا خۆ ڤە ئەو خانی بوو، و ئاکنجییێ بازێرێ جولەمێرگێ بوو. و (خانی) ناڤێ ئویجاخەکا هەکارییانە، ل دەور و بەرێن چەلێ دژیان، و هێڤێنێ وان ژ گوندێ (خانا سێ گرکانە) و

شاعرێ ناڤدار ئەحمەدێ خانی ب خۆ ژی ژ ڤێ ئویجاخێ بوو. و ژ لایێ طەریقەتێ ڤە ئەو ل سەر ڕێبازا نەقشبەندی یا خالدی بوو، وەکی دێ بۆ مە ئاشکەرا بت.

د دەستنڤیسەکا دی یا کەڤن دا، ئەوا مەلا محەمەدێ کوڕێ عەبدلقادرێ قادری ل سالا ١٣١٢ مشەختی (١٨٩٤ ز) نڤیسی، هندەك شعرێن شەوقی هەنە، و نڤیسەری ل جهەکی ئاشکەرا کرییە کو شەوقی ب ناسناڤێ (عەبدزادە) یێ ناڤدارە، و ئەڤە هندێ دگەهینت کو مالباتا شاعرێ مە ب ناڤێ مالباتا (عەبد) دهاتە ناسین، و بەلکی ئەو پالدان بت بۆ باپیرەکێ وان کو ناڤێ وی (عەبد) بت. و حەتا نوکە د ناڤ دووندەها وی ژی دا دئێتە گۆتن کو ناڤێ وی مەلا محەمەد بوو.

شەوقی کەنگی ژیابوو:

مخابن چو زانینێن بەرفرەهـ د دەر حەقا ژیانا شەوقی دا د دەست مە دا نینن، و ئەم ب دورستی نزانین کانێ ئەو ل چ سالێ هاتییە سەر دنیایێ، و ل چ سالێ مرییە، و ل کیڤە و ل نك کێ خواندنییە، بەلێ ژ ناسناڤێ وی (مەلا)، و ژ ڕەوشەنبیرییا وی ئەوا ژ دیوانا وی دئێتە زانین، دئێتە زانین کو دڤێت وی علمێ ڕێزێ ل مزگەفت و مەدرەسەیێن کوردستانێ وەرگرت دبت و ئیجازەیا مەلاتییێ ژی ستاند بت، و زانینا وی بۆ چار زمانان: کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی ژی، هندێ دگەهینت کو ئەو مەلایە دوازدە علم، و ئەدیبەکێ شارەزا بوویە.

پتر ژ نیشانەکێ د دیوانا وی دا هەنە هاریکارییا مە دکەن کو ئەم بشێین سەردەمێ ئەو لێ ژیای دەسنیشان بکەین، ژ وان:

ئێك: د بەرپەڕێن (٨-٢٢) دا ژ دەستنڤیسا شەوقی تەخمیسەك هەیە شاعر ل پێشییێ دبێژت: ئەڤ تەخمیسە من ل سەر وێ شعرکا شێخ عوبەیدوللاهێ نەهری دانایە، ئەوا وی ب هلکەفتنا سەرەدانا وی بۆ مەرقەدێ شێخ عەبدلقادرێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

گەیلانی ل بەغدایێ ڤەهاندی، و شعر و تەخمیس هەردو ب فارسینە و تێدا هاتییە:

مدد یا غوث و یا سرور مدد یا هادی و رهبر
بحق خالق اکبر بحق شافع محشر
تو کاهی از کرم بنکر بحالی شوقی مضطر
عبید الله غم پرور که از خاك درت کمتر
رجا أورده پیش در مدد یا غوث محی الدین

و دیرۆکا شێخ عوبەیدوللاهێ نەهری یا ئاشکەرایە، و هزر پتر بۆ هندێ دچت کو دیرۆکا سەرەدانا وی بۆ مەرقەدێ شێخ عەبدلقادری ل بەغدایێ و ڤەهاندنا ڤێ شعرێ بۆ بەری ڕویدانا سەرهلدانا وی یا ل سالا ١٨٨٢ بزڤرت. و ئەڤە ژ لایەکی ڤە هندێ دگەهینت کو شاعر ل نیڤا دویێ ژ سەدسالا نۆزدێ ژیا بوو، و ژ لایەکێ دی ڤە هندێ دگەهینت کو وی پەیوەندیێن وی د گەل شێخێن نهری یێن ئەصل قادری و طەریقەت نەقشبەندی هەبوون.

دو: د بەرپەڕێ (١٥٣) دا ژ دیوانێ شعرەکا مەثنەوی ب فارسی د مەدحا سولطانێ ئۆسمانی عەبدلحەمیدێ دویێ دا هەیە، تێدا هاتییە:

بذات اندرش حسن خلق و شیم
عنایات و احسان وجود و کرم
نعوت و شمائل صفات عدید
همه همچو اسم سمیش حمید

و ئاشکەرایە کو عەبدلحەمیدێ دویێ ل سالا ١٢٩٣ مشەختی (١٨٧٦ ز) بووبوو سولطانێ دەولەتا ئۆسمانی.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

سێ: د بەرپەڕێن (٢٦-٢٧) دا شعرەك هەیە شاعری تێدا بەرسڤا هەشت پسیارێن شەرعی و زمانی یێن ئاسێ داینە، و ئەو ل دەسپێکێ دبێژت: ئەڤ پسیارە ل دەمێ تەحصیلێ مەلا محەمەد طاهرێ مائی بۆ فەقییان هنارتبوون، و من بەرسڤا وان دایە.. و وەکی ئەز تێ گەهشتیم دبت هنگی شاعر هێشتا فەقی بت، چونکی ئەو دبێژت: ل دەمێ تەحصیلێ.. و ئاشکەرایە کو مەلا محەمەد طاهر کوڕێ مەلا عەبدررەحمانێ مائییە، و ئەو د ناڤبەرا سالێن (١٨٥٠-١٩١٥ ز) دا ژیابوو[١٤٢].

و هەژی گۆتنێیە کو پەیوەندیێن شاعری د گەل مالباتا شێخێن مائێ ژی یا باش بوویە، وەکی ژ هندەك جهێن دیوانا وی ئاشکەرا دبت، وەکی بۆ نموونە (پ ١١٥):

ای شـــــوقی هـــــوائی در گفتوگـــــو چرائـــــی
بـــا شهســـوار مـــائی پـــا درکـــش از رکـــابی

چار: د بەرپەڕێن (٢٢-٢٤) دا تەخمیسەکا شەوقی ل سەر شعرەکا شەمسەددین ئەفەندی مصطەفا زادەیێ باشکالی هەیە، کو ئێك ژ سەییدێن باشکالێیە، و وەکی شاعر ئاشکەرا دکەت ئەڤ شعرە د مەدحا شێخ فەهیمی دا هاتییە ڤەهاندن، و ئاشکەرایە کو مەخسەد ب فەهیمی[١٤٣] شێخ فەهیمێ کوڕێ عەبدلحەمیدێ کوڕێ عەبدررەحمانێ ئەرواسییە، کو ئێك ژ خەلیفەیێن سەیید طاهایێ نهری بوو، ل سالێن (١٨٢٥-١٨٩٥ ز) ژیابوو.

پێنج: وەکی بۆری د گەل مە ل هندەك جهان هاتییە کو شەوقییێ شاعر خالدی بوو، و مەعنا وێ ئەوە ئەو ژ مەنسووبێن طەریقەتا نەقشبەندی یا خالدی موجەددی بوو، و ئاشکەرایە کو ئەڤ طەریقەتە ل دەڤەرا هەکاری و بادینان ژی ب ڕێکا سەیید طاهایێ نهری و خەلیفەیێن وی بەلاڤبووبوو، و سەیید طاها ب خۆ ئێك ژ خەلیفەیێن شێخ خالدێ شارەزووری یێ نەقشبەندی بوو، و سەیید طاها ل سالا ١٨٥٢ ز مربوو.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ژ ڤان هەمی نیشانان بۆ مە ئاشکەرا دبت کو مەلا محەمەد شەوقییێ خانی ل نیڤا دوییێ ژ سەدسالا نۆزدێ زایینی ژیابوو.

شەوقییێ نەقشبەندی:

وەسا دئێتە زانین کو ژبلی مژویلبوونا مەلا محەمەدێ خانی ب کارێ مەلاتییێ و دانا دەرسان ڤە بۆ فەقییان، پەیوەندییا وی ب تەصەووفێ و ڕێبازێن وێ ژی ڤە هەبوو، و ل وی دەم و ل وی جهێ ئەو لێ ژیای دیاردا بەلاڤبوونا طەریقەتا نەقشبەندی ب ڕێکا بزاڤا شێخ خالدێ شارەزووری و خەلیفەیێن وی تشتەکێ بەرچاڤ بوو، و ئێك ژ مەزنترین گازیکەرێن ڤێ طەریقەتێ ل دەڤەرا هەکاری سەیید طاهایێ نهری بوو.

پشتی سەیید طاهایی دەستویری ژ شێخێ خۆ یێ نەقشبەندی وەرگرتی کو ئەو طەریقەتا وی ل دەڤەرێ بەلاڤ بکەت، و وی تەکیایا خۆ ل گوندێ نهری ل دەڤەرا شەمدینان دانایی، وی ژی لایێ خۆ ڤە گەلەك خەلیفە پەروەردەکرن و دەستویرییا بەلاڤکرنا طەریقەتێ دایێ، و ئێك ژ وان برایێ وی شێخ طالح بوو، و کوڕێ وی شێخ عوبەیدوللاهـ بوو، پشتی مرنا سەیید طاهایی ل سالا ١٨٥٢ ز، برایێ وی شێخ صالح ل جهێ وی ڕوینشت، و حەتا ئەو ژی ل سالا ١٨٦٣ ز مری وی ئیرشاد دکر، و پشتی ئەو مری ژ نوی شێخ عوبەیدوللاهێ نهری کوڕێ سەیید طاهایی (خودانێ شۆڕەشا کوردی یا ناڤدار) هاتە پێش، و ڕێبەرییا طەریقەتا نەقشبەندی ل دەڤەرێ کر.

و دیارە کو شاعرێ مە ل سەردەمێ شێخ عوبەیدوللاهی یێ گەهشتی، و ئەز دویر نابینم کو ئەو ئێك ژ مەنسووبێن وی بت، بەلێ مخابن حەتا نوکە ئەم چو ژ سەرهاتییا ژینا وی نزانین، و ئەم نزانین کانێ هەلویستێ وی ژ شۆڕەشا شێخ عوبەیدوللاهی چ بوو، و دیوانا وی ئەوا ل بەر دەست چو سناهییان نادەتە سەر ڤێ مەسەلێ، بەلکی ب تنی ئەو هندێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو شەوقی نەقشبەندی و خالدی بوو.

دەستنڤیسا دیوانا وی:

ب تنێ دانەیك ژ دەستنڤیسا دیوانا وی ل بەر دەست هەیە، ئەو ژی ئەوە یا کورێ وی محەممەد تەوفیقی ل بەر دانەیا بابێ خۆ نڤیسی، بۆ هەڤالێ خۆ مەلا محەممەدێ کورێ حاجی ئیبراهیمێ بەندی، ل سالا ١٣٣٠ مشەختی (١٩١٢ ز) وەکی ژ ڤێ گۆتنێ دئێتە وەرگرتن ئەوا ل دووماهییا وێ هاتی:

((ئەڤ نوسخەیا بژارە کو وەکی قۆدیکا عەتتارییە، و ناڤێ وێ یادگارە، ژ دانانا مەلا محەممەد شەوقی یێ جولەمێرگی یێ خانی یێ خالدییە، ئەڤ نوسخە ل بەر نوسخەیا دەسخەتێ نڤیسەری ب خۆ هاتییە وەرگرتن، خودێ ژ وی و باب و دەیك و کەس و کارێن وی رازی ببت، ب دەستێ هەژارترین بەندە، و دامایترینێ رەحما خودێ، خزمەتکارێ سەیدا و ئاخا بەر پێێ زانایان، ئەوێ ب ناڤێ خۆشتڤییێ خودێ -سلاڤ لێ بن- هاتییە نیاسین، محەممەد تەوفیقێ کورێ محەممەدێ جولەمێرگی یێ خانی یێ خالدی، خودێ وی ب رەحما خۆ سەربێخت، و ژ وی و باب و دەیك و خزم و کەس وکارێن وی رازی ببت، و هەر ئێکێ دوعایان بۆ وی بکەت، ئەڤە بۆ برایێ خۆشتڤی و رۆناهییا چاڤێن من مەلا محەممەدێ کورێ حاجی ئیبراهیمێ بەندی بۆ بیرهاتن من نڤیسییە، ل مەدرەسەیا مەیدان، ل نك سەیدایێ من یێ مەزن شێخ عەبدلعەزیز ئەفەندی یێ خالدی یێ نەقشبەندی، خودێ عەمرێ وی درێژ بکەت.. ل رۆژا چارشەنبێ بیستی هەیڤا رەبیعولئاخەرا سالا ١٣٣٠ مشەختی..))(١٤٤)، و ئەڤ دیرۆکە دکەفتە بەرانبەر هەشتی نیسانا سالا ١٩١٢ ز.

ژ ڤێ گۆتنێ چەند خالەك بۆ مە دیار دبن:

ئێك: ل سالا ١٩١٢ شەوقی یێ زێندی نەبوو، وەکی ژ وێ دوعایێ دئێتە زانین یا نڤیسەری بۆ کری.

دو: بارا پتر هزر بۆ هندێ دچت کو نڤیسەر (محەممەد تەوفیق) کورێ شاعری ب خۆیە، وەکی ژ لەقەبێ وی دیار دبت.

سێ: شەوقی ناڤێ دیوانا خۆ کربوو (یادگار).

چار: دویر نینه شەوقی (و پشتی وی کورێ وی) ژ سەیدایێن مەدرەسا مەیدان بت، کو ئێك ژ مەدرەسێن ناڤدارێن بازێرێ جولەمێرگێ بوو.

دەستنڤیسا دیوانێ ژ (٢٣٠) بەرپەڕان پێك دئێت، و ئەو ئێك ژ وان دەستنڤیسان بوو یێن ل ئامێدییێ هاتینە پاراستن، پاشی ل ناڤەڕاستا سەدسالا بیستێ گەهشتینە پەرتووکخانەیا دەستنڤیسێن بەغدا، و دانەیا ئەصلی یا دەستنڤیسێ نوکە ل وێرێیە، و دانەیەکا کۆپیکری ژێ د دەست مە دایە[١٤٥]، و دویر نینە مەلا محەمەدێ کورێ حاجی ئیبراهیمێ بەندی ئەوێ دەستنڤیس بۆ هاتییە نڤیسین، دەمێ ژ جولەمێرگێ زڤڕییە بادینان ئەو د گەل خۆ ئینابتە ئامێدییێ.

ناڤەرۆکا دیوانا شەوقی:

دیوانا شەوقی، ل دویڤ دانەیا وێ یا ئێکانە یا کو ل بەر دەستێ مە، ژ (١٠٠) شعران پێك دئێت، و ئەو ب چار زمانانە: نۆت و پێنج ژێ ب فارسینە، سێ ب کوردی، ئێك ب ترکی، و ئێك ژی (مولەممەعە) ب چار زمانانە هەر سێ زمانێن بۆری د گەل عەرەبییێ، و ئەو ل دویڤ شێوەیێ دیوانێن کلاسیکی یا هاتییە لێکدان، یەعنی: شعر ل دویڤ قافییێ و ل سەر حەرفێن هیجائی هاتینە ب ڕێزکرن.

ناڤەرۆکا شعرێن شەوقی هەر وەکی ناڤەرۆکا شعرا کلاسیکییە، و بارا پتر ژ شعرێن وی ل دۆر غەزەلێنە، د گەل هندەك مژارێن دی یێن وەکی مەدح و تەصەووفێ.

بەرهەمێ شەوقی یێ کوردی:

تشتێ بەرچاڤ یێ مرۆڤ ل نك کۆمەکا شاعرێن بادینی و هەکاری یێن سەدسالا نۆزدێ زایینی دبینت، (ئەڤە ل سەر بناخەیێ وی بەرهەمێ وان یێ مە دیتی) ئەوە وان شعرێن خۆ پتر ب زمانێ فارسی ڤەدهاندن، و ڤێ چەندێ ئەم ل نك میرێ بادینا محەمەد طەیار پاشی (غەریبی) و شێخ عەبدوللەطیفێ شۆشی (سەیفی) و مەلا محەمەد سەعیدێ مزووری (میهری) دبینین.. و ئێك ژ

وان شاعرێـــن دکەڤنــە د بــن ڤــی حــوکمی دا مــەلا محەمــەدێ خانییــە ژی (شەوقی)، ئەوێ د دیوانا خۆ دا یا ژ پتر ژ (٢٠٠) بەرپەڕان پێك دئێت ب تنێ سێ شعر ب کـوردی ڤەهانـدین! بـەلێ هنـدەك دەلیـل مـە د دەسـت دا هەنـە کـو شەوقـی ژ بلـی ڤـێ دیوانێ هنـدەك بەرهـەمێ دی یـێ شعری هەیـە، و بـەلکی گەلەك ژێ ب کوردی بت، بەلێ مخابن هێشتا ئەو نەهاتییە دیتن، و دەلیلێ مـە ئەڤەیـە شعرەکا وی یـا درێژ (وەك بـەیتێ) ب زمـانێ کوردی هەیـە و ئـەو د دەستنڤیسـەکا دی دا مـە دیتییە، تشتێ هنـدێ دگەهـینـت کـو ژ بلـی ڤـێ دیوانێ هێشتا وی بەرهەم هەنە.. و بەلکی د پاشەڕۆژێ دا ئەو بێنە دیتن.

ل ڤێـرێ ئـەم دێ وان هـەر سـێ شعرێن وی یـێن کـوردی ئـەوێن د دیوانـا (یادگار) دا هاتین ل بەر دەستێ خواندەڤانان.

شعرا ئێکێ: ژ قافییا (شینێیە) دبێژت:

وێ هــات ژ دەردا ناگهــان ئــەو دلبــەرا شــەنگ و کەلــەش
ڕوو سۆرگولا باغێ جینان ئـەبروو مـەها پـەنجاهـ و شـەش
ئـەنیا کـەڤـەر بسـکێت ل سـەر وان ئـەز کریمـە بـێ مەفـەر
گـەزتیمـە مـارێ سـەر ملـی لـەورا وهـا ئـەز بوومـە لـەش
چاڤێت بەلەك زولفێت خەلەك جەرگێ مە وان کریە شەبەك
خاســما ل دۆرا گــەردەنێ گـەڕیانــە هنــدۆ و حەبــەش
دێـم کـەوکـەبێ گیسـۆ شـەبێ زەمـزەم د چاهـا غەبغـەبێ
لێڤ مـوعجیزا عیسـانە پـێ سـاغبوونە بیمـار و نـەخوەش
گــەردەن زەرێ سـیمین بـەرێ قــەلبێ مــە دانــا مەجمــەرێ
ئینامــە ســەر کــەیفا بــەرێ وێ ماهیتابــا حووریــوەش
جــانێ شــرین قــەلبێ حــەزین قوربــانی تــە ئــەی نــازەنین
جــارەك ل ســەر بیناهییــا شــەوقییێ بــێ پــەڕ وا بمــەش

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

شعرا دویێ: ژ قافیيا (طائێيە)[١٤٦]:

دلۆ بەشکی دنێ پیرە　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط
وەکی کەلبی ب زنجیرە　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

وەکی کەلبی دکەت گازی　　　ب ئاوازێ نەی و سازی
دەمەك ڕووسە دەمەك طازی　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

دەمەك پیرە دەمەك جانە　　　دەمەك میرە دەمەك خانە
ئەگەر چ ئەو ژ هەمیانە　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

ژ دونیائێ نەکەی باوەر　　　کو ئەو بۆ تە ببت یاوەر
نەما بۆ سەییدێ سەروەر　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

نەما بۆ نووح و بۆ ئادەم　　　نەما بۆ زال و بۆ روستەم
نەما بۆ سەییدێ عالەم　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

نە بۆ صددیق و بۆ عومەر　　　نە بۆ عوثمان و بۆ حەیدەر
نە بۆ فەغفوور و بۆ قەیصەر　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

ئەگەر شاهن ئەگەر میرن　　　چ سولطانێت جهانگیرن
د دەست وێ دا چ ئێخسیرن　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

ئەگەر حاجی د کەعبێ دا　　　ئەگەر صووفی د خەلوێ دا
هەمی ژارن د دەست وێ دا　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

گەلۆ دونیا چ غەددارە　　　عەجەب خوونریز و خوونخوارە
ژ بۆ کەس ئەو نەبوو یارە　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

(بو دنیا نك ئالندن قا..　　　چمە چوق یخشی و اعلادر
کمە قالمش کمە قالور)　　　ب کەس نابەت وەفائێ قەط

Zakho Centre
for Kurdish Studies

(زهــــى دنيـــــاى شــــور انگيـــــز	زهـــــى قاتــــل زهـــــى خـــــونريز
عجـــب نوشيســـــت زهـــــر اميـــــز)	ب كـــــس نابـــــەت وەفـــــائێ قـــــەط
(فحـــــذر يـــــا أخـــــى مـــــن هـــــا	ـــــذه المكـــــارة الغـــــدرى
فباعـــــد واجتنـــــب منهـــــا)	ب كـــــس نابـــــەت وەفـــــائێ قـــــەط
موحەممـــــەد شـــــەوقييێ خـــــانى	تـــــو پرپێـــــژەك ب ئـــــەزمانى
بەســـــن شـــــەكوا ژ دەورانـــــى	ب كـــــس نابـــــەت وەفـــــائێ قـــــەط

شعرا سێيێ:

ژ قافيیا (يائێيه):

يـا رەبـى ديسا مويەسسـەر كـە ژ بـۆ مـن مەطلـەبێ
دا ب كـەيفا خـۆ ببينم صـوحبەتا دێم كەوكـەبێ
صـوحبەتەك دائـم ببيـنم ئـەز ژ وەصـلا دلبـەرێ
تێـر ڤـەخۆم ئـەز شـەربەتا شـێرين ژ چاهـا غەبغـەبێ
چـاڤ غـەزالا سـەرۆ قامـەت حووريیـا بـاغێ بەحەشت
چـەهرە بـەدرا چـاردەئێ پەيـدا ژ بورجـا عـەقرەبێ
سـۆرگولا فەصـلا بهـارێ دلبـەرا ئـەبرۆ هـيلال
نازكـا شـێرين كەلامـە رِويـى ماهـا نەخشـەبێ
بـێ سـەبەب نيـنن ژ شـەوقى نالـە و ئاهـ و فيغـان
والهـ و سـەودا و گـێژە ژ فرقـەتا گيسـۆ شـەبێ

بەيتا حەشرێ:

ئەڤە شعرەكا دى يا شەوقييە، ناڤێ وێ بەيتا حەشرێيە، و ئەو د ديوانا وى دا نەهاتييە، و مە ئەو ژ دو دەستنڤيسێن دى وەرگرتينە:

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

١- دەستنڤیسا مەلا محەمەدێ کوڕێ عەبدلقادرێ قادری یێ حەسەنی، کو ل سالا ١٣١٢ مشەختی (١٨٩٤ ز) نڤیسییە، د پەرتووکخانەیا دەستنڤیسێن بەغدا دا ل بن ژمارە (٣٣٦٤٦) پاراستییە و دانەیەك د دەست مە دایە، و ل سەری ئەڤ عیبارەتا فارسی هەیە: (بیت الحشر شوقی است مشهور بعبدزاده).

٢- دەستنڤیسەکا دی هەر ل پەرتووکخانەیا بەغدا پاراستییە ل بن ژمارە (٢١٩٧٠) بەلێ ناڤێ ناسخی و دیرۆك ل سەر نینە.

د ڤێ بەیتێ دا شەوقی دبێژت:

(الحمد لله العلی)	عالی ل نەقص و شرکەتێ
مووجد ل بۆ ئەرض و سەما	حەتتا ئەبەدا قودرەتێ
حەتتا ئەبەد قادر ئەوە	رازق ل بۆ ذی رووح ئەوە
(محی الممات) ئاخر ئەوە	راحم د قەبرێ ظولمەتێ
راحم ل بۆ پیر و جوان	وەقتێ کە نەزع ئایەد ب وان
قاصد ل بۆ رووحێ رەوان	نازل ب سام و هەیبەتێ
نازل بۆ سەر جسمی دبی	بێ صەبر و بێ طاقەت دبی
چەشمێ سیەه موهمەل دبی	فەریاد ل بۆ ئەو رەحمەتێ
فەریاد ل بەر ئەو مردنێ	رووحم دگاتە گەردەنێ
قەطعێ دکەن ل ئەم دنێ	حەتتا دچیتە مەشیەتێ
حەتتا دچی جانێ ئەسیر	مەطرووح دبی جسمێ حەقیر
فەریاد دکەن قەوم و عەشیر	هەموو دکێشن کوربەتێ
مەجمووع هەموو طەییار دکەن	قەبری ل سەنگ و خار دکەن
سەقفێ بەدەن ئەحجار دکەن	واحد ل قەبر و حوفرەتێ
واحد ل منێ بێ خەلەل	شەوقی ل رووحێ تێ د گەل
زیان دبیتن بێ مەحەل	حاضر ل بۆ کیتابەتێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

حاضر ل بۆ گورزێ جەلیل   قایل ل بۆ مەردێ ذەلیل
(أكتب عمل) جورم و جەمیل   مەشغوول ل حالێ دەهشەتێ
مەشغوول ل حالێ خوەی دبی   ئەصبوع قەلەم میداد دبی
ریق و کەفەن مەکتەب دبی   مەختووم ب موهرێ ظوفرەتێ
مەختووم دبی کەفنێ تەنەش   مەغلوول دبی دەر گەردەنەش
نە خواب دخۆر نە خوەردەنەش   حەتتا کو رۆژ قییامەتێ
حەتتا کو مونکر تێتە خوار   (کالرعد فی فصل البهار)
فارق ل بۆ قەبر و دیوار   داخل ب سام و هەیبەتێ
داخل ل گەل گازێ د سۆر   وەجهێ سیەهـ چەشمێ مەهوور[١٤٧]
سائل ل بۆ رەببێ غەفوور   تەنبیهـ ل دین و طاعەتێ
تەنبیهـ دکا ب ئەمرێ ئیلاهـ   هەرچی کو گۆت رەببم خودا
نەبیم موحەممەد موصطەفا   نایم د عەیش و لەذذەتێ
نایم دبێ (مثل العروس)   کووەت[١٤٨] دبێ (فوق الرؤوس)
ناظر ل بۆ حووری و عەرووس   دایم د ذەوق و صوحبەتێ
دایم دبێ مونکەر نەکیر   بۆ ئەهلێ فوسساق و شەریر
(من ربك) نایێ وە بیر   غافل ل رەببێ قودرەتێ
غافل دبن ئەهلێ سەعیر   وارد دبن گورزێ کەثیر
جسم و بەدەن مثلێ خەمیر   چیرۆ ل شەرق و غوربەتێ
چیرۆ دکەن ئەهلێ شرار   ضەییق دبن قەبر و دیوار
خوین و صەدید لێ تێتە خوار   دایم دکێشن زەحمەتێ
دایم د گەل گازێ د سۆر   حەتتا کو صەرصەر تێ ظوهوور
دونیا دبی بێ شەوق و نوور   مەخلووق د ضەیق و شددەتێ
مەخلووق د حالێ بێ مەقەر   ئەرض و سەما شەمس و قەمەر

Zakho Centre for Kurdish Studies

زەلزەل د گەل كۆهێ كبەر   چل سال ب وێ كەیفییەتێ
چل سال دبی ضەیقێ عەظیم   ب ئەمرێ خودا حەییێ عەلیم
فانی دبی مەخلووق عەمیم   ئیللا مەلەك ذی قوربەتێ
ئیللا ل وان عزریل دكا   صەوتێ[١٤٩] عەظیم حاصل دكا
كووهـ و بوحوور زایل دكا   زایل هەموو ب صەیحەتێ
زایل دبن قەصر و دیوار   مەصبووب دبن نەجمێ صغار
مەهرووب دبی ئبلیس شرار   حەتتا بۆ شەرق و غەربەتێ
حەتتا دچی قەبرێ نەبی   دكەی ل لای[١٥٠] ئادەم صەفی
عزریل دكا نەزعێ شەقی   فانی دبی ل دونیەتێ
فانی دبی باقی مەلەك   نە ئنس و نە جنن و فەلەك
خالی دبی دونیا گەلەك   حەتتا ب وەقتێ نەفخەتێ
حەتتا دبی (یوم النشور)   قایم دبن ئنس و طویوور
جنن و مەلەك تێنە ظوهوور   قادر ئەوە ل خلقەتێ
قادر دكا ئەحیا هەموو   چل سال دبن قایم هەموو
(لا یأكلوا لا یشربوا)   مەغرووق د بەحرێ غەرقەتێ
مەغرووق د بەحرێ بێ عەدەد   خنزیر دبن بەعضێ قرەد
بەعضێ ئەصەم بەعضێ رەمەد   تەبدیل دبن ل صوورەتێ
تەبدیل دبی دونیا نوحاس   طوحلب صفەت لەیین ئەساس
ناقم دبن جننی و ناس   هەر یەك ب قەد عوقووبەتێ
هەر یەك ل وان عوریان خەمووش   گەرمای شەدید سەر تێتە جووش
شەمسێ حەروور بێ پەردەپۆش   دانی ب قەددێ رمحەتێ
دانی دبی قوربێ روئووس   بێ حال دچن (بیت القدوس)
مەصفووف دبن طەیر و نوفووس   میزان ل نیوا وەحشەتێ[١٥١]

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەكولینێن كوردی

میزان ل ناو خەیر و شەران   شاهد دبن ئەهلێ گران
(هذا خیر شر فلان)   عادل د حوکم و قەضیەتێ
عادل دکا حوکمێ رەوان   هەر کەسێ خەیرێ بوو گران
سەرخوش دبی ل ئەهلێ جنان   مەکتووب د دەستێ یومنییەتێ
مەکتووب ل بوو یوسرا کوفەر   موخرج دبی (خلف الظهر)
مەجروور ل سەر ڕوو تا سەقەر   حەتتا ئەبەد د ئەو ضەیقەتێ
حەتتا دچن موسلم عەمیم   مەمدوود صراطێ موستەقیم
باریك حەموو (فوق الجحیم)   (مثل السیوف) د حددەتێ
(مثل اللیال) موظلم دبی   دایم موودام زەلزەل دبی
مەصنووع د وی هەفت پول دبی   هەر پول بە ئەم کەیفییەتێ
هەر پول دبی ئەلفەی عولا   ئەلفەی نەوا ئەلفەی سەوا
مەخلووق دچن وێ ڕا حەوا   دایم د گەل ئەو شددەتێ
دایم هەموو ڕێ طەی دکەن   بەعضێ چو بەرق رحلەت دکەن
بەعضێ بەطئ مەشیەت دکەن   ئاخر ل وان دا سەقطە تێ
ئاخر ل وان مەغرووق دبی   شوبهی کوفار مەحرووق دبی
مەجمووع هەموو مەفرووق دبی   هەر یەك ل قەعرێ طەبقەتێ
هەر یەك دچی قەعرێ موبین   هاوی ل بۆ مونافقین
طەبقێ جەحیم (للمشرکین)   گۆلکپەرست د سەقرەتێ
گۆلکپەڕست مثلێ فەحیم   شەیطان د لەظظایێ موقیم
عەذاب ل بۆ جووان[١٥٢] ئەلیم   داخل دبن د حوطمەتێ
داخل دبن کەود و دەیان   سەعیر دبی تەعیین بۆ وان
عاصی دبن ل پشت ئەوان   ل موجرمانێ ئوممەتێ
ل موجرم و ئەهلێ کوفار   مەغلوول دبن چەند سەد هەزار

مەطرووح ل ناو دووپشك و مار   عەقرەب ب مثلێ بەغلەتێ

عەقرەب دین هەر وەك بەغەل   ئەفعا طەویل شوبهی جەبەل

ئەصغەر ل وان مثلی جەمەل   مەملوول سومم و ژەهرەتێ

مەملوو ل ژەهرن ذی شەریر   زرزڕ دکەن مثلی حەمیر

بۆ ئەهلێ نیران و سەعیر   ئاکل ل لەحم و شەحمەتێ

ئاکل دبی شەیئێ دیگەر   ئسمێ حورەیش مونکەر نەظەر

هندی جهان بێ شەك کبەر   طالب ل بۆ مەئکوولەتێ

طالب ل بۆ ئەهلێ خوموور   مانع زەکات طاعەت قوصوور

ئەهلێ ریا مەسجدێ کوور[١٥٣]   تەعیین ل بۆ ئەو جەمعەتێ

تەعیین ل بۆ ئەهلێ عەذاب   (ماء الحمیم) وەقتێ شەراب

لەت لەت دبن مثلی کەباب   کەبد و جەگەر ل شوربەتێ

کەبد و بوطوون جائع دبن   حاضر زەقووم راتع دبن

فیلحال هەموو ضائع دبن   مەسلووخ ل بەر مەرارەتێ

مەسلووخ دبن لەحم و جولوود   مەلبووس دبن قەطران و دوود

مثلی جەبەل ئاتەش صوعوود   مالك دكا صییاحەتێ

مالك دکا ئەمرێ جەحیم   جووشان ددا نارێ حەمیم

گورزێ د سۆر صەوتێ عەظیم   فەریاد ل بەر ئەو ساعەتێ

فەریاد دکەن عاصی هەموو   یا رەب تووی صاحب عەفوو

(تبنا علی ما قدموا)   جبریل ب وی دەنگی وەتێ

جبریل ل وان مەنظەر دکا   ئوممەت هەموو هاوار دکا

راجع نەبی ئخبار دکا   قایم دبی بۆ شەفعەتێ

قایم د گەل چەند ئەنبیا   سابق ل وان حاجەت رەوا

ساجد دبی نزدی[١٥٤] خودا   باقی هەموو د حیرەتێ

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

باقی هەموو حەیران روسول ئەحمەد دبی دەعوەت قەبوول
سەرخوەش دبن ئەهلێ مەلوول داخل دبن د جەننەتێ
داخل دبن ب ئەمرێ غەفوور دەرحال دکا (شەوقی) سورروور
شعر و غەزەل شوکرێ شەکوور شادی ل بۆ وی ئوممەتێ

شعرەکا مولەممەع:

شەوقی شعرەکا (مولەممەعا) چارگۆشە هەیە، وی ئەو ب چار زمانان ڤەهاندییە، کوردی و فارسی و عەرەبی و تورکی، و ئاشکەرایە کو وی د ڤەهاندنا ڤێ شعرا خۆ دا چاڤ ل شعرەکا ئەحمەدێ خانی کرییە، ئەڤ شعرە د قافییا (بێ) دا ژ دیوانا شەوقی هاتییە[١٥٥]:

حبك أفنی شبابی یا حبیبی فی التعب
عشق تو بگداخت جانم در جفا و تاب و تب
عقل و هوشم قالمدی صبر و قرارم گتدی هپ
سۆتمە ژ داغا فراقێ لەو دنالم روز و شەب
قد مضی فی الهجر عمری یا حبیبی الطف بنا
ماندە ام بی یار و بی غمخوار در رنج و عنا
گورمسم بر گون وصالك نیلرم گنج غنا
گەر نەبینم دلبەرێ من بۆچنە ناڤ و لەقەب
لیس للعشاق مقصود سوی وصل الحبیب
زار زوی وصل گل باشد فغان عندلیب
دلبرك وصلی دیلر عاشق علی رغم الرقیب
غەیری وەصلا دلبەرێ عاشق چو دی ناکەت طەلەب
قال لی من أین جئت قلت من شهر الفراق
گفت کالای تو گفتم درد و محنت اشتیاق

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

سویلدی درمان دیدم وصلك دیدی مجنونه باق

طالبێ وەصلا مە دێ صابر بتن صاحب ئەدەب

منذ أدلی خالق الأرواح روحی فی الجسد

نار عشقم در دلی سوزان نهاده تا ابد

ایسترم مقصودمی سندن إلهی قل مدد

دا ببینم روویێ دلبەر بێ حجاب و بێ نەصەب

ربنا اغفر ذنب من ناجاك بالقلب السلیم

گردگار ارحم کن بر بندەء پیر و سقیم

فضل و ئحسانك دیلر بیچاره قولك یا کریم

دا ب فەضلا خۆ عەفووکەی (شەوقییێ) خانی نەسەب

نموونەیەك ژ شعرا وی یا فارسی:

یا رب این مرغ خوش الحان از کدامین آشیان

یافته نشو و نما از آب فیض قدسیان

آمده اندر زمان فترت اشعار و نظم

آورد زین کو نه شعر آبدار اندر میان

بارد از منقار گوهر پاشش آب زندگی

غالب از وکر اکراد این زمان مدعیان

بلبل باغ حکاری عندلیب جولمرگ

طوطیء شکرفشان از آشیان خانیان

شمع بزم عاشقانرا شیفتەء پروانەایست

ساقیء صهبای نظم و (شوقیء) عذب البیان

ئەڤە ژی نموونەیەکە ژ شعرا شەوقی کو د ئەصل دا ب فارسی هاتییە ڤەهاندن، و مە ئەو ب شعر وەرگێراینە سەر زمانێ کوردی:

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

جانێ مه ب ئەندازه ببین ئەڤ چ عیتابه

چاڤدێری و گوهدانا غەریبان چ ثەوابه

من گۆتێ: ل پشتا چییێ مەهـ بۆ نەخوییایە؟

وێ گۆتی: ژ شەرما ڕوییێ من مەهـ ب حیجابه

من گۆ: تە دلێ من کره نێچیر دێ چ لێ کەی

گۆتی: ژ بۆ سفرا کەرما من چ کبابه

من گۆ کو ب عەیش و طەرەبم خۆش بکه وەختی

گۆتی کو طەرەب لازمی ئەییامێ شەبابه

من گۆتێ: ل دەرگاهێ شەهی دێ کەمه شەکوا

گۆتی: ب عەبەث ڕەنجێ نەبه شاهێ د خوابه

من گۆ: صەنەمێ! کا وەره ئەز طالبێ صولحم

وێ گۆتی: فلان یا تە دڤێت عەینی صەوابه

من گۆتێ: ب (شەوقی) ڕا چ دێ کەی دەمێ ئاخر

وێ گۆتی: کەرەم من نه نیهایەت نه حسابه

نموونەیا دویێ:

ئەی بوتا سیمین لەش و گەردەن زوجاج

مه ژ بلی وەصلا تە نینه ئحتیاج

هەر دەمێ ڕوویێ وەکی ڕۆژێ هەلات

کی ل شەڤا تاری دخوازیتن سراج؟

ب خەرامی گەر ل باغی بمەشی

عەرعەر و سەرواسهێ نابت رەواج

ئاهووێ گەر سەحکره وێ گەردەنێ

دێ ژ چینێ ئەو هنێریتن خەراج

لەعلە لێڤ تە ئایەتا (عذب فرات)

هیجرەتـا تـە شـوبهەتی (ملـح أجـاج)

بەنـــدەیێ ژارێ تەمـــە ئـــەی دلبـــەرێ

بوومـــە مســـکینێ شـەواندییێ لیجـاج

بـــۆ رەقیبـــی دەرنەکـــە مـــە ژ دەرگـــەهی

ب صـەیێ مـەلعوون نەکـە مـە ئمتـزاج

دەر خـــەما تـــە (شـــەوقییێ) خەســـتە نـــەما

ژ بلـــی وەصـــلێ چـــو دەرمـــان و عـــیلاج

نموونەیا سێیێ:

(الحمـــد للـــه) کـــو ژ بـــەختێ هشـــیار

هیڤـــی مـــە چێبـــوو ژ ڕوویـــێ دلـــدار

مـــــن دی جـــــەمالا بـــــێ وێنـــــەیا وێ

ئـــەز هـــەر چ بێـــژم پتـــرە دوســـەد جـــار

وەصـــــفا دلۆڤـــــان خـــــەلقێ ب ئحســـــان

ڕوو کـــر ڤەشـــارتی لاکـــن ژ ئـــەغیار

نـــــەعتا جـــــەمالێ وەصـــــفا کـــــەمالێ

مـن گۆتی ئێك ئێك ئـەمما ب تـەکرار

ئـــەو مەهـــ جەبینـــە یـــان لـــەوحێ زیڤـــە

خفشـــا ل چینـــە یـــان چـــاڤێ بیمـــار

ڕۆژە ل خـــــاوەر یـــــان بـــــەدرێ ئـــــەنوەر

صـــونعێ خـــودایی یـــان ڕوویـــێ دلـــدار

ئـــــەو کۆرەمـــــارە یـــــان زولفـــــێ یـــــارە

خالــە ل بــن گــوهی یــان مســکێ تاتــار

قەوســـــا ڤاژییـــــە یـــــان ســـــوورەتا نـــــوون

ئـــەبوورێ یـــارە یـــان حـــاجبێ نـــار

یـــــاقووتێ جانـــــە ل نیڤـــــا دەڤانـــــە

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

سـرا نیهانـه یـان دورجـێ ئەسـرار
ئەو شـەهدە شـەکەر یان حەوضـێ کەوثـەر

یاقووتـه ئەحمـەر یان لـەعلێ خوینخـوار
دورن ددانـــن د لەعلـــه لێڤـــان

یـا صـونعێ یـەزدان لـێ پـا نمـوودار
ئەرزنکـــه یـــان ژی ئـــەو سـێڤێ رضـوان

ئاڤـا حەیاتـه یـان غەبغـەبا یـار
گـەردەن ژ نـووره یـان شـەمع و کـافوور

ئـەو پـاخلا یـار یـان سـێڤ و هنـار
ئـەو زەنـدە مـەحبووب یـان باسـکێ خـووب

یـان ژی دمـێ کـەو بـارا دلـێ ژار
ئایـــا روخامـــه یـــان زیڤـــی خانـــه

صـەحرایێ شـاهە یـان سـینەئێ یـار
مـــوویێ میانـــه یـــان حـــەبلێ جانـــه

کـو کـەس ژ وێ قـەت نابـت خەبـەردار
ئـەو سـەروە عەرعـەر یـان قـەددێ دلبـەر

یـان ژی صـەنەوبەر یـان قامـەتێ یـار
ئـەو شـەهدە شـەکەر یـان نـەعتێ دلبـەر

ئەو مسکە عەنبـەر یان وەصـفێ دلـدار
ئەوصـافێ دلبـەر مـن کرییـه ئەزبـەر

ئـەزمان م لـەو بـوو شـیرێ گوهـەربار
ئـەڤ بلبلـه هـەی یـان سـاقییێ مـەی

مەجنوونـه بـێ دل یـان شـەوقییێ ژار

چارینەیێن شەوقی:

شەوقی ژی وەکی گەلەك شاعرێن مە یێن کلاسیك هژمارەکا چارینەیان ڤەهاندینە، بەلێ چارینەیێن وی ب زمانێ فارسینە، مە ئەو ب شعر وەرگێڕانە سەر زمانێ کوردی، و ئەڤە چارینەیێن وینە:

ئەی شاهێ وەلات و دەڤەرا حوسن و بەها
یەك نیڤ نەظەرا تە ددەمێ جانی بەها
من هیڤییە جارەك ژ لوطوف کەی نەظەرێ
بەلکی ژ صەیێ ئەممارەئێ ئەز ببمە رەها
ڕوویێ مە ژ غەیری خۆ بزڤڕینە خودا
تو ڕاستەڕییێ بۆ وی بنەخشینە خودا
موحتاجی کەسێ دی نەکە مە ژ غەیری خۆ قەت
بەرێ مە ب نك خۆ ڤە بکێشینە خودا
دۆستێ کو ژ وی بوویە نیظام عالەمێ ڕاست
غەیری کەرەم و لوطفێ چو تشتەك وی نەخواست
من گۆتێ: چ لێهاتییە هەمبێزا نەرم
وی گۆتی: فلان، باقییە ئەو بێ کەم و کاست
سەد ئاه و ئەسەف کو مە عەمر بۆری عەبەث
چی کارێ ل جیهانێ مە کر بۆری عەبەث
عشقا بوت و لاتان ب تنێ دا مە مفا
یا دی هەمی بارۆڤەیێ بر بۆری عەبەث
تو ژ وێ مەیا بۆ دەردێ دلی بوویە عیلاج
جامێ بدە من لێ کو ب کافوورێ میزاج

گاڤا ڤـــەخوم و تێـــدا ببیـــنم ڕویـــێ یـــار

مـــەخمووری ئەبـــەد بـــم ژ ئـــەوێ شـــوبهی حـــەلاج

ئـــەو شـــەوقێ ڕویـــێ یـــارە (أم البـــدر یلـــوح)

ئـــەو پەرچـــەمێ دلـــدارە (أم المســـك یفـــوح)

ئـەو چـاڤێ تـە یـێ نێرگـزە یـان خفشـە ل چـین

پـــەرداغێ مـــەیا جەننەتـــە (أم كـــأس الصـــبوح)

بـــارا تـــە چ دێ بـــت ل ئـــەڤێ دونیـــا كـــەڤن

تـا چـەرخێ بلنـد قەسـر و قوصـوور گـەركـو هـەبن

دونیایـــا دەنـــی ڕێكـــە تـــە پـــاكی پـــێ نـــەبت

گـــەر مەســـكەنێ عـــالی د ئـــەوێ دا تـــە نـــەبن

جانـــا، مـــە ئەگـــەر پێشـــڤە بخـــوینی چ دبـــت

وی دوژمنـــێ بـــەدكار كـــو دمرینـــی چ دبـــت

زەربوومـــە وەكـــی كـــایێ ژ هـــەجرا مـــە دهێـــرت

گـــەر مـــە ژ فیراقـــێ ڤەرِســـینی چ دبـــت

لـــەعلا ژ نـــەباتێ زێـــدە ســـەد بـــاری لەذیـــذ

پهتـــر ژ گـــولاڤێ تـــەرِ و ســـەد جـــاری لەذیـــذ

یـــەك بۆســـە ژ تـــە ڕوومـــەهێ هیڤـــی مەهەیـــە

دیســـا نەظـــەرا تێـــرا ل روخســـارێ لەذیـــذ

ســـاقی ژ مـــەیا ســـالا دویـــێ جـــام ب مـــە دا

چـــاخێ گـــول و لالان ئـــەوی پـــەیغام ب مـــە دا

مـــەخفی ژ رەقیـــب و ژ حەســـوودێ وەكـــی دێـــوی

وی ژیـــارێ لیقـــا مەهـــ شـــەكرین تـــام ب مـــە دا

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

ئێ کو ژ تە هێشتا نەگەهشتینە مەرام
حاصل نەکری مە ژ لەبێ لەعلێ تە چو تام
سەد جارا نقیسی مە خەبەر بۆ تە بەلێ
جارەك مە نەدی بێت ژ لایێ تە پەیام

زینهارە دلێ من نەکەڤە دوو هەوەسێ
ڕابە ژ خەوا خۆ تو ب دەنگێ جەرەسێ
هشیار بە کو دونیا نە چو ئاکنجیگەهە
ڕێیا خەطەرێ لەزکە تو شوبهی فەرەسێ

مەیخانە شڤێدی کرە قەصد صەومەعە بەردا
زاهد ب هەمان نەخوەتێ سەجادە ب دەر دا
هەر تشتەکێ وی هەی ئەوی دا بادەفرۆشی
تا جورعەیەکا بادەیێ بەخشیت ب سەر دا

کی دێ ژ ئەوێ زولفا کەمەندا تە ڕەها بت
یا ژ ئاورێ جانا ئەوی جانێ خۆ نەدابت
کەس ژ حەلقەیێ گیسۆیێ بتان ناڤەڕست
تو بخوینە ئەوی زاهدۆ دەم چاخە نەمابت

ئەی یێ ژ بلی ڕوویێ تە نینە مە غەرەض
دەر عافیەت و صححەت و دەر ڕەنج و مەرەض
وەصلا تە ژ جیهانێ مرادا مەیە بەس
(فالقصد إلى رؤيتكم لا لعرض)

بەر حالەتێ ڕەندان هەچی ئینکار غەلەطە
بۆ عاشقێ بێدل بت ئازار غەلەطە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مـن گـۆتی ڕویـێ تـه دێ ژ مـەیخانێ ڤـەگێڕم

هەیهاتـــه ئـــەوا مـــن کرییـــه کـــار غەلەطـــه

دل چـــوو تـــو خودایـــا بـــدێ ئاڤـــایێ حـــەفیظ

چـــالا زەقـــەنێ بـــۆ بکـــه مـــەئوایێ حـــەفیظ

شـــاها دلـــێ عوششـــاقا ببینـــه تـــو گراڤـــی

ئـــاواره دبـــت گـــەر تـــو ببـــی زڤـــرێ غـــەلیظ

ئـــەمر و نـــەهی عەقلـــه هـــەچی تێرییـــه طەمـــەع

مننـــەت تـــه نـــەبیتن بـــۆ دو نانـــا ژ طەمـــەع

حـــەرفا نـــەتژی بـــت طەمـــەعێ چـــێ دکـــەتن

کیســـێ وەکـــو ڤـــالا کییـــه ژێ کرییـــه طەمـــەع

بـــۆری مـــه عـــومر بـــێ مـــەی و شـــاهد ئەســـەفا

بـــێ مـــوطرب و نـــەی بـــۆری مـــه ژینـــا بـــێ صـــەفا

ســـەر کـــو ســـپییه بۆچییـــه ئێـــدی مـــەی و نـــەی

گـــەنجی مـــه ل بـــەر بـــادی هـــەوا چـــوو ب جـــەفا

ئایـــا تـــو دزانـــی ســـەبەبێ عـــزز و شـــەرەف

جامـــا مـــەیێ ســـالا ددووا بـــێ تـــه د کـــەف

محبـــووبێ د چـــاردێ دا د گـــەل تـــه ل بهـــارێ

قەســـتا چیمـــەنێ هـــوین بکـــەن و بەریـــەط و دەف

دلبـــەر کـــو گوهـــەرباره وەکـــی دورجـــێ عـــەقیق

مـــەحبووبێ هـــەجر دیتـــی قـــەتل کرییـــه شـــەفیق

تـــه ژ نـــەرمی و لوطفـــا گەلـــەکا خـــۆ ب مـــه ڕا

جـــاران تـــه ژ ب عەبـــدی ڕا دگـــۆ: بـــەنییێ ڕەقیـــق

ئێ پەرتەوێ حوسنا تە ژ عەردی تا فەلەك

هەم موقتەبسێ نووری ڕوییا ئنس و مەلەك

مە شكەستی ل كونجا خەم و هیجرانێ نەهێلە

خەمگینێ برین وی تژی بوویی ژ نەمەك

پشتا مە ژ جەورێ نەكە یار شوبهی هیلال

بەژنا مە نەگێڕە تو ژ هەجرێ وەكی دال

گەرچی تو چ هزرا ژ كەسێ ناكەی و تەخمین

ڤێ زولمێ دكەی ما تە نەترسە ژ وەبال

تا كەنگی بنالم ئە ل ژێر پەردێ خەمان

وێ پێچەیا سەر دێمی هەلینە تو ئەمان

هێلینە ژ بۆ من گول و گولزارێ بەحەشت

ئەز بلبلێ خۆش لەهجەمە دەر باغێ جینان

چاخێ گول و نەسرین و سەمەن هات و بهار

ساقی و شەراب تۆبەشكێن عاشقێ یار

زاهد مە ژ مەستییێ نە شەرمە ل دنێ

فتنە ژ هەمی لایەكی تێتن مە هەوار

سەیدا، تو ل جیهانا كو هێژا بگەڕە

تو نەكە گەرەو بۆ ئەڤێ قەلب و جەگەرە

پیرا كو هەڕۆ شوی ب یەكێ دی دكەتن

زنهارە ب دل تو ل دوی ڤێلا وێ نەڕە

ڕوویێ مە وەكی كایێ زەرە دێمێ وەیە ماه

دل كون بوویە ئیرۆ مە ژ موژگانێ سیاه

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

جانـــا مـــه ژ بـــل وەصـــلێ تـــه نینـــه چـــو دەوا

دەرمـــان کـــه دلـــێ مـــن و نەپرســـه ژ گوناهـــ

گاڤـــا کـــو تـــه دی هـــات ژ هـــەر لایـــی بـــەلا

ســـەیدا تـــو بـــەرێ ڕوویـــی ژ وانـــا بـــده لا

خـــۆ ژ عـــامێ ڤـــەدەر کـــه هـــەڕە کونجـــا ب تنـــێ

دێ بیتـــه ســـەبەب ئێمنیـــی و عـــزز و عـــەلا

مـــه ژ ئەزئـــەزییێ بـــەردە خودایـــا ب کـــەنی

ئـــو ژ دەرگـــەهێ غـــەیری خـــۆ بگێـــڕە مـــە غـــەنی

دانـــا خـــۆ ببینـــه و هـــەژارییا مـــه ژی

فەضـــلێ خـــۆ ل ســـەر مـــه تـــو بـــەلاڤ کـــه عەلـــەنی

ئـــێ بـــوردەیێ (لەولاکـــه) ب مـــل ڤـــه عەلەمـــه

طـــوغرایێ (لەعـــەمروك) ل جـــەبینێ رەقەمـــه

شـــەوقی ب گونـــەهکاری ل بـــەر دەرگەهییـــه

داخـــوازا وی یـــەك چپکـــا ژ بـــەحرا کەرەمـــه

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

پەراوێز

(١) شەرەفنامە، شەرەفخانێ بدلیسی، وەرگێڕان بۆ عەرەبیێ محەمەد جەمیل ڕۆژبیانی، چاپا ٢، ئەربیل ٢٠٠١، پ ٤١٥-٤١٦.

(٢) دیرۆکڤانێ ناڤدار د. عیماد عەبدسسەلام رەئووفی کتێبەك ب زمانێ عەرەبی ل دۆر ژین و کارێن سولطان حوسێنێ وەلی نڤیسییە، ل سالا ٢٠٠٩ ل هەولێرێ هاتییە وەشاندن، د وێ کتێبێ دا ئەو ب بەرفرەهی بەحسێ ڤی میری و سەروبەرێ دەڤەرا بادینان ل سەر دەمێ وی دکەت.

(٣) مالکەکا عەربی ل ڤێرێ یا کەفتییە.

(٤) بەلکی د بنیات دا (پێشکێشی عوذار) بت.

(٥) بەرێ خۆ بدە: کتێبا (مختصر أحوال الأمراء) یا میرزا محەمەدێ یازچی، وەرگێڕان ژ فارسی نزار ئەییووب گولی، پاشبەندا ژمارە (٢) بەرپەرێن ١٤٩-١٦٣.

(٦) هێژا عەبدررەحمان مزووری ئێکەمین جار ئیشارەت دا ڤێ مەسەلێ و ڤێ دەستنڤیسێ د گۆتارا خۆ دا ئەوا د هژمارا (٦٠)ێدا ژ کۆڤارا (پەیڤ) ل سالا ٢٠١٢ بەلاڤبووی.

(٧) کۆپییا ڤێ دەستنڤیسێ ژ لایێ ئنستتۆیا کوردی یا ئامەدێ ل سالا ٢٠٠٨ هاتییە بەلاڤکرن.

(٨) ئەڤ شعرە ژ لایێ عەبدررەحمان مزووری ڤە د کۆڤارا (بەیان) دا ژمارا (٨٦) ل گولانا ١٩٨٣ هاتییە بەلاڤکرن.

(٩) ئەڤ مالکە د دیوانێن جزیری یێن چاپکری دا نینە.

(١٠) ئەڤ شعرە د ڤان ژێدەران دا هاتییە: پەرەکێ دەستنڤیس ب دەستێ حەجی مصطەفایێ کتانی ل سالا ١٩٢٠، کوڕێ وی د. مەسعوود کتانی وێنەیێ وی د کتێبا خۆ دا (المساجد والمدارس و العلماء و المخطوطات في إمارة بادينان) بەلاڤکرییە. و ڕۆژنامەیا (هاوکاری) ژمارا ڕۆژا ١٩٨١/١٢/٣، بەلاڤکرنا عەبدلکەریم فندی دۆسکی. و کۆڤارا (بەیان) ژمارا (٨٦) گولانا ١٩٨٣، بەلاڤکرنا عەبدررەحمان مزووری.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(١١) ئەڤ شعرە د كۆڤارا كاروان دا ژ (٦٤) ل سالا ١٩٨٨، هاتييە بەلاڤكرن ژ لايێ حەمزە شۆشى ڤە.

(١٢) ئەڤ شعرە د دەستنڤيسەكا ديوانا مەلايێ جزيرى دا هاتييە، ئەوا (محەمەدێ كورێ عەبدلعەزيزێ شۆشى) ل سالا ١٢٦٠ هـ (١٨٤٤ زايينى) نڤيسى.

(١٣) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤيسا ئيسماعيل پاشايێ ميرێ ئاميدييێ وەرگرتييە، ئەوا ل سالا ١٢٦٠ مشەختى (١٨٤٤ز) هاتييە نڤيسين.

(١٤) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤيسا محەمەد طەيار پاشايێ ميرێ ئاميدييێ وەرگرتييە، ئەوا ل سالا ١٢١٨ مشەختى (١٨٠٣ز) هاتييە نڤيسين.

(١٥) ئەوليا چەلەپى كوردييێ ل سەر (٢٤) لەهجەيان لێكڤە دكەت.

(١٦) ئێكەمين كەسێ ئەڤ شاعرە ل بيرا مە ئينايە ڤە د. نزار گولى بوو، ئەوێ گۆتارەك ل دۆر وى ل سالا ٢٠١٦ د هژمارا (١٢) دا ژ كۆڤار (ديرۆك) بەلاڤكرى.

(١٧) بەرى نوكە ئەڤ پارچەيە ب تنێ ژ دەستنڤيسێ مە ديتبوو، و مە د چاپا سێيێ دا ژ كتێبا خوە (ديوانا مەلايێ جزيرى) مفا ژێ وەرگرتبوو، و بۆ زانين بابێ ڤى ميرى ژى، كو محەمەد طەيار پاشايە شاعر بوو و شعرێن وى يێن كوردى و فارسى هەنە، و وى ژى دانەيەك ژ ديوانا مەلايێ جزيرى ل سالا ١٢٣١ مشەختى ١٨١٥ زايينى نڤيسيبوو.

(١٨) د دانەيا زڤنگى دا: مەست و خەرامان.

(١٩) د دانەيا بێسكى دا: صفەت غونچە.

(٢٠) د دانەيا بێسكى و زڤنگى دا: چەغانە.

(٢١) د دانەيا بێسكى و زڤنگى دا: ب.

(٢٢) د دانەيا زڤنگى دا: زولفان

(٢٣) د دانەيا زڤنگى دا: كەف.

(٢٤) د دانەيا زڤنگى دا: بوو.

(٢٥) د دانەيا بێسكى و زڤنگى دا: فەشاندى.

(٢٦) د دانەيا بێسكى و زڤنگى دا: كشاندى.

(٢٧) د دانەيا بێسكى و زڤنگى دا: هەر د غەمێنە.

(٢٨) د دانەیا بێسکی دا: بەختێ وەیێ نازك.

(٢٩) د دانەیا ژڤنگی دا: عشقێ.

(٣٠) ل پێشییا کتێبێ مە ئەو یا دایە نیاسین.

(٣١) ئەڤ پەیڤە د دەستنڤیسێ دا یا ئاشکەرا نینە.

(٣٢) ئەڤ نیڤ مالکە خۆش نائێتە خواندن.

(٣٣) کێشا ڤێ نیڤ مالکێ یا تمام نینە.

(٣٤) پەیڤەکا وەکی (رڤەتکی) ل ڤێرێ هەیە باش نائێتە خواندن.

(٣٥) ئەڤ شعرا ئاغائۆکی مە ژ گۆتارا سەیدا (عبد الرقیب یوسف) وەرگرتییە، ئەوا د کۆڤارا (ڕۆژی کوردستان) دا بەلاڤبووی، هژمارا (٥٠) ل سالا ١٩٧٨.

(٣٦) من نەزانییە ڕامانا ڤێ پەیڤێ چییە، بەلێ ژ سیاقێ شعرێ دئێتە وەرگرتن کو بەلکی ئەو مەعنا رحەتییێ بدەت.

(٣٧) سەیدایێ هێژا محەمەد ئەمین بۆز ئەرسەلانی گۆتارەك ب ناڤێ (ل سەر دو هەلبەستێن بالکێش) نڤیسییە، تێدا بەحسێ ڤێ شعرێ دکەت، و ئەڤ گۆتارە د هژمارا (٧٤/٧٣)ێدا ژ کۆڤارا نووبهارێ بەلاڤبوویە، ل نیسان / گولانا سالا ١٩٩٩.

(٣٨) ئەڤ شعرە مە ژ ڤان ژێدەران وەرگرتییە: یێن دەستنڤیس: دەستنڤیسا مەلا خەلیلێ سێرتی، و یا شێخ جونەیدێ زووقەیدی، و یا مەلا ئەحمەدێ جەوزی. و یێن بەلاڤکری: دیوانا جامع یا مەلا ئەحمەد حلمییێ قۆغی، و کتێبا دەسپێکا خوەندنێ یا د. کامیران بەدرخان، و کەشکۆلا کورمانجی یا جەلیلێ جەلیل، و کۆڤارا نووبهارێ ژمارا ٧١.

(٣٩) د دانەیا (جەوزی) دا ئەلکۆك هاتییە، تەرلان: بازێ مەزن.

(٤٠) ئەڤ مالکە د دانەیا (جەوزی) ب تنێ دا هاتییە.

(٤١) سەعدێ تەفتازانی (٧١٢-٧٩٣ ك) ئێك ژ زانایێن ناڤدارە، خەلکێ خەراسانێیە، کتێبا وی (شرح العقائد النسفية) ل مەدرەسە و مزگەفتێن کوردستانێ دهاتە خواندن.

(٤٢) قاضی بەیضاوی (؟-٦٨٥ ك) عەبدللاهێ شیرازی، زانایەکێ تەفسیرێ یێ ناڤدارە.

(٤٣) غەوثێ گەیلانی مەخسەد پێ شێخ عەبدلقادرێ گەیلانیە.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(44) د هندەك دانەیان (دیزکا) ل شوینا (کەفچییا) هاتیە. و بەسطامی (١٨٨-٢٦١ ك) ئەبوو یەزید، صووفیەکێ ناڤدارە.

(٤٥) ئەڤ مالکە ژی د دانەیا (جەوزی) ب تنێ دا هاتییە.

(٤٦) د هندەك دانەیان ئەڤ مالکە ب ڤی ڕەنگییە:
فەضل و کەمالا فەقییان گەر ب بەژنا درێژ بیا
مثلی منارا مووصلێ دێ بێ گومان فەقی بیا

(٤٧) ئەڤ هەردو مالکێن دویماهیێ د دانەیا شێخ جونەیدی ب تنێ دا هاتینە.

(٤٨) ئەڤ شعرە مە ژ سێ ژێدەران وەرگرتیە، ئەو ژی ئەڤەنە: (تاریخ الأنساب) یا میر صالح بەگێ شێروانی، بپ ١٤١-١٤٢، و (کەشکۆلا کرمانجی) یا جەلیلێ جەلیل، بپ ٦٧-٦٨، و (کەلهێن ئاڤا) یا سەعید دێرەشی، بپ ٢٦٩-٢٧٢، و بۆ زانین د دانەیا دێرەشی دا ئەم ل دویڤ وێنەیێ دەستنڤیسێ چووینە ئەوێ د کتێبێ دا هەی.

(٤٩) یەعنی: ئەو کەسێ زەمانی منەت لێ کربت و ڕێ دابتێ ئەو تام بکەتە مەیا لێڤێن دلبەرێ، هەر ڕۆژەك دێ ئێت و ئەو فنجانەکا دی یا نەخۆش (فنجانا مرنێ) ب وی بدەتە تامکرن، و وێ خۆشییێ بۆ وی نەهێلت!

(٥٠) د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا ب ڤی ڕەنگییە: یان ل گەل هەم یارەکێ.

(٥١) د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا ل شوینا (گەڕهانەکێ) پەیڤا (دەورانەکێ) هاتییە.

(٥٢) د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا (بەحرا عومان) ل شوینا (بەحرا دوڕا) هاتییە. مەعنا: ئەو هەڤکویفێن گۆتن شرین، و دلێن وان وەکی بەحرا دوڕ و مەرجانان، ناگەهنە ئێك و پێکڤە سەیرانێن خۆش ناکەن!

(٥٣) یاریا: ئەڤینیا. و د دانەیا دێرەشی دا (جانەکێ) ل شوینا (نانەکێ) هاتییە.

(٥٤) د دانەیا دێرەشی دا هاتییە: (بەل ل نك خەلقێ بەدی) و خەلقێ بەدی، یەعنی: مرۆڤێن خراب، و د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا (بێن ل نك خەلقێ بوویی) هاتیە. و خەلقێ بوویی یەعنی: مرۆڤێن هەیی ودەولەمەند.

(٥٥) سەحبان (سەحبانێ وائلی): مرۆڤەکێ ناڤدارە ل نك عەرەبان ب عەقلداری وڕەهوانبێژییێ. و د دانەیا دێرەشی دا نیڤ مالکا دویێ ب ڤی ڕەنگییە: نزدعاما (؟) ڤی زەمانی چێترە ژ سەحبانەکی.

(٥٦) ئەڤ مالکە ب تنێ د دانەیا صالح بەگێ دا هاتییە..

(٥٧) د دانەیا دێرەشی دا (تازە) ل شوینا (طازی) هاتییە، و (هەر) ل شوینا (ئێ) هاتییە. و د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا ب ڤی ڕەنگییە: ئەسپێ طازی سەرفرازی هەر ل مەیدانێ بمەش..

(٥٨) د دانەیا دێرەشی و جەلیلێ جەلیل دا ل شوینا (بێ ئەصل) پەیڤا (والدا) هاتییە. و د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا (سەرخوەشە) ل شوینا (قائمە) هاتییە، و د دانەیا دێرەشی دا (دائما) ل شوینێ هاتییە.

(٥٩) د دانەیا دێرەشی دا هاتییە: ڕووبەئێ پەنهان ژ خەوفا توولەیان. و د دانەیا جەلیلێ جەلیل دا هاتییە: ڕووڤییێ پەنهان ژ خەوفا توولەیان سەبرێ نەکێ.

(٦٠) د بنیات دا ب ڤی ڕەنگیە، و بەلکی ئەڤە مالکە یا ئێکێ بت، وەکی ژ قافیێ دیار.

(٦١) قافیا ڤێ مالکێ، و یا هندەکێن دی ژی پشتی وێ یا دورست نینە!

(٦٢) نیڤا دووێ ژ مالکێ کێشا وێ یا دورست نینە.

(٦٣) مە ژ کەشکۆلا محەمەدێ کوڕێ مەسیحایی، و کەشکۆلا دیوانا جزیری وەرگرتییە.

(٦٤) هۆسا د کەشکۆلا محەمەد مەسیحایی دا هاتییە، و د کەشکۆلا دی دا: (وەکی دەور و یا سینان) هاتییە.

(٦٥) مە ژ دەفتەرا سەیدایێ محەمەد ئەمین ئۆسمان وەرگرتییە.

(٦٦) ئەڤ شعرە و یا د دویڤ دا مە ژ کەشکۆلا دوییێ یا ناڤبۆری وەرگرتییە.

(٦٧) ئەڤ شعرە مە ژ کەشکۆلا محەمەد طەیار پاشایی (غەریبی) وەرگرتییە، و دبن دا نڤیسییە: (تمت فی یوم السبت بعد صلاة العصر فی ١٢٣٤ (دکەفتە بەرانبەر ١٨١٨ ز).

(٦٨) ئەڤ شعرە مە ژ کەشکۆلا محەمەد طەیار پاشایی وەرگرتییە، و د بن دا نڤیسییە: (تمت فی یوم السبت بعد صلاة العصر فی ١٢٣٤ (دکەفتە بەرانبەر ١٨١٨ ز).

(٦٩) بەلکی پەیڤا زەمین ل ڤێرێ یا زێدە بت.

(٧٠) وەزنا شعرێ ل ڤێرێ ژی یا شکەستییە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(٧١) سەيدايێ مەحەمەد عەلی قەرەداغی ئەڤ شعره ب ڕێنڤیسا وێ یا کەڤن ڤە ل کتێبا خۆ دا: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد، ٤ / ٣٤٨-٣٤٩، بەلاڤکرییە، بەلێ وی هزرکرییە کو ئەڤ شعره یا مرادخان و ماجنی پێکڤەیە.

(٧٢) من نەشیا ئەڤێ پەیڤێ ب دورستی بخوینم.

(٧٣) من نەشیا ئەڤێ پەیڤێ ژی ب دورستی بخوینم.

(٧٤) ئەڤ پەیڤە باش نائێنە خواندن.

(٧٥) دیوانا شێخ ئەحمەدێ فەقیر، بەرهەڤکرن: تەحسین دۆسکی و خالد سادینی، ئەکادیمیا کوردی، هەولێر، ٢٠١٧، پ ٣٤٠.

(٧٦) د دانەیا دویێ دا: ئوفتادەئم.

(٧٧) د دانەیا دویێ دا: هەر ل وێ.

(٧٨) ئەڤ هەر سێ ڕێزکە د دانەیا ئێکێ دا یێن هاتینە دڕاندن، ژ بەر کو بنێ پەڕینە، و د دانەیا دویێ دا مخابن نەهاتینە! بەلێ مە ئەو ژ کتێبا مامۆستا محەمەد عەلی قەرەداغی (بووژاندنەوەی مێژووی زانایی کورد) وەرگرتینە (٦/٤٥).

(٧٩) د دانەیا دویێ دا: پڕ دبن دیوانە چەندین نوکتەدانێ نوکتە جوو.

(٨٠) د دانەیا دویێ دا: وصف جمال.

(٨١) بڕێنە پ ٥٧-٥٨ ژ کتێبا ئیسماعیل بادی (ڕەمەزانێ جزیری) دهۆك، ٢٠١١.

(٨٢) د بنیات دا (گولێ تو) هاتییە، بەلێ ئاشکەرایە کو (تو) یا زێدەیە.

(٨٣) پەیڤا (شوبهەتی) د بنیات دا کەفتییە مە ژ دانەیا (بادی) وەرگرتییە.

(٨٤) پەیڤا (کر) د بنیات دا کەفتییە و مە ژ دانەیا (بادی) وەرگرتییە.

(٨٥) مە ژ دەستنڤیسا (خلیل المذنب) وەرگرتییە ئەوا ل سالا ١٣٢٣ مشەختی (١٩٠٥ ز) هاتییە نڤیسین، و ل سەری هاتییە: (نسیمی فرماید رحمة الله علیه).

(٨٦) د بنیات دا ب ڤی ڕەنگییە، و ئاشکەرایە کو کێماسی د ڤێ مالکێ دا هەیە، و هەر چەندە پشتی ڤێ مالکێ د دەستنڤیسێ دا هاتییە (تمت) یەعنی: شعر ب دووماهی هات، بەلێ ئاشکەرایە کو ئەو یا کێمە؛ چونکی ناسناڤێ شاعری نەهاتییە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(٨٧) ئەڤ شعرە ژ دەستنڤیسەکا کەڤن مە وەرگرتییە، سالا نڤیسینێ و ناڤێ نڤیسەری ل سەر نینە، هەر وەسا مە ئەو ژ دەستنڤیسا شێخ جونەیدێ کورێ شێخ مەحموودێ زووقەیدی وەرگرتییە و ل سەری هاتییە: (أز دیوان نسیمی).

(٨٨) د بنیات دا ب ڤی ڕەنگیە، و د دانەیا دویێ دا (بێگم) یەعنی: بەگم، و ئەڤە دورستترە.

(٨٩) د دانەیا دویێ دا (خۆش) هاتییە. هەژییە بێژین کو ئەڤ شعرە د هندەك ژێدەرێن تورکی دا وەك شعرەکا ب تورکییا ئۆسمانی هاتییە قەبویلکرن و بەلاڤکرن.

(٩٠) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤیسا مەلا خەلیلێ سێرتی، و یا شێخ جونەیدێ زووقەیدی وەرگرتییە.

(٩١) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤیسا مەلا خەلیلێ سێرتی وەرگرتییە.

(٩٢) ئەڤ شعرە د وێ دەستنڤیسا بێ ناڤ و دیرۆك دا هاتییە.

(٩٣) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤیسا شێخ ئەحمەدێ فەقیرێ گوندشێخی وەرگرتییە.

(٩٤) ئەڤ شعرە مە ژ دەستنڤیسا شێخ ئەحمەدێ فەقیرێ گوندشێخی وەرگرتییە.

(٩٥) ئەڤ شعرە د دەستنڤیسا ئیبراهیمێ سەیید ئەحمەدێ بێسکی هاتییە.

(٩٦) بەرێ خۆ بدە: (لەیلا و مەجنوون) یا حارثێ بدلیسی، بەهەڤکرنا تەحسین دۆسکی، سپیرێز، ٢٠٠٤، پێشگۆتنێ.

(٩٧) مە ژ دەستنڤیسا محەمەد کورێ مەسیحایی وەرگرتییە، و کەشکۆل و دیوانا جزیری ئەوا نە ناڤێ نڤیسەری و نە دیرۆکا نڤیسینێ ل سەر هەی. هەژییە بێژین: د ژێدەرێ ئێکێ دا ناڤێ شاعری نەهاتییە، بەلێ د ژێدەرێ دویێ دا نڤیسییە (مخمس سوادی جدای).

(٩٨) د دەستنڤیسا دویێ دا: تەلەف.

(٩٩) د دەستنڤیسا دویێ دا: پرس بکە ئیرۆ طەریقێ سووق و بازارێ د من.

(١٠٠) د دەستنڤیسا دویێ دا: من هەیە باغەك ژ ئەرکانێ.

(١٠١) ژ ڤێرێ وێ ڤە د دەستنڤیسا ئێکێ دا نینە.

(١٠٢) مە ژ دەستنڤیسا محەمەد طەیار پاشایی وەرگرتییە، ل سەری هاتییە: (سودایی فرماید).

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(١٠٣) مە ژ دەستنڤیسا ئیبراهیمێ بێسکی وەرگرتییە.

(١٠٤) مە ژ کەشکۆلا محەمەد کورێ مەسیحایی وەرگرتییە.

(١٠٥) مە ژ کەشکۆلا محەمەد کورێ مەسیحایی وەرگرتییە.

(١٠٦) مە ژ کەشکۆلا ئیبراهیمێ کورێ سەیید ئەحمەدێ بێسکی وەرگرتییە.

(١٠٧) محەمەد عەلی قەرەداغی: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد) ٣٤٥/٤.

(١٠٨) د. مەسعوود کتانی: المساجد والمدارس والعلماء و المخطوطات فی إمارة دهۆك ٢٠١٠، پ ٢٠٧ و ٣٣٣ و ل ڤی پەرێ دووماهیێ هاتییە: (حسن بن صالح البازلی) و ب هزرا من ئەو خەلەتییا چاپێیە.

(١٠٩) ئەڤ شعرە مە ژ کەشکۆلا غەریبی و دیوانا مەلایێ جزیری هەردویان وەرگرتییە، و مە ئەو ب شێوەیێ نڤیسینا عەرەبی نڤیسییە یا دورست بێتە خواندن.

(١١٠) ئەڤ شعرە مە ژ کەشکۆلا دیوانا مەلایێ جزیری وەرگرتییە.

(١١١) ئەڤ هەردو شعرە مە ژ گۆتارا سەیدا عەبدررەقیب یووسف وەرگرتینە، ئەوا د کۆڤارا (ڕۆشنبیری نوێ) دا بەلاڤبووی.

(١١٢) ئەڤ چارینە ژی یا تمام نینە.

(١١٣) ئەڤ شعرە ب تمامی سەیدا (زین العابدین الآمدی) د دەستنڤیسا خۆ (مجمع القصائد) دا ڤەگێڕایە، و وی چو زانین ل دۆر شاعری نەداینە.

(١١٤) د. مسعود مصطفی الکتانی: المساجد والمدارس والعلماء والمخطوطات في بادینان العمادیة، دهوك، ٢٠١٠، ص ٢٠٢.

(١١٥) محفوظ العباسي: العباسیون بعد احتلال بغداد، بغداد، ١٩٩٠، ص ٩٨.

(١١٦) یاسین العمری: الدر المکنون في المآثر الماضیة من القرون، دار استانبولي، ٢٠١١، ٩٧٥/٢.

(١١٧) یاسین العمري: الدر المکنون، المصدر السابق، ٩٧٥/٢.

(١١٨) محەمەد عەلی قەرەداغی: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، بەغدا، ٢٠٠٠ ز، ١٧٨/٣-١٨٨.

(١١٩) د. عماد عبد السلام رؤوف: المعجم التاریخي لإمارة بهدینان، ص ١٧١.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

(١٢٠) بەلكی ژی دیرۆك ب خەلەتی ژ دەستنقیسێ هاتبتە راكرن، ژ لایێ سەیدایێ قەرەداغی ڤە؛ چونكی مە وێنەیێ دەستنقیسێ نەدیتییە.

(١٢١) بەرێ خۆ بدە كتێبا وی: (المساجد والمدارس والعلماء والمخطوطات في إمارة بادينان) ص ٢٣٣.

(١٢٢) بەلكی ئەو زێباری بن؛ چونكی ئەو و مزووری گەلەك جاران ب كارێن هۆسا رادبوون، و دویر نینە پەیوەندییێن محەمەد طەیار پاشایی ل ئاكرێ د گەل وان ب هێزكەفتبن دەمێ ئەو حاكمێ ئاكرێ.

(١٢٣) محفوظ العباسي: العباسيون بعد احتلال بغداد، ص ١٢٠.

(١٢٤) ئەڤ مالكە ل دەهمەنا دیوانێ یا هاتییە نڤیسین و ژ بەر كو پەڕ یێ هاتییە مە نەشیا وێ ب تمامی بخوینین.

(١٢٥) ئەڤ نیڤ مالكە خۆش نائێتە خواندن، و دووماهیيا وێ ژی یا هاتییە بڕین.

(١٢٦) مختصر أحوال الأمراء، بپ ٧٠.

(١٢٧) بەری نوكە دەمێ مە بەحسێ ئاغائۆكی بێداری كری، ئەڤ مەسەلێ روهن كربوو، بۆ هەچییێ بڤێت لێ بزڤڕت.

(١٢٨) د بنیات دا ب ڤی ڕەنگییە، و ئەگەر ئەم بێژین: (خەلقنۆ) وەزن دێ دورستتر

(١٢٩) د بنیات دا ئەڤ ڕێزكە نەهاتیە.

(١٣٠) د بنیات دا ئەڤ ڕێزكە نەهاتیە.

(١٣١) بڕێنە بەرپەڕێن (٤٣-٤٥) ژ دیوانا وی، و ئەڤ شعرە د دانەیا مە ژی دا ژ دیوانا بەگێ هەكاری، ئەوا مە ل بەر دانایە سەیدایێ صادق چێكری، هاتییە، بڕێنە: بەرپەڕێن (٥٦-٥٨).

(١٣٢) ڤێ چارمالكییێ كێماسی تێدا هەیە، بەلێ ناسناڤێ شاعری تێدا یێ

(١٣٣) یازدە مالك ژ ڤێرێ كەفتینە.

(١٣٤) مالكەك ژ ڤێرێ كەفتینە.

(١٣٥) د دانەیا (ئامەدی) دا: دخوونە دلبەرەك.

(١٣٦) بەلكی مەخسەدا وی ب میم و سینێ (مەسیحا) بت، یەعنی: ئەوا مرییا زێندی دكەت.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

(١٣٧) ئەز ژ خواندنا ڤی پەیڤێ پشتڕاست نینم.

(١٣٨) پەیڤەك ل ڤێرێ هەیە بەلێ من نەشیایە بخوینم، ژ بەر كو ژێ چوویە.

(١٣٩) ل دۆر ژین و بەرهەمێ وی هەچییێ بڤێت دشێت ل كتێبا مە (مەلا خەلیلێ و شعرێن وی یێن كوردی و عەرەبی) بزڤڕت، كو ل سالا ٢٠١٢ ل دهۆكێ هاتییە بەلاڤكرن.

(١٤٠) ئێكەمین سەیدایێ ل دۆر بەرهەمێ وی نڤیسی مامۆستا محەمەد عەلی بوو، د بەرگێ ئێكێ دا ژ كتێبا (بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی كورد) ئەوا ل سالا ١٩٩٨ هاتییە چاپكرن.

(١٤١) بڕێنە: كتێبا بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی كورد، یا محەمەد عەلی بپ ١٣١/١.

(١٤٢) بڕێنە: كتێبا (گوندێ مایێ ل دەڤەرا بەرواری بالا) یا عاصم مایی، دهۆك پ ٩٦.

(١٤٣) بڕێنە: كتێبا مە (عقد الجمان في تراجم العلماء و الأدباء الكرد و إلى مدن و قرى كردستان) مكتبة الأصالة و التراث، الشارقة، الإمارات، ط ١، سنة ٢٠٠٨، ١٢٣٨/٣.

(١٤٤) د وێ دانەیا كۆپیكری دا ژ دیوانێ، ئەوا ل بەر دەستێ مە سێ چار بەرپەڕێن دووماهییێ نەهاتینە وێنەكرن، لەو بەرپەڕێ دووماهییێ یێ ئەڤ نڤیسینە تێدا هاتی د گەل دا نینە، ژ بەر ڤێ چەندێ مە ئەو ژ كتێبا (بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی كورد) یا مامۆستا محەمەد عەلی قەرەداغی وەرگرتییە، ژ (١٣١/١).

(١٤٥) ئەو ژ لایێ سەیدایێ هێژا (رەفیق صالحی) ژ بنگەهێ ژین ل سلێمانییێ مە، لەو ژ دل جهێ سوپاسییا مەیە.

(١٤٦) هێژای گۆتنێیە كو مامۆستا محەمەد عەلی قەرەداغی ژی ئەڤ شعرە د كتێبا دا (بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی كورد) بەلاڤكرییە، بڕێنە: بپ ١٣١/١-١٣٢.

(١٤٧) د دەهمەنا دانەیا ئێكێ دا ل سەر پەیڤا مەهوور ئەڤ پەیڤە هەیە: ب هەیبەت.

(١٤٨) كووەت (كوة) پەیڤەكا عەرەبییە ئانكۆ: كولەك، پەنجەرا بچویك. و د دەهمەنێ دا پەیڤا (روزن) یا فارسی هاتییە نڤیسین.

(١٤٩) د دانەیا ئێكێ دا: مەوتێ.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

(١٥٠) د دانەیا دویێ دا: دەكری لاكن.

(١٥١) د دانەیا دویێ دا: میزان دەنیوەی حشمەتێ.

(١٥٢) جووان: جوهییان، یەهوودییان.

(١٥٣) د دەهمـەنا دانـەیا ئێكـێ دا ل سـەر پـەیڤا مەسـجدێ كـوور هاتییـە نڤیسـین: كنند، ئانكۆ: ئەو مزگەفتا هاتییە ژ كارئێخستن.

(١٥٤) د دانەیا دویێ دا: پێشی.

(١٥٥) مەلا ئەحمەدێ قۆغی ژی ئەڤ شعرە د دیوانا جامع دا بەلاڤكرییە، بپ ٣٧٦-

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

هندەك گولێن بێ خودان

د گەشتا مە دا بۆ ناڤ گولزارا ئەدەبێ كلاسیكی یێ كرمانجی، هندەك جاران هندەك گولێن بێندار، بەلێ یێ بێ خودان ب بەر چاڤێن مە دكەفتن، و د ناڤ بەرپەڕێن كەڤن یێن دەستنڤیسان هندەك شعر و مالك مە ددیتن، ناڤێن خودانان ل سەر نەبوون، و بەلكی ئەو شعر ژی دتمام نەبووینە، چونكی ل دووماهییێ ناسناڤێ شعری یێ خودانان ل سەر نەبووینە، ل ڤێرێ ئەم دێ وان شعران ڤەگێڕین بێی كو وان بۆ شاعرەكێ دەسنیشانكری پال بدەین، و بەلكی ڕۆژەكێ بێت ئەو شعر ب تمامی و ب ناڤ و نیشان د هندەك ژێدەرێن دی دا بێنەدیتن، و مفا ژ ڤێ نوسخەیا مە ژی بێتە دیتن.

هەژییە بێژین: ئەڤە ب تنێ ئەو شعرن یێن دیرۆكا نڤیسینا دەستنڤیسێن وان بۆ سەر دەمێ ئۆسمانییان دزڤرت، یەعنی: بۆ بەری سەد سالان و پتر، و ئەوێن دیرۆكان نڤیسینێ بۆ پشتی هنگی دزڤرت مە ل ڤێرێ نەئینانینە، بەلكی پاشەڕۆژێ ئەم وان د كۆما دویێ دا ژ ڤێ كتێبێ بەلاڤ بكەین.

شعرا ئێكێ:

ئەڤ شعرە ب دەستێ ئەحمەدێ كوڕێ حاجی شترۆكی بۆ جهانگیر ئاغایی هاتییە نڤیسین، و ئەو ل دۆر مەولوودا مەلایێ باتەیی، حوبر یێ كەفتییە سەر سالا نڤیسینێ لەو باش دیار ناكەت، تێدا هاتییە: (بحرمة ما رقمناه في سنة الراء و الياء من الهجرة النبوية)، و ب هزرا من ئەڤ پەیڤا كەفتییە بن حوبری دێ (الغین) بت، و ئەگەر وەسا بت سال دێ (١٢١٠) مشەختی بت، كو دكەفتە بەرانبەر (١٧٩٥) زایینی.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

ل دووماهييا مەولوودێ ناسخی چەند بەیتەك ل سەر مەولوودێ ب خۆ نڤیسینە، و ژ شعرێ دئێتە زانین كو ناڤێ شاعری ئەحمەدە، و ئەز دویر نابینم كو ئەو ناسخ ب خۆ بت ئەڤە دەقێ وێ شعرێیە:

هیڤیدارە ئەحمەدێ پڕ شاد و مەست
ئێ غەریقێ دەر گوناهان پاه و دەست

ژ خوندكارێ بێ نەظیرێ ذولجەلال
ژ پادشاهێ سەرمەدی و لایەزال

ئێ جەمیعێ عالەم پێكڤە ئافەرین
تا ببەخشیتن ژ بۆ مە موذنبین

لەو رجاچینە ژ دەرگاهێ وی زوود
ئسمێ غەففاری ل ذاتێ وی ووجوود

پاشی ئەز هیڤی دكم ژ ناڤێ ئەمین
حینا بچیت پێشی رەببولعالەمین

ئەو ببێژت خوندكارێ میر و شاه
ئەو ببێژت خالقێ خورشید و ماه

ئەو ببێژت قاضییێ ڕۆژا عەسیر
ئەو ببێژت صاحبێ نامێ كەبیر

هیڤیدارە ئەلف و حێ و میم و دال
ئومێدارە هەم ژ بۆ ئێ ذولجەلال

تو ببەخشی بۆ وی جوملە مۆئمنین
هنگی عصیان و گوناهان ئەجمەعین

(ثم أرجو من) برائێ صالحە
بیرا خوە بینن ئەوی و فاتحە

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

شعرا دويێ:

ئەڤ شعرە كو ب مرنا زانايەكى هاتييە ڤەهاندن، بەلكى ناڤێ وى دەروێش بت، مە ژ دو دەستنڤيسان وەرگرتييە، يا ئێكێ: كەشكۆلا موحەممەدێ كوڕێ مەسيحايە ئەوا ل سالا ١١٨١ مشەختى (١٧٦٧ ز) هاتييە نڤيسين، و يا دى ئەو دەستنڤيسە ئەوا ل سالا ١٢٨٨ مشەختى (١٨٧١ ز) هاتييە نڤيسين، و گەلەك شعر تێدا هەنە، و سەرێ وێ نەديارە، هەر وەسا ناڤێ نڤيسەرى ژى ل سەر نينە:

بەلكى[1] ببينين فەرصەتێ   تەوفيق ژ ڕەببێ عززەتێ
دەرسان ببێژين ل جەننەتێ   دونيا بەطالە بێ بەقا

من ژ مردنێ حوزنەك نەكر   جان من سپارد و دەنگ نەكر
قەط عزرەئيلى شەرم نەكر!   دونيا بەطالە بێ بەقا

من حەيف ل علمێ بێ شومار   ئەو عالمێ صاحب قەرار
جوملە ت بن ئاخێ ڤەشار   دونيا بەطالە بێ بەقا

يێقين بوويە ئاخر زەمان   شەرح و تەفاسير و بەيان
دەروێش كو چوو ماين بێ خودان   دونيا بەطالە بێ بەقا

وى تازە دينى كر خورووج   تەفصيل و ئجمال و ولووج
... ... خورووج   دونيا بەطالە بێ بەقا

بۆ مە مەلان تەفصيل نەما   بۆ صوورەتان تەمثيل نەما
بۆ موشكلان تەئويل نەما   دونيا بەطالە بێ بەقا

دێ كر ژ دونيايێ ڕەحيل   مەولايێ بێ مثل و عەديل

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

دەرس و مەدارس بوون ذەلیل   دونیا بەطالە بێ بەقا

ئەم ژی وسان ئەی سامعوون   جوملە ل مەوتێ قاطروون

(إنا إلیە راجعون)   دونیا بەطالە بێ بەقا

شعرا سێیێ:

ئەڤ شعرە یا هاتییە وەرگرتن ژ کەشکۆلا مەلا خەلیلێ سێرتی، ئەوا ل سالا ١٧٨٧ ز هاتییە نڤیسین، و ناڤێ شاعری ل سەر نەهاتییە دانان.

بەیان[٢] کو ئانی هندییان   بوو مەشعەلا دەشت و چییان

موحەممەد حەبیبێ ئەنبییان   (صلوا علی نور الهدی)

توی سەروەرێ هندی نەبی   ڕۆژا کو لێ ڕابن حەمی

یا رەب ئەوی چاڤ ل مە بی   (صلوا علی نور الهدی)

قەط مثلێ تە نینن تو کەس   رووح قودسییێ نوورین نەفەس

باخوێ حەباند ڕۆژا ئەلەست   (صلوا علی نور الهدی)

زووتر د بەر هنگی حەباند   ناڤێ موحەممەد لێ نهاند

ژ بۆ ئوممەتێ ڕا ئەو شیاند   (صلوا علی نور الهدی)

تویی شەفیعێ ئوممەتێ   خالق حەباندی قودرەتێ

نوور رهتە نیڤا جەبهەتێ   (صلوا علی نور الهدی)

ئەو جەبهەتا نوورین عومال   بوو مەشعەلا حوورین ل بال

ل قابە قەوسەین بوو وصال   (صلوا علی نور الهدی)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ل قابە قەوسەین چوو بە نك — نیشان كو دا حورتێ خوەشك
علمێ نەهین داڕێتە زك — (صلوا علی نور الهدی)

ئایات و تەفسیر و كتاب — نیشان كو دا شاهێ وەهاب
د شەڤكێ دا لێ كر عوجاب — (صلوا علی نور الهدی)

دیسان حەباند شاهی ل سەر — باری تەعالا كر نەظەر
ئایات و قورئان كر ژ بەر — (صلوا علی نور الهدی)

شعرا چارێ:

ئەڤ شعرە مە ژ پەڕێ دەستنڤیس یێ كەڤن وەرگرتییە، ل ڕەخەكی شعرەكا مەلایێ باتەیی بوو، و ل ڕەخێ دی ئەڤ شعرە بوو:

چ عشقێ سۆتم ئەز وەللاهـ — چ دەردەك وێ ب ئاتەش تێ
ب ضەربێ حالێ تێنە من — برووسكان سەر حەتا لەش تێ

برووسكا عەین و بەصارا — خەدەنگا قەوس و نووبارا
قەرینە تێنە من جارا — ژ بەر بورجا مونەققەش تێ

عەجیب بورجا هلال تێدا — نوجووم و خەط و خال تێدا
ئەڤان چەرخا عەمەل تێدا — سەمائێ سازكن گەشتێ

سەماع و ساز و هەیهەی تێ — ل رەقص و عەرعەر و نەی تێ
شەراب و شەربەت و مەی تێ — ژ دەست مەحبووبا صەوت خوەش تێ

شەراب و مەی ددن دلدل — ل سەر وی ئاورێن بلبل
ب زاری لەو دكین غولغول — كو ئان حالێ ژ گولاگەش تێ

Zakho Centre for Kurdish Studies

برا ڕابوو د وێ گاڤێ — خەلاص کرمە ژ گەرداڤێ
وەکی ماسوو د نیڤ ئاڤێ — ژ بەرحرا ڕابوو دا گەشتێ

ل بەرحرێ ئەز ب سێرانم — وەکی دینێ د دێرانم
ل دیدارا تە چێرانم — ئەڤە بەژن و کو ژێ خوەش تێ

بنێرن بەژن و بالایێ — بنێر رەیحان و لالایێ
بنێر سەلوا رەشیدایێ — وەکی بەیتا بەرێ ڕەش تێ

بنێر بەیتێ بنێر مالێ — هلین پەردێ ژ بەر خالێ
طەوافا جوملەئێ سالێ — هەڕۆ هەشتێ حەتا هەشتێ

تویی پێنج فەرض ب جوودا من — قیام و هەم قعوودا من
تنێ جارەك تە ڕوو دا من — تویی دەرمانێ نوو وەشتێ

(١) دیارە ئەڤە دەسپێکا شعرێ نینە، و بەری ڤێ مالکێ چەند بەیتێن دی هەنە، و د دانەیا محەمەدێ کوڕێ مەسیحایی (بەکل) هاتییە، و بەلکی ئەو خەلەتی بت.

(٢) ئەڤ پەیڤە د دەستنڤیسێ دا یا نەخۆشخوینە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies

پاشگۆتن

ل ڤێرێ ئەڤ گەشتا مە د ناڤ باغێ ئیرەمێ شعرا کلاسیکی یا کرمانجی دا ب دووماهی دئێت، پشتی کو مە پێکڤە هەڤالینییا (٣٤) کلاسیکێن کرمانج کری، یێن کو بەری سەدسالان و پتر ژیاین، یەعنی: ژ وان کلاسیکان یێن کو دکەڤنە سەردەمێ دەولەتا ئۆسمانی، ژ سەدسالا شازدێ زایینی و حەتا دەستپێکا سەدسالا بیستێ، و ئەڤ شاعرە هەمی ئەون یێن کو بەری نوکە ئێکجار نەهاتینە نیاسین، یان ژی د چارچووڤەیەکێ بەرتەنگ دا هاتینە نیاسین، مە ڤیا ناڤ و بەرهەمێ وان ل ڤێرێ کۆم بکەین، و ل بەر دەستێ خواندەڤانان ب گشتی و ڤەکۆلەران ب تایبەتی بدانین؛ دا ئەو بشێن ب ساناهی لێ بزڤرن، و مفایی بۆ خۆ ژ بەرهەمێ وان ببینن.. و ئاشکەرایە کو ژ بلی ڤان شاعران مە گەلەك شاعرێن دی یێن ژی هەنە، هندەك ژ وان دمەزن و ناڤدارن، و بەرهەمێ وان یێ بەلاڤە، وەکی: عەلییێ حەریری و مەلایێ جزیری و فەقییێ تەیران و ئەحمەدێ خانی و مەلایێ باتەیی و شێخ نوورەددینێ بریفکی. و ژ بلی وان شاعرێن هەوە ناڤ و بەرهەمێ وان د ڤێ کتێبێ دا دیتی، ڤەکۆلین ل دۆر نێزیکی بیست کلاسیکێن دی یێن ڤێ قووناغێ ژ دیرۆکا ئەدەبییاتا کرمانجی مە کرییە، و بەرهەمێ وان د هندەك کتێبێن خۆ یێن دی دا بەلاڤکرییە، تشتێ هندێ دگەهینت کو دیرۆکا ئەدەبییاتا مە یا دەولەمەند و تێر بەرهەمە.

مە ڤیا ئەڤ گولزارە ژ (باغێ ئیرەم) یا تایبەت بت ب شاعرێن قووناغا میرنشیان و حەتا شەڕێ جیهانی یێ ئێکێ، دەمێ دەولەتا ئۆسمانی هلوەشیای،

و ئـەو شـاعرێن دی یـین پشـتی ڤـێ قوونـاغێ هـاتین، یـەعنی: د ڤـێ سەدسـالا دووماهیێ دا ژیاین، ژ ییێن کو ناڤ و بەرهەمێ وان هێشتا بەرزە و نەکەفتییە بەر دەستێ ڤەکۆلەر و خواندەڤان، ب ئانەهییا خودێ دێ وان کۆمکەین و د پشکەکا دی دا ژ (باغێ ئیرەم) ل بەر دەستێ هەوە دانین، هەر وەسا ئەگەر هندەك ناڤێن دی ژی ژ شاعرێن قووناغا بەری هنگی کەفتنە بەر دەستێ مە.

هیڤیدارین ئەڤ کارە پشکدارییە بچویك بت ژ مە بۆ دەولەمەندکرنا دیرۆکا ئەدەبییاتا کوردی، و ئومێدا مە ئەوە سەیدا و بسپۆرێن ڤێ مەیدانێ مە ژ شیرەت و سەرراستکرن و تێبینی و ڕەخنەیێن خۆ بێبار نەکەن؛ دا کو کارێ مە باشتر جهێ خۆ بگرت، و پتر مفا ژێ بێتە وەرگرتن.

و خودێ هاریکارێ مە هەمییان بت.

وێنەیێن دەستنڤیسان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

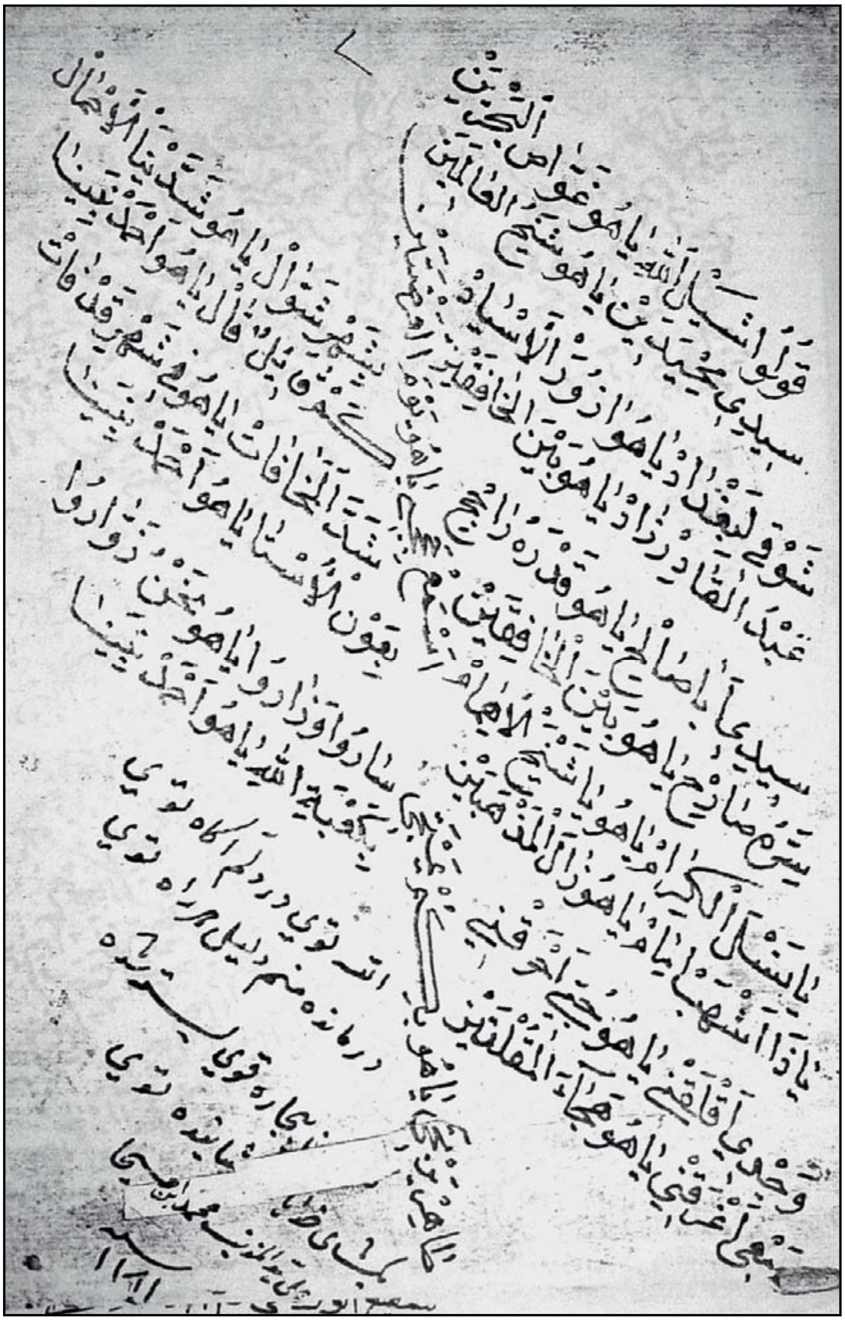

دەستنڤیسا محەمەدێ کوڕێ مەسیحایی

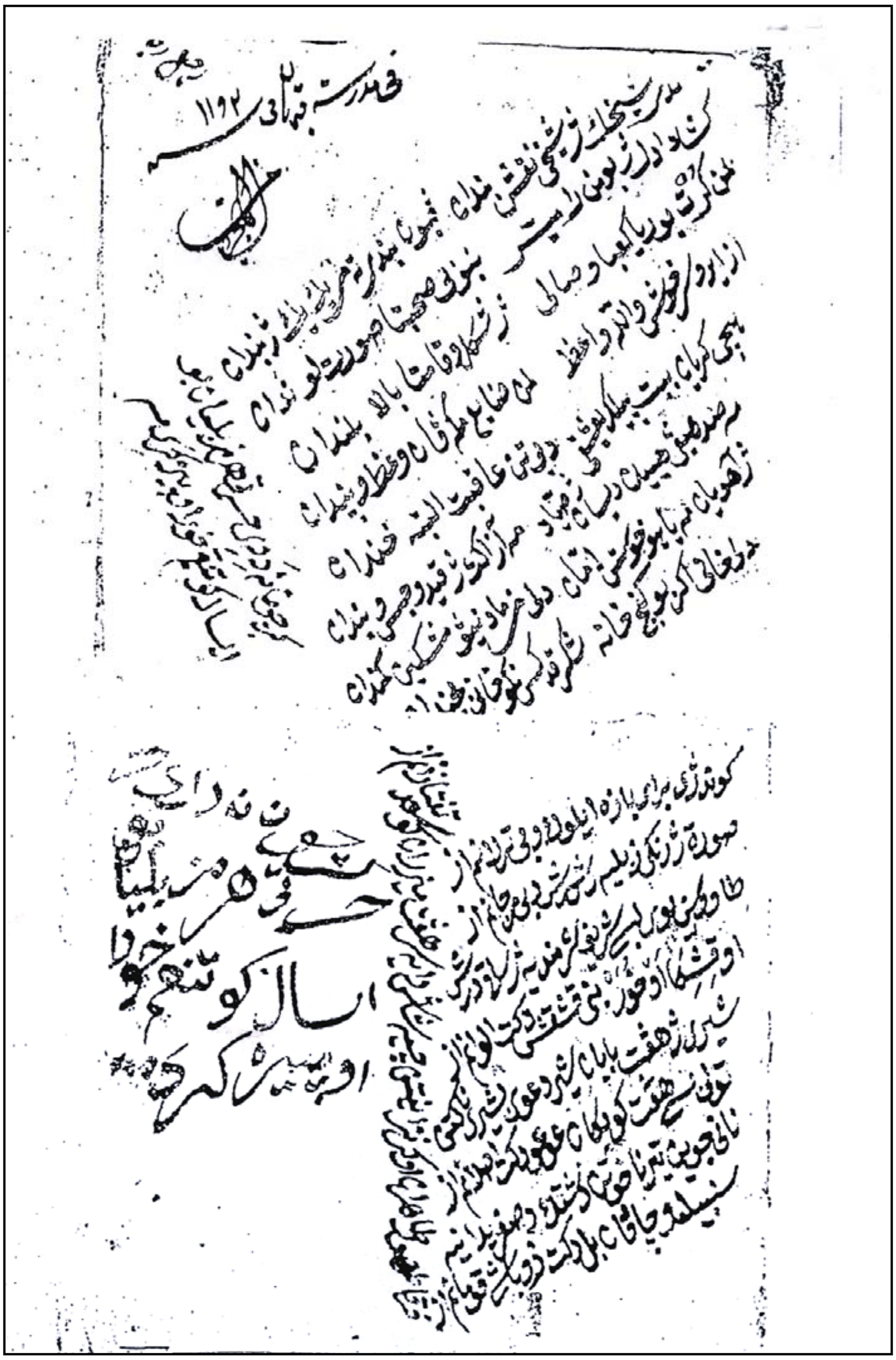

دەستنڤیسا مەلا خەلیلێ سێرتی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

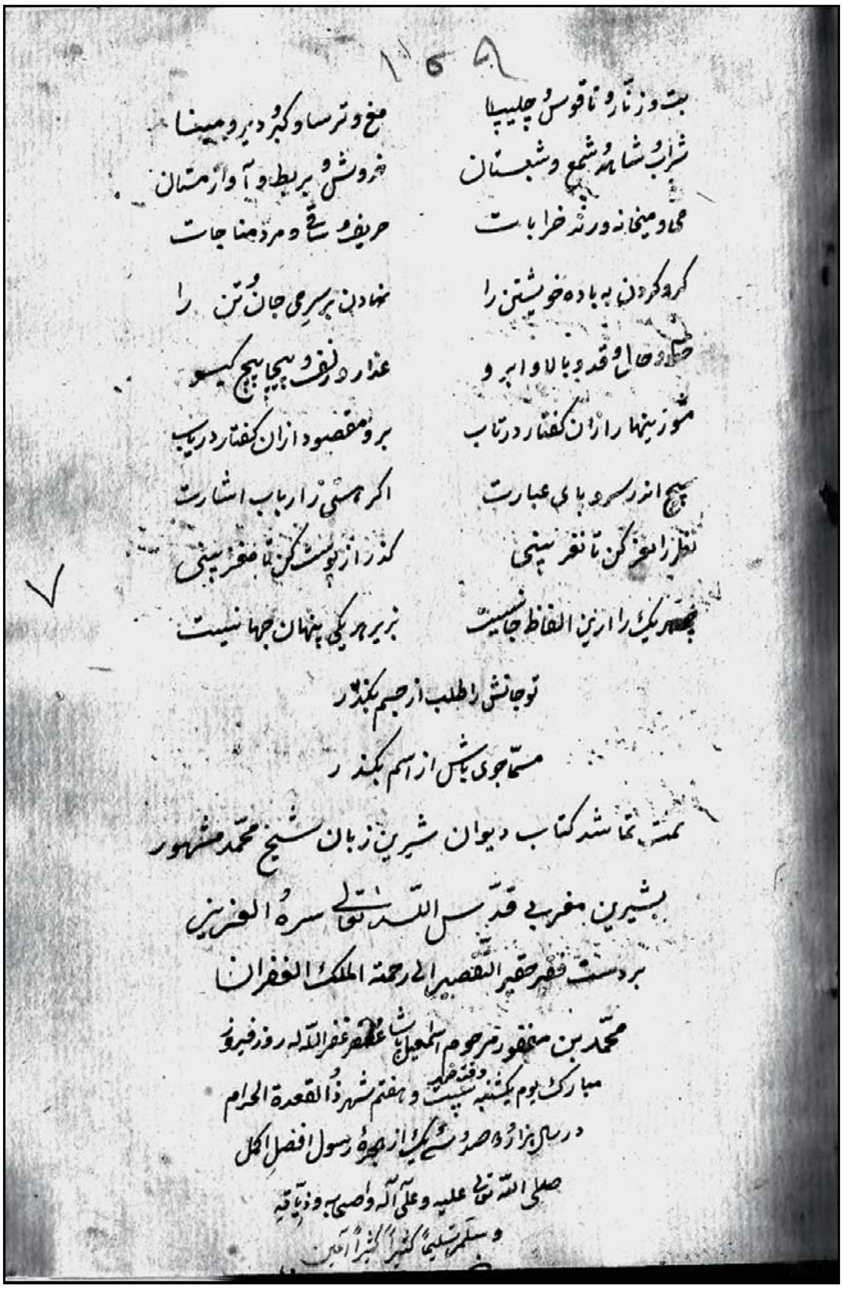
١٥٩

بت و زنار و ناقوس و چلیپا — مغ و ترسا و گبر و دیر و مینا
شراب و شاهد و شمع و شبستان — خروش و بربط و آواز مستان
مه و میخانه و رند خرابات — حریف و ساقی و مرد مناجات
گرو کردن به باده خویشتن را — نهادن بر سری جان و تن را
خط و خال و قد و بالا و ابرو — عذار و زلف و پیچاپیچ گیسو
مشو زینها را ازان گفتار در تاب — برو مقصود ازان گفتار دریاب
مپیچ اندر سر و پای عبارت — اگر هستی ز ارباب اشارت
نظر را نغز کن تا نغز بینی — گذر از پوست کن تا مغز بینی
بهر یک را ازین الفاظ جانیست — بزیر هر یکی پنهان جهانیست
تو جانش را طلب از جسم بگذر
مسما جوی باش از اسم بگذر

تمت تمام شد کتاب دیوان شیرین زبان شیخ محمد مشهور
بشیرین مغربی قدس الله تعالی سره العزیز
بردست فقیر حقیر التقصیر الی رحمة الملک الغفران
محمد بن مغفور مرحوم اسمعیل [illegible] غفر الله له روز فیروز
مبارک یوم یکشنبه وقت ظهر بیست و هفتم شهر ذالقعدة الحرام
در سال هزار و صد و شصت و یک از هجرة رسول افضل اکمل
صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه وذریاته
وسلم تسلیما کثیرا کثیرا آمین

دەستنڤیسا دیوانا جزیری یا محەمەد طەیار پاشایی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

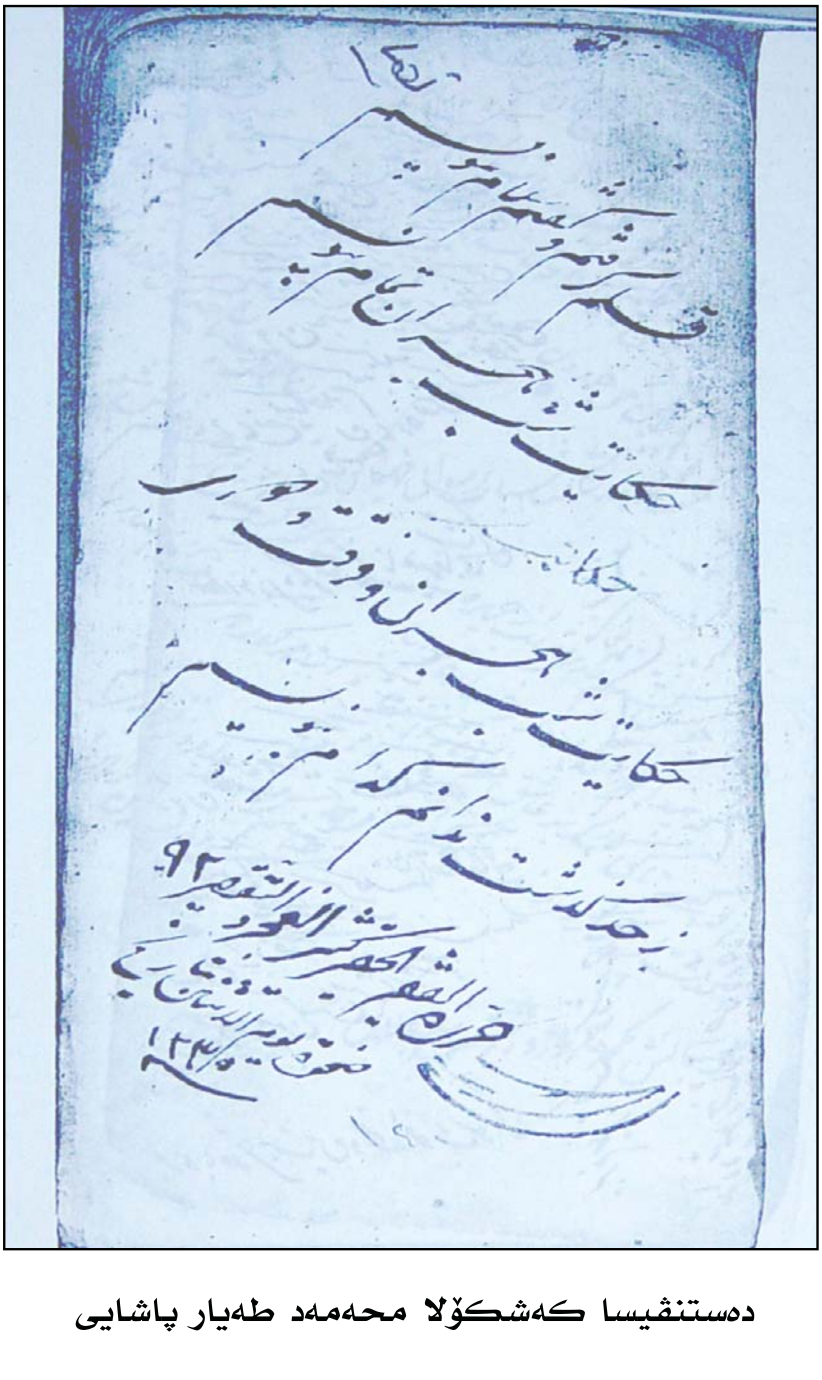

دەستنڤیسا کەشکۆلا محەمەد طەیار پاشایی

ديوانا جزيرى و كەشكۆل

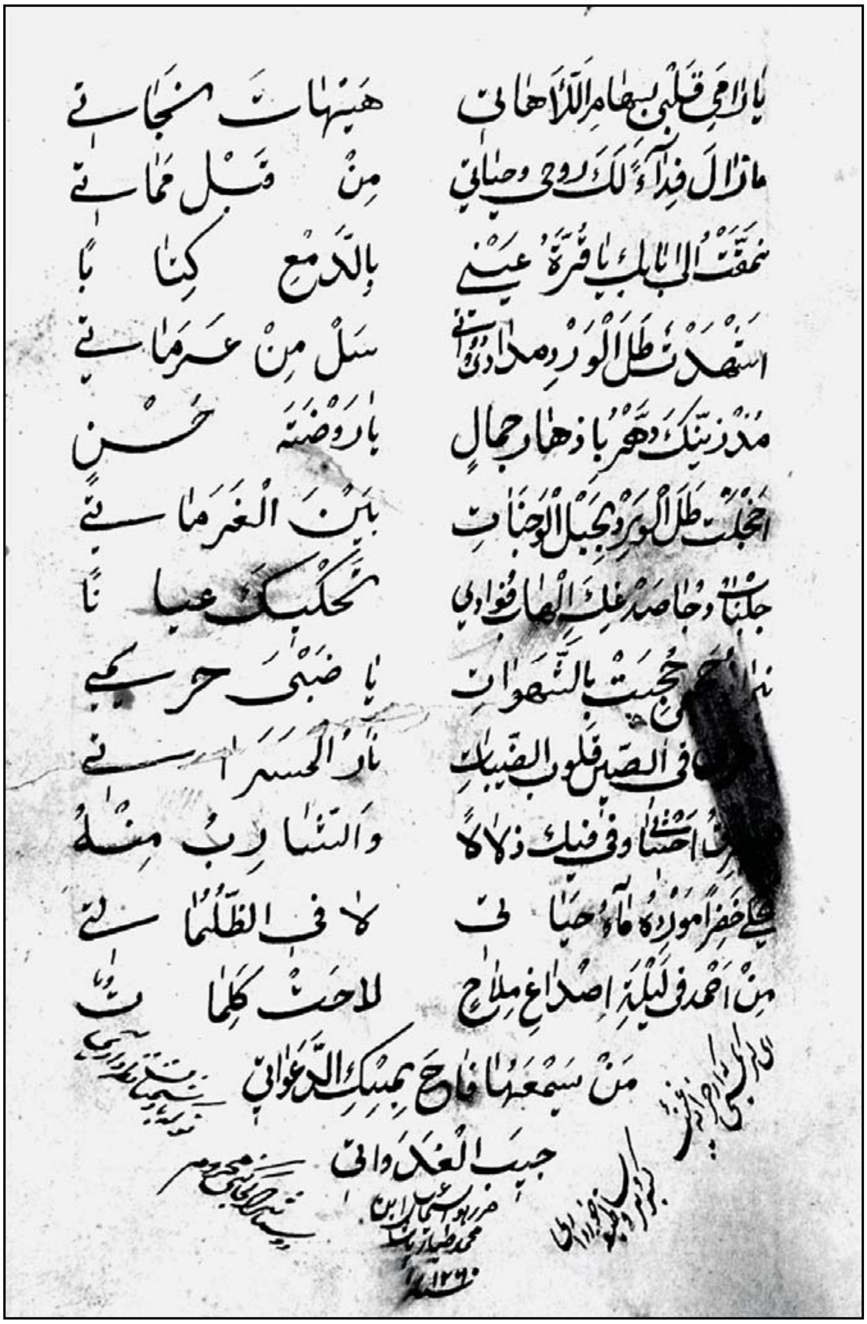

دەستنڤیسا دیوانا جزیری یا ئیسماعیل پاشایێ دویێ

کەشکۆلا ئیبراهیمێ کوڕێ سەید ئەحمەدێ بێسکی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

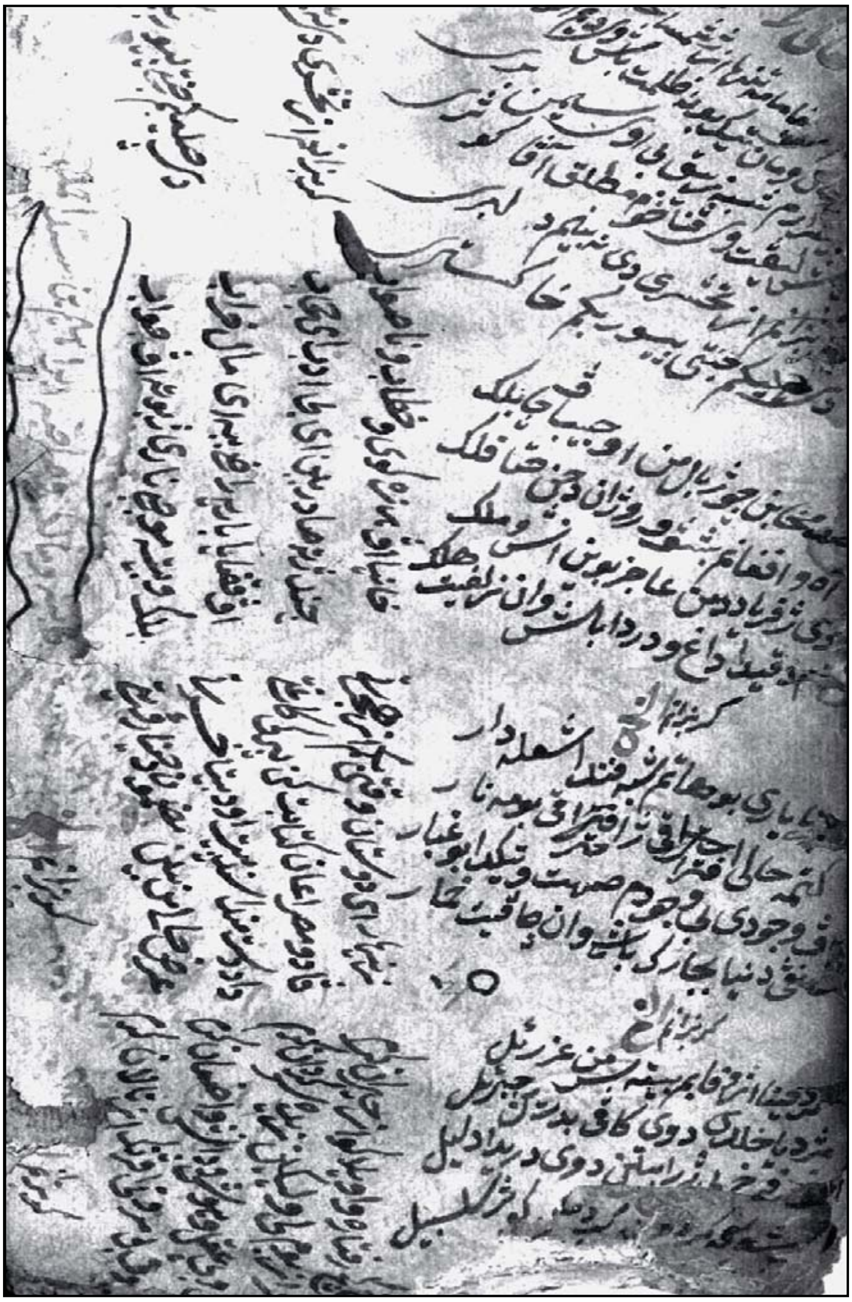

کەشکۆلا بێسکی

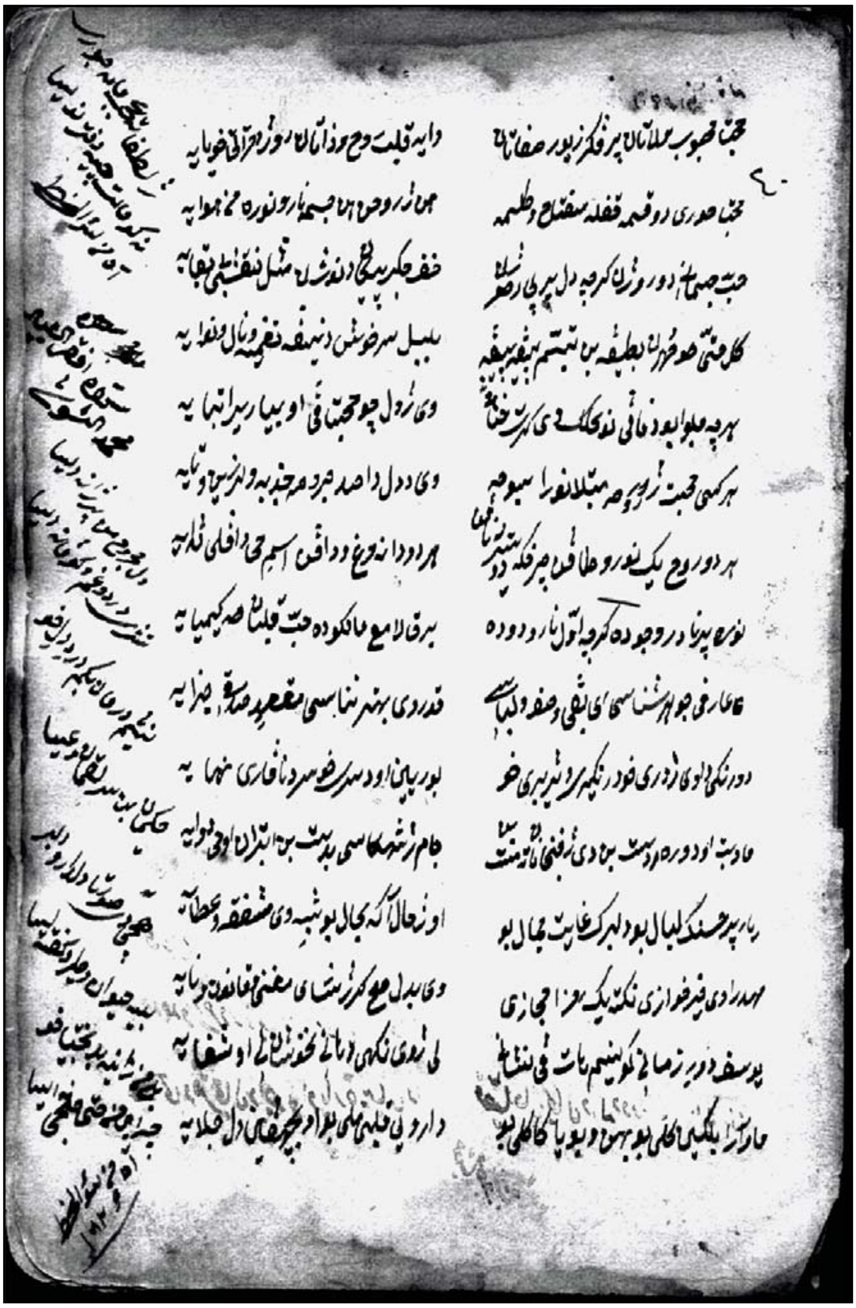

دەستنڤیسا محەمەدێ کوڕێ عەبدلعەزیزێ شۆشی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

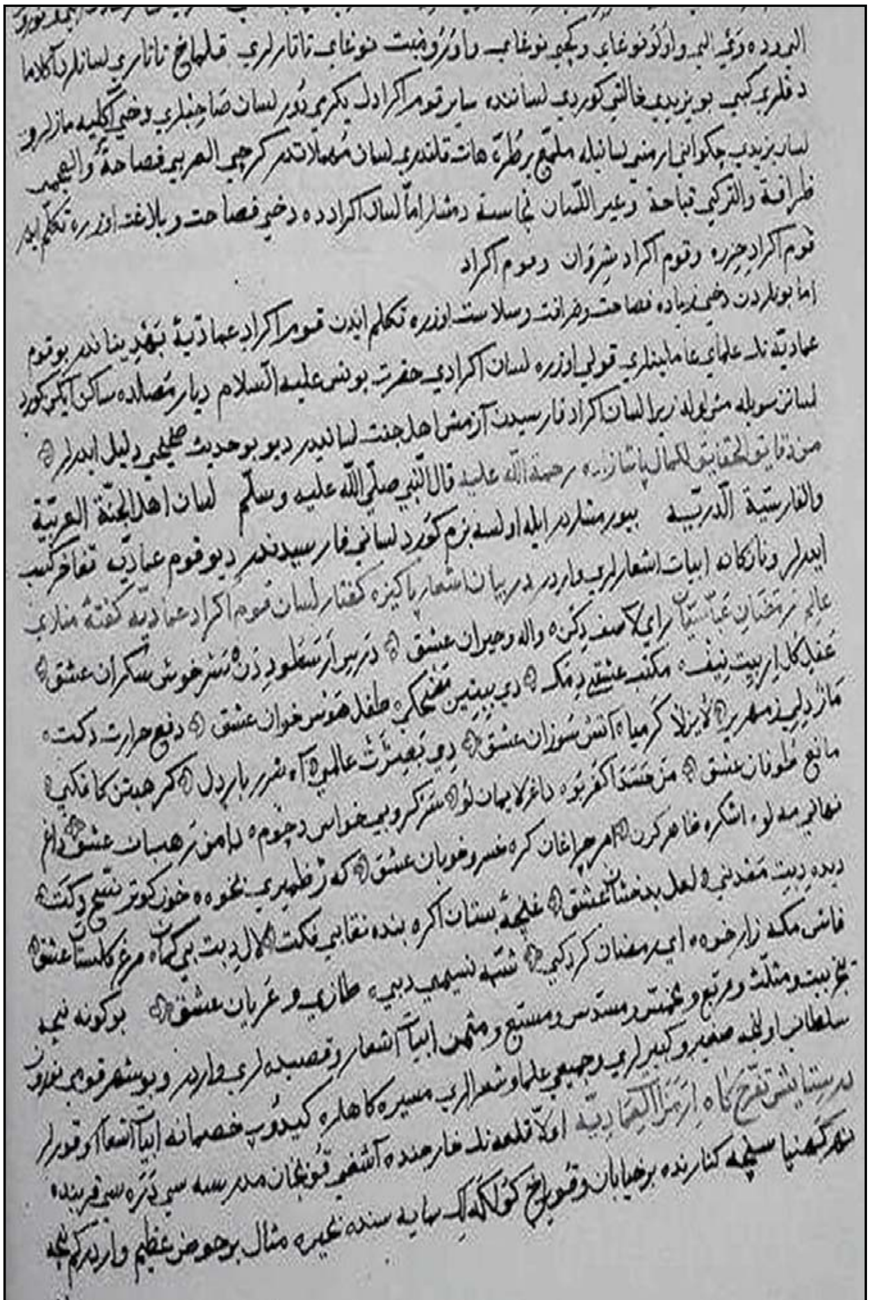
الیومده دخی الیوم اولوز نوغای دیکجی نوغای و اوروز منبت نوغای تاتارلری قلماق تاتاری لسانلری کلاما
دفلری کبی . بو یزیدی خالص کوردی لساننده سائر قوم اکرادک یکرمی درت لسان صاحبلری دخی اکلیه مازلر
لسان یزیدی جکوانی ارمنی لسانیله ملمع برطرزه هات تلندری لسان مهملات در کرچه العربیة فصاحة والعجمیة
ظرافة والترکیة قباحة وغیر اللسان نجاسة دمشلر اما لسان اکرادده دخی فصاحت و بلاغت اوزره تکلم ایدر
قوم اکراد جزیره وقوم اکراد شروان وقوم اکراد
اما بونلردن دخی زیاده فصاحت وظرافت وسلاست اوزره تکلم ایدن قوم اکراد عمادیه بهدینان در بو قوم
عمادیه نك علمای عاملینلری قولی اوزره لسان اکرادی حضرت یونس علیه السلام دیار موصلده ساکن ایکن کورد
لسانن سویله مشلر اوله زیرا لسان اکراد فارسیدن آزمش اهل جنت لسانیدر دیو بو حدیث صحیحی دلیل ایدرلر
منذ فاتح الحقایق لکمال پاشازاده رحمة الله علیه قال النبی صلی الله علیه وسلم لسان اهل الجنة العربیة
والفارسیة الدریة بیورمشلردر ایله اولسه بزم کورد لسانی فارسیدندر دیو قوم عمادیه تفاخر کسب
ایدرلر ونازکانه ابیات اشعارلری واردر در بیان اشعار پاکیزه گفتار لسان قوم اکراد عمادیه گفته ملای
عالم رمضان عباسیدر [illegible]

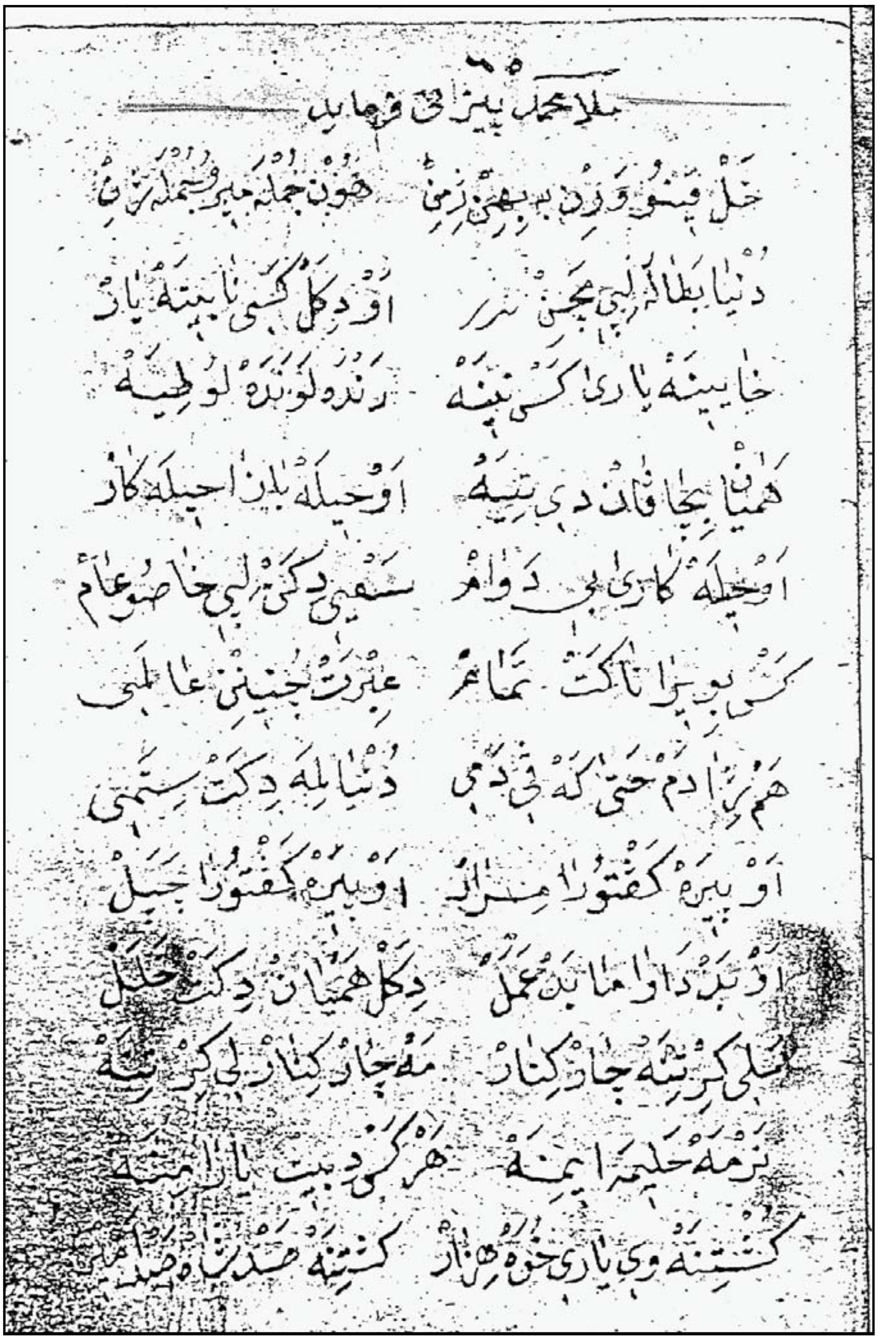

ملا محمد بیزانی فرمایه

خلق فنو وردن بو بهین زمنی — خوین جملة میر و شملة بتن

دنیا بطالا لبی مجنی سرر — او دکل کسی نابیته یار

خابینه یاری کسی نینه — رند و لوند لو لطیفه

همیا بجا قاندی بتنیه — او حیله بلا حیله کار

او حیله کاری بی دوام — سفی دکت لی خاص و عام

کس بو برا تاکت تمام — عبرت جنینی عالمی

هم ژ ادم حتی که تی دمی — دنیا له دکت ستمی

او پیره کفتورا منزل — او پیره کفتورا جبل

او بد دا و اما بن عمل — دکل همیان دکت جدل

عملی کرشته چاد کنار — مه چاد کنار لی کرشته

نرمه حلیمه ایمنه — هر کو دبیت یار امنه

کشتنه وی یاری خوه هزار — کشتنه صدتاه صدماه

دەستنڤیسا خەلیلێ موذنب

بقیة ١٩١
دیما خالی دهورلی ابیاز لفیت شوهلی رونقا کوهی طورلی محبوبی منالە
حسنانە یا حبیبە دنکی من ژی غریبە اللە تو بکە نصیبە دستی بدنی وصالە
حسنانە یا دلخا هە دبر لبسی سیاهە بحق کعبة اللە طواف دکم هر صالە
ژدهندیر بیتن تالانی بکرن کلی بسحانی ژبو جانی بشە سلطانی دما بیتن سر صالە
چند بیژه علی صادق ژ تا سرا ژ وو دتانی ژوان وصفی دلائق ژحسنایا دلالە

دەستنڤیسا شعرا دورەفشانی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

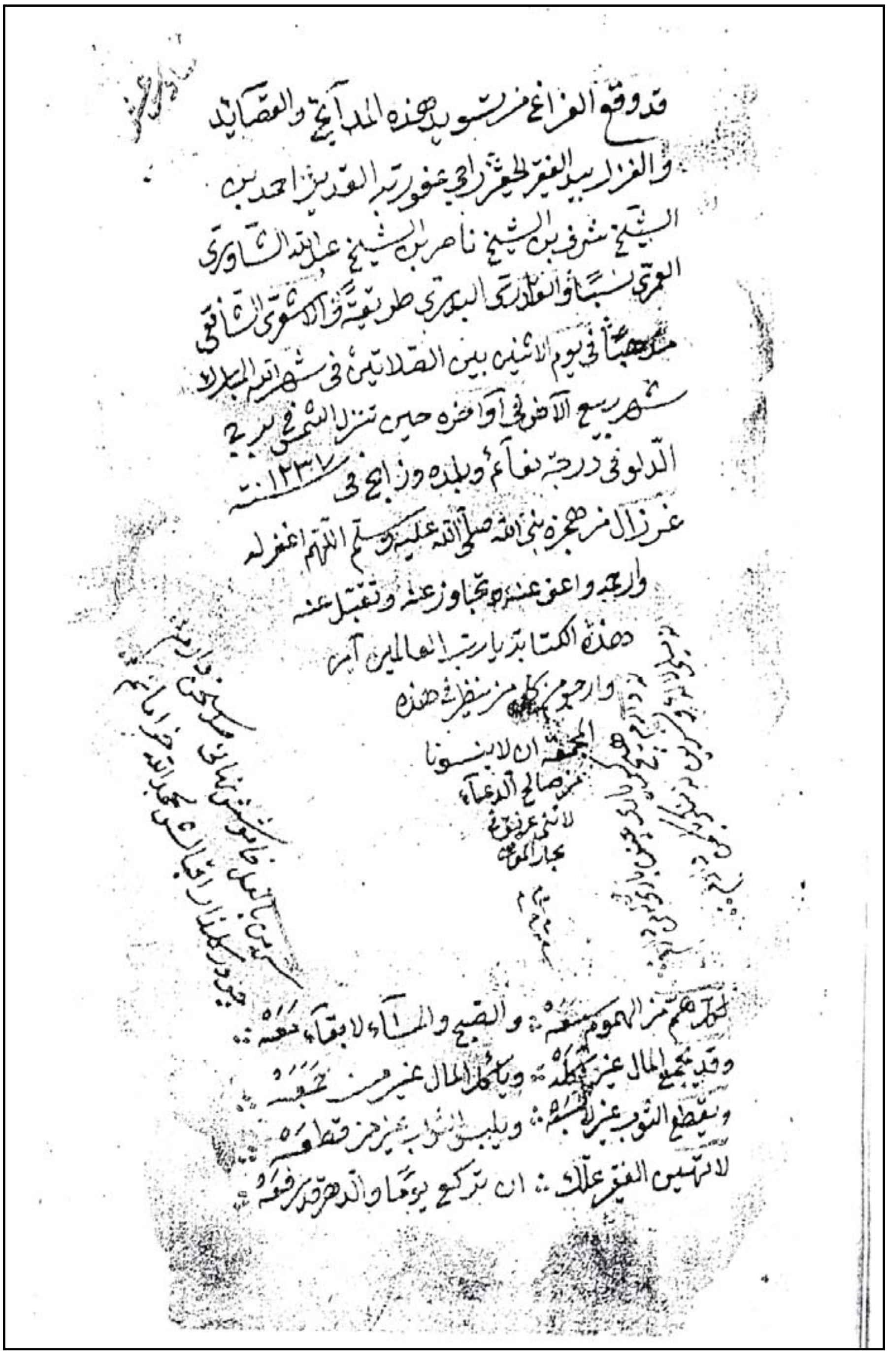

دەستنڤیسا شێخ ئەحمەدێ فەقیرێ گوندشێخی

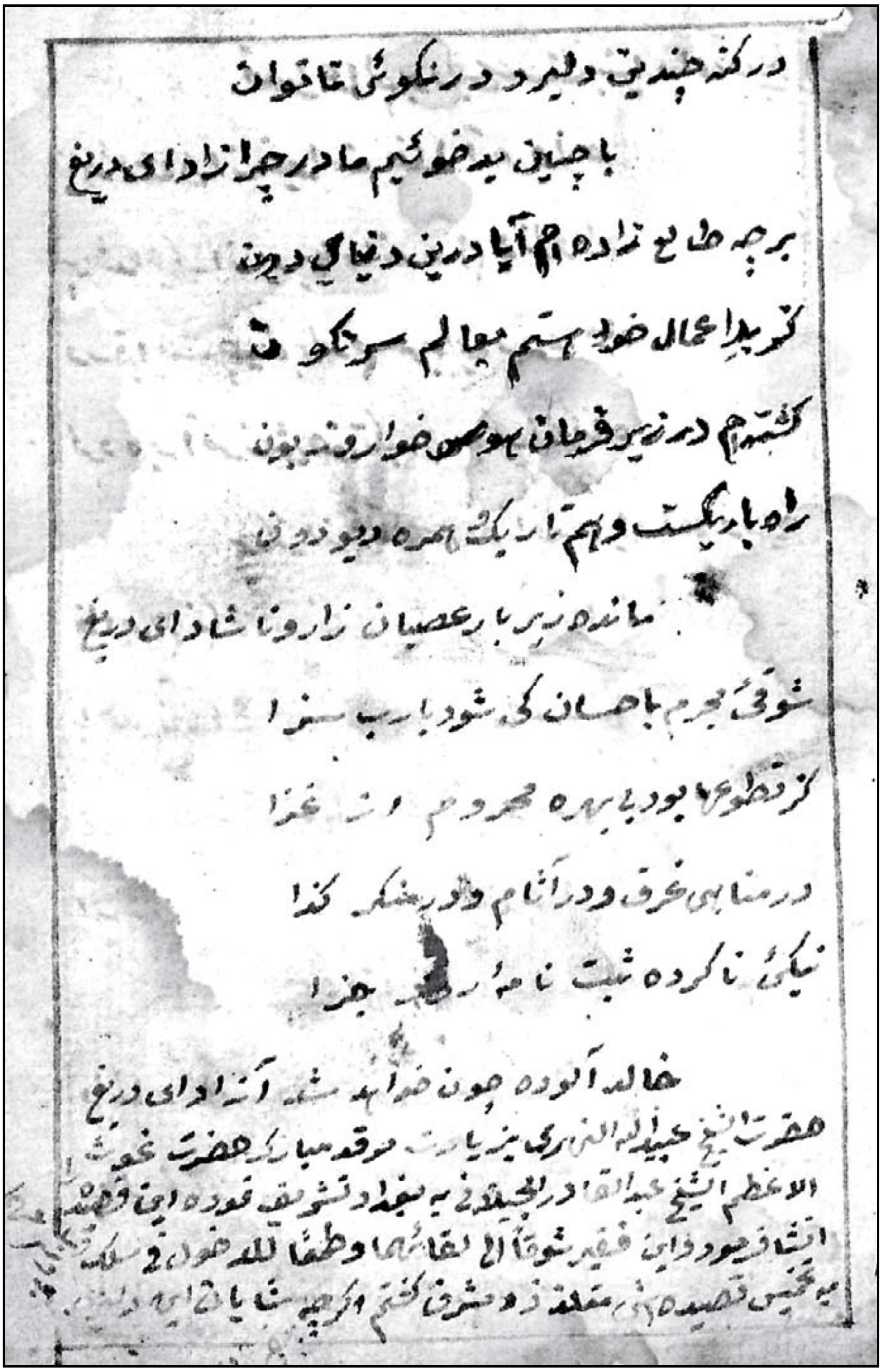

درکشه چندین دلیر و درنکوئی ناتوان

باچنین بدخوئیم مادر چرا زاد ای دریغ

بر چه طالع زاده ام آیا درین دنیای دون

کو بد اعمال خود هستم بعالم سرنگون

گشته ام در زیر فرمان هوس خوار و زبون

راه باریک است وهم تاریک همره دیو دون

مانده زیر بار عصیان زار و ناشاد ای دریغ

شوقیٔ مجرم باحسان کی شود یا رب سزا

گر قطوعا بود یا بهره محروم [illegible] غذا

در مناهی غرق و در آثام و در [illegible] گدا

نیکیی ناکرده ثبت نامه [illegible] جزا

خاک آلوده چون خواهد شد آزاد ای دریغ

حضرت الشیخ عبید الله النهری بزیارت مرقد مبارک حضرت غوث الاعظم الشیخ عبد القادر الجیلانی به بغداد تشریف فرموده اند [illegible] انشا فرموده اند فقیر شوقا الی لقائهما و طمعا [illegible] این تخمیس قصیده [illegible] متعلق [illegible] گفتم اگرچه [illegible]

دەستنڤیسا دیوانا شەوقییێ خانی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

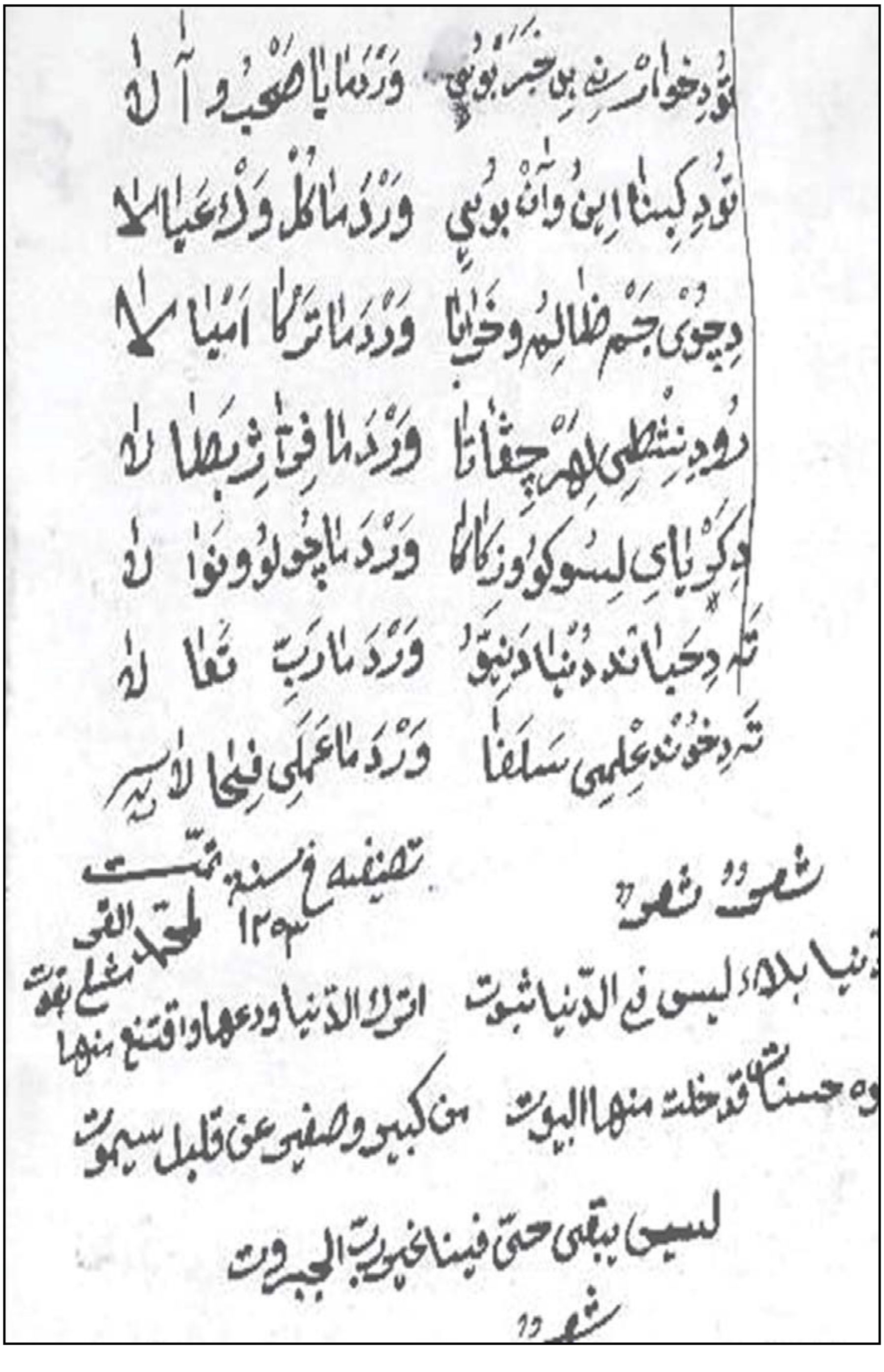
تو دخوانێ بێ حساب بووی وەردما یاصحب و آل لە
تو دکبنا ابنێ و آنێ بووی وەردما کل و دعیا لا
دجوی جسم ظالم و خرابا وەردما ترکا امیا لا
رو دنشطی بهر چقاتا وەردما فوت زبطا لە
دکو پای لسو کو وزکالا وەردما چولو و نوا لە
ته دحیا ند دنیا دنیو وەردما رب تعالی لە
ته دخوند علمی سلفا وەردما عملی فیها لا سیر

تمت تصنیفه فی سنة ۱۲۳۰ لمحمد الفقی

شعر

دنیا بلا لیس فی الدنیا ثبوت اترک الدنیا ودعها واقنع منها بقوت
وحسنا قد خلت منها البیوت من کبیر وصغیر عن قلیل سیموت
لیس یبقی حی فینا غیر رب الجبروت

شعر

دەستنڤیسا محەمەدێ قرمشلی

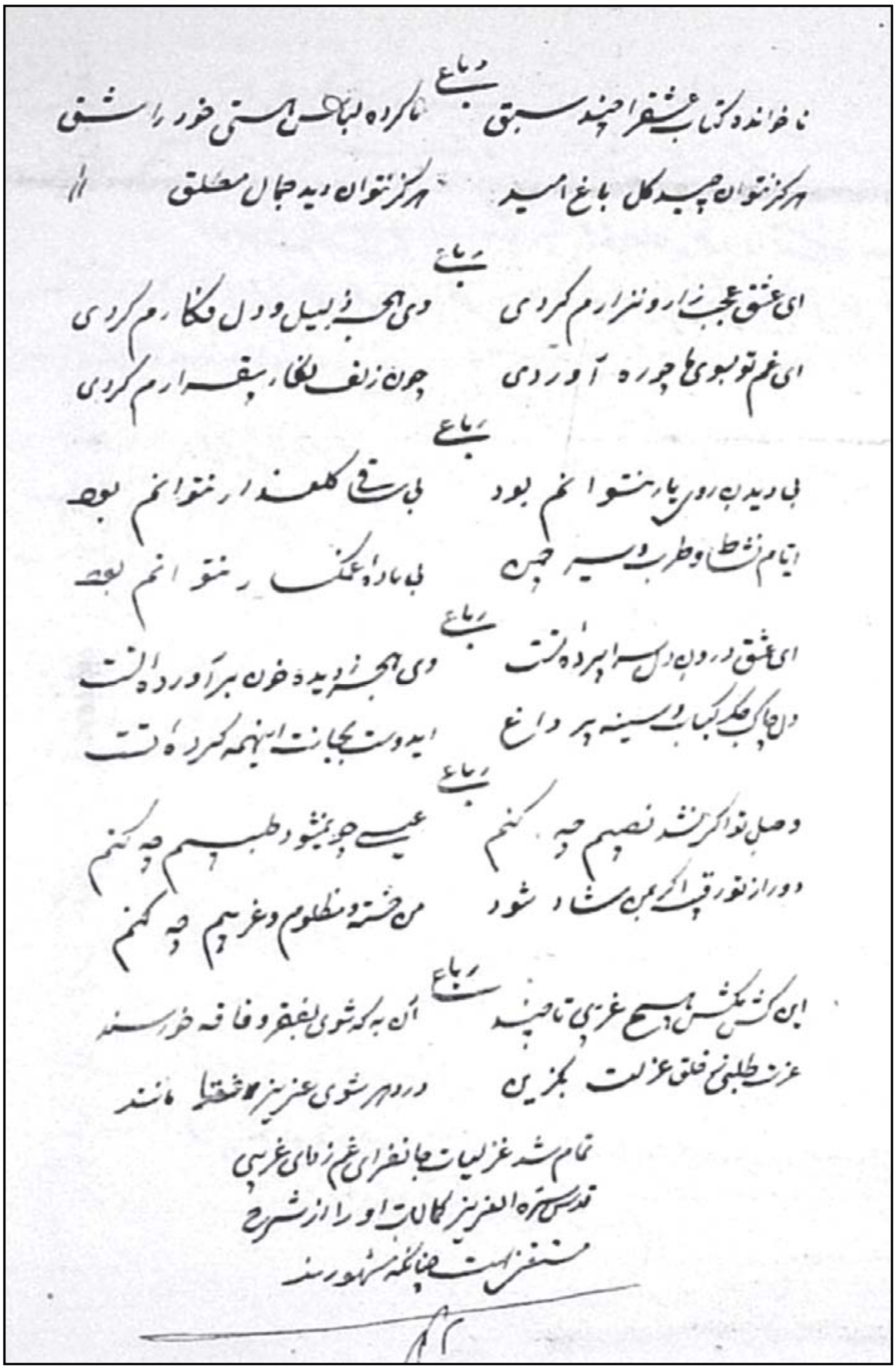

رباعی

ناخوانده کتاب عشق را چند سبق ناکرده لباس هستی خود را شق

هرگز نتوان چید گل باغ امید هرگز نتوان دید جمال مطلق

رباعی

ای عشق عجب زار و نزارم کردی وی هجر ز بلبل و دل فگارم کردی

ای غم تو ببوی جهره آوردی چون زلف نگار بیقرارم کردی

رباعی

بی دیده بروی یار نتوانم بود بی ساقی گلعذار نتوانم بود

ایام نشاط و طرب و سیر چمن بی باده و گلگشت نتوانم بود

رباعی

ای عشق درون دل سراپرده تست وی هجر ز دیده خون برآورده تست

دل چاک جگر کباب و سینه پر داغ ای دوست بجانت این همه کرده تست

رباعی

وصل تو اگر نشد نصیبم چه کنم عیسی چو نشد طبیبم چه کنم

دور از تو رقیب اگر بمن شاد شود من خسته و مظلوم و غریبم چه کنم

رباعی

این کشمکش و هیچ غرضی تا چند آن به که شوی بفقر و فاقه خورسند

عزت طلبی ز خلق عزلت بگزین در رو هر شوی عزیز و ختلا مانند

تمام شد غزلیات جانفزای غم زدای غریبی
قدس سره العزیز کمالات او را از شرح
مستغنی است چنانکه مشهور است

دەستنڤیسا دیوانا غەریبی محەمەد طەیار پاشا

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

فەهرستا زاراڤ و کەسایەتیان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

ناڤێن کەسایەتیان

ئاغائۆکێ بێداری، ٥٤، ٥٨، ٦١، ٢٨٥، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٦١، ٦٣، ٦٤، ٢٤٢

ئەحمەد کاتبێ قباد بەگێ، ١٢٨، ٢٨٥، ١٢٩، ١٢٨، ١٣١

ئەحمەدێ خانی، ١٥، ٢٧، ١٢٢، ١٩٣، ٢١٥، ٢٢٩، ٢٥٧، ١٩٠

ئەحمەدێ کوڕێ حاجی شترۆکی بۆ جهانگیر ئاغایی، ٢٥١

ئەحمەدێ نالبەند، ١٨٢

ئەسامی، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٨٦

ئەلیف غەین، ١٧٤

ئەولیا چەلەبی، ٤١، ٦٦، ٣١، ٣٩، ٤٠، ٢٤١

یووسفێ تەرخان، ١٨٢، ١٨٧، ٢٨٥

یوونس پێغەمبەری، ٤١

ئیبراهیمێ کوڕێ سەیید ئەحمەدێ بێسکی، ٢٠، ٨٨، ٢٠١، ٢٤٧

ئیسماعیل پاشا کوڕێ بەهرام پاشای، ١٣٩

ئیسماعیل پاشایێ ئێکێ، ١٢٤، ١٢٨، ١٣٩

ئیسماعیلێ کوڕێ محەمەد طەیار پاشایێ ئامێدی، ٤٦

باتەیی، ٢٥، ٨٧، ٢٠٧

بازەلی، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٦، ١٢٧، ٢٨٥

بهاری، ١٠٩، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٥، ٢٨٥

پەرتۆیی، ١٥١، ١٥٦، ١٧٦، ١٧٧

جەلال، ٨٨

جودایی، ١٠٥، ١٠٦، ١١٠، ٢٨٥

حاجی، ١٩، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٤٠، ١٤٢، ١٤٤، ١٨٧، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢٢، ٢٥١، ٢٨٥

حاجی ئیبراهیمێ بەندی، ٢١٩، ٢٢٠

حارثێ بدلیسی، ١٠٥، ٢٤٦

حافظی، ١٢٢

حفظ الله بەگێ بەرواری، ١٤٣

حەمیدی، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٣٩، ٢٨٥، ١٢٢

خوسرەو بەگ، ١٧١

دەردی، ١٣١، ١٣٢، ١٣٤، ١٤٦، ٢٨٥

دورەفشانی، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٧٢، ٢٨٦

راجی، ١٣٥، ١٣٨

رەمەزان ئاغایێ جزیری، ١٥

رەمەزانێ جزیری، ٩٠، ٢٤٥

رەمەزانێ عەبباسی، ٦٦، ٢٧٠

زەنبیل فرۆش، ٧٥، ٧٦

زوبەیر پاشایی، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥

سلێمانێ قانوونی، ٢٤

سەعید دێرەشی، ٢٥، ٦١، ١٧٤، ٢٤٣

سەودایی، ١٠٥، ١٠٦، ١١٠، ١١١، ٢٨٥

سەید عەبدللاهی، ١٠٣

سوادی، ١٠٥، ٢٤٦

سولتانێ ئۆسمانی مرادێ چوارێ، ٣٠، ١٧١

سولطان حوسێن، ٢٦، ١٢٨

سولطان حوسێنێ وەلی، ٢٥، ٢٦، ١٢٨، ٢٤٠

شاهقلی، ٢٤

شەرەفخانێ بدلیسی، ٢٣، ٢٤، ٢٤٠

شەقییێ خانی، ٢١٢

شەوقییێ خانی، ١٢٢، ١٩٠، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٨، ٢٢٣، ٢٧٤، ٢١٢، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٤، ٢٣٩، ٢٨٦

شێخ جونەیدێ زووقەیدی، ٥٨، ٢٤٢، ٢٤٦

شێخ خالدێ شەهرەزووری، ١٨٠

شێخ عەبدرەحمانێ شۆشی، ١٤٧

شێخ عەبدلحەلیمێ کوڕێ شێخ ئەحمەدێ شۆشی، ٢١٣

شێخ عەبدلقادرێ خانی، ١٩٠، ٢٨٦

شێخ عەبدلقەهھارێ مەمانی، ٤٥

شێخ عوبەیدوللاهێ نهری، ٢١٥، ٢١٨

شێخ ئەحمەدێ فەقیر، ٨٣، ٨٥، ٢٤٥

شێخ ئەحمەدێ گوندشێخی، ١٩، ٨٣، ٨٥

شیخ عبد القادر الحصنی، ١٩٠

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

صادق بەهائەددینێ ئامێدی، ١٧٦

صادقی، ٦٧، ٦٨

صادقێ ئامێدی، ٦٦، ٢٨٥

صبغة الله، ٢٠٧، ٢٨٦

صەبووری، ٣٠، ٣١، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ١٧١

ضەریری، ٦٣، ٦٤، ٦٥

ضەعیفی، ٨٥، ٨٦، ٢٨٥

طاها، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢١٧، ٢٨٦

عادل پاشا، ١٣١، ١٤٣

عادل پاشایێ کورێ ئیسماعیل پاشایێ، ١٣١

عبد الله بن سید حسن الگلی رمانی، ١٨

عززەددین شێر کورێ شەرەفخانی، ١٧١

عزەددینێ کورێ شەرەفخانی، ٣١

عماددەینێ کورێ یەحیا بەگێ کورێ زەکەرییا خان، ٣٠

عەبدرەقیب یووسف، ٦٧، ١٣١، ٢٤٧

عەبدلقادر پاشا، ١٤٦

عەبدلقادرێ خانی، ١٩٠، ١٩٢

عەبدللاهێ کورێ سەیید حەسەنێ گەلیرمانی، ٥٠، ١٠٢

عەبدللاهێ مەغربی، ١٩٣، ٢٨٦

عەلییێ حەریری، ٢٣، ٣٩، ٧١، ٢٥٧

غەریبی، ١٩، ١٢٣، ١٣٩، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٦، ١٥٨، ١٥٩، ١٦١، ١٦٣، ١٦٦، ٢٢٠، ٢٤٤، ٢٤٧، ٢٧٦، ٢٨٥

غەین ئەلیف، ٥٥، ٥٧، ٦١، ٦٣، ٦٤، ١٧٤

غیاثی، ١٦٦، ١٦٧، ٢٨٥

فەقی جامییێ کورێ حەسەنی، ١٦٦

فەقییێ تەیران، ١٥، ٣٩، ٢٥٧

قانع، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ٢٨٥

قانعێ کورێ حەیدەری، ١٢٣

قوباد بەگ، ١٢٨، ١٢٩، ١٤٢، ١٤٦

قوبادێ کورێ حوسێنێ کورێ بەهرامی، ١٢٨

کرمانج، ١٧، ١٨، ٢٠، ٢٣، ٢٩، ٨٨، ١٠٦، ٢٥٧

کرمانجی، ٣، ٤، ٥، ١٧، ١٨، ٢٠، ٢١، ٢٣، ٢٤، ٣٩، ٤٤، ٥٠، ٦١، ٦٤، ٦٧، ٦٨، ٨٧، ٩٤، ٩٥، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٦، ١١٣، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٥، ١٣٩، ١٦٨، ١٨٢، ١٩٠، ٢٠٧، ٢١٣، ٢٤٣، ٢٥١، ٢٥٧، ٢٨٥

لاغەر، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٩، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٢٨٥، ٤٤، ٤٦، ٤٧، ٤٩، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٢٨٥

ماجن، ٧٥، ٨٠، ٢٠١، ٢٨٥

مادح، ٦١، ٦٣، ١٧٤، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٩

محمد القرمشلی الزندانی الدیاربکری، ١٩٠

محەمەد بن رضا، ٢١٣

محەمەد پاشایێ والییێ وانێ، ٣٠

محەمەد خالدێ سادینی، ١٦٨

محەمەد سەعید، ١٤٥

محەمەد صەبرییێ کورێ مەلا عەبدلفەتتاحێ هەرشنی ، ٣٢

محەمەد طەیار، ١٩، ٤٦، ١٢٣، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٩، ٢٢٠، ٢٤١، ٢٤٤، ٢٤٦، ٢٤٨، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٧٦، ٢٨٥

محەمەد مەسیحا، ٦٧

محەمەد ئەسمەرێ خۆشابی، ٣٢

محەمەد ئەمین ئۆسمانی، ٦٨

محەمەدێ خانی، ٢١٢، ٢١٨، ٢٨٦

محەمەدێ قۆشلی، ١٨٠، ١٨١، ٢٨٥

محەمەدێ کورێ شێخ عەبدلعەزیزێ شۆشی، ١٥١

محەمەدێ کورێ مەسیحا، ١١٣

محەمەدێ کورێ مەسیحایی، ١٨، ١٠٥، ٢٤٤، ٢٥٦، ٢٦١

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مرادخان، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ٨٠، ٨١، ٨٢، ١٤٠، ١٤١، ١٤٣، ١٤٤، ٢٤٥، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ١٤٢، ١٤٣

مرادخانێ بایەزیدی، ٧٥، ٧٦، ٢٨٥

مصطەفا بەگێ میرێ هەکاري، ١٥١

مصطەفا پاشایێ صەدرێ ئەعظەم، ٣١

مەحەمەد طەیار پاشایی، ١٤٤

مەسعوود کتانی، ٢٤، ١٤٤، ٢٤٠، ٢٤٧

مەلا حوسێن، ٨٧، ٩٠، ٢٨٥

مەلا خەلیل کورێ مەلا حوسێنێ کورێ مەلا خالدی، ٢١٢

مەلا خەلیلێ سێرتی، ١٨، ٥٣، ٥٨، ٩٣، ١٠٢، ١٠٣، ٢١٢، ٢٤٢، ٢٤٦، ٢٤٩، ٢٥٤، ٢٦٢

مەلا رەمەزانێ عەباسی، ٣٩، ٢٨٥

مەلا زەینولعابدینێ ئامەدییە، ١٩٧

مەلا شەعبانێ کورێ مەلا عەبدللاهێ مکسی، ٤٥

مەلا صالحێ ئاکرەیی، ١٤٦

مەلا طاهایێ مائی، ١٤٩

مەلا عەبدررەحمانێ کورێ مەلا یەحیایی، ١٤٥

مەلا عەبدلمەجیدێ تینیسی، ٤٥

مەلا عومەرێ کورێ مەلا عەبدصەمەدێ تینیسی، ٤٥

مەلا قاسمێ مائی، ١٤٤، ١٤٥

مەلا محەمەد شەوقییێ جولەمێرگییێ خانی، ٢١٤

مەلا محەمەد طاهر کورێ مەلا عەبدررەحمانێ مائی، ٢١٧

مەلا محەمەدێ پیزانی، ١٦٨، ١٧٠، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٦، ٢٨٥

مەلا محەمەدێ سیۆچی یێ بانەئی، ٢٠٤، ٢٨٦

مەلا محەمەدێ کورێ عەبدلقادرێ قادری، ٢١٥، ٢٢٤

مەلا مەحموودێ بایەزیدی، ٧٥، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ٩٠، ٧٥

مەلا مەحموودێ بەهدینی، ١٤٦، ٢١٢

مەلا مەنصوورێ گێرگاشی، ١٤٦

مەلا ئەحمەدێ زڤنگی، ٤٤

مەلا ئەحمەدێ موخلص، ١٢٣

مەلا یەحیایێ مزووری، ١٤١، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٦

مەلا ئیبراهیمێ کاتوونی، ١٣٥، ٢٨٥

مەلایێ باتەیی، ٨٠، ١٨٠، ٢٠١، ٢٥٥، ٢٥٧

مەلایێ جزیری، ١٣، ١٥، ٢٠، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٥٣، ٦٧، ٨١، ٨٨، ١٢٨، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٨، ١٥٩، ١٦١، ١٦٣، ١٧١، ١٨٠، ٢٤١، ٢٤٧، ٢٥٧، ٤٦

موحەممەدێ قۆشلی، ١٨٠

مونعمی، ٨٣، ٨٤، ٢٨٥

میر صالح بەگێ شێروانی، ٦١، ٢٤٣

میر عمادەددینێ هەکاری (صەبووری)، ٢٨٥، ٣٠، ٢٨٥

میر موسەییدخان کورێ مرادخانێ ئێکێ، ٤١

میر یەعقووب بەگێ کورێ محەمەد بەگێ زەرقی، ٢٣، ٢٦

میرێ بادینان، ٢٦، ٢٢٠

میرێ هەکارییان، ٣٠، ٣١، ١٧١

میرێ ئامێدییێ، ١٩، ٢٥، ٢٧، ١٢٤، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٩، ١٤٠، ١٤٣، ١٤٥، ١٤٦، ٢٤١، ٢٨٥

میم و حێ، ٥٥، ٧٦

مینا، ١١٣، ١١٧، ٢٠٢، ٢٨٥

نائیلا خاتوون، ١٤٠

نەسیمی، ٤٣، ٩٣، ٩٤، ٩٥، ١٠٩، ٢٨٥

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

جهـ و زاراڤێن جوگرافی

ئاكرێ، ١٢٩، ١٣٩، ١٤٢، ١٤٣، ٢٤٨

ئامێدییێ، ١٩، ٢٦، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٩، ٦٦، ٦٧، ١٠٢، ١٢٤، ١٢٩، ١٣٩، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ٢١٢، ٢٢٠

ئەردەلان، ٤٠

ئەلباكێ، ٣٠، ١٧١

ئێزدییێن خالتی، ٤٠

بادینان، ٢٠، ٢٦، ٣٩، ٤١، ٤٥، ٦٦، ٦٧، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٦، ١٢٣، ١٢٨، ١٣١، ١٣٩، ١٤٣، ١٤٦، ٢١٧، ٢٢٠، ٢٤٠، ٢٤٧، ٢٤٨، ١١٣، ١٣٩

باشكالا، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠

باغێ ئیرەمێ، ١٣، ١٤، ١٥، ١٧، ١٨، ٢٥٧

بایەزیدێ، ٧٥

بدلیسێ، ٤٠، ٥٤، ٢١٢

بەرۆشكێ، ٤٥

بەغدا، ٢٠، ٨١، ١٢٩، ١٥١، ٢١٣، ٢٢٠، ٢٢٤، ٢٤٧

بورجا بەلەك، ١٣، ١٤

بۆتان، ١٣، ١٥، ١٩

بێدار، ٥٤

پسیانییان، ٤٠

پنیانشی، ٤٠

پیرانشەهر، ٢٠٤

پیزانێ، ٣٠، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢

جزیرا بۆتان، ١٣، ٣١

جزیرێ، ٤٠، ٤٤

جولەمێرگێ، ٣١، ١٦٨، ١٦٩، ٢١٣، ٢١٤، ٢٢٠

چهریق، ٣٠

چەكڤانی، ٤٠

حەریرێ، ٤٠

ڕێكانییان، ١٢٣

زێبارییان، ١٤٢، ١٤٣

سپایرت، ٥٤

ستەنبۆلێ، ٣٠، ٣١، ١٧١

سیۆچی، ٢٠٤، ٢٨٦

سەردەشت، ٢٠٤

شنگارێ، ٤٠

شەمدینان، ٢١٨، ١٣٥

شێروان، ٤٠

صەفەوییان، ٣٠

عەبباسییان، ٤٢، ١٤٠

فارقینێ، ٣٢

قوبا، ٤٩

كاتوونێ، ١٣٥

كەلا خۆشابێ، ١٧٠

كەلا دهۆكێ، ١٤٣

كەلا شۆشێ، ١٤٠

كەلا قومرییێ، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣

كوردستانا ڕوژهەلات، ٢٠٤

مزووری، ١٤٢، ١٠٢

مكسێ، ٤٦

مەحموودییان، ٤٠

مەدرەسا قوبا، ٢٦

مەدرەسا مرادییێ، ٤١

مەمانێ، ٤٦

مێردین، ٢٤

میرگەها هەكارییان، ٣٠

هەكارێ، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٩، ١٥١، ١٥٦، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧٦، ١٧٧، ٢١٧، ٢١٨، ٢٢٠، ٢٤٨، ١٣١، ١٧٠، ١٧١

هیزان، ٥٤، ٢١٢

وان، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٤، ١٥، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٣، ٢٤، ٢٦، ٣٢، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٥، ٥٠، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦١، ٦٥، ٦٦

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكولینێن كوردی

٦٧، ٦٨، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٧٩، ٨٠، ٨٤، ٨٧، ٩٣،
١٠٠، ١٠٣، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩،
١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١٢٢، ١٢٣،
١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٨، ١٢٩، ١٣١،١٣٠،
١٣٣، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤،
١٤٥، ١٤٧، ١٥٠، ١٥١، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٨،
١٥٩، ١٦٠، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧،
١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧٢، ١٧٣، ١٨٠، ١٨٢،
١٨٤، ١٩٧، ١٩٩، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢١٢، ٢١٣،
٢١٤، ٢١٥، ٢١٧، ٢١٨، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٦،
٢٢٧، ٢٢٨، ٢٤٣، ٢٤٨، ٢٥١، ٢٥٧، ٢٥٨

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بو ڤەکولینێن کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ناڤەرۆک

باغێ ئیرەم ١٣

بۆچی (باغێ ئیرەم) ١٧

مەلا مەحموود (حەمیدی) و دەسپێکەکا دی بۆ شعرا کرمانجی............................ ٢٣

میر عمادەددینێ هەکاری (صەبووری) ٣٠

مەلا رەمەزانێ عەباسی.. ٣٩

لاغەری.. ٤٤

ئاغائۆکێ بێداری... ٥٤

صادقێ ئامێدی.. ٦٦

مرادخانێ بایەزیدی و ماجن... ٧٥

مونعمی.. ٨٣

ضەعیفی.. ٨٥

مەلا حوسێن و دو تەخمیسێن وی... ٨٧

نەسیمی... ٩٣

حاجی.. ١٠٢

سەودایی و جودایی... ١٠٥

مینا... ١١٣

قانع و بهاری و بازەلی و شعرا (مولەممەعا) تێکەل.. ١٢٢

ئەحمەد کاتبێ قباد بەگێ... ١٢٨

دەردی... ١٣١

مەلا ئیبراهیمێ کاتوونی.. ١٣٥

میرێ ئامێدییێ محەمەد طەیار پاشا (غەریبی).. ١٣٩

غیاثی.. ١٦٦

مەلا محەمەدێ پیزانی.. ١٦٨

محەمەدێ قۆشلی.. ١٨٠

یووسفێ تەرخان... ١٨٢

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

شێخ عەبدلقادرێ خانی ١٩٠
عەبدللاهێ مەغربی........ ١٩٣
دورەفشانی ١٩٧
مەلا مەقصوود (ئەسامی)........ ١٩٩
طاها ٢٠١
مەلا محەمەدێ سیۆچی یێ بانەئی و نامەیا وی (تذكرة العوام)........ ٢٠٤
صبغة الله........ ٢٠٧
محەمەدێ خانی (شەوقی) و دیوانا وی........ ٢١٢

هندەك گولێن بێ خودان ٢٥١
پاشگۆتن ٢٥٧
وێنەیێن دەستنڤیسان ٢٥٩
فەهرستا زاراڤ و كەسایەتیان........ ٢٧٧

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئەڤ پەرتووکە

باغێ ئیرەمێ شعرا کوردی، ب هنەك گول و کولیلکێن دی خەملییە، بێتر بەر ب کەملینێ ڤە چوویە. ب باغێ ئیرەمێ بێهن و رەنگ و دەنگێ کورمانجییا کلاسیك بلندتر تێتە سەهکرن و ئەڤ ئەدەبیاتا خودییێ مەرجێن دژوار، هنەکی دن، ژ ناڤا بەرفێ سەرێ خوە راکریە. ئەم ب ڤێ بەرهەمێ هایدار دبن کو (٣٤) شاعرێن کلاسیك ئێن کورمانجی ل لیستەیا شاعرێن کلاسیکێن کورمانج زێدە بوو. هەتا نها بەلکی ل تو دەرێ ئەڤ شاعر نەدهاتن زانین. دەریەك ڤە بوو ل بەر لێکۆلەرێن ڤێ قادێ. باغێ ئیرەم بوو مفتەیەك، دا کو گەلەك دەرییێن دن ل ڤێ بوارێ بێ ڤەکرن.

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

ل سالا ١٩٧٠ ل باژێرێ دهۆکێ ژ دایك بوویە. خواندنا خوە یا سەرەتایی، ناڤنجی و ئامادەیی ل دهۆکێ ب دوماهیك هینایە.
ل سالا ١٩٩١ باوەرناما بەکالوریوس پشکا ڤەکۆلینێن ئیسلامی، کولیژا زانستێن ئیسلامی، ل زانکۆیا بەغدا ب دەستڤەهینایە.
ژ سالا ١٩٩١ وەرە و هەتا نها مامۆستایێ زمانێ عەرەبی و پەروەردەیا ئیسلامییە ل باژێرێ دهۆکێ.
نڤیسین و ڤەکۆلینێن ئەوی ب زمانێ کوردی و عەرەبینە، ل دۆر بابەتێن ئایینی هەرووەسا دیرۆك و ئەدەبێ کلاسیکی یێ کوردی.
شعر و چیرۆك نڤیسینە، ب کارێ وەرگێرانێ ژی ژ کوردی بۆ عەرەبی و ژ عەرەبی بۆ کوردی رابوویە.
پشکداری د بەلاڤکرنا چەندین گوڤاراندا وەکی کۆڤارا راستەرێ و ڤەژیندا کرییە.

9 789922 908106

مافێ چاپێ یێ پاراستیە بۆ ©
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho